วัฒนธรรมชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุนนิยม : ชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สุธิรา ชัยรักษา

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกรม
ส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ 2553

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีการดำรงชีวิตเชิงพลวัตของชาวสวนยางพารา การปรับตัวของชุมชนชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุน การพัฒนาศักยภาพ แนวโน้มของชุมชนชาวสวนยางพารา และทางเลือกในการสร้างความเข้มแข็งชาวสวนยางพารา ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ

การศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตและบริบทของชุมชนแบ่งเป็น 2 ช่วง คือก่อนปี พ.ศ. 2504 อันเป็นวิถีวัฒนธรรมชุมชนแบบการเกษตรดั้งเดิม ครอบครัวและชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน มีความคิดความเชื่อของชุมชนไม้เรียงจะผูกโยงอยู่กับสิ่งเหนือธรรมชาติและหลักธรรมคำสอนในศาสนา และช่วงปีพ.ศ. 2504- ปัจจุบัน (พ.ศ. 2553) เป็นช่วงที่ชุมชนมีการพัฒนาปรับโครงสร้างด้านต่าง ๆ ความสัมพันธ์ใกล้ชิดในครอบครัวและชุมชนลดลง เปลี่ยนวิถีการเกษตรดั้งเดิมเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นการผลิตเพื่อจำหน่ายป้อนภาคอุตสาหกรรม ความคิดความเชื่อค่านิยม และความทันสมัยต่าง ๆจากภายนอกเข้าสู่ชุมชน สำหรับการปรับตัวของการทำชาวสวนยางพารานั้นแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ ก่อนปี พ.ศ. 2504 ชุมชนชาวสวนยางพารากับวิถีการผลิตแบบพอเพียง พึ่งพิงธรรมชาติ และใช้ทรัพยากรที่มีในชุมชนเป็นสำคัญ ต่อมาในช่วง พ.ศ. 2504 – พ.ศ. 2540 จากเหตุการณ์วาตภัยในพื้นที่ในปี พ.ศ. 2505 เป็นจุดเปลี่ยนของชุมชนในหลายด้าน ชาวบ้านมุ่งทำสวนยางพาราเป็นอาชีพหลัก อาศัยปัจจัยการผลิตจากภายนอกชุมชนแทบทั้งหมด ชุมชนได้เข้าสู่ตลาดทุนอย่างเต็มตัว และในช่วงปีพ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 เป็นช่วงชาวสวนยางพาราไม้เรียงปรับเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจชุมชน ลดการพึ่งพิงภายนอก จัดกิจกรรมเสริมรายได้และสร้างอาชีพเสริมในชุมชน ยกระดับองค์ความรู้และภูมิปัญญาในชุมชน การพัฒนาศักยภาพของชุมชนชาวสวนยางพาราไม้เรียงมุ่งการรวมกลุ่มในการแก้ปัญหาราคายางพาราโดยการพัฒนาคุณภาพยางพาราและปัญหาเศรษฐกิจในชุมชนมีการ จัดทำแผนแม่บทชุมชน ใช้และสร้างสรรค์ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเป็นทุน จัดตั้งศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง รวมทั้งสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับต่างชุมชนทั้งในภาคใต้และภาคอื่น ๆ แนวโน้มจะมีชุมชนชาวสวนยางพารามากขึ้นเนื่องจากมีการขยายพื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้นทั่วทุกภาคของประเทศ มีการบุกรุกพื้นที่ทำลายความสมดุลของระบบนิเวศเพื่อใช้ปลูกยางพาราอย่างกว้างขวาง ชาวสวนยางพาราได้พัฒนา การเพิ่มผลผลิตน้ำยางพาราต่อไร่และพัฒนาคุณภาพยางแผ่นดิบเพื่อแข่งขันในตลาดโลก และในแต่ละชุมชนควรมีโรงงานแปรรูปยางพาราในชุมชนไว้รองรับปริมาณยางล้นตลาด สำหรับแนวโน้มของไม้เรียงนั้นจะมีการคิดค้นและประยุกต์ใช้

เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการพัฒนาคุณภาพยางพาราและพัฒนาระบบการตลาดอย่างต่อเนื่อง ส่วนทางเลือกในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนชาวสวนยางพาราและชุมชนภาคการเกษตรอื่น ๆ สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันเรียนรู้ปัญหาเกี่ยวกับผลผลิตภาคการเกษตรในชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมนำ ร่วมประสาน ร่วมกำหนดยุทธศาสตร์ในการแก้ไขพัฒนาชุมชนที่ชัดเจน ลดการพึ่งพิงจากภายนอก ขับเคลื่อนชุมชนตนเองจากองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเป็นหลัก ตามหลักพุทธศาสนาที่เรียกว่า ปริยัติ -ปฏิบัติ -ปฏิเวธ มีกระบวนการปฏิบัติตามหลักการ **เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา** ภายใต้ฐานเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

This study was aimed to investigate the ways of life of the rubber plantaters, adjustment of the rubber planters community facing capitalism, development of the rubber planters community's potential, trends of the community, and alternatives to the community strengthening. Qualitative methods use to conduct the research.

The study of ways of life and context of the community was divided into 2 stages: prior to 1961 representing traditional agricultural community culture in which a family and the community had a close relationship, believed in supernatural powers and religious principles; and during 1961 – the present (2010) in which the community has been undergoing restructuring—the relationships between a family and the community has been weakened, traditional agriculture has been changed to production for serving industry, the community has been influenced by external values. The study of the rubber planters' adjustment was categorized into 3 stages: prior 1961, during 1961-1997, and during 1997-2010. Prior to 1961, the rubber planter community was closely related to the sufficient production. They relied on the nature and primarily utilized local resources. During the second stage, the great storm happened in 1962 was a turning point in many aspects. The main occupation of the villagers was rubber plantation. They depended entirely on outside community's production factors. The community willingly headed to the industrial market. Finally, during 1997-2010, Mai Riang rubber planters have developed towards cooperatives in order to deal with the problems of rubber value and the community's economy. The community master plan was created. Local resources have been used as the major capital. The Mai Riang Centre of Study and Development including learning networks were established in cooperation with communities in the South and other regions. In the future, the rubber planter community tends to extend rubber plantation sites. There will be an increasing number of rubber planter communities nationwide. Moreover, an invasion and destruction of ecology to rubber plantation will become more severe. Rubber planters need to improve the quality and quantity of latex in one rai in order to compete in the world market. Alternatives to the community or other agricultural sections strengthening discovered from this study were that the community

members have to learn the problems of their own community. Together, they must think, cooperate, and create the precise developmental strategies of the community. It is necessary that the community is less dependent to the outside, moves forward relying on local knowledge and wisdom, clings on to the principle of **understanding, approaching, and developing** according to the sufficient economy for the sustainable development.

ประกาศคุณูปการ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยความกรุณา ช่วยเหลือ แนะนำ และให้คำปรึกษาอย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.ประมาณ เทพสงเคราะห์ ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว คณะกรรมการที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ ที่ได้ปลูกฝังกระบวนเขียนและการใช้ภาษาและตรวจแก้ไขข้อบกพร่องทางภาษาทุกอย่าง รองศาสตราจารย์ ดร.สมยศ ทุ่งหว้า กรรมการที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ ที่ได้ข้อแนะนำ ให้ข้อสังเกตและกระบวนการคิดเพิ่มเติมแก่ผู้วิจัย และศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ได้สละเวลาอันมีค่าช่วยให้ข้อเสนอแนะและเติมเต็มองค์ความรู้ให้กับดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้

ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ผู้เป็นครูทางวัฒนธรรมของผู้วิจัย ขอขอบพระคุณคณาจารย์ประจำหลักสูตรวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ และคณาจารย์ผู้สอนทุกท่านที่ได้ประสิทธ์ประสาทความรู้ และสร้างปัญญาให้เกิดแก่ผู้วิจัยจนสามารถทำดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ได้สำเร็จลุล่วง ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่อ นักวิชาการการเกษตร เจ้าหน้าที่ในองค์การสวนยางนาบอน ขอขอบคุณชาวสวนยางพาราไม้เรียง คุณลุงประยงค์ รณรงค์ และผู้เกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ได้สละเวลาอันมีค่าของท่านในการให้ข้อมูลและช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช) กระทรวงวัฒนธรรม ที่ได้การอนุเคราะห์ทุนสนับสนุนการทำการวิจัยในครั้งนี้

สุดท้ายขอขอบพระคุณบิดามารดา และบุคคลในครอบครัวผู้วิจัยที่คอยช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมทั้งกำลังใจและกำลังทรัพย์แก่ผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา

คุณค่าทั้งหลายที่ได้รับจากงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูกตเวทิตา แด่บิดามารดา ญาติผู้ใหญ่เคารพ และบูรพาจารย์ที่เคยอบรมสั่งสอน รวมทั้งผู้มีพระคุณทุกท่าน

สุธิรา ชัยรักษา

สารบัญ

บทที่ **หน้า**

1 บทนำ 1

ภูมิหลัง 1

วัตถุประสงค์การวิจัย..... 7

คำถามการวิจัย 7

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย 8

ขอบเขตของการวิจัย..... 8

นิยามศัพท์เฉพาะ 10

2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 12

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน 12

แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม 19

แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัว 28

แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจทุนนิยม 29

บริบทชุมชนไม้เรียง 55

กรอบแนวคิดในการวิจัย 63

3 ระเบียบวิธีการวิจัย 64

การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง 64

เครื่องมือและวิธีการสร้างเครื่องมือ 66

วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล 67

การวิเคราะห์ข้อมูล..... 70

สมมุติฐานในการวิจัย 75

4 บริบทชุมชนไม้เรียงในภาวการณ์เปลี่ยนแปลง 76

ช่วงก่อนปี 2504 วิถีวัฒนธรรมชุมชนแบบการเกษตรดั้งเดิม 76

ช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง (ก่อนปี พ.ศ. 2475) 76

โครงสร้างทางสังคม 76

ระบบเศรษฐกิจ 80

ระบบจิตวิญญาณ 82

ช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 – ปี พ.ศ. 2504 85

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ **หน้า**

โครงสร้างทางสังคม 85

ระบบเศรษฐกิจ 92

ระบบจิตวิญญาณ 93

ช่วงปี 2504 –ปัจจุบัน(2553) วิถีวัฒนธรรมยุคใหม่ 103

โครงสร้างทางสังคม 103

ระบบเศรษฐกิจ 115

ระบบจิตวิญญาณ 126

5 กระบวนการปรับตัวของชุมชนชาวสวนยางพาราจากวิถีพอเพียงสู่การผลิตแบบทุนนิยม 130

ชุมชนชาวสวนยางพารากับวิถีการผลิตแบบพอเพียงก่อนปี พ.ศ. 2504 131

ชุมชนชาวสวนยางพาราในช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยม (พ.ศ. 2504 – 2540) 151

ชุมชนชาวสวนยางพารากับระบบเศรษฐกิจชุมชน (พ.ศ. 2540 -2553) 172

6 การพัฒนาศักยภาพและการสร้างเครือข่ายของชุมชนชาวสวนยางพาราไม้เรียง..... 182

การพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง 182

การสร้างศักยภาพของชุมชนไม้เรียง 188

ความสำเร็จของชุมชนชาวสวนยางพาราไม้เรียง 203

7 แนวโน้มในอนาคต และทางเลือกของชาวสวนยางพารา 207

วิถีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวสวนยางพารา 207

แนวโน้มในอนาคตของชุมชนชาวสวนยางพารา..... 209

ทางเลือกและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนชาวสวนยางพารา... 214

อุดมการณ์และเจตจำนงในการผลิตของชาวสวนยางพาราในอนาคต..... 225

ตัวแบบ (Model) การสร้างชุมชนเข้มแข็ง 228

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ **หน้า**

8 แนวโน้มบทย่อ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ 229

บทย่อ 229

สรุปผล 229

อภิปรายผล 239

ข้อเสนอแนะในการวิจัย 245

บรรณานุกรม 249

บุคคลานุกรม..... 259

ภาคผนวก 265

ประวัติย่อผู้วิจัย **274**

สารบัญตาราง

ตารางที่ **หน้า**

1 ราคายางพาราไทยปี 2551-2553 53

2 การใช้เครื่องมือตามวัตถุประสงค์การวิจัย 72

3 จำนวนประชากรในตำบลไม้เรียง 105

4 ลักษณะทั่วไปของครัวเรือนชาวสวนยางพารา..... 108

5 ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน 110

6 การรักษายามเจ็บป่วย 112

7 แหล่งน้ำดื่มในครัวเรือน 114

8 แหล่งน้ำใช้ในครัวเรือน 114

9 การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา 126

10 สรุปกระบวนการปรับตัวของชุมชนชาวสวนยางพาราก่อนการผลิตแบบพอเพียงก่อนปี พ.ศ. 2504 150

11 สรุปกระบวนการปรับตัวของชุมชนชาวสวนยางพาราในช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยม ปี (พ.ศ. 2504 -2540) 170

12 พันธุ์ยางพาราที่ใช้ปลูก 172

13 เวลาการกรีดยาง 173

14 ระยะเวลาการจำหน่ายยางพารา 173

15 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนชาวสวนยางพารา 174

16 สรุปกระบวนการปรับตัวของชุมชนชาวสวนยางพาราก่อนระบบเศรษฐกิจชุมชน 181

สารบัญภาพประกอบ

ภาพที่ **หน้า**

1 แผนภูมิ มิติด้านต่าง ๆ ของสิทธิชุมชน ……..…….. 15

2 ระบบย่อยและหน้าที่สำคัญในสังคม ……..…… 18

3 POET Model …...…….. 24

4 กราฟเปรียบเทียบสัดส่วนการผลิตยางพาราของประเทศผู้ผลิต …… 40

5 กราฟแสดงค่าอุปสงค์ อุปทาน ของยางพาราของและราคายางพาราโลก…...…… 49

6 แสดงอุปทานและอุปสงค์ของประเทศรายใหญ่ของโลก ..…… 51

7 โครงสร้างของครอบครัวชาวสวนยางพาราจัย ……...…….. 88

8 ความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนชาวสวนยางพารากับสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน…... 91

9 แผนที่ตำบลไม้เรียง ปี พ.ศ. 2553 ……..... 106

10 -11 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนไม้เรียง …… 121

12 ภาพผู้นำชุมชนไม้เรียง ..…… 183

13 - 14 ชุมชนจัดอบรมให้ความรู้และสาธิตเกี่ยวกับการทำผลิตภัฑ์ในครัวเรือน … 193

15 - 17 ศูนย์การเรียนรู้ของชุมไม้เรียง …… 202

18 - 19 ตู้อบสมุนไพรและให้ความรู้ด้านสมุนไพร……..…….. 204

19 อุปกรณ์การทำไบโอดีเซล …….. 204

20 อุปกรณ์ในการทำเส้นขนมจีน …….. 205

21 การเลี้ยงกบคอนโด …… 205

22 ตัวแบบของการสร้างชุมชนเข้มแข็งของชุมชนชาวสวนยางพารา…….. 228

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ภูมิหลัง

มนุษย์แต่ละสังคมต่างมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองและมีการสร้างรูปแบบของวัฒนธรรมที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพสังคมและยุคสมัย วัฒนธรรมได้แสดงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มชนนั้น ๆ วัฒนธรรมคือพลังทางภูมิปัญญาของสังคม สะท้อนการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป (ประเวศ วะสี.สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2551, จาก http://www.openbase.in.th) วัฒนธรรมของชุมชนนั้นเริ่มจากการตั้งถิ่นฐานที่สัมพันธ์กับเงื่อนไขด้านภูมิศาสตร์ โดยมีอิทธิพลต่อรูปแบบการทำมาหากิน การจัดความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับโลกภายนอก ส่วนด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวิถีการผลิตจะมีอิทธิพลต่อรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. 2537 : 24-40)

สังคมไทยในอดีตมีความเป็นธรรมชาตินิยมมีวัฒนธรรมเกษตรกรรมเป็นโครงสร้างของสังคม มีศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อนทางจริยธรรมและจิตวิญญาณ วัฒนธรรมด้านการเกษตรจึงเป็นพื้นฐานที่หล่อหลอมชีวิตจิตใจของคนไทยให้มีจิตใจอ่อนโยนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เกื้อกูลต่อกันและมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย (นิเทศ ตินณะกุล. 2549 : 49-68) วัฒนธรรมภาคการเกษตรของไทยมีความเกี่ยวข้องกับเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมทางนิเวศเป็นสำคัญ มีวิถีการผลิตที่หลากหลายในแต่ละสภาพพื้นที่ กล่าวคือ บริเวณพื้นที่ราบจะมีการปลูกพืชผักผลไม้ พื้นที่ลุ่มมีการทำนาปลูกข้าว พื้นที่ชายทะเลมีการจับสัตว์น้ำ ส่งผลให้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมมีความแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ที่ชุมชนนั้น ๆ ตั้งอยู่

สำหรับภาคใต้ของไทยนั้นเป็นดินแดนที่มีสภาพภูมิประเทศที่ขนาบด้วยทะเลทั้งสองด้าน บริเวณตอนกลางมีเทือกเขาทอดตัวเป็นแนวยาว สภาพดังกล่าวส่งผลให้ภาคใต้มีลักษณะอากาศเป็นแบบมรสุมเขตร้อนหรือร้อนชื้นแถบมรสุม (กฤษณา วงษาสันต์และคณะ. 2542 : 35) ด้วยเหตุนี้อาชีพของผู้คนส่วนใหญ่นอกจากการทำประมงเป็นสำคัญแล้วยังมีการเพาะปลูกพืชบริเวณที่ราบเชิงเขา พืชเศรษฐกิจที่สำคัญในเขตอากาศแบบป่าดิบชื้นเช่นนี้คือ ยางพารา กล่าวได้ว่า เมื่อยางพาราแพร่หลายได้กลายเป็นพื้นฐานการขับเคลื่อนวัฒนธรรมทางการเกษตรของผู้คนโดยส่วนใหญ่ของภาคใต้ ยางพาราส่งผลต่อวิถีชีวิตและการสืบทอดภูมิปัญญาในอาชีพนี้มา

อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยางพารายังสร้างเสถียรภาพความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ผู้คนในภูมิภาคนี้มาช้านาน (อรสุดา เจริญรัถ. 2546 : 34-57)

ต่อมาการขยายตัวของระบบทุนนิยมเข้ามาในพื้นที่และปรากฏชัดเจนขึ้นเมื่อประเทศไทยได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา โดยมุ่งเน้นส่งเสริมการเพิ่มปริมาณการผลิตด้านเกษตรกรรมให้เป็นกิจการที่มีความสำคัญแก่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ มีการฟื้นฟูบูรณะกิจการต่าง ๆ ในด้านการเกษตรให้มีประสิทธิภาพในการผลิตสูง และให้ได้ผลผลิตปริมาณมากขึ้นเพื่อเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจของประเทศ ส่งผลให้แต่ละชุมชนมีการจัดสรรใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติมากยิ่งขึ้นและทิศทางการพัฒนาประเทศตามระบบทุนนิยมที่เน้นมุ่งแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรในเชิงพาณิชย์โดยการส่งเสริมให้ลงทุนอุตสาหกรรมเกษตร ได้ก่อให้เกิดอภิสิทธิ์แก่นายทุนมากกว่าประชาชน มีการวางกติกาต่าง ๆ ไว้สำหรับการแข่งขันกันเพื่อให้เกิดรายได้ โดยการตีตราให้ทุกอย่างมีมูลค่าทางเศรษฐกิจ มีระบบกลไกตลาดเข้าไปจัดสรรแบ่งผลประโยชน์ ส่งผลให้แรงงานในด้านการเกษตรเปลี่ยนแปลงหันไปสู่งานในด้านอุตสาหกรรมและกิจกรรมอื่น ๆ อีกทั้งด้านนโยบายต่าง ๆ ของภาครัฐในแต่ละยุคแต่ละสมัยยังส่งเสริมและขานรับกับระบบทุนนิยม บริโภคนิยมที่เข้ามา อาทินโยบายเงินผันของรัฐ สมัยหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ในปี พ.ศ. 2518 และสมัยของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณในปี พ.ศ.2531 ที่มีนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า มุ่งให้ประเทศไทยเป็นเสือตัวที่ 5 ทางด้านเศรษฐกิจของเอเชีย (Fifth Asian Tiger) จนถึงนโยบายเอสเอ็มแอลของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในปี พ.ศ. 2547 ที่ได้ทุ่มเงินงบประมาณแผ่นดินลงไปในชนบทระดับหมู่บ้าน สิ่งเหล่านี้มุ่งส่งเสริมระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เพื่อเป็นกลไกในการพัฒนาประเทศ โดยที่ระบบทุนนิยมต่างมีอัตราเร่งที่ไม่มีขีดจำกัด เช่น การแข่งขันเสรี การส่งเสริมการบริโภคนิยม การลงทุน การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วิธีคิดแบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา การค้าเสรี ฯลฯ (บุญเลิศ ช้างใหญ่. สืบค้นเมื่อ 16 ตุลาคม 2551, จาก http://www.nidambe11.net) ผลจากการชี้นำระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตในสังคม จากการผลิตเพื่อบริโภคมุ่งสู่การผลิตเพื่อจำหน่าย โครงสร้างความสัมพันธ์ของบุคคลในชุมชนจากอยู่แบบพึ่งพาเกื้อกูลกันเปลี่ยนไปสู่วิถีชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำมาหากิน

ในขณะเดียวกันชุมชนชาวสวนยางพาราได้มีการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของชุมชนให้สอดคล้องกับกลไกการตลาดและนโยบายของภาครัฐมาโดยตลอด จากในช่วงแรกของการปลูกยางพาราในพื้นที่ภาคใต้มีการพึ่งพิงธรรมชาติ ปลูกร่วมกับต้นไม้ชนิดอื่น เช่น ขนุน สะตอ ลูกเนียง และกล้วย เป็นต้น เพื่อใช้ผลผลิตในการยังชีพร่วมด้วย ต่อมาเมื่อมีการเข้ามาของกระแส

ทุนนิยมที่มุ่งเน้นการแสวงหากำไรและผลประโยชน์สูงสุด จึงเกิดวัฒนธรรมการผลิตในรูปแบบใหม่ขึ้น ส่งผลให้วัฒนธรรมการทำสวนยางพาราและระบบนิเวศในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจาก **"ป่ายาง"** เป็น **"สวนยาง"** กล่าวคือการทำสวนยางเป็นลักษณะของการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเฉพาะต้นยางพาราเท่านั้น มีการสร้างยางพาราสายพันธุ์ชนิดใหม่ทดแทนสายพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมเพื่อให้ได้ผลตอบแทนสูง แต่สายพันธุ์ชนิดใหม่เหล่านี้มีความอ่อนแอต่อโรคและมีความต้องการปัจจัยการผลิตสูงส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ขณะเดียวกันเพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมากชาวบ้านจึงได้รุกล้ำขยายพื้นที่ปลูกยางพาราเข้าไปในพื้นที่ป่าสงวนที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ และบางส่วนก็ปรับเปลี่ยนพื้นที่นาเป็นสวนยางพารา สภาพดังกล่าวส่งผลกระทบต่อความสมดุลของระบบนิเวศและวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมความสัมพันธ์ต่างๆ ของชาวสวนยางพาราแต่เดิมในครอบครัวมีความสัมพันธ์อย่างเหนียวแน่น เน้นมีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์คือมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกลุ่มของชาวสวนยางพารา ปัจจุบันเมื่อระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนรูปไปเป็นระบบเงินตราหรือเศรษฐกิจทุนนิยม ทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวเริ่มอ่อนแอ เนื่องจากความใกล้ชิดระหว่างสมาชิกในครัวเรือนมีน้อยลง และลักษณะของครอบครัวเปลี่ยนจากครอบครัวขยายที่มีทั้ง พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย มาเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีเพียงพ่อ แม่ ลูก อยู่ด้วยกัน ส่งผลให้บุตรหลานของชาวสวนยางพารามักถูกทิ้งให้อยู่ตามลำพัง เพื่อจากพ่อแม่ต้องออกไปกรีดยางในเวลากลางคืน และหากต้องออกไปกรีดยางต่างหมู่บ้านส่งผลให้บุตรหลานอาจจะต้องย้ายโรงเรียนตามผู้ปกครองไปด้วย ดังนั้นจึงเกิดปัญหาทั้งด้านการศึกษาและปัญหาด้านอื่น ๆ กับเด็กอีกมากมาย ในภาวการณ์ปัจจุบันชุมชนมีการแข่งขันมุ่งผลประโยชน์แบบตัวใครตัวมัน ความสัมพันธ์และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนมีน้อยลง อีกทั้งครัวเรือนมีการใช้สินค้าฟุ่มเฟือยทั้งโทรทัศน์ ตู้เย็น เครื่องซักผ้า วีดีโอ รถยนต์ และรถจักรยานยนต์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นเครื่องแสดงออกถึงฐานะและความสำเร็จของครัวเรือน โดยไม่คำนึงถึงความแน่นอนของรายได้ การหุงหาอาหารจากเดิมที่เคยจัดเตรียมไว้รับประทานในครัวเรือนก่อนออกไปกรีดยางเปลี่ยนเป็นการดื่มกาแฟกับขนมปัง ส่วนบุตรหลานรับประทานข้าวกล่องหรืออาหารสำเร็จรูปก่อนไปโรงเรียน (สุธิรา ชัยรักษา. 2547 : 82-95) ชาวสวนยางพาราเป็นจำนวนมากแข่งขันกันสร้างวัตถุสิ่งของและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ติดยึดกับค่านิยมทางด้านวัตถุ เกิดวัฒนธรรมบริโภคนิยมตามมา เกิดความหลงใหลวัตถุและใช้เทคโนโลยีจากต่างชาติ (เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2551 : 8) การดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปจากอดีตจากที่เคยอยู่แบบสันโดษเรียบง่ายและมีความสงบสุขร่มเย็น ได้ถูกกระแสของระบบทุนนิยมกระแสบริโภคนิยมโหมกระหน่ำ เกิดค่านิยมใหม่โดยลอกเลียนแบบสังคมนักธุรกิจ เกิดรายจ่ายเกินรายได้ที่มี นำไปสู่ภาวะหนี้สิน ในขณะที่รายได้

หลักของชาวสวนยางพารานั้นขึ้นอยู่กับราคายางพาราเป็นสำคัญ แต่ราคายางพาราก็มีความผันผวนอยู่ตลอดเวลา เช่น ในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ.2545 – พ.ศ.2549 ราคายางพาราอยู่ระหว่างกิโลกรัมละ 20 - 100 บาท (สำนักงานกองทุนสวนยาง. 2549 : 8-9) ต่อมาในช่วงต้นปี พ.ศ. 2551 ราคายางพาราได้ปรับสูงขึ้นเป็นกิโลกรัมละประมาณ 100 บาทในช่วงปี พ.ศ. 2552 ราคาลดลงอยู่ระหว่าง 50- 80 บาทต่อกิโลกรัม และพ.ศ. 2553 ราคายางพาราอยู่ในช่วงกิโลกรัมละ 60-100 บาท และปรับสูงขึ้นเรื่อยๆ ในช่วงปลายปีมีราคาถึงกิโลกรัมละ 120 บาท ส่งผลให้ค่านิยมการบริโภคแบบทุนนิยมของชาวสวนยางพาราทวีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตามแม้ราคายางพาราจะสูงแต่มิได้หมายความว่าชาวสวนยางพาราจะมีความมั่นคงในอาชีพนี้มากขึ้น ทั้งนี้เพราะปัจจัยการผลิตและราคาสินค้าต่างๆ ปรับเพิ่มสูงขึ้นเป็นหลายเท่าตัวด้วย ทั้งปุ๋ยเคมี เครื่องมืออุปกรณ์ ยาปราบวัชพืช ข้าวสาร และอาหาร รวมทั้งสิ่งบริโภคอื่น ๆ ซึ่งชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่ได้มาด้วยการซื้อเกือบทุกอย่าง ด้านสภาพแวดล้อมก็อยู่ในสภาพเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สภาวะอากาศมีการแปรปรวนบ่อย ทั้งฝนตก น้ำท่วม และแห้งแล้งเป็นเวลานาน ๆ ส่งผลให้ชาวสวนยางพาราไม่สามารถสร้างผลผลิตได้เต็มที่ บางครัวเรือนจึงต้องหารายได้เสริมเพื่อความอยู่รอด เช่น รับจ้างก่อสร้าง ทำงานในโรงงาน ปลูกผักขาย เป็นต้น แต่ก็เป็นเพียงส่วนน้อยซึ่งไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างจริงจัง การใช้ชีวิตตามกระแสทุนนิยม ที่พึ่งพิงระบบเศรษฐกิจจากภายนอกเช่นนี้ทำให้มีปัญหาหลายอย่างเกิดขึ้นตามมาอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง (เสรี พงศ์พิศ. 2546 : 71) ปัจจุบันวิถีการดำรงชีวิตของชาวสวนยางพาราจึงเปลี่ยนไปตามระบบเศรษฐกิจโดยรวมของไทยที่มุ่งไปในทิศทางเดียวซึ่งถูกครอบงำจากกระแสทุนนิยมโลก (อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2549 : 1)

ในอดีตบุตรหลานเป็นกำลังแรงงานสำคัญในการกรีดยางพาราของครัวเรือน แต่ปัจจุบันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากระบบการศึกษาซึ่งขยายโอกาสทำให้บุตรหลานชาวสวนยางพาราได้รับการศึกษาสูงขึ้น เป็นผลให้พวกเขามีโอกาสเลือกอาชีพอื่นมากขึ้น (บัญชา สมบูรณ์สุขและคณะ. 2554 : 39) ทำให้มีจำนวนน้อยมากหรือแทบจะไม่มีเลยที่บุตรหลานที่ได้รับการศึกษาสูงจะกลับไปกรีดยางหรือทำสวนยางพาราอย่างบรรพบุรุษ คนรุ่นใหม่ในวัยทำงานมีความสนใจหรือรับการถ่ายทอดอาชีพในด้านการทำสวนยางพาราน้อยมากหลายคนปฏิเสธอาชีพนี้ เป็นสิ่งล้าสมัยน่าละอายแล้วหันไปให้ความสำคัญต่ออาชีพอื่น ๆ มากกว่า ส่งผลให้เกิดภาวการณ์ขาดแคลนแรงงานขึ้นกับชาวสวนยางพารา ทำให้ครอบครัวชาวสวนยางพาราในภาคใต้จำนวนไม่น้อยต้องอาศัยแรงงานจากต่างถิ่นที่อพยพเข้ามาเพื่อรับจ้างกรีดยาง เช่น แรงงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แรงงานต่างด้าว ได้แก่ แรงงานพม่าและลาว ซึ่งในบางครั้งแรงงานเหล่านี้ได้สร้างปัญหาต่างๆ มากมายกับชุมชน อาทิ ปัญหาอบายมุข ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาทะเลาะวิวาท และปัญหาการแย่งอาชีพ เป็นต้น

วัฒนธรรมจากภายนอกที่กำลังเคลื่อนเข้ามาครอบงำและได้เปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวสวนยางพาราในหลาย ๆ ด้าน รุกรานวัฒนธรรมดั้งเดิมประหนึ่งเป็นการทำให้ชาวสวนยางพาราต้องสูญเสียวิถีชีวิตดั้งเดิมไป ซึ่งโดยแท้จริงแล้ววัฒนธรรมดังเดิมชาวสวนยางพาราเกิดจากภูมิปัญญาที่สะสมจากวิถีชีวิตของกลุ่มชนที่สอดคล้องกับภูมิประเทศอย่างมีดุลยภาพมีความเชื่อมโยงกันที่เรียกว่า “ทุนชีวิต” ซึ่งหมายถึงทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางศาสนา ที่ได้หล่อเลี้ยงคนทั้งหมดมาอย่างมั่นคงและยั่งยืน (เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2545 : 4-7) แต่ใน 4 ทศวรรษที่ผ่านมากระแสโลกาภิวัตน์เข้าสู่สังคมไทยอย่างรวดเร็วและขยายตัวกว้างอย่างขวาง เนื่องจากรัฐมุ่งนำประเทศไปสู่ความเป็น “อารยะ” ภายใต้บริบทของ “ความทันสมัย” ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและระบบการเกษตรที่มีอยู่เดิมไปสู่ยุคโลกาภิวัตน์ตามสังคมโลก การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ได้เกิดขึ้นกับชุมชนชาวสวนยางพาราเช่นกัน ส่งผลให้วิถีชีวิต ระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยมและระบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไป จากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมระหว่างชุมชนมีมากขึ้นการติดต่อสื่อสารสะดวกรวดเร็วขึ้น บางชุมชนที่เห็นว่าวัฒนธรรมของชุมชนอื่นเป็นประโยชน์และเหมาะสมกับชุมชนของตนเอง เกิดการยืมหรือลอกเลียนแบบมาใช้ ซึ่งส่งผลทั้งคุณและโทษต่อชุมชนและวิถีวัฒนธรรมในชุมชนของตน เป็นการนำพาเอาทั้งค่านิยมและพฤติกรรมต่าง ๆ เข้ามาแทรกซึมกัดกร่อนคุกคามวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน เช่น กรณีวัฒนธรรมทุนนิยม-บริโภคนิยม ที่ได้ซอกซอนเข้ามาในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าในด้านการเมือง เศรษฐกิจ ค่านิยมของชุมชน โดยได้หยั่งลึกลงไปถึงสังคมรากหญ้าได้ทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น ผนวกกับธุรกิจโฆษณาที่เติบโตอย่างรวดเร็วพร้อมด้วยเทคนิคนานาประการในการล่อใจ ยิ่งเป็นการเร่งกระแสบริโภคนิยมให้แพร่กระจายออกไปมากขึ้น เป็นการทำลายสามัญสำนึกและวิจารณญาณของคน มุ่งแต่ผลกำไร จนทำให้ชาวสวนยางพาราบางส่วน สูญเสียพลังในการสร้างสุนทรียภาพทางจิตใจและการประเทืองปัญญาความคิดที่ตกทอดกันมา รวมทั้งเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน ผลของการพัฒนาประเทศตามแนวทุนนิยมทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางด้านคุณภาพชีวิต และเกิดความแตกต่างของรายได้ระหว่างเมืองกับชนบท

สถานการณ์ของชาวสวนยางพาราที่เกิดขึ้นท่ามกลางการพัฒนาประเทศให้เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยการดึงเอาภาคเกษตรมาขยายฐานภาคอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มผลผลิตแก่เกษตรกร การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลต่อวิถีการดำรงชีวิต กิจกรรมการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนที่เคยอยู่ในระบบครอบครัวและชุมชนไปสู่ระบบตลาด ชุมชนเริ่มอ่อนแอลงไม่สามารถพึ่งตนเองได้เนื่องจากผูกติดกับระบบตลาดแบบทุนนิยม อย่างไรก็ตามแม้ว่าในระยะหลัง ความพออยู่พอกิน

ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพูดพร้อมกับการสรรหามรรควิธีที่จะเข้าถึง “เศรษฐกิจพอเพียง” ท่ามกลางการขับเคลื่อนของระบบทุนนิยม ชาวสวนยางพาราบางกลุ่มได้พยายามดิ้นรนต่อสู้และหาแนวทางในการยืนหยัดและปลดแอกจากวิถีทุนนิยมในกระแสสังคมสมัยใหม่ แต่ยังไม่สามารถกระทำได้อย่างเป็นรูปธรรมมากนัก เพราะการดำรงชีวิตยังต้องอยู่ท่ามกลางทุนนิยม ไม่ว่าจะเป็นการบริโภค หรือปัจจัยการผลิต ชุมชนได้ค้นหาศักยภาพและตัวตนของชุมชนภายใต้ฐานแม่บทของชุมชน 4 ฐานนิยม คือ ฐานปัญญานิยม ฐานจริยธรรมนิยม ฐานอำนาจนิยม และฐานทุนนิยม ซึ่งฐานทั้ง 4 นี้เป็นเสมือนยานขับเคลื่อนชุมชน (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. 2549 : 3) เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลโดยตั้งอยู่บนฐานวัฒนธรรมชุมชนต้องอาศัยกระบวนการคิดแบบใหม่โดยใช้ วัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสาน เทคโนโลยีสมัยใหม่ อาศัยความมุ่งมั่นและอดทนของชาวสวน

เพื่อให้เห็นการตั้งรับต่อสู้กับกระแสทุนนิยมและการพยายามพึ่งตนเองของชาวสวนยางพารา ในปรากฏการณ์ดังกล่าวผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ชุมชน “ไม้เรียง” อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์แห่งหนึ่งในภาคใต้ที่ชาวบ้านมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมผูกพันกับการทำการเกษตร ชาวบ้านมีอาชีพการทำสวนยางพาราเป็นอาชีพหลักและมีอาชีพการเกษตรอื่น ๆ เช่น การทำสวนผลไม้ ทำนา ยางพาราได้เข้าสู่มาในไม้เรียงตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2470 โดยเอาเมล็ดพันธุ์จากต้นเดิมมาปลูกปะปนกับพืชอื่น (สุพรรณี ไกรนรา. 2546 : 61) หลังจากนั้นปี พ.ศ. 2505 เกิดวาตภัย ได้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงในพื้นที่ไม้เรียงสวนผลไม้และสวนยางพาราโค่นล้ม จนรัฐต้องเข้ามาช่วยเหลือ ฟื้นฟู และสนับสนุนทุนในการปลูกยางโดยผ่านกองทุนสงเคราะห์สวนยางเพื่อปรับปรุงการปลูกยางพาราแบบใหม่ให้แก่ชาวบ้าน การทำสวนยางพาราในพื้นที่นี้จึงถูกปรับเปลี่ยนเป็นพืชเชิงเดี่ยวเช่นเดียวกับหลายชุมชนในภาคใต้ แต่หลังจากนั้นชาวสวนยางพาราต้องประสบกับปัญหาราคายางพาราตกต่ำ และภายใต้ระบบทุนนิยมชาวสวนยางพาราไม่สามารถกำหนดราคายางพาราในตลาดได้เอง เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวบ้านจึงระดมพลังสมองเพื่อพัฒนาคุณภาพ และแปรรูปยางพารา รวมทั้งจัดทำแผนแม่บทยางพารา โดยใช้เทคโนโลยีด้านการจัดการสมัยใหม่ผสมผสานกับภูมิปัญญาดั้งเดิม ไม่ฝากชีวิตไว้กับยางพาราเพียงอย่างเดียว มีการปลูกพืชพันธุ์อื่นเสริม เพื่อเพิ่มรายได้ และยืนหยัดอยู่บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง ค้นพบศักยภาพของชุมชน และสามารถพึ่งตนเองได้ (ประยงค์ รณรงค์. 2546 : 144 - 145) โดยปรับเปลี่ยนชีวิตได้อย่างสมดุลท่ามกลางกระแสทุน

ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาการดำเนินชีวิตตามวิถีชุมชนและวัฒนธรรมด้านเกษตรกรรมของชาวสวนยางพารา โดยศึกษาตั้งแต่ความเป็นพลวัตที่เกิดขึ้นกับชาวสวนยางพาราในพื้นที่ชุมชนไม้เรียง 3 ด้าน คือ 1) ด้านโครงสร้างทางสังคม ได้แก่ความสัมพันธ์ใน

ครัวเรือนและชุมชน 2) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ วิถีการผลิต แรงงาน ตลาด และรายได้ และ (3) ด้านจิตวิญญาณ ได้แก่ ความคิดความเชื่อ และพิธีกรรม ว่าเป็นเช่นไร รวมทั้งศึกษากระบวนการวิธีการ มีวิถีคิดขั้นตอน กระบวนการปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพ การปรับตัวตั้งรับและลดการครอบงำจากกระแสทุนที่เข้าสู่ชุมชนอันนำไปสู่ความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองของชุมชนตลอดจนมีการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมผสมผสานกับภูมิปัญญาสมัยใหม่ได้อย่างสมดุลได้อย่างไร คำตอบที่ได้จากคำถามข้างต้นนี้นำไปสู่ความเข้าใจปรากฏการณ์การเข้ามาของกระแสทุนนิยมที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมของชุมชนชาวสวนยางพารา อันจะนำไปสู่การเสนอทางเลือกในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนชาวสวนยางพาราอื่น ๆ ที่เผชิญกับภาวะกระแสเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเช่นเดียวกัน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.เพื่อศึกษาวิถีการดำรงชีวิตเชิงพลวัต (บริบท) ของชาวสวนยางพารา 3 ด้าน คือ

1.1 ด้านโครงสร้างทางสังคม (ความสัมพันธ์ในครัวเรือนและชุมชน)

1.2 ด้านเศรษฐกิจ (วิถีการผลิต แรงงาน ตลาด และรายได้)

1.3 ด้านจิตวิญญาณ (ความคิด ความเชื่อ พิธีกรรม)

2.เพื่อศึกษาการปรับตัวของชุมชนชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุน

3.เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพของชุมชนชาวสวนยางพารา

4.เพื่อศึกษาแนวโน้มของชุมชนชาวสวนยางพาราในอนาคต และสร้างทางเลือกความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนชาวสวนยางพาราอื่น ๆ ที่เผชิญกับปัญหาของระบบทุนนิยมอันนำไปสู่การพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน

1.3 คำถามการวิจัย

ท่ามกลางกระแสทุนนิยมที่เป็นอยู่ในสังคมไทย สำหรับชาวสวนยางพาราเกิดอะไรขึ้นบ้าง โดยมีประเด็นคำถามหลักในการศึกษาครั้งนี้คือ

1.วิถีการดำเนินชีวิตของชาวสวนยางพาราในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างไรบ้าง

-ด้านโครงสร้างทางสังคม/ชุมชน

-ด้านเศรษฐกิจ

- ด้านจิตวิญญาณ

2.ชุมชนชาวสวนยางพารามีการปรับตัว มีกระบวนการปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตอย่างไร

3.ชาวสวนยางพาราการพัฒนาศักยภาพของชุมชนอย่างไร

4.แนวโน้มในอนาคตของชุมชนชาวสวนยางพาราจะทำอย่างไร มีทางเลือกอะไรบ้างในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนชาวสวนยางพาราที่เผชิญกับกระแสทุนนิยมที่เข้ามาในชุมชน

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.ได้ทราบถึงบริบทและปรากฏการณ์ของชุมชนชาวสวนยางพารา รวมถึงได้ความเป็นพลวัตของชาวสวนยางพารา ในด้านโครงสร้างชุมชน/สังคม ด้านเศรษฐกิจ การทำสวนยางพารา ด้านแรงงาน ด้านความเป็นอยู่ ตลอดจนประเพณี วัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ ของชาวสวนยางพารา

2.ได้ทราบถึงการปรับตัวของชุมชนชาวสวนยางพาราตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

3.ได้ทราบถึงการพัฒนาศักยภาพของชุมชนชาวสวนยางพารา ตลอดจนการสร้างเครื่อข่ายของชุมชนชาวสวนยางพารากับชุมชนอื่น

4.ได้ทราบถึงแนวโน้มของชุมชนชาวสวนยางพาราในอนาคต ชี้แนะทางเลือกความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนชาวสวนยางพารา และชุมชนเกษตรอื่นๆ อันนำไปสู่การพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน

5.งานวิจัยนี้เป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการทำสวนยางพารา และภูมิปัญญาของชาวสวนยางพาราที่เคยมีมาตั้งแต่อดีตแก่ผู้สนใจ อีกทั้งเป็นการส่งเสริมการนำภูมิปัญญาในการทำสวนยางพาราแบบดั้งเดิมมาใช้ และช่วยลดปัญหาการทำลายระบบนิเวศของมนุษย์ได้

6.หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลจากงานวิจัยครั้งนี้ไปใช้ในการกำหนดพื้นที่หรือการขยายพื้นที่ในการทำสวนยางพารา รวมทั้งใช้เป็นแนวทางการกำหนดแผนงานแผนปฏิบัติการต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจของรัฐบาล ตลอดจนช่วยเหลือส่งเสริมชาวสวนยางพาราอย่างถูกต้องและเหมาะสม

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตเชิงพื้นที่ : การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาชาวสวนยางพาราในภาคใต้ตอนบน โดยใช้พื้นที่ชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นตัวแทนสะท้อนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวสวนยางพารา และเป็นชุมชนชาวสวนยางพาราที่มีศักยภาพสูง สามารถตั้งรับกับกระแสทุนนิยม

ขอบเขตเนื้อหา : งานวิจัยเรื่องนี้ต้องการเสนอเนื้อหา ด้านบริบทและปรากฏการณ์ของชุมชนชาวสวนยางพารา ผลกระทบของกระแสทุนนิยมที่เข้ามาในชุมชนชาวสวนยางพารา กระบวนการ วิธีการ ขั้นตอน การพัฒนาศักยภาพของชุมชนชาวสวนยางพาราให้สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสทุนนิยม และการปรับตัวเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวสวนยางพารา รวมทั้งศักยภาพและเครือข่ายของชุมชนชาวสวนพารา และรวมถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนชาวสวนยางพาราในอนาคต

ขอบเขตเชิงเวลา : การศึกษาวัฒนธรรมของชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุนนิยม ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามในชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราชในช่วงปี พ.ศ. 2551 ถึง ปี พ.ศ. 2553 สำหรับการแบ่งขอบเขตเชิงเวลาให้สอดคล้องกับข้อมูลด้านเนื้อหา แบ่งได้ดังนี้

การศึกษาบริบทชุมชนไม้เรียง แบ่งช่วงเวลาเป็น 2 ช่วงเวลา

1.ช่วงก่อนปีพ.ศ. 2504 วิถีวัฒนธรรมชุมชนแบบการเกษตรดั้งเดิม

-ช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง (ก่อนปี พ.ศ. 2475)

-ช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 – ปี พ.ศ. 2504

2. ช่วงปีพ.ศ. 2504 –ปัจจุบัน (พ.ศ.2553) วิถีวัฒนธรรมยุคใหม่

การศึกษากระบวนการปรับตัวของชุมชนชาวสวนยางพารา แบ่งเป็น 3 ช่วง เวลา

1. ชุมชนชาวสวนยางพารากับวิถีการผลิตแบบพอเพียง ก่อนปี พ.ศ. 2504

-วิถีการผลิตแบบพอเพียงในชุมชนชาวสวนยางพารา

-ปัจจัยและเงื่อนไขของความเป็นอยู่ก่อนการเข้ามาของระบบทุนนิยม

2. ชุมชนชาวสวนยางพาราในช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยม (พ.ศ. 2504 – 2540)

-ช่วงแรก ระบบเศรษฐกิจที่ปรับเปลี่ยนตามแผนพัฒนาฯ (พ.ศ. 2504 – พ.ศ. 2520)

-ช่วงที่ 2 ระบบเศรษฐกิจในช่วงพัฒนาทักษะการผลิต (พ.ศ. 2520 – พ.ศ. 2540)

3.ชุมชนชาวสวนยางพารากับระบบเศรษฐกิจชุมชน (พ.ศ. 2540 –พ.ศ. 2553)

-ช่วง พ.ศ. 2540 – พ.ศ .2553

ขอบเขตเชิงทฤษฎี : ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวข้องกับการศึกษาเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ 1) โครงสร้างและการหน้าที่ จะให้

มุมมองของการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตด้านต่าง ๆ ของชาวสวนยางพาราเพื่อความอยู่รอดและเพื่อรักษาความสมดุลของชุมชน 2) ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การรับเอาวัฒนธรรมหรือนวัตกรรมจากภายนอกเข้ามาปรับใช้กับวิถีชาวสวนยางพารา และ 3) ทฤษฎีเกี่ยวกับนิเวศวิทยามนุษย์ซึ่งเป็นทฤษฎีที่จะสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มคนในพื้นที่หนึ่ง ๆ กับเทคโนโลยีที่เข้ามา ซึ่งทั้ง 3 ทฤษฎีจะใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวัฒนธรรมของชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุนนิยม

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

วัฒนธรรม หมายถึง ธรรมเนียมปฏิบัติ วิถีการดำเนินชีวิต หรือแบบแผนพฤติกรรมของชาวสวนยางพารา ที่ผ่านการปลูกฝังและถ่ายทอดกันมา

ชาวสวนยางพารา หมายถึง ผู้ที่ประกอบอาชีพทำสวนยางพาราเป็นหลัก ในพื้นที่ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วัฒนธรรมชาวสวนยางพารา หมายถึง วิถีการดำรงชีวิต วิถีปฏิบัติ หรือแบบพฤติกรรมของชาวสวนยางพารา ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในครัวเรือนและชุมชน เศรษฐกิจชุมชน (วิถีการผลิต แรงงาน ตลาด รายได้) และด้านจิตวิญญาณ (ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม พิธีกรรม)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การปฏิบัติแสดงออกที่เกิดจากการปะทะสังสรรค์ของคนในสังคม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงระบบกฎเกณฑ์ ทัศนคติ ค่านิยมของชาวสวนยางพารา

กระแสทุนนิยม หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่ยึดถืออรรถประโยชน์เชิงวัตถุนิยม พึ่งพิงภายนอกชุมชน เน้นธรรมชาติน้อยลง พึ่งพาการผลิตเพื่อการตลาด และให้ความสำคัญกับตัวเงินตรา

จิตวิญญาณของชาวสวนยางพารา หมายถึง ความคิด ความเชื่อ ศาสนา และพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวสวนยางพารา ที่เห็นได้จากการปฏิบัติอย่างซึมลึก

ชุมชน หมายถึง ชุมชนชาวสวนยางพาราในพื้นที่ ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

เครือข่ายชุมชน หมายถึง กลุ่มสวนยางพาราที่สมัครใจสื่อสารสัมพันธ์กัน หรือดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ กับกลุ่มชาวสวนยางพาราด้วยกัน และกลุ่มอาชีพอื่น ๆ เพื่อช่วยเหลือประสานพลังในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน

ศักยภาพชุมชน หมายถึง ความสามารถของกลุ่มชาวสวนยางพาราในการจัดการชุมชนเพื่อกับรับมือกับกระแสทุนนิยม

การสร้างทางเลือกให้แก่ชุมชน หมายถึง การสร้างแนวคิด แนวทางในการดำเนินชีวิตของชาวสวนยางพาราในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อปรับใช้กับชุมชน ให้สามารถตั้งรับกับระบบทุนนิยมที่เข้ามาในชุมชน

การปรับตัว หมายถึง การปรับวิถีการดำรงชีวิตของชาวสวนยางพาราไปตามสภาพการณ์หรือสภาพแวดล้อมใหม่ที่เข้ามาในชุมชน

บทที่ 2
เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวัฒนธรรมชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุนนิยมเป็นการศึกษากระบวนการปรับเปลี่ยน และการสืบต่อวิถีวัฒนธรรมด้านการเกษตรของชุมชน ที่นับวันถูกพัฒนาไปสู่ความทันสมัย อันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของชุมชน เพราะได้ปรับเปลี่ยนจากการผลิตแบบพึ่งตนเอง ไปสู่การผลิตเพื่อการค้า ทั้งนี้เพื่อตอบสนองการพัฒนาประเทศตามระบบทุนนิยมโลก การศึกษาครั้งนี้มุ่งสะท้อนวัฒนธรรมของชุมชนชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุนนิยมที่เกิดขึ้นอย่างเป็นพลวัต โดยเริ่มจากฐานคิดที่ผู้วิจัยศึกษาและประมวลจากเอกสาร บทความ รวมทั้งและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในประเด็นหลัก 5 ประเด็น คือ

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัว

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจทุนนิยม

2.5 บริบทชุมชนไม้เรียง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น และพึ่งพาอาศัยให้ประโยชน์แก่กันและกัน (พัทยา สายหู. 2540 : 3) มีความสัมพันธ์ที่ละเอียดอ่อนมากกว่าสัตว์อื่น ๆ การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ มีลักษณะเป็นระเบียบแบบแผนและมีระบบ เรียกว่า “มนุษย์มีวัฒนธรรม” ทั้งนี้เพื่อให้สังคมมีระเบียบแบบแผน มีความสงบสุข ความปลอดภัย และสร้างสรรค์ความเจริญ เป็นเบ้าหลอมให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมตามขนบธรรมเนียม ประเพณี และกฎหมาย เป็นกรอบในการดำเนินชีวิต ซึ่งผู้คนในแต่ละสังคมต่างมาจากกลุ่มของหน่วยย่อยทางสังคม นั้นคือครอบครัวหลายๆ ครอบครัว รวมกันเป็นชุมชน หลาย ๆ ชุมชน ๆ กลายเป็นสังคมใหญ่เป็นภูมิภาคระดับชาติ “ชุมชน” จึงเกิดจากเป็นกลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก ในอาณาบริเวณหรือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์และมีผลประโยชน์ร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และจุดหมายในการที่จะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความผูกพันทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา และวัฒนธรรม ตลอดจนการใช้ประโยชน์และบริการทางสังคมร่วมกัน มีการถ่ายทอดดำรงรักษาคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา มีอาชีพคล้ายคลึงกัน ชุมชน เป็น

องค์กรทางสังคมที่ร่วมกันแก้ไขปัญหาผู้คนในชุมชน มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิตร่วมกัน (จำนง อดิวัฒนสิทธิ์. 2547 :134 ; ชยันต์ วรรธนะภูติ. 2536: 44 ; ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2543 : 26 ; สนธยา พลศรี. 2545 : 22 และสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. 2546 :175) และสมาชิกทุกคนได้ให้ความสนใจในเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มชนร่วมกัน ไม่เพียงแต่ให้ความสนใจอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ให้ความสนใจโดยทั่วๆ ไป ซึ่งมีขอบเขตมากพอที่จะอยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวัน เช่น หมู่บ้านหนึ่ง ชนเผ่าหนึ่ง หรือการอยู่ร่วมกันขนาดใหญ่ เช่น เมืองๆ หนึ่ง ประเทศหนึ่ง (Ritzer. 2004 : 443- 444)

ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่และสถานการณ์ที่แตกต่าง กัน กล่าวคือ **ชุมชน** อาจจะแบ่งตามมิติต่าง ๆ คือ 1) แบ่งตามพัฒนาการของแบบแผนการผลิต เช่น ชุมชนล่าสัตว์และเก็บของในป่า ชุมชนเกษตรกรรม ชุมชนอุตสาหกรรม ชุมชนพาณิชย์ การค้าและการบริการ ชุมชนการท่องเที่ยว 2) แบ่งตามลักษณะของอาชีพ กิจกรรมหลัก เช่น ชุมชนชาวนา ชุมชนชาวสวน ชุมชนชาวไร่ ชุมชนชาวประมง ชุมชนจักสาน ชุมชนศูนย์กลางการค้า ชุมชนศูนย์กลางการขนส่ง 3) แบ่งตามลักษณะการปกครอง เช่น ชุมชนระดับหมู่บ้าน ชุมชนระดับเทศบาลตำบล ชุมชนระดับเทศบาลเมือง ชุมชนระดับเทศบาลนคร ฯลฯ 4) แบ่งตามลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น ชุมชนชนบท ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ชุมชนเมือง 5) แบ่งตามกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชุมชนมอญ ชุมชนมุสลิม ชุมชนชาวจีน ชุมชนชาวเขา ชุมชนชาวญวน 6) แบ่งตามลักษณะการถูกกระทำ ถูกพัฒนาจากนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา เช่น ชุมชนที่ยังมองไม่เห็นปัญหา ชุมชนที่มองเห็นปัญหา / เริ่มปรับตัว ชุมชนที่เริ่มเข้าสู่กระบวนการปรับตัว ชุมชนพึ่งตนเอง ชุมชนเข้มแข็ง 7) แบ่งตามการนับถือศาสนา เช่น ชุมชนชาวพุทธ อิสลาม คริสต์ ฮินดู ซิก 8) ชุมชนประเภทอื่นๆ เช่น ชุมชนแออัด ชุมชนกันชนตามแนวป่า ชุมชนกองขยะ ชุมชนตามแนวชายแดน ชุมชนนิคมสร้างตนเอง

ในปัจจุบันคำว่า **“ชุมชน”** ได้มีการนำไปใช้ในความหมายที่กว้างออกไปจากเดิม เพราะชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งปรับเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วและมีผลกระทบต่อโครงสร้างชุมชนดั้งเดิม ปรับเปลี่ยนสถานะภาพชุมชนไปตามลักษณะของชุมชน ตามหน้าที่มากกว่าที่จะเป็นชุมชนลักษณะทางภูมิศาสตร์ กล่าวคือ ความสัมพันธ์ของคนในขอบเขตพื้นที่จะเปลี่ยนไปเป็นลักษณะของเครือข่ายของกลุ่มที่มีกิจกรรมทางสังคมต่างๆ คล้ายคลึงกัน มีความสนใจร่วมกัน มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เช่น ความเป็นชุมชนมุสลิม ไม่สามารถบอกได้ว่าชุมชนนี้อยู่ตรงไหน แต่ทุกคนมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกเดียวกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการ

ติดต่อสื่อสารกัน (ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. 2553 : 64-65) ความเป็นชุมชนอยู่ที่ปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่และสถานการณ์ต่าง ๆ กัน เช่น

1. มีความเป็นชุมชนในครอบครัว
2. มีความเป็นชุมชนในที่ทำงาน
3. มีความเป็นชุมชนวิชาการ
4. มีความเป็นชุมชนสงฆ์
5. มีความเป็นชุมชนทางอากาศ เนื่องจากรวมตัวกันโดยใช้วิทยุติดต่อสื่อสารกัน
6. มีความเป็นชุมชนทางอินเตอร์เน็ต (Internet) เป็นต้น

ความเป็นกลุ่มก้อนหรือความเป็นชุมชนทำให้กลุ่มมีศักยภาพสูงเพราะเป็นกลุ่มก้อนที่มีวัตถุประสงค์ร่วม มีความรัก มีการกระทำร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีความสนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์กัน มีการกระทำระหว่างกัน มีความรู้สึก และมีพื้นฐานชีวิตอย่างเดียวกัน มีระบบวัฒนธรรมที่ตอบสนองความจำเป็นเพื่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ ได้แก่ สถาบันครอบครัว เครือญาติ การเมืองการปกครอง ศาสนา ศิลปะ เป็นต้น ความเป็นชุมชนนั้นไม่ได้อยู่ที่ลักษณะกายภาพเพียงอย่างเดียวแต่ปัจจัยสำคัญที่แสดงถึงความเป็นชุมชน คือ **ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่อคนในชุมชนนั้น** ดังนั้น “ความเป็นชุมชน” พิจารณาได้จากการที่คนในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบประสานสอดคล้องกลมกลืนกัน คือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเดียวกัน การใช้ชีวิตร่วมกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติจนกระทั่งถึงระดับหมู่บ้าน

ชุมชนโดยทั่วไปแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ชุมชนเมือง และชุมชนชนบท ขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความแตกต่างของความเป็นชุมชนเมือง หรือชุมชนชนบท ในทรรศนะของนักวิชาการเช่น การถือเอาอาชีพเป็นหลักในการพิจารณาตัดสินความเป็นเมืองหรือชนบท โดยทั้งสองมองว่า การเป็นเมืองหมายถึงบริเวณที่ประชาชนมีการประกอบอาชีพที่ไม่ใช่เกษตรกรรม และประชนชนในชุมชนมีประชากรตั้งรกรากอยู่กันอย่างหนาแน่น และผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีความแตกต่างหลากหลายทั้งรายได้ และการประกอบอาชีพ (จำนง อดิวัฒนสิทธิ์. 2547 : 134 -141)

อาจกล่าวว่าชุมชนเป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่อาศัยในบริเวณท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง เป็นหน่วยทางสังคมที่มีความสำคัญ มีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของสังคมและบุคคลและการที่ชุมชนจะอยู่รอดได้ท่ามกลางระบบเศรษฐกิจทุนนิยมในปัจจุบันนั้นจึงต้องอาศัยปัจจัยหลาย ๆ อย่าง ที่สำคัญคือการมีองค์กรชุมชนและมีผู้นำที่มีศักยภาพในการที่จะนำท้องถิ่นเข้าสู่โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ซับซ้อน โดยมีวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมประสานให้ผู้คนในชุมชนผูกพันต่อกัน ตระหนักต่อปัญหาร่วมกันและร่วมกันหาทางออกจากวิกฤต ซึ่งการที่จะ

บรรลุเป้าหมายต่าง ๆ เหล่านี้ได้ต้องสร้างสมการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อช่วยให้ชุมชนค้นพบและพัฒนาศักยภาพของผู้คนในชุมชนจนสามารถพึ่งพาตนเองได้ รู้จักสิทธิต่าง ๆ ของชุมชน การที่ชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ต้องเป็นชุมชนที่มีคุณลักษณะ 1) เป็นชุมชนเรียนรู้และพร้อมที่จะเรียนรู้ 2) เป็นชุมชนที่ตัดสินใจได้อย่างอิสระ ไม่ถูกครอบงำในการตัดสินใจจากคนอื่น จนชุมชนไม่เป็นตัวของตัวเอง 3) เป็นชุมชนที่สามารถจัดการ “ทุน” ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในที่นี้มีความหมายมากกว่าเงินเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทรัพยากรและทุนทางความรู้ภูมิปัญญา (อานันท์ กาญจนพันธุ์.2549:90)

การสร้างวัฒนธรรมของชุมชน ทุกสังคมต้องมีความเข้าใจเรื่องสิทธิชุมชน เพื่อแสดงออกได้ทั้งจากคุณค่าจากภูมิปัญญา และจากการแสดงความมีตัวตน (อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2549:91) ดังภาพที่ 1

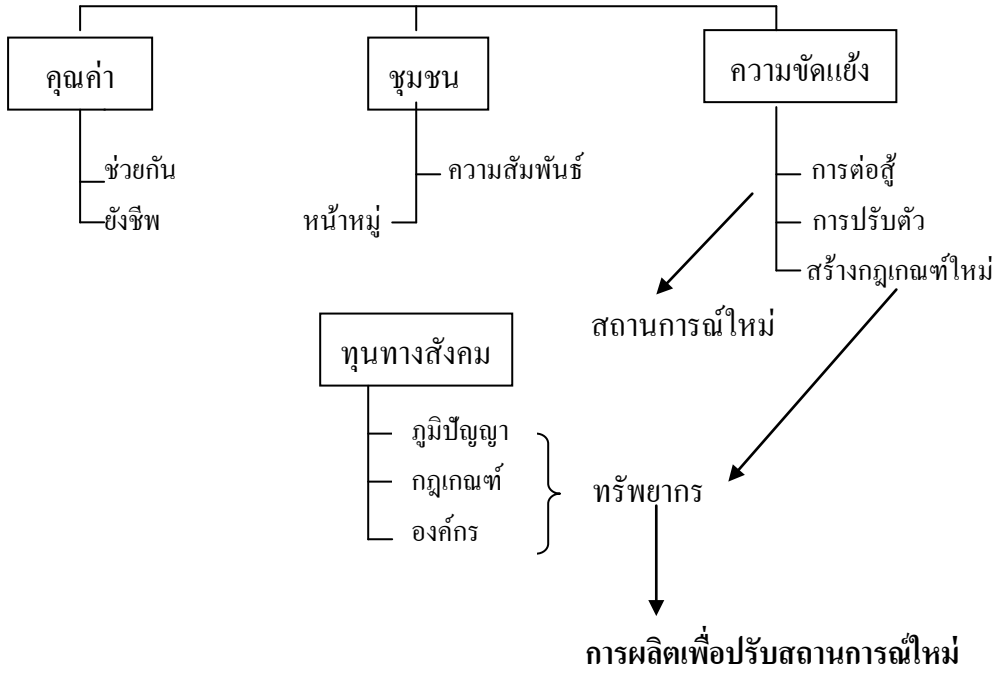

ภาพที่ 1 แผนภูมิ มิติด้านต่าง ๆ ของสิทธิชุมชน
(ที่มา : อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2549 : 91)

การที่ชุมชนต้องเผชิญกับความทันสมัย ความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมของชุมชนโดยชุมชนทำหน้าที่ผลิตเพื่อบริโภคในชุมชนได้เปลี่ยนไปสู่การการผลิตเพื่อการค้า ความขัดแย้ง และการต่อสู้กับระบบใหม่ที่เข้ามาเกิดการสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาในชุมชน ทั้งนี้ประการสำคัญต้องอาศัย

ทุนทางสังคมของชุมชน ทั้งภูมิปัญญาตลอดจนทรัพยากรต่างๆ เพื่อปรับสถานการณ์ใหม่ในการผลิตของชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนที่กล่าวมาแล้ว ทำให้เห็นได้ว่าชุมชนเป็นกลุ่มก้อนที่มีศักยภาพสูง มีการจัดระเบียบ มีกระบวนการเรียนรู้ การผลิตที่เหมาะสม ขณะเดียวกันชุมชนในชนบทนั้นได้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตและการเรียนรู้ตลอดเวลา ทั้งจากจากภูมิปัญญาและความรู้ของสมาชิกในชุมชน และเปิดรับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกชุมชน

ตามแนวทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ เชื่อว่าการที่สังคมดำรงอยู่ก็ถือได้ว่ามีการปรับตัวรับสภาพปัญหาต่าง ๆ เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของการอยู่รอดของระบบสังคมนั้นๆอยู่แล้ว หากไม่มีการปรับตัวหรือปรับตัวไม่ได้สังคมนั้นๆ จะไม่สามารถดำรงต่อไปหรือไม่อาจอยู่รอดต่อไปได้ สังคมเป็นระบบที่ซับซ้อนระบบหนึ่ง ที่มีองค์ประกอบต่าง ๆ หลายส่วนทำงานร่วมกันจนเกิดความมีเสถียรภาพ ตามแนวทฤษฎีนี้ มีองค์ประกอบของทฤษฎี 2 ส่วน (Macionis. 1993 : 17-18) คือ

1.โครงสร้างสังคม เป็นรูปแบบอันถาวรที่เกิดจากความสัมพันธ์ของพฤติกรรมทางสังคม เช่น วิถีชีวิตภายในครอบครัวและระบบเศรษฐกิจ เป็นรูปแบบของโครงสร้างทางสังคมประเภทหนึ่ง ที่เกิดจากพฤติกรรมทางสังคมโดยความร่วมมือระหว่างกันในครอบครัวจนเกิดเป็นระบบการผลิต การบริโภค การจำแนกแจกจ่าย และการบริการที่มีขนาดใหญ่ มีความเกี่ยวพันระหว่างกันทั่วทั้งสังคม

2.หน้าที่ทางสังคม เป็นส่วนที่ทำหน้าที่เชื่อมโครงสร้างสังคมแต่ละส่วนเข้าด้วยกัน ทำให้สังคมทั้งระบบเกิดการประสานงานและทำงานร่วมกัน

การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมของชุมชนภายใต้การเปลี่ยนแปลงของระบบโครงสร้างทางสังคม เป็นแนวทางหนึ่งที่อยู่ในความหมายและการศึกษาของนักสังคมวิทยามีการเชื่อมโยงปรากฏการณ์ดังกล่าว โดย พาร์สันส์ (Parsons) ได้พัฒนาทฤษฎีนี้ให้มีอำนาจอธิบายชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วยการมองว่าสังคมเป็นระบบอันหนึ่ง ระบบนี้จำเป็นจะต้องอยู่ต่อไป แม้ว่าตัวบุคคลจะมีการเปลี่ยนแปลงเสมอเนื่องจากกฎธรรมชาติของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย แต่สังคมต้องดำรงอยู่ต่อไปได้ (สุภางค์ จันทวานิช. 2551 : 164-170) โดยสังคมจะต้องมีโครงสร้างเพื่อทำหน้าที่สำคัญต่าง ๆ ในสังคม เหมือนร่างกายของมนุษย์จะมีชีวิตอยู่ได้ก็ต้องมีอวัยวะทำหน้าที่ต่างๆที่จำเป็นต่อมีชีวิตอยู่ หน้าที่หรือความสำคัญของสังคมก็มีเช่นจะต้องผลิตอาหารและมีของเครื่องใช้ต่าง ๆ จะต้องมีการให้กำเนิดและอบรมสมาชิกใหม่ที่จะมาแทนสมาชิกเก่าจะต้องมีการมอบอำนาจการปกครองให้บางคนเป็นผู้ใช้ จะต้องมีการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลไม่ให้เป็นอันตรายต่อความสงบสุขส่วนร่วม จะต้องมีการแบ่งปันทรัพย์สินในสังคมระหว่างคนที่มีอาชีพและฐานะต่าง ๆ กัน ฯลฯ และหน้าที่เหล่านี้เป็นความจำเป็นของสังคมที่จะต้องสร้างสถาบันที่มี

ระเบียบกฎเกณฑ์เพื่อกำหนดสิทธิหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่าง ๆ ให้ปฏิบัติตาม เช่น ระบบการผลิต ระบบครอบครัว ระบบการเมือง การปกครอง ระบบความเชื่อทางศาสนาและการศึกษาอบรมที่ให้แก่สมาชิกของสังคม ฯลฯ แนวทฤษฎีนี้มองว่าสังคมจะเป็นระบบประกอบด้วยส่วนย่อยหลายๆ ระบบ การที่มนุษย์เข้าไปอยู่ในสังคมจะมีการจัดระเบียบเกิดขึ้น มีระบบการกระทำ ทุกระบบ ไม่ว่าจะเป็น ระบบวัฒนธรรม สังคม บุคลิกภาพ อินทรียภาพ ระบบต่าง ๆ ต้องอยู่บนพื้นฐาน 4 ประการ **(A G I L)** คือ

1.การปรับตัว (**A**daptation) คือ ระบบจำเป็นต้องปรับให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งภายในและในภายนอก คือ ปรับเข้ากับสิ่งแวดล้อมและความต้องการของสังคม

2. การบรรลุเป้าหมาย (**G**oal Attainment) คือ ระบบจะต้องกำหนดและตอบสนองต่อเป้าหมายหลัก

3.บูรณาการ (**I**ntegration) คือ ระบบจะต้องกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ และจะต้องจัดการความสัมพันธ์ระหว่างหน้าที่พื้นฐานอื่น ๆ

4.ระบบต้องธำรง (**L**atency ,Pattern Maintenance) คือ การรักษา ฟื้นฟู

ส่วนประกอบเหล่านี้ทำหน้าที่เพื่อดำรงอยู่ของระบบสังคม วิธีการต่างๆ ที่ผู้กระทำต้องการเลือกใช้วิธีใดวิธีหนึ่งเป็นตัวกำหนดเชิงบรรทัดฐานทางสังคม การทำหน้าที่ของส่วนต่างๆ เป็นการช่วยให้ระบบสามารถปรับปรุงตนเองหรือเปลี่ยนแปลงตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม และหากมีการเปลี่ยนแปลงของระบบใดระบบหนึ่งย่อมส่งผลไปยังระบบอื่นๆ ด้วย โดยระบบวัฒนธรรมแก้ปัญหากฎระเบียบ ระบบสังคมแก้ปัญหาเสถียรภาพ (บูรณาการ) ระบบบุคคลแก้ปัญหาการบรรลุเป้าหมาย และระบบอินทรีย์แก้ปัญหาการปรับตัว (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2550 : 88-95)

ระบบสังคมที่เป็น **A G I L** นั้นมีการเปลี่ยนแปลงและมีความสัมพันธ์กันอย่างมาก ซึ่งมีความหมายว่า นอกจากสถาบันต่าง ๆ จะทำหน้าที่ ของสถาบันอย่างเต็มที่ แต่ละสถาบันจะมีความสัมพันธ์กันและกันอีกด้วย จึงจะทำให้เกิดภาวะสมดุลของระบบสังคม

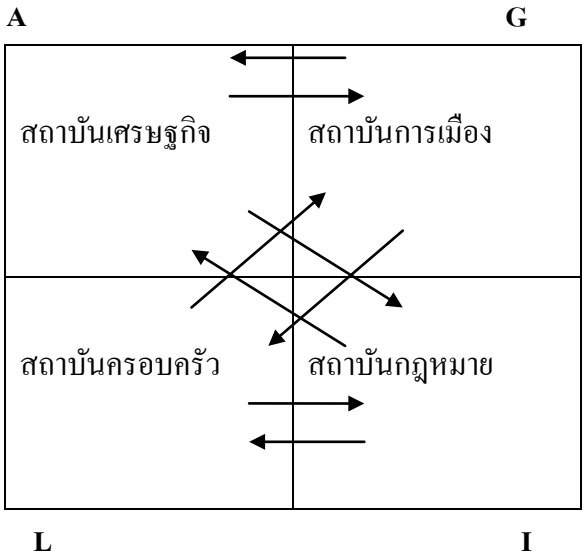

ภาพที่ 2 ระบบย่อยและหน้าที่สำคัญในสังคม

(ที่มา : Ritzer. 2004:445)

.

สังคมจำเป็นต้องมีโครงสร้างที่ดี เพื่อการปฏิบัติงานอย่างมีเอกภาพ องค์ประกอบต่างๆ ในโครงสร้างต้องเอื้ออำนวยระหว่างกัน ตามวิถีที่ควรจะเป็น เพื่อ รักษาดุลยภาพของระบบส่วนรวม ขนบธรรมเนียมประเพณี และสถาบันต่างๆ ควรมีหน้าที่สนับสนุนระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ คือ ระบบสังคมและวัฒนธรรม ควรมีหน้าที่เป็นสื่อกลางให้สมาชิกในสังคมสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ และทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชื่อมโยงสมาชิกในสังคมให้เข้ามาร่วมกันทำงาน ทำกิจกรรมทางสังคมอย่างมีเสถียรภาพ โดยปกติแล้วการทำงานของกลไกสถาบันเหล่านี้จะส่งผลให้สังคมอยู่ในสภาพสมดุล กล่าวคือบางส่วนหรือสถาบันจะปรับตัวเข้าหากันตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อม แต่สถาบันจะทำหน้าที่ของตนซึ่งเป็นการตอบสนองความต้องการของสถาบันอื่นๆ และสังคมเป็นส่วนรวม การติดต่อตอบโต้ระหว่างบุคคลซึ่งเป็นไปตามปทัสถานและสถานภาพกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คืออยู่ในขอบเขตของสถาบันจะเป็นไปในทางที่สนับสนุนกันในขั้นสุดท้าย

โดยหลักการของทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญในเรื่องเสถียรภาพที่ว่า ทุกสังคมมีความเป็นปึกแผ่นสูง ทุกสังคมต้องมีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด จึงทำให้ทุกสถาบันประสานกลมกลืนกันเป็นอย่างดี

ดังนั้นตามกรอบทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ของพาร์สันส์ จึงสามารถนำมาอธิบายการเข้ามาของกระแสทุนนิยมในชุมชนชาวสวนยางพาราได้ว่ากระแสทุนที่เข้ามา ทำให้โครงสร้างของชุมชนชาวสวนยางพาราได้รับผลกระทบ และผลกระทบดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

และการปรับตัวของระบบต่าง ๆ ภายในชุมชนชาวสวนยางพารา ทั้งนี้เพื่อรักษาดุลยภาพของชุมชนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ สำหรับการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุนนิยม กรณีศึกษาชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราชครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเอากรอบของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่มาใช้พิจารณาชุมชนชาวสวนยางพาราในประเด็นต่อไปนี้

1.ชุมชนชาวสวนยางพาราเป็นชุมชนที่เกิดจากการบูรณาการรวมหน่วย (Integration) ต่าง ๆ ภายในชุมชน ทั้งหน่วยทางครอบครัว เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง หน่วยทางศาสนาและวัฒนธรรมเป็นต้น ซึ่งเป็นองค์ประกอบทำให้เกิดโครงทางสังคมทางสังคม

2.สถาบันต่างๆ ของชุมชนชาวสวนยางพารา เช่น สถาบันครอบครัว เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง แต่ละส่วนจะทำหน้าที่ หรือทำประโยชน์ซึ่งกันและกัน เพื่อความสมบูรณ์และความอยู่รอดของสังคม

3.ในการดำเนินวิถีชีวิตของชาวสวนยางพาราอาจมีปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ ชาวสวนยางพาราต้องมีการปรับตัว ปรับวิถีการดำเนินชีวิต วิถีการผลิต เพื่อรักษาดุลภาพของชุมชน

4.ชาวสวนยางพาราต้องพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในชุมชน ไม่ใช่เฉพาะสมาชิกที่ทำสวนยางพาราเท่านั้น และทุกคนในชุมชนมีความเข้าใจซึ่งกันและกันในเรื่อง สถานภาพ ค่านิยม ฯลฯ

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดขึ้นเนื่องจากสังคมมนุษย์ไม่ได้อยู่ในสภาพที่หยุดนิ่งหากแต่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นแนวโน้มโดยทั่วไปของสังคมจึงอยู่ในสภาพที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเช่นกัน โดยความหมายของการเปลี่ยนแปลงสามารถพิจารณาในลักษณะของการเปรียบเทียบความแตกต่างของสิ่ง ๆ หนึ่งในเวลาต่างกัน การเปลี่ยนแปลงจึงเกี่ยวข้องกับเวลาหมายความว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเราพิจารณาในแง่การเปรียบเทียบความแตกต่างของสังคมและวัฒนธรรมหนึ่งในเวลาที่ผ่านไป ได้มีนักวิชาการ เช่น วิลเบอร์ มัวร์ (Wilber Moore) ซึ่งสนใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นพิเศษได้ให้คำนิยามของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงแบบแผน รูปแบบ การกระทำทางสังคมและการปะทะสังสรรค์ รวมทั้งผลของการกระทำที่เกิดขึ้นและการแสดงออกของโครงสร้างทางสังคมนั้น ๆ ที่ก่อให้เกิดปทัสถาน เกี่ยวข้องกับบรรทัดฐานทางสังคม ค่านิยม ผลผลิต และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนี้เราอาจจำแนกได้เป็น 2 ประการ คือ

1.การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นการเปรียบเทียบที่เกี่ยวข้องกับระดับพฤติกรรมการปฏิบัติการแสดงออกต่าง ๆ ที่เกิดจากการปะทะสังสรรค์ของสมาชิกสังคม

2.การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในระดับปทัสถาน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของระบบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ครอบคลุมสังคมนั้น ซึ่งวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากระบบความสัมพันธ์ และการจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน วัฒนธรรมเป็นความเชื่อ เป็นอุดมการณ์ เป็นคุณค่า เป็นมาตรฐานที่คนในชุมชนมีร่วมกัน คนในชุมชนจะมีความยึดโยง เกาะเกี่ยว และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่น สมาชิกของชุมชนมีวัฒนธรรมที่เกี่ยวโยงกับมิติต่าง ๆ ของชีวิตชุมชน เช่น การผลิต การบริโภค การรักษาโรค เป็นต้น (วิเชียร รักการ. 2529 : 2-17)

ดังนั้นหากกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจึงครอบคลุมไปถึงระเบียบกฎเกณฑ์ ทัศนคติ ค่านิยม แบบแผนของความสัมพันธ์ สถานภาพและบทบาทกฎหมายต่างๆ ฯลฯ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้นจะเกิดขึ้นใน 2 ระดับทั้งระดับการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ย่อยๆ และระดับโครงสร้าง ซึ่งความสัมพันธ์ย่อยนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเช่น มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคและค่านิยมต่าง ๆ รวมทั้งกระบวนการ เรียนรู้ พัฒนา การสร้างสภาพแวดล้อมและความสัมพันธ์ของผู้คนในการดำรงอยู่ร่วมกัน และระดับที่สองการเปลี่ยนแปลงในระดับสถาบันโดยเฉพาะสถาบันทางเศรษฐกิจเกี่ยวกับความผันผวนของรายได้ทำให้ชาวบ้านต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในสถานการณ์ดังกล่าวอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่ความสัมพันธ์ในระดับโครงสร้างจะยังไม่เปลี่ยนแปลงแต่เมื่อถึงระยะเวลาหนึ่งระดับโครงสร้างจึงจะเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เป็นเพราะว่าอาจเป็นความสัมพันธ์ใหม่ที่ถือปฏิบัติเกิดขึ้นมาแทนที่ทำให้สังคมอยู่ในสภาพที่สมดุลเคลื่อนที่ต่อไปได้ ส่วนนี้สังคมที่ไม่มีการติดต่อกับสังคมอื่นอาจไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรเลย เพราะยังไม่เห็นตัวอย่างการเปลี่ยนแปลง ไม่เห็นตัวอย่างของสังคมอื่นที่ดีหรือที่แตกต่างไปจากตน (นภาภรณ์ หะวานนท์ และคณะ. 2550 : 21-25)

ส่วนสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมแบ่งออกได้เป็น 2 ประการใหญ่ ๆ คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีสาเหตุมาจากภายในระบบสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นมีสาเหตุมาจากภายนอกระบบของสังคมซึ่งมีลักษณะดังนี้ (วิเชียร รักการ. 2529 : 10-14)

ประการแรก**การเปลี่ยนแปลงที่มีสาเหตุมาจากภายในระบบสังคม** เกิดขึ้นจากการทำงานของระบบเองไม่มีพลังภายนอกเข้ามาบีบบังคับ และตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนี้แบ่งออกได้เป็น 2 ประการคือ

1. การประดิษฐ์คิดค้น

การประดิษฐ์คิดค้น เป็นการนำเอาเทคนิควิธีการหรือความคิดที่มีอยู่เดิมมาผสมผสานกับความรู้ใหม่ ๆ เป็นการใช้ความรู้ที่มีเป็นฐานเพื่อสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมา การประดิษฐ์คิดค้นเป็นกระบวนการการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปมีการผสมผสานปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง สามารถแยกย่อยออกได้อีก 2 ประการ คือ ก) การประดิษฐ์คิดค้นทางวัตถุ อันได้แก่ รถยนต์ โทรทัศน์ เครื่องบิน หรือเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน และ ข) การประดิษฐ์คิดค้นทางสังคม ได้แก่ การคิดสร้างกฎหมายใหม่ ๆ ขนบประเพณีหรือธรรมเนียมใหม่ ๆ ลัทธิศาสนาใหม่ ๆ ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลทำให้การดำเนินชีวิตในสังคมนั้นเปลี่ยนแปลงไป

2. การอบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่ของสังคม

การอบรมสั่งสอนสมาชิกผู้เยาว์ของสังคมนี้เดิมเป็นหน้าที่ของครอบครัวโดยเฉพาะ แต่ในปัจจุบันได้มีสถาบันการศึกษารับช่วงมีส่วนร่วมในการอบรมสั่งสอนด้วย ทั้งนี้เพราะสภาพเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบันทำให้พ่อแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัวมากขึ้นส่งผลให้ไม่สามารถเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนบุตรได้อย่างเต็มที่ ซึ่งหากไม่มีหน่วยงานหรือองค์กรในสังคมเข้ามารองรับช่วยเหลืออาจทำให้ผู้เยาว์ที่จะเป็นสมาชิกของสังคมขาดความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมมีผลต่อพฤติกรรมที่จะเปลี่ยนแปลงไปได้

ประการที่สอง**การเปลี่ยนแปลงที่มีสาเหตุมาจากภายนอกระบบสังคม** เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการติดต่อปะทะสังสรรค์กันระหว่างชุมชน อันเป็นกระบวนการที่มีทั้งการให้และการรับทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนสังคมที่เข้ามาติดต่อร่วมกัน การเปลี่ยนแปลงจากสาเหตุนี้ปรากฏให้เห็นในหลายรูปแบบ สามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ประการ คือ การแพร่กระจาย และการยืมทางวัฒนธรรม

1.การแพร่กระจาย หมายถึง การที่วัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งกระจายไปสู่สังคมอื่น การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมมีทั้งในด้านวัตถุและที่ไม่ใช่วัตถุ ซึ่งการที่วัฒนธรรมแตกต่างกันมาปะทะกันจะเกิดการเปรียบเทียบ ส่งผลให้วัฒนธรรมที่เด่นแล้วมีคนยอมรับจะสามารถแผ่กระจายออกไปเพราะเมื่อคนส่วนใหญ่เห็นว่าดีก็จะรับเอามาปฏิบัติโดยเฉพาะวัฒนธรรมทางด้านวัตถุนั้นง่ายกว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ โดยเฉพาะการสื่อสารการคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วในปัจจุบันมีส่วนช่วยทำให้การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น เช่น ทำให้ชาวบ้านต้อง

ปรับเปลี่ยนวิถีการชีวิตและการพัฒนาทั้งโครงสร้างในชุมชน และรูปแบบการผลิตเพื่อเพิ่มผลผลิตและสร้างรายได้ให้สูงขึ้น

สำหรับ**แนวคิดทางทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (The Diffusion Theory of Cultural)** ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวคิดในทฤษฎีนี้ อาทิ

นักมานุษยวิทยาชาวเยอรมัน ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas)ให้แนวคิดในแง่การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมว่าเป็นกระบวนการสำคัญประการหนึ่ง โดยวัฒนธรรมมีการแพร่กระจายเข้าไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมดังกล่าวจะถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมเดิมของชุมชนนั้น ๆ นอกจากนั้นยังเชื่อว่า วัฒนธรรมสามารถวัดได้โดยนำวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาเปรียบเทียบกันและพิจารณาคุณลักษณะที่สูงกว่าหรือด้อยกว่าของแต่ละวัฒนธรรม ขณะเดียวกันเชื่อว่าวัฒนธรรมนั้นไม่มีวัฒนธรรมใดที่ดีกว่าหรือเลวกว่ากัน นอกจากนั้นได้มีนักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน บาร์เนท (Barnet) ได้สนใจศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับนวัตกรรม ที่ถือว่าเป็นตัวแทนจากวัฒนธรรมหนึ่งและมีการถ่ายทอดไปยังวัฒนธรรมอื่น โดยให้ความหมายว่านวัตกรรมคือ ความคิดหรือพฤติกรรมหรือสิ่งใด ๆ ที่เป็นของใหม่แตกต่างทางด้านคุณภาพไปจากรูปแบบที่มีอยู่ บาร์เนทเชื่อว่า วัฒนธรรมเปลี่ยนไปเพราะนวัตกรรม แต่ขณะเดียวกันวัฒนธรรมบางวัฒนธรรมอาจเป็นตัวถ่วงหรือไม่สนับสนุนให้เกิดมีนวัตกรรมก็ได้ ฉะนั้นจึงเสนอว่าจำเป็นต้องมีวิธีการส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมขึ้นในสังคมหรือวัฒนธรรม ส่วนเอฟเวอเรท โรเจอร์(Everet Roger) เน้นว่า การเปลี่ยนแปลงสังคมส่วนใหญ่เกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามามากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นภายในสังคม และนวัตกรรม ที่ถ่ายทอดกันนั้นอาจเป็น**ความคิด** ซึ่งรับมาในรูปสัญลักษณ์ ถ่ายทอดได้ยาก หรืออาจเป็น**วัตถุ** ที่รับมาในรูปการกระทำ ซึ่งจะเห็นได้ง่ายกว่าและยังได้กล่าวอีกว่า นวัตกรรมที่จะยอมรับกันได้ง่าย ต้องมีลักษณะ 5 ประการ ได้แก่ 1) มีประโยชน์มากกว่าของเดิม 2) สอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมที่รับ 3) ไม่ยุ่งยากสลับซับซ้อนมาก 4) สามารถแบ่งทดลองรับมาปฏิบัติเป็นครั้งคราวได้ และ 5) สามารถมองเห็นเข้าใจง่าย รวมทั้งได้นำเสนอขั้นตอนการตัดสินใจรับเอานวัตกรรมใหม่อีก 5 ขั้นตอนได้แก่ 1) ขั้นตอนในการรับรู้นวัตกรรม 2) เกิดความสนใจในนวัตกรรมนั้น ๆ 3) ประเมินค่านวัตกรรม 4) ทดลองใช้นวัตกรรม และ 5) ขั้นตอนการรับหรือไม่รับเอานวัตกรรม โดยผู้รับนวัตกรรมอาจมีทั้งผู้รับเร็วหรือช้าแตกต่างกันไป (Crehan.2002: 71-91)

จากทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมสามารถชี้ให้เห็นได้ว่า วิธีการและขั้นตอนของการเผยแพร่วัฒนธรรมหนึ่งไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง ต้องคำนึงถึงข้อเหมือนและข้อแตกต่างๆ ของวัฒนธรรมเดิม ดังนั้นจากกรอบแนวคิดนี้ผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบในการอธิบาย วัฒนธรรม

ชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุนนิยม ในการยอมรับเอาวัฒนธรรมหรือนวัตกรรมใหม่ของชาวสวนยางพารา ในชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยพิจารณาในประเด็นต่อไปนี้

1. การที่ชาวสวนยางพารารับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามานั้นชาวสวนยางพาราได้พิจารณาแล้วว่ามีประโยชน์มากกว่าของเดิม

2. การที่ชาวสวนยางพารารับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามานั้นชาวสวนยางพาราได้พิจารณาแล้วว่ามีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชน

2. การยืมทางวัฒนธรรม (Cultural Borrowing) เป็นการนำเอาวัฒนธรรมจากที่หนึ่งไปใช้กับอีกที่หนึ่ง โดยมีการนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้น เช่น สังคมไทยของเราในปัจจุบันได้มีการยืมวัฒนธรรมตะวันตกมาปรับใช้มากมาย ทั้งภาษาพูด การแต่งกาย ทัศนคติ ค่านิยม ลัทธิการปกครองแบบประชาธิปไตย รถยนต์ รวมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่าทั้งการแพร่กระจายและการยืมทางวัฒนธรรม ล้วนทำให้เกิดการบูรณาการทางวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านการคมนาคมสื่อสาร มีการติดต่อระหว่างวัฒนธรรม หากวัฒนธรรมที่รับเข้ามาใหม่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชนจะเกิดการบูรณาการทางวัฒนธรรมขึ้น การบูรณาการทางวัฒนธรรมจึงอาจเกิดจากการยอมรับตั้งแต่ระดับเล็ก ๆ ของแต่ละบุคคลจนไปถึงระดับใหญ่ทั้งสังคมก็ได้ ในการบูรณาการทางวัฒนธรรม ถ้าวัฒนธรรมเก่ากับวัฒนธรรมใหม่สามารถเข้ากันได้ดี คนในชุมชนจะรับเอามาประพฤติปฏิบัติจนเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม และมีการถ่ายทอดสืบต่อกันไประหว่างบุคคลแต่ละรุ่นในชุมชน

การยอมรับวัฒนธรรมจากภายนอกส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนนั้น ซึ่งอาจจะครอบคลุมไปถึงระเบียบกฎเกณฑ์ ทัศนคติ ค่านิยม แบบแผนความสัมพันธ์ สถานภาพและบทบาทของสมาชิกในชุมชน อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเหล่านี้มาจากสภาพแวดล้อม หรือปัจจัยทางด้านกายภาพ อันได้แก่ อากาศ ภูมิประเทศ ประชากร พืช และสัตว์เป็นต้นจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบของเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงกับ **แนวคิดทฤษฎีนิเวศวิทยามนุษย์ (Human Ecology)** ที่จะชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับปัจจัยทางด้านกายภาพต่าง ๆ จะเป็นตัวหนึ่งที่ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับระบบนิเวศในชุมชนแล้วส่งผลต่อพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน โดยมีนักสังคมวิทยาแคมพ์เบลล์ (Campbell) (สายใจ คุ้มขนาม. 2535 : 6) ได้ให้คำจำกัดความของนิเวศวิทยามนุษย์ หมายถึง ความสัมพันธ์ทั้งหมดระหว่างมนุษย์กับ

สิ่งแวดล้อม ซึ่งรวมถึงปัจจัยต่าง ๆ เช่น ภูมิประเทศ และการเปลี่ยนแปลงพลังงาน กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ทั้งพืช สัตว์ และเพื่อนมนุษย์กลุ่มอื่น ๆ ถ้ามองในทัศนะที่กว้างที่สุดเท่าที่จะทำได้ นิเวศวิทยามนุษย์จะเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกเผ่าพันธุ์และมีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนเป็นพิเศษกับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และองค์ประกอบที่ไม่มีชีวิตของโลก

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยามนุษย์โดยทั่วไปจะมุ่งเน้นไปที่ การปรับตัวของชุมชนกับสิ่งแวดล้อม โดยช่วงแรกแนวคิดนิเวศวิทยามนุษย์เริ่มศึกษานั้นมีการวิเคราะห์ระดับปัจเจกบุคคล แต่จะถูกมองในรูปการรวมตัวหรือปรากฏการณ์ของประชากร ซึ่งวิเคราะห์รูปแบบการรวมตัว ทางนิเวศวิทยาได้มุ่งเน้นตั้งแต่ละแวกบ้าน เมือง และชุมชน

นิเวศวิทยามนุษย์ มีความเกี่ยวโยงกับการศึกษาเรื่องการจัดระเบียบทางสังคม โดยมองการรวมตัวของประชากรในฐานะผู้พึ่งพิงทางสังคมที่ ต่อสู่กับภาวะทางสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ เพื่อตอบสนองสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ให้อยู่ในสภาวะที่น่าพึงพอใจสูงสุดของการดำรงอยู่ต่อไปของการอยู่ร่วมกัน ต่อมาในช่วงทศวรรษที่ 1950 ดันแมนและสกอร์ (Dunman and Schore) (สายใจ คุ้มขนาม. 2535 : 6-7) ได้เสนอระบบนิเวศวิทยามนุษย์ที่เรียกว่า POET model ซึ่งประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 4 ตัวที่สัมพันธ์กันและหากองค์ประกอบตัวใดตัวหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงจะส่งผลต่อองค์ประกอบอื่น ๆ ด้วย คือ

1. ประชากร (Population)
2. การจัดระเบียบทางสังคม (Organization)
3. สิ่งแวดล้อม (Environment)
4. เทคโนโลยี (Technology)

จากองค์ประกอบทั้ง 4 ของระบบนิเวศวิทยามนุษย์นี้หากตัวใดตัวหนึ่งเปลี่ยนก็ย่อมจะมีผลต่อตัวอื่น ๆ ด้วย ความสัมพันธ์ของทฤษฎีดังรูป

กรอบความสัมพันธ์ของทฤษฎีนิเวศวิทยามนุษย์ (**POET Model)**

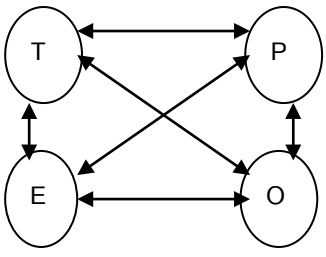

ภาพที่ 3 **POET Model**

(ที่มา : สายใจ คุ้มขนาบ 2535 : 6 อ้างอิงจาก Duncan. 1973 : 227)

อาจกล่าวได้ว่าองค์ประกอบทั้ง 4 ของ POET Model มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เป็นลักษณะความสัมพันธ์โต้ตอบ โดยการจัดระเบียบ (O) มักจะเป็นตัวที่ถูกนำมาเป็นผลของกระบวนการปรับตัว จากการที่ประชากร (P) ในพื้นที่นั้น ๆ ใช้เทคโนโลยี (T) ต่าง ๆ และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ (E)

แนวคิดดังกล่าวสามารถนำมากำหนดตัวแปรต่าง ๆ ในการศึกษาวัฒนธรรมชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุนนิยม กรณีศึกษาชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยผู้ศึกษาได้นำเอากรอบแนวคิดทางนิเวศวิทยาของมนุษย์ของ ดันแมนและสกอร์ (Dunman and Schore) มาใช้พิจารณาวัฒนธรรมของชาวสวนยางพารากับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชน ให้สอดคล้องกับทฤษฎี กล่าวคือ

P คือ ชาวสวนยางพารา

T คือ เทคโนโลยี อุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆที่เกี่ยวข้องกับการทำสวนยางพารา

E คือ สิ่งแวดล้อมทั้งลักษณะทางภูมิศาสตร์ สภาพดิน สภาพอากาศ รวมทั้งประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนชาวสวนยางพารา

O คือ การจัดระเบียบ/การปรับตัว ที่เกิดขึ้นกับชุมชนชาวสวนยางพารา เพื่อความอยู่รอดของชุมชนชาวสวนยางพารา

แนวคิดและทฤษฎีนิเวศวิทยามนุษย์ดังกล่าวได้มีงานวิจัย ที่สามารถแสดงชี้ให้เห็นความสัมพันธ์สอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีนิเวศวิทยามนุษย์ ซึ่งอาจได้กล่าวว่าการเปลี่ยนของระบบนิเวศของชุมชนนั้นมีความเกี่ยวข้องกับการผลิตและเทคโนโลยีที่นำมาใช้ อาทิ จากการศึกษารูปแบบและระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องกับทำสวนยางพาราสามารถจำแนกได้ 4 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบที่ 1 ป่ายาง เป็นการพัฒนารูปแบบแรกเมื่อนำยางพาราเข้ามาปลูกในประเทศปลูกโดยใช้เมล็ด ส่วนมากจะเป็นพันธุ์ TJIRL ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากประเทศอินโดนีเซีย การปลูกยางแบบนี้คือ จะทำการปลูกยางแทนป่าไม้โดยเฉพาะป่าบก โดยการโค่นล้มพืชพันธุ์เก่ารวมทั้งไม้ยืนต้นที่บังร่มเงา แล้วทำการปลูกยางโดยเมล็ด หรือต้นกล้าเพาะจากเมล็ด ปลูกตามจุดต่าง ๆ ภายในพื้นที่แบบไม่เป็นแถวเป็นแนว ปล่อยให้ยางเจริญเติบโตแข่งกับพืชชนิดอื่น ๆ ที่ปลูก เพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน เช่น มันเทศ ข้าว เป็นต้น และเมื่อเกษตรกรเห็นว่ายางสามารถกรีดได้ก็ทำการกรีด ขณะเดียวกับไม้ยืนต้นที่เห็นว่าสามารถใช้ประโยชน์ด้านที่อยู่อาศัยได้ก็ตัดไปทำที่อยู่อาศัย ไม้ยืนต้นที่ให้ผล เช่น สะตอ เนียง ก็เก็บไปใช้ประโยชน์ด้านการบริโภคชาวบ้านเรียกรูปแบบการปลูกยางแบบนี้ว่า “ป่ายาง” ซึ่งเป็นการปลูกในระยะเริ่มแรกพร้อม ๆ กับแสดงความเป็นเจ้าของหรือกรรมสิทธิ์ในที่ดินดังกล่าว ซึ่งเดิมเป็นป่าธรรมชาติ

2. รูปแบบที่ 2 สวนยางพันธุ์ดี เมื่อยางจัดเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ สามารถมีผลตอบแทนในทาง เศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรมแก่เกษตรกรประกอบกับมีการพัฒนาวิทยาการใหม่ จึงทำให้เกิดการทำสวนยางพันธุ์ดีขึ้น โดยการปลูกยางจากเมล็ดยางที่ผ่านมาการคัดเลือกแล้วว่าสามารถให้ผลผลิตดีและมีการปลูกเป็นแถวเป็นแนวจำนวนต้นยางต่อพื้นที่มากขึ้น เริ่มมีการปราบวัชพืชเกิดขึ้น ไม้ยืนต้นที่แข่งขันการเจริญเติบโตกับยางก็ต้องโค่นทิ้ง พันธุ์ยางส่วนมากก็ยังเป็นยางพันธุ์ TJIRL มีการใส่ปุ๋ยบ้างเป็นครั้งคราว เกษตรกรเรียกการทำสวนยางรูปแบบนี้ว่า “สวนยางพันธุ์ยางดี”

3. รูปแบบที่ 3 สวนยางสงเคราะห์ มีนักวิชาการด้านการปรับปรุงพันธุ์ยางซึ่งให้ผลิตสูง และการขยายพันธุ์โดยการติดตาป้องกันการกลายพันธุ์ ได้มีการดำเนินการส่งเสริมการปลูกโดยกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางให้มีการปลูกทดแทนยางพันธุ์ดั้งเดิมมีการโค่นล้มป่ายางหันมาปลูกยางพันธุ์ดีโดยผ่านการติดตายางพันธุ์ใหม่ อาศัยความรู้จากนักวิชาการแผนใหม่มีการดูแลบำรุงรักษาอย่างเต็มที่ไม่ว่าจะเป็นการกำจัดวัชพืชโดยสารเคมีหรือแรงงานคน มีการใส่ปุ๋ยเป็นระบบ พื้นที่ปลูกยางจะต้องไม่มีไม้ยืนต้นปะปนเลย รูปแบบนี้เกษตรกรเรียกว่า “สวนยางสงเคราะห์” เนื่องจากได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง

4. รูปแบบที่ 4 สวนยางที่พัฒนาจากรูปแบบที่ 1 ถึงรูปแบบที่ 3 เมื่อมองถึงสถานการณ์ปัจจุบันแล้วส่วนมากจะเป็นยางสงเคราะห์ อย่างไรก็ตามยังมีระบบป่ายางและสวนยางพันธุ์ดีเหลืออยู่บ้างแต่สัดส่วนจะน้อยลงตามลำดับ แม้ปัจจุบันจะมีการปรับกฎ ระเบียบ ของกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางให้มีการนำพืชยืนต้นหลายชนิดเข้าไปปลูกร่วมกับยางได้ แต่ในทางปฏิบัติยังไม่แพร่หลายเกษตรกรไม่มีความชัดเจนในผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ซึ่งตัวเกษตรกรคำนึงถึงเป็นอันดับแรกมากว่าเรื่องระบบนิเวศน์หรือสภาพในสภาพรวม จากการพัฒนารูปแบบสวนยางที่กล่าวถึงก่อให้เกิดความหลากหลายของการปลูกพืชร่วมยางในภาคใต้ ความหลากหลายที่เกิดขึ้นแปรเปลี่ยนไปตามลักษณะการจัดการของเกษตรกร สภาพภูมิประเทศ ตลอดจนการรวมตัวของเกษตรกรเพื่อวัตถุประสงค์ต่างทำให้รูปแบบและระบบการปลูกยางพาราในภาคใต้มีความหลากลาย (อยุทธ์ นิสภา และคณะ. 2537 : 45-60)

นอกจากนี้บัญชา สมบูรณ์สุขและคณะ (2544 :25-38) ได้จำแนกรูปแบบระบบการทำสวนยางในภาคใต้ที่พบได้ในปัจจุบันในแหล่งปลูกยางในภาคใต้ โดยอาศัยเกณฑ์การจำแนก 1) ประเภทกิจกรรมการผลิตของครัวเรือน 2)ระบบนิเวศน์เกษตร และ 3)สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ออกเป็น 6 รูปแบบคือ 1) การทำสวนยางเชิงเดี่ยว 2) ระบบการทำสวนยางร่วมกับการปลูกพืชแซม 3) ระบบการทำสวนยางร่วมกับการทำนา 4) ระบบการทำร่วมกับการปลูกไม้ผล 5) ระบบการทำสวนยางร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ และ 6) ระบบการทำสวนยางร่วมกับกิจกรรมเกษตร

ผสมผสานในปัจจุบันเป็นรูปแบบที่พบเห็นได้ในภาคใต้ โดยเฉพาะในกลุ่มเกษตรชาวสวนยางขนาดเล็กที่ทำในระดับครัวเรือนซึ่งเป็นภาคการผลิตของประเทศ โดยระบบการทำสวนยางร่วมกับการทำนาจะพบมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ระบบการทำสวนยางร่วมกับการปลูกพืชแซมยาง

การนำเทคโนโลยีและเทคนิคต่าง ๆ มาใช้ในการคัดเลือกพันธุ์ยาง ศึกษาค้นคว้าและปรับปรุงพันธุ์ยาง เพื่อให้ได้พันธุ์ยางที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และให้ปริมาณน้ำยางต่อหน่วยสูง (กรมวิชาการเกษตร สถาบันวิจัยยาง. 2542 : 2) มีพันธุ์ยางที่แนะนำแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม หรือ ชั้น คือ

1. พันธุ์ยางชั้น 1 ได้แก่ ยางพันธุ์ดีที่แนะนำให้เกษตรกรปลูกโดยไม่จำกัดพื้นที่ปลูกมีอยู่ 8 พันธุ์ คือ สถาบันวิจัยยาง 251 , สงขลา 36, BPM 24, PB 225, PB 260, PR 255, RRIC 110 และ RRIM 600

2. พันธุ์ยางชั้น 2 ได้แก่ ยางพันธุ์ดีที่แนะนำให้เกษตรกรปลูกโดยจำกัดพื้นที่ปลูกได้ไม่เกินร้อยละ 30 ของพื้นที่ปลูกยางที่ถือครอง และแต่ละพันธุ์ควรปลูกไม่น้อยกว่า 7 ไร่ มีอยู่ 6 พันธุ์ด้วยกัน คือ สถาบันวิจัยยาง 226, สถาบันวิจัยยาง 250, BPM 250, PB 235, PRIC 100 และ PRIC 101

3. พันธุ์ยางชั้น 3 ได้แก่ ยางพันธุ์ดีที่แนะนำให้เกษตรกรปลูกโดยจำกัดพื้นที่ปลูกให้ปลูกได้ไม่เกินร้อยละ 2 ของพื้นที่ปลูกยางที่ถือครอง และแต่ละพันธุ์ควรปลูกไม่น้อยกว่า 7 ไร่ มีอยู่ 9 พันธุ์ด้วยกัน คือ สถาบันวิจัยยาง 163, สถาบันวิจัยยาง 209, สถาบันวิจัยยาง 214, สถาบันวิจัยยาง 218, สถาบันวิจัยยาง 225, Haiken 2 , PR 302, PR 305, และ PRIC 121ในด้านของพันธุ์ยางนั้นอาจกล่าวได้ว่า กรมวิชาการเกษตร สถาบันวิจัยยาง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนั้นได้มีการพัฒนาปรับปรุง อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้พันธุ์ที่ดีให้ผลผลิตสูงทนทานต่อโรค และมีช่วงการกรีดยางเร็วขึ้นช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ชาวสวนยางพารา

จากการศึกษาข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศของชาวสวนยางพารานั้น มีผลการเกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวัฒนธรรมของชาวสวนยางพาราอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันชาวสวนยางพารานั้นได้นำเทคโนโลยี และวิธีการต่าง ๆ มาปรับใช้ในชุมชน ทั้งนี้เพื่อเพิ่มผลผลิตและรายได้

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัว

มนุษย์มีการปรับเปลี่ยนเรียนรู้มาโดยตลอดตามเหตุและปัจจัยเพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติ (เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2545 : 94) หากมองในด้านการวิวัฒนาการ คำว่า “การปรับตัว” (Adaptation) ดาร์วิน (Darwin) กล่าวว่าสิ่งมีชีวิตที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมของโลกที่เต็มไปด้วยภยันตรายได้เท่านั้น ที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ การปรับตัวนั้นเป็นไปตามความต้องการของร่างกายจิตใจ กระบวนการปรับตัวนี้ เกิดขึ้นเนื่องจากมนุษย์ทุกคนมีความต้องการในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุถึงความต้องการนั้น ๆ ซึ่งมนุษย์ใช้ในการเผชิญข้อเรียกร้องหรือแรงผลักดันภายนอกและภายใน (นิภา นิธยายน. 2530 : 7-9) การปรับตัวของคนในชุมชน คือ การที่บุคคลสามารถสร้างหรือขัดเกลาพฤติกรรมให้เข้ากับแบบแผนของสังคม หรือสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ให้สามารถบรรลุจุดหมายที่ต้องการ ทำให้มีชีวิตอยู่อย่างปกติสุขทั้งทางกายและจิตใจไม่เกิดผลเสียทั้งต่อตนเองและผู้อื่น (ลักขณา สริวัฒน์. 2544 : 105)

ดังนั้นบุคคลจึงต้องมีการปรับตัว เพื่อรักษาสมดุลของร่างกาย จิตใจ และสังคม พฤติกรรมที่แสดงให้เห็นคือ มีสุขภาพดี ยอมรับความเป็นจริง มีความพึงพอใจใน ซึ่งกลไกที่บุคคลใช้ในการปรับตัวเพื่อรักษาสมดุลประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

1.กลไกการควบคุม เป็นกลไกการปรับตัวที่เกิดขึ้นอัตโนมัติ โดยที่บุคคลไม่รู้สึกตัว เป็นการทำงานร่วมกันของระบบประสาท ระบบต่อมไร้ท่อ การรับรู้และการตอบสนองเพื่อที่จะควบคุมการทำงานของร่างกายให้อยู่ในภาวะสมดุล

2.กลไกการรับรู้ เป็นกลไกการปรับตัวที่เกิดจากประสบการณ์และการเรียนรู้ ซึ่งเกี่ยวกับกระบวนการทางจิต สังคม ที่บุคคลใช้ในการปรับตัวให้เข้ากับภาวะเครียด บุคคลจะเรียนรู้การปรับตัวในส่วนนี้ จากทักษะการเข้าสังคม ประสบการณ์แก้ปัญหาในสถานการณ์ที่คล้ายคลึง

กลไกการปรับตัวทั้ง 2 ส่วนจะเกิดควบคู่กันเสมอ ทำงานร่วมกันเสมือนว่าเป็นหน่วยเดียวกัน สาเหตุที่มนุษย์ต้องการปรับตัว 2 ประการคือ

1. แรงผลักดันภายนอก หรือข้อเรียกร้องอันเกิดจากสภาพแวดล้อม และแรงผลักดันที่ข้อเรียกร้องของสังคมหรือบุคคลที่มีความสัมพันธ์กัน

2. แรงผลักดันภายใน ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นภายในตัวบุคคล ซึ่งเกิดจากสภาพทางสรีระ ได้แก่ ความต้องการสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีพ เช่น อาหาร น้ำ อากาศ ความอบอุ่น การพักผ่อนนอนหลับที่เพียงพอ อีกประการหนึ่งคือ จากประสบการณ์ทางสังคมที่บุคคลนั้นได้เรียนรู้ในอดีตหรือประสบการณ์ที่ผ่านมา เรียกอีกนัยหนึ่งว่า “เหตุจูงใจทางสังคม” (นิภา นิธยายน. 2530 : 71-87) นอกจากนั้นสาเหตุที่ทำให้เกิดการปรับตัวอาจเกิดจาก

1. แรงขับและความต้องการ ในชีวิตของบุคคลมีความต้องการพื้นฐาน เช่น ความต้องการทางกาย และความต้องการทางจิตใจ ความต้องการทั้งสองนี้ ทำให้เกิดแรงขับ เช่น เกิดความหิว เป็นแรงขับให้มนุษย์ดิ้นรนแสวงหา เพื่อสนองความอยากของตน ถ้าเกิดอุปสรรคมาขัดขวางไม่สามารถบำบัดความอยากได้ ร่างกายก็จะแสดงพฤติกรรมออกมาในรูปต่าง ๆ เพื่อให้คลายความกระวนกระวาย อันเนื่องมาจากความอยาก พฤติกรรมที่แสดงออกมาเพื่อคลายความทุรนทุรายนี้

2. แรงกระตุ้นจากสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว หรือการที่มีสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปทำให้คนมีปัญหาในการปรับตัวให้ทันตามสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป มนุษย์ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสังคม ถ้าแก้ได้ก็มีความสุข ถ้าแก้ไม่ได้ก็เกิดความคับข้องใจ กระวนกระวายใจ จึงหาทางปรับตัวโดยวิธีการต่าง ๆ

3. เจตคติ ความสนใจ จุดมุ่งหมายของตนเปลี่ยนแปลงไป จึงจำเป็นต้องปรับพฤติกรรม (กันยา สุวรรณแสง 2536: 65-66)

แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวนั้นสามารถนำมาใช้ในการศึกษาการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตของชาวสวนยางพาราเนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ทั้งที่เกิดจากแรงผลักดันภายนอกชุมชน และภายในชุมชน ส่งผลให้ชาวสวนยางพาราต้องมีการปรับตัว เพื่อความอยู่รอดของชุมชน

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน และ เศรษฐกิจทุนนิยม

ระบบเศรษฐกิจของไทยจากการรวบของนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติกล่าวได้ว่าระบบเศรษฐกิจของไทยนั้นประกอบด้วย 2 ระบบใหญ่ ๆ คือ **ระบบเศรษฐกิจชุมชน**และ **เศรษฐกิจทุน** หรือ เศรษฐกิจทุนนิยม (อรสุดา เจริญรัถ. 2546 : 8-9)

2.4.1 ระบบเศรษฐกิจชุมชน

ระบบเศรษฐกิจชุมชน คือ ครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต เป้าหมายของการผลิตคือการดำรงอยู่การรักษาตัวให้รอดอยู่ได้ของครอบครัวและชุมชน ให้สามารถเลี้ยงตนเองได้และผลิตซ้ำในครอบครัวและชุมชนได้ การผลิตจึงมีลักษณะการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน อาจจะขายบ้างแต่ก็เพื่อให้ได้เงินมาซื้อสินค้าในครอบครัว ให้ครอบครัวสามารถดำรงชีวิตชีวิตอยู่ได้มากกว่าเพื่อขยายการผลิตเพื่อให้มีกำไรสูงสุด ครัวเรือนมีลักษณะเป็นผู้ผลิตขนาดเล็กและอิสระ ขายสินค้าไม่ใช่ขายแรงงาน วิธีการผลิตหลัก คือ ผู้ผลิตมีอิสระในการใช้แรงงานของสมาชิกในครอบครัว

ระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชน เป็นระบบที่ฝังตัวอยู่ในพื้นที่สายญาติมิตรสังคมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความอาทรต่อกัน มีการแลกเปลี่ยนเพื่อความพอเพียง เป็นสังคมและวัฒนธรรมแบบชุมชน ไม่ใช่แบบปัจเจกชนสุดโต่ง ไม่ใช่การแข่งขันและการเอารัดเอาเปรียบ เขตพื้นที่อาจครอบคลุมตั้งแต่หมู่บ้านเดียว และขยายกว้างขึ้นเป็นหลาย ๆ ชุมชนหมู่บ้าน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2544 : 17-35)

การดำรงอยู่ได้ของเศรษฐกิจชุมชนนั้นที่ผ่านมาเป็นเพราะการปรับตัวและการต่อสู้ของครอบครัวและชุมชนชาวบ้านเอง ชาวบ้านปรับตัวโดยการผันการใช้แรงงานครอบครัว จากการผลิตข้าว สู่การปลูกพืชหลายชนิด ไปสู่การบริการและการค้า โรงงานขนาดเล็กในชนบท และแม้จะต้องส่งแรงงานส่วนหนึ่งไปขายแรงงานในเมืองไกล ก็เพื่อรักษาครอบครัวและชุมชนไว้ กระบวนการพยายามรักษาตัวเองของครอบครัวและชุมชนนี้มีทั้งทำต่างกัน และทำเหมือนกันเป็นเครือข่ายช่วยเหลือซึ่งกันและกันในท้องถิ่น สายญาติมิตร ระหว่างหมู่บ้าน ซึ่งแสดงถึงความสำคัญและพลังผูกพันของสถาบันครอบครัวและชุมชนในเศรษฐกิจชาวบ้านของไทย การรู้สำนึกในความผูกพันและพลังของครอบครัวและชุมชนนี้ปรากฏเด่นชัดขึ้นมาเมื่อมีปัญหาหรือวิกฤติ สมาชิกในครอบครัวต้องช่วยกันทุกวิถีทางรักษาวัฒนธรรมชุมชน รักษาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อต่อสู่กับเศรษฐกิจระบบทุนนิยม

เศรษฐกิจชุมชนเป็นวิถีคิดและวิถีปฏิบัติของคนในชุมชนนั้น ๆ แกนกลางของเศรษฐกิจชุมชนคือการให้ความสำคัญกับคน ความกลมกลืนของคนในชุมชนกับวัฒนธรรมชุมชน โดยเศรษฐกิจชุมชนนั้นเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชน กล่าวได้ว่า วัฒนธรรมของชาวบ้านมีความเป็นอิสระจากวัฒนธรรมชนชั้น (บัวพันธ์ พรหมพักพิง. 2546 : 1-25) ส่วนอานันท์ กาญจนพันธ์ มองว่า วิถีการผลิตที่ไม่ใช่ทุนนิยม เน้นการผลิตเพื่อยังชีพ ผู้คนมีสภาพทางสังคมไม่แตกต่างกันมากนัก จะมีเพียงการแลกเปลี่ยนของกำนัลแบบ Barter แต่ยังไม่มีระบบการตลาดที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน การกระจายมักจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของ Social Utility คือการคำนึงถึงประโยชน์ต่อสังคมในการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ส่วนเศรษฐกิจระบบทุน หลักสำคัญคือเปลี่ยนปัจจัยการผลิตทุกอย่าง ไม่ว่าที่ดิน แรงงาน และทุนเอง ให้กลายเป็นสินค้าทั้งสิ้น สิ่งเหล่านี้อานันท์ กาญจพันธ์ มองว่าจะส่งผล ทำให้เศรษฐกิจชุมชนในสังคมไทยเสื่อมสลายลงหากไม่มีการเยียวยา (อานันท์ กาญจนพันธ์. 2549 : 18-23)

การพัฒนาประเทศที่ได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างจากเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรม นับว่ามีความสำคัญต่อการผลิตของชุมชนชนบทมาก เนื่องจากการปรับเปลี่ยนโครงสร้างดังกล่าวส่งผลต่อการผลิตของชุมชนในชนบทที่ใช้แนวทางการผลิตแบบพึ่งตนเองอาศัยปัจจัยการผลิตที่มีในท้องถิ่นเปลี่ยนไปสู่การผลิตเพื่อการค้า เพื่อตอบสนองการพัฒนาประเทศภายใต้อำนาจทุน

นิยมและการจัดการโดยรัฐ แนวทางเช่นนี้ส่งผลให้ชนบทถูกกระทำ ทำให้บางชุมชนที่ขาดแคลนปัจจัยในการผลิตกระทำได้ยากขึ้น ต้องอาศัยผู้อื่นที่มีความชำนาญเฉพาะด้านเข้ามาช่วยดำเนินการให้ นอกจากนั้นการผลิตเพื่อการค้านี้จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีซึ่งชุมชนชนบทไม่มี ทำให้ชุมชนต้องจัดหามาด้วยวิธีการต่าง ๆ ซ้ำอาจต้องยอมเสียเปรียบ และการเข้าสู่เศรษฐกิจแบบทุนนิยม ได้ส่งผลต่อการจัดระเบียบทางสังคม เนื่องจากชุมชนต้องพัฒนาเทคโนโลยี ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนได้ปรับเปลี่ยนไป และมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยต่าง ๆ เช่น การสร้างถนนตัดผ่าน การมีระบบสาธารณูปโภคที่สะดวกสบาย ยังมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมของชุมชนผู้คนส่วนใหญ่เปิดรับวัฒนธรรมอื่นเข้ามาแทนที่มากขึ้นนั้นคือ “วัฒนธรรมทุนนิยม” หรือ “วัฒนธรรมบริโภคนิยม” ซึ่งได้เข้าสู่ชุมชนต่าง ๆ โดยการบีบบังคับ หรือโดยการยอมรับอย่างเต็มอกเต็มใจ การเข้ามาในลักษณะดังกล่าวสามารถเข้ามาได้หลาย ๆ ทาง ไม่ว่าจะผ่านเข้ามาทางระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ หรือเข้ามาในลักษณะของค่านิยมต่าง ๆ ทั้งที่ชุมชนเหล่านี้ยังไม่มีความพร้อม

ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคม ในหลายทศวรรษที่ผ่านมาส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในระดับปัจเจกบุคคลและครัวเรือน และการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนค่านิยมและวัฒนธรรมของชุมชนและสังคมอย่างรวดเร็ว เป็นการบั่นทอนศักยภาพและโอกาสของประชาชนและอนุชนรุ่นหลังที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดี ต่อมาในระยะหลังตั้งแต่ประมาณปีพ.ศ. 2540 เป็นต้นมา หลายชุมชนพยายามปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้คนให้หันมาให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจชุมชนเพื่อรักษาวัฒนธรรมชุมชนไว้สู่อนุชนรุ่นหลัง มีการประสานพลังความคิดสร้างสรรค์และการพึ่งตนเอง ใช้ระบบเกษตรผสมผสาน ทำเป็นระบบ ลดการพึ่งพิงจากภายนอก มีการเรียนรู้ เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่และเกิดเครือข่าย โดยอาศัยทุนที่สำคัญที่สุดของชุมชน คือ ทุนทางสังคม ทุนเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องมาร่วมกันพลิกฟื้น ใช้ทุนปัญญานำหน้าเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เศรษฐกิจชุมชนมิได้จำกัดแต่เพียงการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้เท่านั้น แต่เป็นการจัดระบบระเบียบการผลิต การบริโภค การลงทุน เริ่มจากการสร้างฐานให้มั่นคง มีกินมีใช้ให้พอเพียงเสียก่อนแล้วจึงนำส่วนที่เหลือออกไปสู่ตลาดภายนอก (เสรี พงค์พิศ. 2546 : 78) ทั้งนี้ชุมชนหลายชุมชนได้อาศัย แผนแม่บทชุมชน ที่เกิดจากชุมชนร่วมกันพัฒนาขึ้นมาโดยกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เข้าใจศักยภาพที่เป็นทุนทางสังคมทุนของชุมชน ที่ไม่ใช้ทุนที่เป็นตัวเงินเพียงอย่างเดียว

ในสังคมทุกวันนี้ สิ่งที่สำคัญที่สุดที่ควรพัฒนาคนในชุมชนไม่ใช่การพัฒนาทรัพยากรแรงงานหรือทรัพย์สินเงินทอง แต่เป็น “ความรู้” ซึ่งยุคนี้เป็นยุค “สังคมความรู้” การจัดการความรู้

และกระบวนการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพื่อต่อสู้กับกระแสทุนนิยมที่เข้ามาในสังคม ในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในช่วงที่ผ่านมาซึ่งได้เกิดขึ้นกับชุมชนเกษตรที่เคยมีบทบาทกำหนดกิจกรรมทางเศรษฐกิจจำเป็นต้องปรับตัวไปภายใต้ระบบทุนนิยม ปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต สร้างบรรทัดฐานแบบพึ่งพาอาศัยกัน (Norms of Reciprocal) สร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของชุมชน สร้างวิสาหกิจชุมชน เพื่อจัดการทุนในชุมชนโดยชุมชนและเพื่อชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนแบบดั้งเดิมผสมกับความรู้สากล ซึ่งองค์ประกอบสำคัญที่เรียกว่าทุนของชุมชน ประกอบด้วยอย่างน้อย 4 ประเภท (เสรี พงค์พิศ. 2546 : 98-99) ได้แก่

1. ทุนทางธรรมชาติ (ความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากร)
2. ทุนทางวัฒนธรรม (ความรู้และภูมิปัญญา)
3. ทุนทางสังคม (กฎเกณฑ์ที่ร้อยรัดผู้คนให้เป็นชุมชน เป็นพี่เป็นน้อง ไว้ใจกัน)
4. ทุนโภคทรัพย์ (ทุนสะสม ผลผลิต สร้างสรรค์ พัฒนา)

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจชุมชน เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นผลลัพธ์มาจากพฤติกรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของสมาชิกในชุมชน เป็นจริยธรรมความดีงามที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความมีน้ำใจ ซึ่งได้ปรากฏในสังคมไทยมาตั้งแต่โบราณกาล

2.4.2 เศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalism)

เศรษฐกิจแบบทุนนิยม เศรษฐกิจแบบนี้มีชื่อเรียกแตกต่างกัน อาทิ ระบบเศรษฐกิจเสรี ระบบการตลาด เศรษฐกิจแบบทุนนิยมเจ้าของทุนหรือหน่วยการผลิต มีการใช้แรงงานจากภายนอกมาเป็นปัจจัยการผลิตและขูดรีดแรงงาน (ซึ่งต่างกับเศรษฐกิจชุมชนที่ครอบครัวใช้แรงงานตนเองและมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน) ระบบทุนนิยม คือระบบเศรษฐกิจและสังคมที่ขับเคลื่อนด้วยพลังแห่งการสะสมทุน ปัจเจกบุคคลมีความสำคัญ คนมีเสรีภาพในการเลือกและการตัดสินใจ ความสัมพันธ์ทางการผลิตหลักในระบบทุนนิยม คือ ความสัมพันธ์แบบขายแรงงานแลกเงิน นายทุนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ขณะที่แรงงานขายพลังแรงงานของตัวเองในอัตราค่าจ้างคงที่ ในกระบวนการผลิตสินค้า มีมูลค่าส่วนเกินเกิดขึ้น และตกเป็นของนายทุน โดยนายทุนสามารถใช้มูลค่าส่วนเกินในการสะสมทุน สำหรับระบบทุนนิยมจึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่เปิดให้เอกชนมีการแข่งขันทางธุรกิจอย่างเสรีโดยมีกำไรเป็นเป้าหมาย มีกลไกราคาเป็นตัวกำหนด ลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมคือ

1. การมีกรรมสิทธิ์ในทรัพยากร ธุรกิจเป็นหน่วยเศรษฐกิจขั้นพื้นฐาน และเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ผู้เป็นเจ้าของมีเสรีภาพเต็มที่ในการจัดการปัจจัยการผลิตตามความเหมาะสม

2. เสรีภาพ ผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตมีเสรีภาพในการเลือกประกอบการตามต้องการ

3. กำไรเป็นเครื่องจูงใจ ผลตอบแทนจากปัจจัยการผลิตคือรายได้ รายได้เพิ่มขึ้นจึงเป็นสิ่งจูงใจให้มีการนำปัจจัยการผลิตมาใช้ประโยชน์และพยายามหาเทคนิคใหม่ ๆ มาใช้เพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มกำไร ส่วนผู้บริโภคก็พยายามเปรียบเทียบราคาของสินค้ากับความพอใจของตนเองที่ได้จากการบริโภคสินค้านั้น

4. ระบบราคา ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมใช้ราคาเป็นเกณฑ์ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ราคากำหนดโดยอุปสงค์และอุปทานของสิ่งของในตลาด (วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน.2551 : 17)

เศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจทุนนิยม มีความแตกต่างกันที่ เศรษฐกิจชุมชน เป็นระบบเศรษฐกิจที่ชุมชนเป็นผู้ผลิต เป็นผู้จำหน่าย เป็นผู้บริโภค เกิดการจ้างงานในชุมชน บริหารจัดการโดยองค์กรชุมชน ทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของสามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน การจับจ่ายใช้สอยเกิดขึ้นภายในชุมชน มีการนำปัจจัยการผลิต คน ทุนและสิ่งแวดล้อมมาใช้อย่างสมดุล ในส่วนเศรษฐกิจทุนนิยม เป็นระบบเศรษฐกิจที่ใช้ "ทุน" เป็นใหญ่ ใช้เงินลงทุนสูง บริหารจัดการกลุ่มคน ผลิตสินค้าจำนวนมากเพื่อการส่งออก มุ่งเน้นกำไรสูงสุด

สำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย ตั้งแต่รัฐบาลไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ (2504) มุ่งเน้นการขยายตัวของ GDP ทำให้ฐานทุนนิยมของกระแสท้องถิ่น หันไปสู่กระแสทุนนิยมกระแสหลักโดยโหมทับชุมชนชนบทรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ จนเปลี่ยนสินทรัพย์อื่นให้เป็นทุน (คิดมูลค่าเป็นตัวเงิน) จนถึงที่สุด ความดี ความงาม บุญ กุศล ไม่ใช่ทุนทางสังคมต่อไป (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. 2549 : 3) ในระบบทุนนิยมใช้เงินเป็นมาตรวัดทางคุณค่าต่าง ๆ ทั้งหมด การได้ผลตอบแทนทางการเงินคืนกลับมาสูงสุดกลายเป็นเป้าหมายที่ชัดเจนของสังคม (สมเกียรติ ตั้งนโม. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2551, จาก http://www. midnightuniv. org/univmidnight/newpage15.htm.) ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ได้ทำให้เกิดวิกฤติหลงใหลวัตถุและใช้เทคโนโลยีจากต่างชาติ (เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2551 : 1) อีกทั้งระบบทุนนิยม พัฒนาคนไปเป็นปัจเจกบุคคล ไม่ได้สอดคล้องความเป็นมนุษย์ ทำให้คนขาดศีลธรรม ขาดความเป็นมนุษย์ไม่เข้าใจความหมายเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. 2551 : 5)

เศรษฐกิจแบบทุนนิยมแม้ว่าจะได้เกิดขึ้นกับสังคมภาคอุตสาหกรรมในช่วงแรก แต่ขณะเดียวกันได้ส่งผลกระทบต่อสังคมภาคเกษตรกรรม ที่ได้ถูกนำมาเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจทุนนิยม ดังนั้นการที่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ขยายเข้าสู่สังคมชนบทมากขึ้น ก่อให้เกิดการใช้เครื่อง

ทุนแรงและปัจจัยการผลิตใหม่ ๆ มีการเสื่อมสลายของระบบการผลิตแบบยังชีพดั้งเดิมเพิ่มหนี้สินในชนบท (วัฒนา สุกัณศีล. 2549 : 1) การเข้ามามีบทบาทของระบบทุนนิยมในสังคมไทยนั้นได้ปรากฏชัดเจนขึ้นมาภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาริงใน พ.ศ. 2398 ระบบเศรษฐกิจของสยามได้เข้าสู่ระบบทุนนิยมลักษณะเช่นนี้ได้ดำเนินต่อเนื่องมาจนถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 อย่างไรก็ตาม ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น เกิดการแพร่หลายของแนวความคิดที่เรียกร้องให้รัฐเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจ แต่ด้วยเงื่อนไขของหนังสือสัญญาพระราชไมตรีซึ่งเป็นข้อจำกัดของรัฐบาลในระบอบเก่าตกทอดมาถึงระบอบใหม่ ทำให้รัฐบาลในระบอบใหม่ไม่สามารถดำเนินการตามแนวความคิดดังกล่าวได้อย่างจริงจัง จนเมื่อเงื่อนไขดังกล่าวผ่านพ้นไปแล้วรัฐบาลจึงได้ดำเนินการตามแนวความคิดที่มุ่งเพิ่มบทบาทของรัฐในการจัดการทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ได้ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ จนทำให้ต้องมีการทบทวนบทบาทของรัฐในการจัดการทางเศรษฐกิจ ต่อมาในช่วงรัฐบาลพลเรือนหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อจอมพล ป.พิบูลสงคราม มีโอกาสกลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งในช่วง พ.ศ. 2491 - 2500 ทำให้แนวความคิดที่จะให้รัฐมีบทบาทในการจัดการทางเศรษฐกิจกลับมาอีกครั้งหนึ่ง บทบาทของรัฐในการจัดการทางเศรษฐกิจในช่วงเวลาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น การให้อภิสิทธิ์ผูกขาดต่าง ๆ การฉ้อราษฎร์บังหลวง เป็นต้น กลุ่มผู้มีบทบาทคือ ข้าราชการระดับสูงที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการเงินการคลัง ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ ส่งผลให้จอมพล ป.พิบูลสงคราม ต้องปรับนโยบายให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจแนวทางใหม่ที่ส่งเสริมให้เอกชนเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจการพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบใหม่แทนแบบเดิมที่รัฐเป็นผู้กำหนด (เรืองวิทย์ ลิ่มปนาท. 2536 : 22-31)

การเข้ามาของระบบทุนนิยมมีข้อดีในการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่รวดเร็ว ทั้งประชาชนยังมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันได้เกิดข้อเสีย เนื่องจากเกิดทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ระหว่างคนรวยและคนจน จนกระทั่งภาวะของทุนนิยมได้ส่งผลกระทบอย่างชัดเจนต่อสังคมไทยปี พ.ศ. 2540 เกิดวิกฤตเศรษฐกิจ และเกิดภาวะทุนนิยมฟองสบู่ ซึ่งได้เริ่มก่อเค้าขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2531 จากการที่มีเงินทุนจากต่างประเทศเข้ามาลงทุนในประเทศเป็นจำนวนมาก ผู้ประกอบการ ได้กำไรจากธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ และหลักทรัพย์มากขึ้น ทำให้ราคาที่ดินบ้าน และหลักทรัพย์ แพงขึ้น นโยบายการเปิดเสรีทางการเงิน การออกกฎหมายทางเศรษฐกิจที่ขาดการพิจารณา อย่างรอบคอบ และการเปิดกิจการวิเทศธนกิจ เปิดโอกาสให้มีการกู้เงินจากต่างประเทศมากขึ้น สถาบันการเงินจึงให้สินเชื่อเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดปัญหาอุปทานของบ้านส่วนเกินและประสิทธิภาพ ของทุนลดลง ประชาชนบริโภคมากกว่ารายได้ที่มี จึงก่อให้เกิดหนี้สิน และหนี้สินต่อสินทรัพย์ของสถาบันการเงินมีค่าเพิ่มขึ้น สัดส่วนสินเชื่อเพื่อการบริโภคส่วนบุคคลต่อ

รายได้ประชาชาติมีค่าเพิ่มขึ้น ประสิทธิภาพการลงทุนต่ำ และช่องว่างการออม-การลงทุนติดลบเพิ่มขึ้น (จำนงค์ สุขแสง. 2541 : 4-5) ระบบทุนนิยมมีจุดบกพร่องหลัก ๆ อยู่ 4 ประการ จุดที่ต้องอาศัยการเข้ามาแทรกแซงของกำกับรัฐบาล (ศุภวุฒิ สายเชื้อ. 2544 : 2)

1. การผูกขาด คือ การที่ผู้ผลิตรวมตัวกันได้ หรือมีขนาดใหญ่เพียงพอที่จะกำหนดราคาสินค้าได้ ความหมายทางวิชาการ คือผู้ที่มีอำนาจผูกขาด จะตั้งราคาที่สูงกว่าราคาที่กำหนดโดยตลาดเสรี และจะผลิตสินค้าในปริมาณที่ต่ำว่าที่ผลิตภายใต้ระบบตลาดเสรี ดังนั้น ผู้บริโภคจะเสียประโยชน์ เพราะจะซื้อของได้น้อย และในราคาแพง การผูกขาดนั้น ควรวัดจากความสามารถที่จะกำหนดราคาสินค้า เพราะฉะนั้น การป้องกันการผูกขาดจึงมิใช่ การกำหนดส่วนแบ่งตลาดขั้นต่ำของผู้ผลิตเพียงอย่างเดียว เพราะหากผู้ผลิต สามารถคบคิดร่วมกันก็จะสามารถผูกขาดได้ ดังนั้น รัฐบาลจึงมีหน้าที่ในการจำกัดอำนาจผูกขาดให้หมดไป ยกเว้นกรณีที่เป็นการผูกขาดโดยในกรณีดังกล่าว รัฐบาลต้องเข้ามาควบคุมราคาให้ต่ำลง

2. สินค้าสาธารณะ มีสินค้า และบริการบางชนิดที่ยากต่อการกีดกัน มิให้ผู้อื่นมาร่วมบริโภค เป็นเรื่องที่ประชาชนทุกคนได้รับประโยชน์ทั่วหน้ากัน หากปล่อยให้ผู้บริโภค ซื้อบริการดังกล่าวโดยสมัครใจ รัฐบาลต้องพยายามประเมินระดับการใช้จ่าย

3. เศรษฐกิจมหภาค : ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์สมัยก่อน ค.ศ.1936 นั้น รัฐบาลต้องมีบทบาทในการสร้างเสถียรภาพให้กับเศรษฐกิจ ควบคุมนโยบายการเงิน ไม่ให้ปริมาณเงินขยายตัวมากเกินไปจนเกิดภาวะเงินเฟ้อ ปรับราคาเพื่อให้อุปสงค์เท่ากับอุปทาน

4.การพัฒนาการเศรษฐกิจ ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์มักจะมีสมมติฐานว่า โครงสร้างทางเศรษฐกิจ กฎหมาย และการเมือง มีการพัฒนาไปถึงระดับที่กลไกตลาดเสรี สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างค่อนข้างสมบูรณ์แล้ว นอกจากนั้น เศรษฐศาสตร์มักจะกล่าวถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ (ซึ่งรวมถึงการปรับโครงสร้าง และการสร้างสถาบันทางเศรษฐกิจ) ค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่นั้น จะกล่าวถึงการขยายตัวของเศรษฐกิจมากกว่า

จากที่ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจชุมชน และเศรษฐกิจทุนนิยมนั้นอาจกล่าวได้ว่า เศรษฐกิจชุมชน เป็นวิถีชีวิตการทำมาหากินของผู้คนในชุมชนโดยมีครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต เป้าหมายของการผลิตคือการดำรงอยู่การรักษาตัวให้รอดอยู่ได้ของครอบครัวและชุมชน ส่วนเศรษฐกิจทุนนิยม หรือระบบนายทุน หรือตลาดเสรี เป็นระบบที่จัดสรรทรัพยากร (ไม่ว่าจะเป็นแรงงาน วัตถุดิบ หรือเงินทุน) ไปสู่การผลิตที่มีประสิทธิภาพที่สุด ในเชิงของการทำให้เกิดผลผลิตมากที่สุดทั้งในปัจจุบัน และอนาคต ในขณะเดียวกันระบบทุนนิยมมีทั้งจุดเด่นและข้อจำกัดมากมายที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ที่สำคัญรัฐบาลยังต้องมีบทบาททางเศรษฐกิจ

สำหรับการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจทุนนิยม ที่ได้ขยายตัวเข้าไปสู่เศรษฐกิจชุมชนในสังคมชนบทซึ่งได้มีงานวิจัยของนเรศน์ วงศ์สุวรรณ พบว่า การเจริญเติบโตของเศรษฐกิจทุนนิยมส่งผลให้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่โดยทั่วไปมีความทันสมัยและเป็นสากลมากขึ้น รวมทั้งทำให้โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนและกลุ่มคนในสังคมมีความซับซ้อนและหลากหลาย ความเจริญเติบโตและความทันสมัยทางเศรษฐกิจและสังคมภายใต้เงื่อนไขระบบทุนนิยมเกิดควบคู่ไปกับความเปลี่ยนแปลงของชุมชน ส่งผลให้ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ ความทันสมัย พร้อมกับการเข้ามาสังคมวัฒนธรรมตะวันตก (นเรศน์ วงศ์สุวรรณ. 2547 : 158-163) ต่อมาภายหลังยุคจักรวรรดินิยมได้ส่งผลกระทบต่อภาคการเกษตรของไทย เนื่องจากการดำเนินนโยบายของรัฐภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยม เมื่อรัฐดำเนินนโยบายการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติในปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา รัฐได้ส่งเสริมการพัฒนาด้านเกษตรกรรมด้วยการใช้เทคนิคสมัยใหม่ เช่น ปุ๋ย และรถไถเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ค่านิยมดั้งเดิมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชนเริ่มลดลงความเป็นปัจเจกชนและค่านิยมที่เน้นวัตถุได้เข้ามาแทนที่ นอกจากนั้นรัฐยังหันมาใช้นโยบายการผลิตเพื่อการส่งออก ทำให้อุตสาหกรรมบางประเภทขยายตัว ส่งผลให้เกิดการอพยพแรงงานจากภารเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรม ผลที่ตามมาก็คือ การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมกลายเป็นค่านิยมเชิงอาชีพ คนรุ่นใหม่ที่ต้องการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่าเกษตรกรรม นอกจากการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม รัฐยังได้ส่งเสริมให้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เช่นถนน ไฟฟ้า ทำให้การขยายตัวของอุดมการณ์บริโภคนิยมเข้าสู่หมู่บ้านอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ชาวบ้านต้องเร่งหาเงินตราเพื่อนำมาใช้จ่ายในการซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยมากขึ้น เงินเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของบุคคล ในเวลาเดียวกันแบบแผนความประพฤติที่ลอกเลียนจากวัฒนธรรม ตะวันตกเริ่มได้รับการยอมรับและเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ยังผลให้ขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงามของชุมชนต้องถูกทอดทิ้งและเสื่อมสลายไป อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของรัฐที่มุ่งจะพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญก้าวหน้าได้เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้นำเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในขณะที่ชาวบ้านต้องกลายเป็นฐานอำนาจทางการเมืองให้กับกลุ่มผู้นำที่มีความสัมพันธ์กับพรรคการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ (กิตติพงษ์ เกษมพงษ์. 2536 : 137-159) ดังนั้นจึงจะเห็นการเข้ามาของระบบทุนนิยมได้ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจไทยมาตั้งแต่อดีต นโยบายของภาครัฐเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดการเข้ามาของระบบทุนนิยมในชุมชน เกิดปัญหาการกระจุกตัวของรายได้กับกลุ่มผู้มีอำนาจบางกลุ่มเท่านั้น สำหรับสังคมเกษตรอย่างชาวนาไทยได้รับผลกระทบจากการเข้าของกระแสทุนนิยมทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมในหลายๆ

ด้าน เกิดพฤติกรรมการลอกเลียนแบบวัฒนธรรมจากภายนอกทำลายวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน

หากพิจารณาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสังคมเกษตร ในภาคส่วนต่าง ๆ นั้น การเข้ามาของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตและผลกระทบต่อเกษตรกรในหลายๆด้าน และจากการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจข้าวในภาคกลางกับผลกระทบต่อสังคมไทย ซึ่งเป็นตัวอย่างของการเข้ามาของระบบทุนนิยมที่ส่งผลต่อภาคการเกษตรของไทย พบว่า การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจของชาวนาได้เกิดขึ้นเป็นเบื้องต้นก่อน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสามารถแบ่งออกเป็นได้ 4 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 ภาวะข้าวยากหมากแพง วิกฤติการณ์ข้าว ปี 2460 – 2463

ช่วงที่ 2 เศรษฐกิจโลกตกต่ำปี 2473

ช่วงที่ 3 สงครามโลกครั้งที่ 2 การเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่น

ช่วงที่ 4 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2

เงื่อนไขดังกล่าว สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยด้านอื่น ๆ เช่น ปัญหาด้านที่ดิน แรงงานทุน และการเก็งกำไรของราคาข้าว แม้รัฐบาลจะกำหนดมาตรการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจด้วยการควบคุมการค้า การส่งเสริมผลิตข้าว ด้วยมาตรการภาษี แต่เศรษฐกิจของไทยก็ยังมีลักษณะถดถอย คือ มูลค่าของสินค้าข้าวลดลง ในขณะที่ปริมาณการผลิตและการส่งออกเพิ่มขึ้นตลอดช่วงพ.ศ. 2460 - 2498 และยังพบว่า ชาวนา เจ้าที่ดินบางส่วน และพ่อค้าคนจีนต่างก็ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจข้าว ชาวนา เจ้าที่ดินต้องสูญเสียที่ดิน พ่อค้าข้าว ไม่สามารถค้าข้าวได้กำไรเท่าเดิม นอกจากนี้นโยบายของรัฐบาลกลับทำให้พ่อค้าสามารถผูกขาดการค้าไว้ได้ กลับทำให้เป็นการผูกขาดการค้าข้าวในกลุ่มพ่อค้าคนจีน หลังสงครามโลกเป็นต้นมา (ธรรมรักษ์ จำปา . 2538 : 143-155)

นอกจากนั้นยังมีงานวิจัยที่ศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวดังกล่าวที่เกิดขึ้นกับชาวสวน ซึ่งมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนชาวสวน เช่นกรณี ในจังหวัดสมุทรสงคราม มีเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนชาวสวน เป็น 3 ช่วงใหญ่ คือ

1. ก่อน พ.ศ. 2510 เป็นช่วงที่วิถีการผลิตยังคงพึ่งพาฐานทรัพยากร ในท้องถิ่นอยู่มาก ชีวิตวัฒนธรรมชุมชนยังคงแบบแผนของสังคมประเพณีที่ดำเนินควบคู่ ไปกับระบบการผลิตเพื่อการค้า

2. พ.ศ. 2510-2530 เป็นช่วงที่ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงปรับตัวของชุมชนเข้าสู่วิถีชีวิตสมัยใหม่อย่างเต็มตัว ไม่ว่าจะพิจารณาจากวิถี การผลิตที่พึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกมากขึ้น

อาชีพนอกภาคเกษตร ลูกหลานชาวสวน ได้รับการศึกษามากขึ้น ฯลฯ โดยมีโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า เขื่อน เป็นต้น เป็นปัจจัยสนับสนุนและรองรับการขยายตัวของกลไกรัฐและตลาด

3. พ.ศ. 2530-2540 เป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่มีทั้งเหตุและผลสืบเนื่องจากช่วงที่ 2 แต่ เป็นไปในอัตราเร่งมากขึ้น ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของชุมชนในหลายด้าน เช่น สวนที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น ขณะที่ชาวสวนจำนวนมากไม่ได้รับการดูแล สมาชิกในครัวเรือนชาวสวนมีอาชีพที่หลากหลายขึ้น เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงชีวิตชุมชนดังกล่าวสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงระบบคิดหรือระบบคุณค่าในการจัดความสัมพันธ์ ทั้งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนที่ห่างเหินกันมากขึ้น (อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์. 2541 : 98)

การเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตจากเกษตรกรรมเพื่อยังชีพหรือการปลูกข้าวเพื่อยังชีพมาเป็นเกษตรกรรมเพื่อการค้า ยังพบว่าได้ส่งผลกระทบต่อต่อระบบความเชื่อ พิธีกรรมและความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน จากงานการศึกษา พบว่า การเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตทางการเกษตรจากการปลูกข้าวเป็นการปลูกปาล์มน้ำมันได้ส่งผลกระทบให้ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่องในการเพาะปลูกข้าวลดน้อยลงรวมถึงการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนจากความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิไปสู่ความสัมพันธ์แบบทุติยภูมิ (ผลิพันธุ์ พวงช่อ. 2543 : 112)

นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังเกิดขึ้นกับชาวสวน กรณี ชาวสวนยางพารานั้น การเข้ามาของเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ได้ก่อให้เกิดวิวัฒนาการการพัฒนายางพาราไทยจากการศึกษาของบัญชา สมบูรณ์สุขและคณะ พบว่าการพัฒนายางพาแบ่งตามช่วงการพัฒนาประเทศออกเป็น 5 ช่วงเวลาด้วยกันคือ (บัญชา สมบูรณ์สุขและคณะ.2546 : 22-25)

1.ช่วงเริ่มต้นการปลูกยางพารา พ.ศ. 2442 จนถึง พ.ศ. 2502 ระบบการผลิตยางพาราดั้งเดิม (Convertional Rubber Production) โดยใช้พันธุ์ดั้งเดิมให้ ผลผลิตต่ำ เช่น Tijr 1และ PB86 ประสบการณ์ได้รับจากบรรพบุรุษ ใช้เทคโนโลยีดั้งเดิมเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น-รูปแบบยางแผ่นมากว่าร้อยละ 90 ตลาดมีลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้า เป้าประสงค์ของฟาร์มส่วนใหญ่เพื่อยังชีพ

2.ช่วงการปฏิวัติเขียว พ.ศ. 2503-2512 การเริ่มต้นระบบการผลิตยางพาราสมัยใหม่ เริ่มใช้พันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตสูงเช่น RRIM623 RRIT251 RRIM600 เป็นต้น ตั้งองค์กรยาง สกย. และสถาบันวิจัยยางทำให้เริ่มนำเทคโนโลยีใหม่เข้ามารูปแบบผลผลิต : ยางแผ่นมากกว่า ร้อยละ 90 เกษตรกรเริ่มขยายเนื้อที่ปลูกมากขึ้น แต่ยังอยู่ในลักษณะต่างคนต่างขายและการรวมกลุ่มมีน้อย

3.การผลิตยางพาราสมัยใหม่ พ.ศ. 2513-2522 มีการใช้ยางพันธุ์ให้ผลผลิตสูง เช่น RRIM 600 และ GT1 มากขึ้น มีหน่วยงานสนับสนุนปัจจัยการผลิตมากขึ้น มีการขยายเนื้อที่การปลูกมากขึ้น เกษตรกรมีอำนาจต่อรองมากขึ้น เนื่องจากมีการรวมกลุ่ม รูปแบบการผลิตยางแผ่นมากกว่า ร้อยละ 80 แต่เริ่มทำน้ำยางสดมากขึ้น เริ่มใช้เครื่องมือทุ่นแรง และทำอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้

4.ช่วงการผลิตทางเลือก (พ.ศ. 2523-2532) มีการปรับเปลี่ยนพันธุ์ยางที่ให้ผลผลิตสูง เกษตรกรรับข้อมูลข่าวสารมากขึ้น มีระบบทางเลือกและกิจกรรมเสริมให้เกษตรกรมากขึ้น การรวมกลุ่มมีมากขึ้น ทำให้มีอำนาจต่อรอง รูปแบบผลผลิต มียางแผ่นและน้ำยางสด-การขายในรูปกลุ่มมากขึ้น รัฐบาล สกย. ให้การสงเคราะห์อย่างเต็มที่

5.ช่วงอุตสาหกรรมยาง (พ.ศ. 2533-ปัจจุบัน) ระบบการผลิตยางพาราเพื่ออุตสาหกรรม (Rubber Industrial System) รัฐมุ่งเน้นระบบอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มการใช้ภายในประเทศ นำพันธุ์ยางที่ให้ผลผลิตสูงจากสถาบันวิจัยยางสู่เกษตรกรแต่เกษตรกรส่วนใหญ่นิยมใช้พันธุ์ RRIM 600 สูง เพราะมีความทนทานต่อโรคได้สูงกว่าพันธ์อื่น ขณะเดียวกันรัฐมีนโยบายมุ่งสู่อุตสาหกรรมมากขึ้น เกษตรกรเปลี่ยนรูปแบบผลผลิตจากยางแผ่นเป็นยางเป็นน้ำยางสด การรวมกลุ่มเข้มแข็งขึ้น(กลุ่มน้ำยางสด) ราคายางผันผวนมาก จึงมีนโยบายช่วยเหลือเกษตรกรมากในช่วงนี้ มีบริษัทร่วมทุนยางและการรวมองค์กรยาง แห่งชาติเกิดขึ้น

การเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรที่ทำสวนยางพาราหลังจากการตั้งถิ่นฐานจะพบความหลากหลายทางด้านพันธุ์กรรม การถือครองที่ดินและการประกอบอาชีพ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดการทรัพยากรด้านต่าง ๆ ในเขตชนบทและชานเมืองมีการประกอบอาชีพที่หลากหลายกว่าในเขตเมือง การปรับเปลี่ยนสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งยังคงวิถีการประกอบอาชีพทางการเกษตร พร้อมกับการถือครองทรัพยากรสำคัญ ทักษะ ที่ดินทำกิน ความสัมพันธ์ทางสังคมที่แปรผันตามสถานภาพของปัจเจกและครัวเรือน มีการใช้และแปรสภาพทรัพยากรในการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ทั้งนี้เกษตรกรมีความคาดหวังให้บุตรหลานมีการศึกษาที่สูงเพื่อการประกอบอาชีพที่มั่นคง (บัญชา สมบูณณ์สุข และคณะ. 2554 : 29-39)

การทำสวนยางพาราได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสทุนนิยมโดยมีเงื่อนไขและระบบกลไกต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องดังนี้

ระบบการผลิต

ระบบการผลิตยาพาราเป็นการผลิตเข้าสู่ตลาดโลก ซึ่งมีประเทศผู้ผลิตรายใหญ่ของโลก คือไทย รองลงมาคืออินโดนีเซีย มาเลเซีย และประเทศอื่น ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 ถึง พ.ศ. 2551

สามารถแสดงได้ดังแผนภาพด้านล่างดังนี้ (สถาบันวิจัยยางพารา.สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2553, จาก www.aftc.or.th)

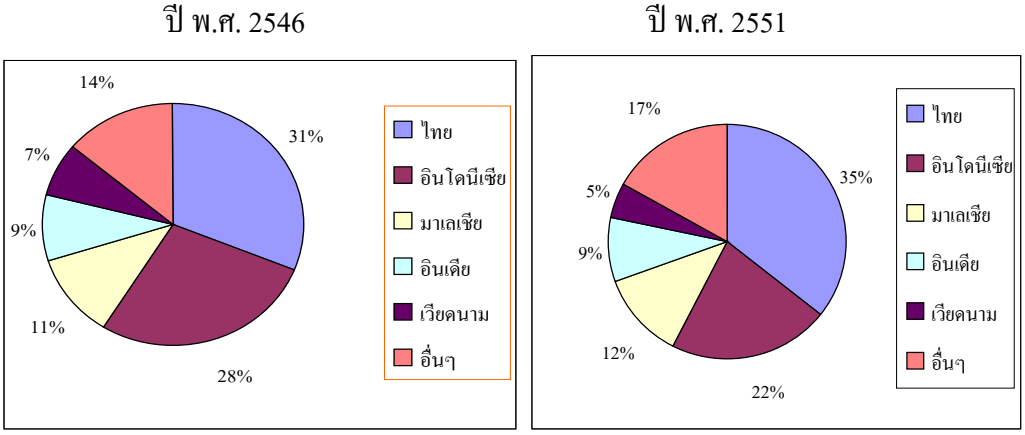

ภาพที่ 4 เปรียบเทียบสัดส่วนการผลิตยางพาราของประเทศผู้ผลิต

(ที่มา : สถาบันวิจัยยางพารา.สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2553, จาก www.aftc.or.th)

จากกราฟเห็นได้ว่าไทยเป็นผู้ผลิตยางพารารายใหญ่ของโลก ซึ่งเปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ. 2546 กับปี พ.ศ. 2551 ระยะเวลาผ่านไป 5 ปี แต่สัดส่วนผู้ผลิตไม่เปลี่ยนแปลงจากเดิมมากนัก การผลิตยาพาราเป็นการผลิตเข้าสู่ตลาดทุนนิยมเป็นสำคัญ ชาวสวนยางพาราไม่ได้ผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือน แต่เป็นการผลิตเข้าสู่ระบบการตลาด เงื่อนไขในการเพิ่มปริมาณการผลิตมีมากขึ้น ชาวสวนจึงมีความจำเป็นอย่างมากที่ต้องปรับเปลี่ยนจากระบบการผลิตแบบดั้งเดิม ที่สำคัญในการปลูกนั้นจะต้องคำนึงถึงปริมาณน้ำยางจึงต้องมีการคัดจากการคัดเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ สำหรับการคัดเลือกพันธุ์นั้นได้มีสถาบันวิจัยการยาง กรมวิจัยการเกษตรให้ความรู้แก่เกษตรกร และนักวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้มีการคัดเลือกพันธุ์และให้ความรู้ เช่น พันธุ์ยางที่ให้ผลผลิตสูง มีความเจริญเติบโตดี ต้านทานโรคที่สำคัญ และต้านทานลมในเกณฑ์ดี ที่คาดว่าจะสามารถแนะนำให้ปลูกได้ในที่ปลูกยางทั่ว ๆไปคือพันธุ์ BPM 24 รองลงมาได้แก่พันธุ์ BPM 1, RRIC 110 และ RRIC 100 โดยเฉพาะพันธุ์ BPM 1 น่าจะแนะนำให้ปลูกเป็นไม้โตเร็วได้ เนื่องจากมีความเจริญเติบโตทั้งก่อนเปิดกรีดและระหว่างกรีดดี ส่วนพันธุ์ PR 305 ให้ผลผลิตสูง แต่มีข้อจำกัดคือไม่สามารถแนะนำให้ปลูกได้ทั่วไป โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีลมแรง นอกจากนั้นยังมีการศึกษา ลักษณะทางสัณฐานวิทยาและกายวิภาคของกลุ่มยางพาราแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ให้ผลผลิตสูง ได้แก่ สายพันธุ์ RRIM 600 RRIT251 และ KJT กลุ่มที่ให้ผลผลิตต่ำได้แก่ PR255 และPR261 กลุ่มที่ให้ผลผลิตสูงจะมีความหนาแน่นของปากใบมากกว่ากลุ่มที่ให้ผลผลิตต่ำ ผลึกและความหนาแน่นของปากใบ มีความสัมพันธ์โดยตรงกับปริมาณ

ผลผลิต ท่อนำยางที่มีขนาดใหญ่ มีโอกาสที่น้ำยางไหลมากกว่า และขนาดความยาวของเซลล์คุม ยางพาราที่มีขนาดของเซลล์คุมยาวกว่าจะให้ผลผลิตต่ำกว่า (สมพร จอนด้วง. 2549 : 54-70)

หากย้อนไปดูระบบการผลิตยางพาราในประเทศไทยตั้งแต่ในอดีตที่ผ่านมาจากการศึกษาของบัญชา สมบูรณ์สุขและคณะ (บัญชา สมบูรณ์สุขและคณะ. 2546 : 2) แบ่งเป็นช่วงเวลาดังนี้

การเข้ามาของยางพาราในประเทศไทย พ.ศ. 2422 เริ่มปลูกยางครั้งแรกที่ อ.กันตัง จ.ตรัง พ.ศ. 2443 ปลูกยางโดยใช้เมล็ดปลูก พ.ศ. 2454 เริ่มขยายปลูกครั้งแรกทางภาคตะวันออก พ.ศ. 2569 เริ่มส่งออกและขยายพื้นที่ปลูกยางพารา พ.ศ. 2477 ยกฐานะแผนกยางเป็นกองยาง สังกัดกรมป่าไม้ พ.ศ. 2484 พื้นที่ปลูกยางทั่วประเทศประมาณ 3 ล้านไร่ พ.ศ. 2487 ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้การผลิตยางชะลอตัว เป็นผลให้ยกเลิกความตกลงควบคุมยางระหว่างประเทศ พ.ศ. 2495 พื้นที่ปลูกยางทั่วประเทศ ประมาณ 4 ล้านไร่ พ.ศ.2498 มีการเสนอร่าง พ.ร.บ. ปลูกแทนยางเก่าด้วยยางพันธุ์ดี พ.ศ.2504 จัดตั้งสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (สกย.) ตั้งองค์การสวนยางเป็นนิติบุคคล พ.ศ.2508 ตั้งศูนย์วิจัยยางหาดใหญ่ อ. หาดใหญ่ จ. สงขลา พ.ศ. 2521 เริ่มปลูกยางในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขยายพื้นที่ปลูกยางตามโครงการปลูกยาง กสย.จากปีละ 135,000 ไร่เป็นปีละ 312,500 ไร่ พ.ศ.2539 พื้นที่ปลูกยางทั่วประเทศ 11.9 ล้านไร่ และสถาบันวิจัยยางจัดทำแผนที่ พื้นที่เหมาะสมการปลูกยาง พ.ศ.2542 กำหนดแผนยุทธศาสตร์พัฒนายางพาราครบวงจร (พ.ศ. 2542- พ.ศ. 2546) ลดพื้นที่ปลูกยางและปลูกพืชเศรษฐกิจแทน และการจัดทำ Zoning การปลูกยางพารา

ในอดีตการกำหนดนโยบายและโครงสร้างเกี่ยวกับการพัฒนายางในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่สอง พ.ศ. 2510-2514 นั้นรัฐบาลกำหนดให้มีหน่วยงานนับผิดชอบ 3 หน่วยงาน คือ กองการยาง กรมกสิกรรม กระทรวงเกษตร สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และองค์การสวนยาง ซึ่งมีหน้าที่ในด้านต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการผลิตยางพารา แต่ปรากฏว่าการดำเนินการของหน่วยงานราชการต่าง ๆ มีความซ้ำซ้อน

ในส่วนการผลิตเข้าสู่อุตสาหกรรมนั้น เริ่มต้นอุตสาหกรรมยางดิบ ผลิตยางแท่ง และยางแผ่นรมควัน ในปี พ.ศ. 2508 ในปี 2512 โดยบริษัทเต็กบีห้าง จัดตั้งโรงงานยางแท่ง พ.ศ.2520 ได้จัดตั้งกลุ่มอุตสาหกรรมผลิตยาง สังกัดสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ.2530โรคเอดส์แพร่ระบาดส่งผลให้มีการผลิตและการบริโภคน้ำยางเพื่อนำไปผลิตถุงมือยางและถุงยางอนามัยมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีอุตสาหกรรมการผลิตไม้ยางพารา พ.ศ. 2510 มีการศึกษาคุณสมบัติไม้ยางพาราพบวิธีการอบและอาบน้ำยายางที่เรียกว่า “ไม้สักขาว” พ.ศ. 2511 นำไม้ยางพารามาทำลังเพื่อบรรจุยางแท่ง พ.ศ. 2532 รัฐบาลออก พระราชบัญญัติปิดป่าไม้สัมปทานทั่วประเทศทำให้

ขาดแคลนไม้ จึงมีการปรับปรุงไม้ยางพารามากขึ้น พ.ศ. 2536ไทยกลายเป็นผู้ส่งออกน้ำยางข้นอันดับหนึ่งของโลกและในพ.ศ. 2539 จัดตั้งสมาคมธุรกิจไม้ยางพารา (บัญชา สมบูรณ์สุข และคณะ. 2546 : 22-25)

อย่างไรก็ตามการผลิตของแผ่นของชาวสวนยางพาราโดยทั่วไป ขาดการใส่ใจขั้นตอนการผลิตทำไปตามวิถีการเดิม ๆ และยางแผ่นที่ผลิตได้มักจะเป็นยางเกรดต่ำ มีขยะปะปนกับแผ่นยาง ขาดการเอาใจใส่ ส่งผลให้ผู้ซื้อส่วนใหญ่คิดราคาเป็นการคละกันในราคาเท่ากับยางเกรดต่ำ การศึกษาเทคนิควิธีตลอดจนการองค์ความรู้ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มผลผลิตของชาวสวนยางพารานั้นนับว่ามีความสำคัญมาก จากการศึกษาของพิชิต สพโชค เช่นวิธีการกรีดยางที่ถูกต้อง สามารถเพิ่มผลผลิตมากขึ้นแบบยั่งยืน โดยมีปัจจัยที่จะเพิ่มผลผลิตสูง กรีดยางได้ระยะยาวนาน และเป็นอันตรายต่อต้นยางน้อยที่สุดคือ 1) ความลึกของการกรีดยาง หากกรีดลึกเกินไปหน้ายางจะเป็นแผลเปลือกงอกใหม่ขรุขระ ไม่สามารถกรีดต่อไปได้การกรีดยางจะลึกหรือไม่ขึ้นอยู่กับความชำนาญของแรงงานกรีด 2) ขนาดของการกรีด หมายถึงจำนวนต้นยางที่คนกรีดสามารถกรีดได้แต่ละวัน ขึ้นอยู่กับขนาดของต้นยาง ความยาวรอยกรีด ลักษณะของพื้นที่ ความชำนาญของคนกรีด และช่วงเวลาการไหลของน้ำยาง คนกรีดคนหนึ่งสามารถกรีดได้ 450- 500 ต้นต่อวัน และควรกรีด 1/3 ของลำต้น 3) เวลาที่เหมาะสมสำหรับกรีดยาง ผลผลิตของน้ำยางจะขึ้นอยู่กับการเต่งของเซลล์ มีผลต่อความดันภายในท่อน้ำยาง ในช่วงกลางวัน ความเต่งของเซลล์ต่ำสาเหตุมาจากการคายน้ำ และจากการทดลองพบว่า การกรีดยางในเวลา 03.00 – 06.00 น.ได้ปริมาณน้ำยางมากกว่าช่วงเวลา 06.00-08.00 น. และการกรีดยางในเวลากลางวันได้น้ำยางน้อยกว่าในเวลากลางคืนเฉลี่ยประมาณ 25 เปอร์เซ็น 4) ความสิ้นเปลืองเปลือก การกรีดที่ใช้ความถี่ของการกรีดต่ำ จะสิ้นเปลืองเปลือกต่อครั้งมากกว่าการกรีดที่ใช้ความถี่ของการกรีดสูง (5) ความคมของมีด มีดกรีดยางควรลับให้คมอยู่เสมอ เพราะจะทำให้การตัดต่อน้ำยางดีขึ้นและสิ้นเปลืองเปลือกน้อยกว่าการใช้มีดกรีดยางไม่คม (พิชิต สพโชค. 2544 : 129-137)

ยังมีงานการศึกษาเกี่ยวกับการเพิ่มผลผลิตอื่นในพื้นที่ปลูกยางพารา โดยไม่ปล่อยทิ้งไว้โดยไร้ประโยชน์ เช่นพื้นที่ในสวนยางพารา ควรปลูกพืชคลุมดินเพื่อควบคุมวัชพืช เพิ่มธาตุอาหารและปรับปรุงดิน การปลูกพืชในลักษณะเช่นนี้ชาวสวนเรียกว่า “พืชแซมยาง” ช่วงเวลาปลูกตั้งแต่เริ่มปลูกยาง ไปจนถึงอายุยางประมาณ 3 ปี พืชที่ชาวสวนปลูกได้แก่ พืชล้มลุกหรือพืชขนาดเล็ก เช่นข้าวโพด ข้าวไร่ ถั่ว สับปะรด พืชพักอื่น ๆ เช่น ขิง ข่า ขมิ้น เถาตูดหมู ตูดหมา (พาโหม) ผักกูดเป็นต้น (ไววิทย์ บุรณธรรม.2544:118-135; ยุพิน รามณีย์. 2541: 82-95)

ประเภทของเกษตรกรในการผลิตยางพารา

สำหรับประเภทของเกษตรกรในการผลิตยางพาราจากการศึกษาของวิฑูร อินทมณี จำแนกเกษตรกรชาวสวนยางพาราในภาคใต้ดังนี้

ผู้ผลิต สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ผู้ผลิตที่เป็นชาวสวนขนาดเล็ก

โดยผู้ผลิตที่เป็นชาวสวนขนาดเล็ก แบ่งออกเป็น 3 ประเภทย่อย

1.1 ชาวสวนยางอิสระ เป็นชาวสวนยางรายย่อยที่มีปริมาณการผลิตออกสู่ตลาดไม่มาก โดยทั่วไปแล้วยางที่ผลิตได้เป็นยางคุณภาพต่ำ และเศษยางซึ่งเป็นยางที่นำไปขายรวมกับกลุ่มไม่ได้ มักจะขายผลผลิตครั้งละน้อย ๆ โดยขายเป็นระยะ ๆ ประมาณ 2-3 วันต่อครั้ง เนื่องจากความจำเป็นในการใช้เงินเพื่อการบริโภค

1.2 ชาวสวนที่เป็นสมาชิกกลุ่มปรับปรุงคุณภาพยางและการรวบรวมกลุ่มนี้ เกิดขึ้นมาโดยการสนับสนุนของศูนย์วิจัยยาง กองการยาง วัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่ม คือ เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองทางการตลาดแก่เกษตรกรโดยการสนับสนุนให้มีการปรับปรุงคุณภาพของยางแผ่น การรวบรวมผลผลิตของสมาชิก และเพื่อเพิ่มปริมาณการขายยางในแต่ละครั้ง โดยทั่วไปแล้วสภาพทางเศรษฐกิจของสมาชิกกลุ่มนี้จะดีกว่า ผู้ผลิตกลุ่มแรก และอยู่ในฐานะที่สามารถชะลอการขายได้ 15 วันต่อครั้ง เพื่อผลตอบแทนในด้านราคาของผลผลิตที่จะได้สูงกว่าจากการขายยางด้วยการประมูล

1.3 ชาวสวนยางที่เป็นสมาชิกของสหกรณ์การเกษตร โดยทางสหกรณ์ การเกษตรจะทำการรวบรวมผลผลิตของสมาชิก แล้วนำไปจำหน่ายแก่โรงรมยางโดยจะมีการขายที่เป็นไปในลักษณะของการขอโควต้าจากโรงรมนั้น ๆ

2. ผู้ผลิตรายใหญ่ มีเพียงร้อยละ 5 ของผู้ผลิตยางทั้งหมด คือ ผู้ผลิตที่มีพื้นที่สวนยางมากกว่า 500ไร่ขึ้นไป จะอยู่ในรูปของบริษัท จะมีระบบการผลิตยางแบบครบวงจร ตั้งแต่ กรีดทำยางแผ่น ผึ่งแห้ง รมควัน หรือ การผลิตน้ำยางข้น จำหน่ายให้กับคู่ค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ (วิฑูร อินทมณี. 2540 : 171-185)

แรงงานในการผลิตยางพารา

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับแรงงานนั้น แรงงานได้มีความสำคัญต่อต้นทุนการผลิตของชาวสวนยางพารา สมยศ ทุ่งหว้าและศิริจิต ทุ่งหว้า ได้จำแนกแรงงานจ้างในการทำสวนยางว่ามาจากหลายแหล่งคือ

1. แรงงานท้องถิ่นที่มีพื้นที่ทำสวนยางน้อย

2. คู่หนุ่มสาวที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองในเขตทำนาเป็นหลัก

3. แรงงานกรีดยางที่มีสวนยางที่ยังไม่ให้ผลผลิต

4. แรงงานที่มาจากภาคอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (สมยศ ทุ่งหว้าและศิริจิต ทุ่งหว้า. 2537: 91)

นอกจากนั้นปัญหาที่สำคัญของแรงงานกรีดยางพารา และการทำยางแผ่น คือ

1. ปัญหาแรงงานขาดฝีมือและความชำนาญ

2. ปัญหาอื่นๆ เช่น ปัญหาแรงงานจ้างในการกรีดยางพาราและทำยางแผ่น และปัญหาการขาดแคลนแรงงานกรีดยางพาราและการทำยางแผ่น

ปัญหาการขาดแคลนแรงงานกรีดยางมักจะเกิดขึ้นในช่วงที่ราคายางตกต่ำ แต่เมื่อราคายางสูงปัญหาการขาดแคลนแรงงานจะลดลง เพราะแรงงานที่เคยกรีดยางจะเคลื่อนที่ย้ายกลับมา เนื่องจากได้รับผลตอบแทนที่สูงขึ้น (บัญชา สมบูรณ์สุข และอภิญญา จันทร์เจริญ. 2540 : 27) สำหรับแนวทางการแก้ปัญหาแรงงานในระบบการผลิตยางพารานั้น

1. เร่งรัดการฝึกอบรมพัฒนาฝีมือแรงงานกรีดยางให้มีประสิทธิภาพและจำนวนมากขึ้น

2. สนับสนุนงานวิจัยเครื่องมือทุ่นแรงในการกรีดยางให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น เครื่องเจาะน้ำยางสนับสนุนให้มีการคุ้มครองแรงงานกรีดยางพารา เนื่องจากมีลักษณะการจ้างงานต่อเนื่องใกล้เคียงกับการจ้างแรงงานในภาคอุตสาหกรรม (ชูชาติ อุรัมภรณ์ และนภดล พีระเสถียร. 2539 : 23 -25)

แรงงานในระบบการผลิตยางพารา เป็นสิ่งที่จำเป็นมาก โดยเฉพาะการกรีดยางและทำยางแผ่นที่ดีในระบบการผลิตยางพารา ซึ่งต้องใช้ฝีมือในการกรีดยางและเวลาในการผลิตยางแผ่นดิบ เกษตรกรเจ้าของสวนยางพาราที่ขาดแคลนแรงงานในครัวเรือนที่มีฝีมือในการกรีดยาง หรือ ไม่มีเวลามากพอในการกรีดยางและทำยางแผ่น จึงจำเป็นต้องจ้างแรงงานเข้ามาเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดแคลนไป

ระบบตลาด

ระบบตลาดนับว่าเป็นหน้าที่สำคัญของระบบทุนนิยม เปรียบเสมือนแนวหน้าในสนามรบ ต้องมีกลยุทธ์ หรือกลวิธีในการสร้างความได้เปรียบทางการค้า การตลาดเป็น การกระจายผลผลิตจากผู้ผลิตไปสู่ผู้บริโภค ผ่านการวิเคราะห์ความต้องการของผลผลิต ในระบบการตลาดของยางพารานั้นไม่ได้แลกเปลี่ยนระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคโดยตรง

สังคมเกษตรแบบทุนนิยม ระบบการตลาดและการทำงานของกลไกราคาเป็นผลลัพธ์ที่สร้างความพึงปรารถนาแก่ชาวสวน และเป็นเครื่องมือดึงดูดการผลิตเข้าสู่การแข่งขั้นที่ต้องมีการแข่งขันกันด้านปริมาณการผลิตเพื่อออกสู่ตลาดในประเทศและนอกประเทศ

สำหรับการตลาดของยางพาราได้มีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2493 มีการตั้งสมาคมพ่อค้ายางไทยที่กรุงเทพฯ โดยมีนายตัน ใจเสิ่ง เป็นนายยกสมาคมคนแรก พ.ศ.2500 มีการจัดทำสมุดปกเขียว (The Green Book)วางแผนหลักเกณฑ์ประเภทชั้นยางพารา ที่เรียกว่ามาตรฐานสากลเกี่ยวกับคุณภาพและหีบห่อยางธรรมชาติ พ.ศ. 2523 ตลาดราคายางผันผวนเป็นผลให้มีการจัดตั้งองค์การค้ายางระหว่างประเทศ (Inro) ที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ มาเลเซีย พ.ศ. 2524 ประเทศไทยเป็นสมาชิก Inro และจัดตั้งมูลภัณฑ์กันชนเพื่อแทรกแซงราคายางพาราและการสร้างสต๊อกยาง ใน พ.ศ. 2533 จัดตั้งสมาคมชาวสวนยางแห่งประเทศไทยมี นายอุทัย สอนหลักทรัพย์ เป็นนายกสมาพันธ์คนแรก ปี พ.ศ. 2534 จัดตั้งสมาคมตลาดกลางยางพาราของสถาบันวิจัยยางและตลาดประมูลยางของสำนักงานกองทุน ในปี พ.ศ.2539 ตั้งชุมนุมสหกรณ์ชาวสวนยางแห่งประเทศไทย และต่อมาในปี พ.ศ.2545 จัดตั้งบริษัทร่วมทุนยางพาราระหว่างประเทศ (IRCo) และแนวคิดรวมองค์กรยางเป็นองค์กรยางแห่งชาติ (บัญชา สมบูรณ์สุข และคณะ. 2546 : 4)

ตลาดกลางของยางพารานั้นทางรัฐบาลโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้หาวิธีการในการช่วยเหลือเกษตรกร โดยการจัดตั้งตลาดกลางยางพาราขึ้น ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) สร้างระบบการซื้อขายยางที่มีการแข็งขันภายใต้กฎ กติกา ที่ทุกฝ่ายยอมรับ (2) เพื่อพัฒนาตลาดยางพาราของไทยให้มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม (3) ประกาศราคายางประจำวันเพื่อเป็นราคาชี้นำตลาดท้องถิ่นผ่านสื่อต่าง ๆ (4) สนับสนุนและค้นคว้าวิจัยด้านเศรษฐกิจการผลิต การตลาดและอุตสาหกรรมยาง เพื่อเป็นฐานข้อมูลประกอบการบริหารการจัดการสวนยาง ตลาดกลางมีหลักเกณฑ์ในการให้บริการ เริ่มตั้งแต่การลงทะเบียน การคัดคุณภาพยาง การชั่งน้ำหนักยาง การประมูลยาง การจ่ายรับเงินค่ายาง และการส่งมอบยางแก่ผู้ซื้อภายใช้กฎระเบียบที่ทุกฝ่ายยอมรับ ตลาดกลางยางพารามีโครงสร้างการทำงานโดยแบ่งเป็นฝ่ายต่าง ๆ คือ ฝ่ายการบริหารทั่วไป ฝ่ายบริการตลาดยาง กลุ่มวิจัยเสถียรภาพราคายาง ฝ่ายบริการคลังยางและวัสดุ (สำนักงานตลาดกลางยางพารานครศรีธรรมราช. 2553 : 2-5)

ขั้นตอนและวิธีการขายยางพาราผ่านระบบตลาดกลางยางพาราจากการศึกษาของวิฑูร อินทมณี มีดังนี้

1.ผู้ซื้อและผู้ขายยางต้องลงทะเบียนก่อนเข้าตลาดกลาง โดยที่ผู้ที่นำยางมาขาย จะเป็นชาวสวนยาง พ่อค้าท้องถิ่นหรือพ่อค้าคนกลางก็ได้ ส่วนผู้ซื้อยางที่ตลาดกลาง เกือบทั้งหมดเป็นผู้ส่งออกยางพารา

2.การซื้อขายจะทำการซื้อขายเฉพาะยางดิบเท่านั้น

3.ตลาดกลางจะกำหนดราคากลางยางแผ่นดิบคุณภาพชั้น 1 เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการซื้อ และขายยางของตลาดกลาง ในกรณีผู้ซื้อ ซื้อยางแผ่นดิบคุณภาพชั้น 1 ต่ำกว่าราคากลาง ตลาดกลางจะเป็นผู้ซื้อยางจำนวนนั้นในราคากลางการซื้อขายยางใช้วิธีการประมูลยางและจ่ายเงินค่ายางทันทีที่การซื้อขายยางแล้วเสร็จ

4.ผู้ขายต้องคัดยางคุณภาพชั้นเดียวกันให้อยู่ในรถยนต์คันเดียวกัน ในกรณีมียางหลายชั้นต้องแยกยางแต่ละชั้นให้ชัดเจน

5.ยางที่นำเข้ามาขายต้องเป็นยางคุณภาพดี คือ ขนาดเหมาะสม บาง ไม่มีสิ่งสกปรกในเนื้อยาง และมีความชื้นดังนี้คือ ยางดิบคุณภาพชั้น 1 ความชื้นไม่เกิน 3 เปอร์เซ็นต์ ยางดิบคุณภาพชั้น 2 ความชื้นไม่เกิน 5 เปอร์เซ็นต์ และยางดิบคุณภาพชั้น 3 ความชื้นไม่เกิน 7 เปอร์เซ็นต์

6.เจ้าหน้าที่ตลาดกลางจะเป็นผู้คัดคุณภาพยาง ทั้งก่อนยางเข้าตลาดขณะรอการประมูลและขณะชั่งน้ำหนักยางที่ตลาด โดยผู้ขายและผู้ซื้อยางต้องยอมรับคุณภาพยางที่เจ้าหน้าที่ตลาดกลางเป็นผู้คัด

7.การประมูล จะประมูลเป็นล๊อต แต่ละล๊อตน้ำหนักประมาณ 12,000 - 20,000 กิโลกรัม หรือรถยนต์บรรทุก 12 -15 คัน โดยจะประมูลตามคุณภาพของยาง

8.ผู้ที่ประมูลราคายางสูงสุดจะได้ยางไป ในกรณีที่มีผู้ยื่นประมูลสูงสุดมากกว่า 1 ราย ผู้ที่ประมูลก่อนจะได้ยางไป

9.ราคายางที่ประมูล ผู้ซื้อต้องแจ้งเป็น 2 ราคา คือ ราคา ณ ตลาดกลาง และราคาส่งมอบที่โรงงาน

10.การชั่งน้ำหนักยางมี 2 วิธีคือ ชั่งน้ำหนักยางที่ตลาดกลาง และชั่งน้ำหนักยางที่โรงงานของผู้ซื้อ

11.การส่งมอบยาง ตลาดกลางจะดำเนินการหลังจากผู้ซื้อได้ชำระค่ายางให้ตลาดเรียบร้อยแล้ว โดยผู้ซื้อต้องรับผิดชอบค่าขนส่ง

12.กรณีที่ไม่ตกลงขายยาง กระทำได้ 3 วิธี คือ จำนำยางไว้กับตลาดกลาง ฝากยางไว้ที่ตลาดกลาง หรือนำยางกลับ

13.ตลาดกลางจะเป็นผู้กำหนดราคากลางยางแผ่นดิบคุณภาพชั้น 1 เพื่อเป็นฐานของการซื้อขายในแต่ละวันที่ตลาดทำการเปิดขาย (วิฑูร อินทมณี. 2540 : 171- 185)

ชาวสวนยางพาราจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้ขายยางพาราผ่านตลาดกลางยางพารา แต่ขายผ่านพ่อค้าคนกลางที่มีการรับซื้อ สำหรับพ่อค้าคนกลางที่รับซื้อจำแนกได้ดังนี้

ผู้ค้ายาง จำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.พ่อค้าระดับท้องที่ หรือ พ่อค้าเร่ ซึ่งมีบทบาทมากในแหล่งที่การคมนาคมยังไม่สะดวก พ่อค้าเร่นี้จะใช้รถจักรยานยนต์ หรือ รถยนต์ ไปซื้อยางแผ่นดิบ และเศษยางจากสวน หรือ ของเกษตรกรในหมู่บ้านโดยตรง

2.พ่อค้าระดับท้องถิ่น ได้แก่พ่อค้าในอำเภอ หรือ จังหวัด เป็นผู้รับซื้อยางรายใหญ่ที่รับซื้อยางจากชาวสวน หรือจากพ่อค้าเร่ นอกจากนี้อาจจะไปรับประมูลซื้อจากกลุ่มปรับปรุงคุณภาพยางด้วย ขอบเขตของการซื้อยางจะซื้อภายในจังหวัดตนเอง และ จังหวัดใกล้เคียง แล้วจะนำไปขายต่อให้กับโรงรมยาง (วิฑูร อินทมณี. 2540 : 171- 185)

การขายยางพาราผ่านระบบตลาด จากผลการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความแตกต่างในการขายยางแผ่นผ่านตลาดกลางและตลาดท้องถิ่นของ ชุมพล พูลศิริ พบว่า การขายยางส่วนมากเจ้าของยางพาราจะขายเป็นยางดิบ และขายให้กับพ่อค้าในท้องถิ่น เพื่อนำไปขายในโรงงานรมควันอีกต่อหนึ่ง ชาวสวนจะมีผลกระทบต่อการขายยางผ่านตลาดกลางและตลาดท้องถิ่นอันมีผลสืบเนื่องไปถึงการพัฒนาคุณภาพยางให้มีมาตรฐาน แต่การขายในตลาดกลางนั้นจะได้รับราคาที่สูงขึ้น ขณะเดียวกันตลาดยางพารา ควรมีการส่งเสริมการรวมกลุ่มปรับปรุงคุณภาพและการจัดตั้งจุดรับซื้อยางของตลาดกลางเพิ่มมากขึ้นรวมทั้งต้องมีการประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินงานของตลาดกลาง (ชุมพล พูลศิริ.2537 : 188-195) ในส่วนการซื้อขายพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่น การกำหนดคุณภาพ การชั่งน้ำหนักยาง และการตกลงราคา ขึ้นอยู่กับการตกลงใจของทั้งสองฝ่าย และมักประสบปัญหาในเรื่องผลประโยชน์ที่จะได้รับ ขึ้นอยู่กับว่าฝ่ายใดมีอำนาจใจการต่อรองมากกว่ากัน และผู้เสียผลประโยชน์ส่วนใหญ่กลับเป็นชาวสวนยาง และต้องตกอยู่ในภาวะจำยอมตลอดมา

การซื้อขายยางพารามีความเกี่ยวข้องกับอุปสงค์ อุปทาน เช่นเดียวกับระบบการตลาดอื่น ๆ ในระบบทุนนิยม ซึ่งการตอบสนองอุปทานต่อราคาในระยะยาวและการพยากรณ์ราคาสามารถนำไปใช้ในการคาดคะเนพื้นที่เพาะปลูกเช่นจาการศึกษาถึงอุปสงค์ อุปทานของยางพาราในปีช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมา จากการศึกษาของ วลัยพร อาจหาญณรงค์ ในช่วงปี พ.ศ.2537 และ พ.ศ. 2538 ในปี พ.ศ. 2537 พื้นที่เพาะปลูกยางมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในปี 2538 ผลการตอบสนองอุปทานต่อราคาในระยะสั้น ใช้ระบบสมการอุปสงค์ของยางพารา โดยผ่านระบบสมการอุปสงค์ของอุตสาหกรรมยางพาราของไทย พบว่า เมื่ออุปสงค์ ของยางพารา(การผลิตยางพารา)ทั่วโลกเพิ่มขึ้น อุปทานอันเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการรับซื้อยางเพื่อผลิตเพิ่มขึ้น นอกจากนั้นคือปริมาณยางจะส่งออกไปญี่ปุ่น ส่งออกไปจีน และเมื่อทำการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสาขาการผลิตอื่น ๆ เมื่อให้อุปสงค์สุดท้ายของอุตสาหกรรมยางพาราเพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละต่าง ๆ และจะชักนำ

ให้เกิดมูลค่าเพิ่ม โดยสาขาการผลิตที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด คือ การทำสวนยางพารา รองลงมา คือ การผลิตยางแผ่นเครปและยางก้อน อันต่อมา คือ สาขาการผลิตภัณฑ์ยางอื่น ๆ ทางด้านผลกระทบเชื่อมโยงข้างหน้าและข้างหลัง พบว่า การทำสวนยางพาราจะมีผลกระทบเชื่อมโยงข้างหน้าสูง ส่วนการผลิตยางแผ่นเครป และยางก้อน การผลิตยางนอกและยางในรถยนต์ และการผลิตผลิตภัณฑ์ยางอื่น ๆ จะมีผลกระทบเชื่อมโยงข้างหลังสูง ทางด้านเสถียรภาพของราคายาง พบว่าราคาที่เกษตรกรได้รับมีการเปลี่ยนแปลงรุนแรงกว่าราคาขายส่งและราคาส่งออก ทั้งในรายเดือนและรายปี และราคาเฉลี่ยรายเดือนมีเสถียรภาพมากกว่าราคาเฉลี่ยรายปี อัตราส่วนผลได้ของทุนที่คำนวณได้ ณ ระดับอัตราลดค่าร้อยละ 9ของยางที่ให้ผลผลิตเฉลี่ยและยางที่ให้ผลผลิตสูงสุดนั้น มีค่าเท่ากับ 1.07 และ 1.21 และค่าอัตราผลตอบแทนภายในของยางที่ให้ผลผลิตสูงสุด เท่ากับ ร้อยละ 14.50 ส่วนยางชนิดที่ให้ผลผลิตเฉลี่ยเท่ากับ 10.91 ยางทั้ง 2 ชนิดมีราคาคุ้มทุนที่แตกต่างกัน คือ ยางชนิดที่ให้ผลผลิตสูงสุดมีราคาคุ้มทุนเป็น 14.05 บาท และยางชนิดที่ให้ผลผลิตเฉลี่ยมีราคาคุ้มทุนเป็น 15.83 บาท การวิเคราะห์อายุที่เหมาะสมในการลงทุนปลูกทดแทน โดยนำราคาไม้ยางมาคิดด้วยนั้น พบว่า ยางชนิดที่ผลผลิตเฉลี่ย มีอายุที่เหมาะสมในการลงทุนปลูกทดแทน คือ 20 ปี สำหรับยางพาราที่ให้ผลผลิตสูงสุด พบว่าอายุที่เหมาะสม คือ 19 ปี เมื่อให้ราคาไม้ยางเพิ่มขึ้นร้อยละ 300 พบว่า ยางทั้ง 2 ชนิด มีอายุที่เหมาะสมคือ 15 ปี เท่ากัน (วลัยพร อาจหาญณรงค์. 2538 : 88-106)

สำหรับตลาดยางพาราในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2553) เนื่องจากเศรษฐกิจของโลกมีการฟื้นตัวอย่างรวดเร็วยอดจำหน่ายรถยนต์ทั่วโลกสูงขึ้นส่งผลให้การผลิตยางล้อรถยนต์เพิ่มขึ้น ความต้องการน้ำยางพาราเพิ่มขึ้นเนื่องจากความต้องการถุงมือทางการแพทย์และอุตสาหกรรมถุงยางอนามัย อีกทั้งตลาดซื้อขายยางพาราล่วงหน้าในกรุงโตเกียวประเทศญี่ปุ่นปรับตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และประกอบกับราคาน้ำมันดิบในตลาดโลกสูงขึ้นทำให้ต้นทุนในการผลิตยางสังเคราะห์สูงขึ้น (เยี่ยม ถาวโรฤทธิ์. 2553 : 32-36) ซึ่งความต้องการการใช้ยางพาราในตลาดโลกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 มีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องพิจารณาได้จากตาราง (สถาบันวิจัยยางพารา. สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2553, จาก www.aftc.or.th)

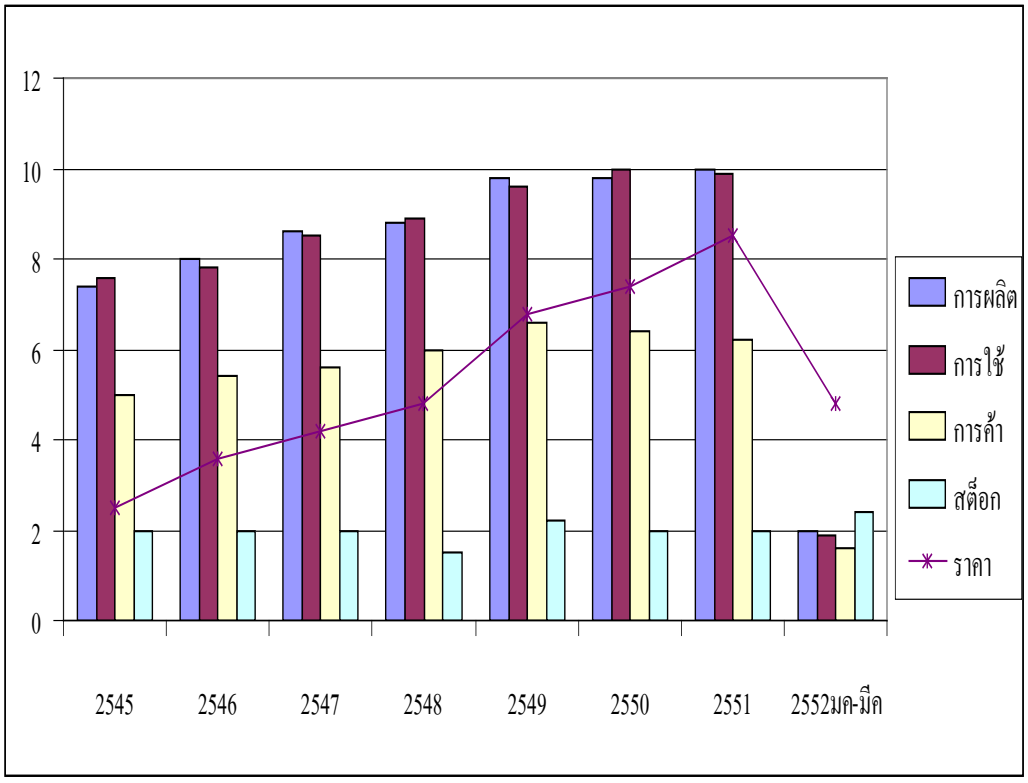

ภาพที่ 5 กราฟแสดงค่าอุปสงค์ อุปทาน ยางพาราของโลกและราคายางพารา
ของประเทศผู้ส่งออกรายใหญ่
(สถาบันวิจัยยางพารา.สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2553, จาก www.aftc.or.th)

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าปริมาณการผลิตยางพาราและปริมาณความต้องการใช้ยางพาราหรืออุปสงค์อุปทาน มีปริมาณเพิ่มขึ้นซึ่งผลผลิตยางพาราในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง จะมีมากหรือน้อยขึ้นกับปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ 1) สภาพดินฟ้าอากาศและฤดูกาล มีผลต่อผลผลิตยางพารา หากสภาพอากาศเอื้ออำนวย ผลผลิตน้ำยาง ที่เกษตรกรกรีดได้จะมีมาก นอกจากนี้ ช่วงที่เกษตรกรกรีดน้ำยางได้มากจะอยู่ช่วงปลายปี – ต้นปี และ จะลดลงมากในช่วงที่เข้าสู่ฤดูยางผลัดใบ 2) จำนวนพื้นที่เพาะปลูก การเพิ่มขึ้น/ลดลงของพื้นที่เพาะปลูกยางพาราส่งผลต่อปริมาณผลผลิต เพิ่มขึ้น/ลดลง 3) ผลผลิตต่อไร่ (Yield) การพัฒนาปรับปรุงพันธุ์ยางพารา และการคัดเลือกพันธุ์ที่เหมาะสม ต่อสภาพดินฟ้าอากาศในการเพาะปลูก ตลอดจนการดูแลรักษาที่ดีจะช่วยให้ผลผลิตต่อไร่เพิ่มสูงขึ้น และ 4) ราคาผลผลิตชนิดอื่น การเปลี่ยนแปลงราคาสินค้าชนิดอื่นอาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของปริมาณ ผลผลิตยางพาราได้ เช่น หากราคาปาล์มน้ำมันมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี ก็อาจจูงใจให้เกษตรกรโค่นต้นยาง เก่าทิ้งเพื่อขายไม้ยาง และหันไปปลูกปาล์มน้ำมันที่ราคาจูงใจกว่าแทน เป็นต้น

ในส่วนปัจจัยที่กำหนดอุปสงค์ยางพารา ซึ่งปริมาณอุปสงค์หรือปริมาณความต้องการซื้อยางพาราในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง จะมีมากหรือน้อยขึ้นกับปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ 1)สภาพเศรษฐกิจ ภาวะเศรษฐกิจมีผลต่อกำลังซื้อและมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกับความ ต้องการใช้ยางพาราในอุตสาหกรรมต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ภาวะเศรษฐกิจที่ซบเซา ทำให้กำลังซื้อ รถยนต์ลดลง ส่งผลให้ความต้องการใช้ยางพาราสำหรับผลิตยางรถยนต์ลดลงตาม เป็นต้น 2) จำนวนประชากร จำนวนประชากรกับปริมาณความต้องการใช้ยางพาราจะเปลี่ยนแปลงในทิศทาง เดียวกัน กล่าวคือหากประชากรเพิ่มขึ้น ความต้องการใช้ยางพาราจะเพิ่มขึ้นในอุตสาหกรรมต่างๆ เช่น ยางรถยนต์ ถุงยางอนามัย หรือถุงมือแพทย์ 3)โรคระบาด โรคระบาดร้ายแรงต่างๆ มีผลให้ความต้องการใช้น้ำยางข้นเพื่อผลิตถุงมือแพทย์เพิ่มขึ้น 4)รสนิยม ความนิยมหรือการให้ความสำคัญในการใช้ถุงยางอนามัยป้องกันโรคเอดส์ ทำให้ความ ต้องการใช้น้ำยางข้นเพื่อผลิตถุงยางอนามัยเพิ่มขึ้น 5)สินค้าชนิดอื่น ความต้องการใช้ยางพารายังขึ้นกับสินค้าที่ใช้ประกอบกัน (Complementary Goods) ตัวอย่างเช่น รถยนต์กับยางล้อรถยนต์ หากความต้องการใช้รถยนต์เพิ่มขึ้นความต้องการใช้ยางพารา เพื่อผลิตยางล้อรถยนต์จะเพิ่มขึ้นตาม

สำหรับการกำหนดราคายางพาราในตลาดโลก ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้นำเข้ารายใหญ่ของโลก ได้แก่ จีน ยุโรป สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น ประเทศไทยนั้นเป็นผู้ผลิตรายใหญ่ของโลก และยังมีประเทศอินโดนีเซีย และมาเลเซีย ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากภาพที่ 6

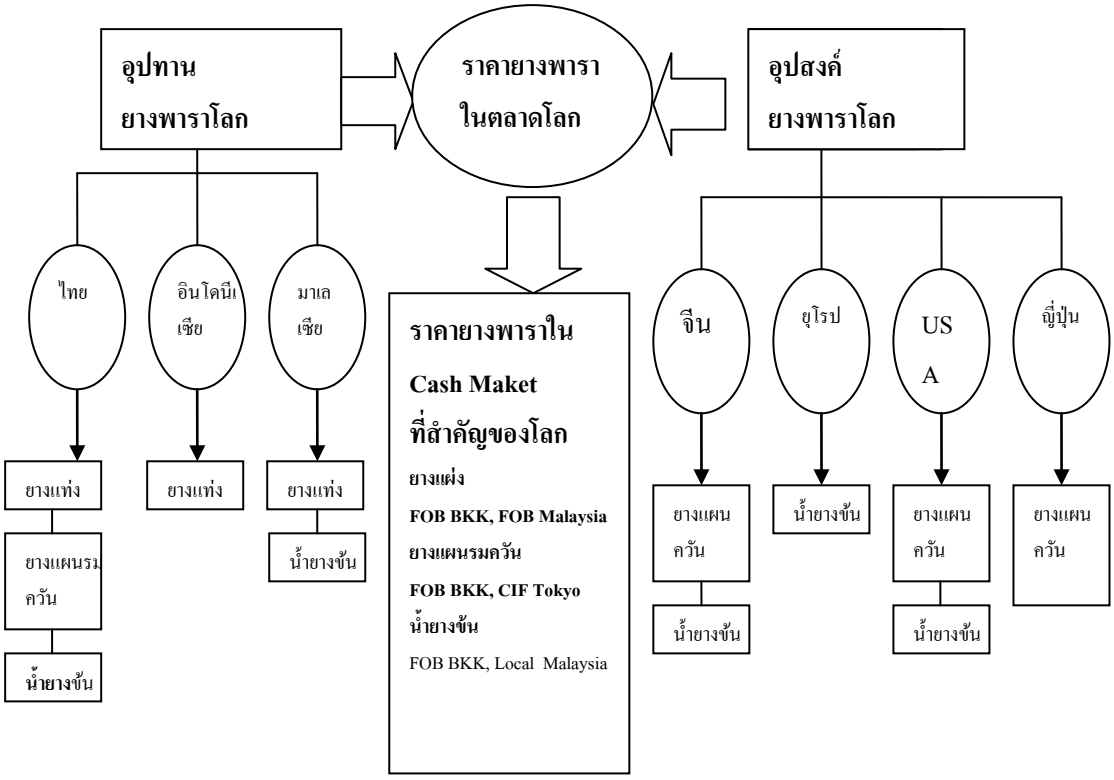

ภาพที่ 6 แสดงอุปทานและอุปสงค์ของประเทศรายใหญ่ของโลก
(ที่มา : สถาบันวิจัยยางพารา.สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2553, จาก www.aftc.or.th)

กลไกทางด้านราคา

กลไกทางด้านราคาเป็นเครื่องมือสำคัญของระบบทุนนิยม สำหรับยางพาราของไทยที่ชาวสวนผลิตได้นั้นส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของยางแผ่นดิบ สำหรับตลาดซื้อขายยางแผ่นดิบที่สำคัญ เช่น ตลาดกลางยางพาราที่หาดใหญ่ ตลาดกลางยางพาราที่นครศรีธรรมราช ตลาดกลางยางพาราที่สุราษฎร์ธานี สำหรับราคายางแผ่นดิบ ณ ตลาดกลางยางพาราหาดใหญ่ในปี พ.ศ. 2545 ถึงปี พ.ศ. 2549 สามารถเปรียบเทียบได้จากข้อมูลต่อไปนี้

ปี พ.ศ. 2545 ราคายางพาราอยู่ระหว่างกิโลกรัมละ 20-30 บาท

ปี พ.ศ. 2546 ราคายางพาราอยู่ระหว่างกิโลกรัมละ 30-40 บาท

ปี พ.ศ. 2547 ราคายางพาราอยู่ระหว่างกิโลกรัมละ 30-40 บาท ช่วงเดือนตุลาคมสูงสุดประมาณ 53 บาท

ปี พ.ศ. 2548 ราคายางพาราอยู่ระหว่างกิโลกรัมละ 40-60 บาท

ปี พ.ศ. 2549 ตั้งแต่มกราคมถึงมิถุนายน ราคายางพาราอยู่ระหว่างกิโลกรัมละ 65-100 บาท และหลังเดือนมิถุนายน ราคายางพาราเริ่มลดลงเรื่อย ๆ ในช่วงกันยายน 2549 ราคายางพาราประมาณกิโลกรัมละ 50 บาท (สำนักงานกองทุนสวนยาง. 2549 : 10-19)

ปี พ.ศ. 2550 ราคายางพาราอยู่ระหว่างกิโลกรัมละ 70-100 บาท

ปี พ.ศ. 2551 ราคายางพาราในช่วงต้นปี อยู่ระหว่างกิโลกรัมละ 80-110 บาท

ปี พ.ศ. 2551 ราคายางพาราในช่วงปลายปี อยู่ระหว่างกิโลกรัมละ 25-35 บาทซึ่งราคายางพาราในตลาดยางพารานั้นมีความผันผวนมาก โดยเฉพาะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 – 2551 ราคายางพาราเพิ่มสูงถึงในต้นปี พ.ศ. 2551 กิโลกรัมละ 100 บาท และราคายางพาราคงตัวอยู่ที่ประมาณ 60-90 บาท ในขณะที่ราคาปัจจัยการผลิตที่สูงขึ้นเป็นเงาตามตัว ช่วงกลางปี 2551 ราคายางพาราลดลงดิ่งลงอย่างรวดเร็วเหลือกิโลกรัมละ 30 บาทเศษ

หากพิจารณาในต่อมาในปี พ.ศ. 2551-2553 ราคายางพาราไทย มีการปรับตัวสูงขึ้น สามารถพิจารณาได้จากตารางที่ 1 (เยี่ยม ถาวโรฤทธิ์. 2553 : 34)

ตารางที่ 1 ราคายางพาราไทย ปี 2551-2553

เดือน	ยางแผ่นดิบคุณภาพชั้น 3 (USS3)			ยางแผ่นดิบรมควันชั้น 3 (RSS3)			ยางแท่งเอสทีอาร์ 3 (STR20)			ยางแท่งเอสทีอาร์ 3 (STR20)		
	2551	2552	2553	2551	2552	2553	2551	2552	2553	2551	2552	2553
มกราคม	80.15	46.32	92.97	87.18	53.37	102.44	84.94	50.55	101.38	77.48	42.05	90.50
กุมภาพันธ์	83.70	46.38	95.97	90.54	52.82	103.59	88.05	49.23	102.69	82.43	47.95	96.40
มีนาคม	81.83	46.46	101.38	88.54	52.25	108.34	85.00	49.48	107.15	77.98	53.77	102.46
ค่าเฉลี่ยไตรมาส 1	81.89	46.39	96.77	88.75	52.78	104.79	86.00	49.75	103.15	79.29	47.92	96.45
เมษายน	83.70	52.04	112.47	89.20	57.46	123.94	85.53	55.33	114.17	77.52	53.52	108.29
พฤษภาคม	83.70	54.58	105.86	96.50	60.36	118.54	93.12	57.07	99.43	86.20	53.20	99.12
มิถุนายน	91.43	52.13	109.80	107.34	58.57	117.90	104.69	56.15	98.33	97.50	48.73	102.40
ค่าเฉลี่ยไตรมาส 2	100.56	52.91	109.38	97.80	58.80	120.13	94.45	56.18	103.98	87.08	51.82	103.27
กรกฎาคม	91.90	53.46	99.42	107.77	59.53	107.76	107.23	56.90	96.33	98.54	50.11	99.16
สิงหาคม	92.35	62.96	98.97	100.25	69.33	105.29	99.80	65.47	99.33	84.31	59.73	98.43
กันยายน	91.93	66.82	102.67	99.94	73.77	108.43	98.76	71.30	103.77	85.39	60.20	99.86
ค่าเฉลี่ยไตรมาส3	95.09	61.08	100.36	102.65	67.54	107.16	101.93	64.56	100.01	89.41	56.68	99.15
ตุลาคม	61.43	71.41	106.61	70.42	78.73	116.99	69.73	76.50	114.52	53.11	64.84	103.57
พฤศจิกายน	53.22	76.80	117.39	61.59	84.93	128.90	60.85	83.06	1 26.91	52.68	70.93	116.00
ธันวาคม	36.62	83.59	130.39	44.15	93.72	141.89	42.51	93.01	140.34	33.82	79.59	128.36
ค่าเฉลี่ยไตรมาส 4	50.42	77.27	118.13	58.72	85.79	129.26	57.70	84.19	127.26	46.53	71.79	115.98
ค่าเฉลี่ย	79.83	59.41	106.16	86.98	62.23	115.33	85.02	63.67	108.74	75.58	57.05	103.71

(ที่มา : เยี่ยม ถาวโรฤทธิ์ 2553 : 34 , 2554 : 41-42)

จากตารางจะเห็นได้ว่าราคายางพาราในรอบหนึ่งปีนั้นมีการปรับตัวขึ้นลงอยู่ตลอด ช่วงไตรมาสแรกของปีราคาจะทรงตัว ช่วงไตรมาสที่ 2 ราคาจะปรับสูงขึ้น ช่วงไตรมาสที่ 3 ราคาเริ่มลดลง มีลักษณะเปลี่ยนแปลงใกล้เคียงกันเช่นนี้ในรอบปี จะเห็นได้ว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551-2553 ราคายางพารามีการปรับตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งยางแผ่นดิบ ยางแผ่นรมควัน และน้ำยางสด

ภายใต้กระบวนการทางตลาดและกลไกทางด้านราคา ที่ถูกคำนึงถึงในรูปตัวเงิน อันเป็นสื่อสำคัญในการแลกเปลี่ยนของผู้คนในชุมชนชาวสวนยางพารา ระบบทุนนิยมให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนเพราะเป้าหมายการผลิตเป็นไปเพื่อให้ได้รับผลกำไรผ่านการแลกเปลี่ยนเปลี่ยนแบบตลาด (พนารัช ปรีดากรณ์. 2545 : 17) เมื่อชาวสวนไม่สามารถควบคุมกลไกลด้านราคาได้ ต้องอาศัยตลาดจากภายนอกชุมชน ชาวสวนขาดอำนาจทางด้านเศรษฐกิจ ดังนั้นชาวสวนยางพาราจึงต้องเผชิญกับความเสียเปรียบทางด้านราคาที่ชาวสวนไม่สามารถกำหนดเองได้

ในการจำหน่ายผลผลิตยางพารา พ่อค้าคนกลางเป็นผู้ควบคุมระบบการซื้อขายแลกเปลี่ยนยาง และรัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายในการพัฒนา ซึ่งนโยบายของภาครัฐมีประสิทธิภาพในการช่วยเหลือเกษตรกรไม่มานัก บางครั้งยังเป็นการส่งเสริมให้นายทุนเอาเปรียบ (บัญชา สมบูรณ์สุขและคณะ. 2544 :27)

ในปัจจุบันนอกจากตลาดในการจำหน่ายยางแผ่นแล้ว การจำหน่ายไม้ยางนับว่าเป็นการสร้างรายได้ที่สำคัญแก่ชาวสวนยางพาราหลังจากเปิดกรีดเกิน 15 ปี ไม้ยางพารากลายเป็นวัตถุดิบทดแทนไม้ป่าธรรมชาติและเป็นที่นิยมของตลาดโลก การส่งออกไม้ยางพาราทั้งแปรรูปและเฟอร์นิเจอร์ การผลิตไม้ยางพาราของไทยในปี พ.ศ. 2550 ไทยส่งออกไม้ยางพาราแปรรูป 2,229,854 ลูกบาศก์เมตร มูลค่า 8902.17 ล้านบาท ปี พ.ศ. 2551 ส่งออก 1,019,285 ลูกบาศก์เมตร มูลค่า 8,712.80 ล้านบาท ตลาดต่างประเทศมีความต้องการไม้ยางพาราในปริมาณมาก โดยเฉพาะประเทศจีน นำเข้าไม้ยางพาราจากไทยถึงร้อยละ 80 (รณชัย ดาวดวง. 2553 : 19-20)

อย่างไรเมื่อมีการแข่งขันกันด้านการตลาด รัฐบาลมีกฎหมายทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับยางพารามารองรับเกี่ยวกับเรื่องการซื้อขายยางพารา กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการตลาดยางพารานั้นได้เปิดโอกาสให้รัฐสามารถเข้าแทรกแซง ในกิจการยางได้อย่างครบวงจรแต่ในทางปฏิบัติจริง ๆ รัฐเข้าแทรกแซงเฉพาะการครอบครองยาง การค้ายางและการส่งออกยางเท่านั้น ซึ่งในการดำเนินการตามนโยบายมิได้ช่วยเกษตรกรชาวสวนยางได้โดยตรง มีการลดภาษีอากร หรืองดเว้นค่าสงเคราะห์การทำสวนยางเกษตรกรชาวสวนยางก็มิได้ประโยชน์แต่อย่างใด ประกอบทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องตลาดยางนั้นจะเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้

อำนาจตามดุลพินิจอย่างมาก ปราศจากการถ่วงดุลและตรวจสอบ ทั้งกฎหมายควบคุมยางที่บังคับใช้ปัจจุบันประกาศใช้ในช่วงเศรษฐกิจทั่วโลกตกต่ำและบัญญัติขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับข้อตกลงจำกัดยางระหว่างประเทศไทยเข้าเป็นภาคี เมื่อข้อตกลงสิ้นสุดลงทำให้กฎหมายควบคุมยางนี้ล้าสมัย และขาดรายละเอียดหลักหรือขาดความโปร่งใส (Transparency) และรัฐต้องมีบทบาทเข้าแทรกแซงควบคุมดูแลเมื่อสถานการณ์ของตลาดยางเปลี่ยนแปลงกฎหมายเหล่านี้จึงไม่ได้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยทำให้ไม่สอดคล้องกับการตลาดยางที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ในอนาคต หากรัฐต้องการแก้ไขปัญหาราคาผลผลิตและรายได้ของเกษตรกรชาวสวนยางที่ตกต่ำให้สัมฤทธิ์ผลแล้ว ก็สมควรที่จะทบทวนกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สอดคล้องกับการผลิตยางในปัจจุบัน อันจะเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรชาวสวนยางได้อย่างเป็นธรรม (ฐานันดร กิตติวงศากูล. 2534 : 122-129)

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการเข้ามาของระบบทุนนิยมที่ได้เปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตจากเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ มาเป็นเกษตรกรรมเพื่อการค้ามากขึ้น มุ่งตัวเงินเป็นหลัก ทำให้สังคมเกษตรต้องพึ่งพิงปัจจัยจากภายนอกค่อนข้างสูง และเนื่องจากปัจจัยการผลิตไม่ได้ถูกผลิตขึ้นเองในชุมชนและมีราคาสูง การเข้าสู่ระบบทุนนิยมด้วยเงื่อนไขเช่นนี้จึงสร้างปัญหาทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นจากการที่มีต้นทุนในการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น ขณะเดียวกันนั้นได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการเกษตรแบบดั้งเดิม โดยมีทั้งการใช้ปุ๋ยเคมี ยากำจัดวัชพืช และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ปัญหาเหล่านี้ได้เกิดขึ้นกับเกษตรทั้งชาวนาและชาวสวนของไทยอย่างต่อเนื่อง ผู้ผลิตรายย่อย เมื่อถูกดึงเข้าไปในระบบการผลิตเพื่อการค้า จะทำให้ความสามารถในการเป็นผู้สืบทอดด้านการผลิตลดลง และในที่สุดจะเกิดการสูญเสียอำนาจในการควบคุมปัจจัยการผลิตที่สำคัญ เช่น ทุน วัตถุดิบ พลังงาน เทคโนโลยี ข้อมูลสนเทศ การตัดสินใจ การขนส่ง การแปรรูป และอื่น ๆอีกมากมาย และในที่สุดแล้วก็กลายเป็นเสมือนแรงงานรับจ้างของระบบทุนนิยม

2.5 บริบทชุมชนไม้เรียง

ชุมชน ไม้เรียง เป็นชุมชนที่ยังไม่มีหลักฐานที่ระบุชัดเจนว่ามีผู้มาตั้งเข้ามาตั้งหลักแหล่งเมื่อใด แต่บริเวณใกล้เคียงกับตำบลนี้มีหลักฐานหลายอย่างทางประวัติศาสตร์ เช่น แปลงโบราณคดี ถ้ำพรรณรา แหล่งโบราณคดีคลองคุดด้วย ซึ่งมีการพบโบราณวัตถุต่าง ๆ หลายอย่างทำให้น่าเชื่อถือว่าไม้เรียงน่าจะมีการตั้งหลักแหล่งมายาวนาน ทั้งนี้บริเวณนี้สามารถติดต่อกับกับภายนอกโดยมีลำคลองออกสู่แม่น้ำตาปี

ปัจจุบันไม้เรียงเป็นตำบลหนึ่งใน 10 ตำบลของอำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ตอนบน อยู่ตรงกลางระหว่างฝั่งอ่าวไทยและฝั่งอันดามัน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอฉวาง ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 8 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดนครศรีธรรมราช ประมาณ 85 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 22,220. ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขา ทั้งนี้เป็นพื้นที่ราบประมาณ 13,320 ไร่ และพื้นที่ภูเขาประมาณ 8,900 ไร่ มีแม่น้ำลำธารสายน้อยใหญ่หลายสาย ที่สำคัญคือมีแม่น้ำสายใหญ่ที่เป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำตาปี มีต้นกำหนดมาจากเทือกเขานครศรีธรรมราช ซึ่งไหลผ่านชุมชนไม้เรียงไปรวมกับแม่น้ำตาปีที่ สุราษฎร์ธานี ไม้เรียงประกอบด้วย 10 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านทุ่งไหม้ บ้านหนองหาด บ้านทานพอ บ้านทรายแก้ว บ้านหนองท่อม บ้านหนองม่วง บ้านหนองตรุด บ้านตรอกไม้แดง บ้านควนนนท์ และบ้านกันละ ในอดีตไม้เรียง เป็นพื้นที่มีทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์มีทรัพยากรป่าไม้นานาพรรณที่ขึ้นแน่นทึบโดยเฉพาะบริเวณภูเขาศูนย์ สัตว์ป่านานาชนิด บริเวณและทุ่งนาอุดมสมบูรณ์ไปด้วย กุ้ง หอย ปู ปลา ในป่ามีผลไม้ สมุนไพร พืชผัก น้ำผึ้ง ชัน และของป่าอื่น ๆ ยังมีทรัพยากรแร่วุลแฟรม บริเวณเขาศูนย์ และแร่อื่น ๆ เช่น ยิปซัม ดีบุก ชุมชนไม้เรียงในอดีต ตามตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชฉบับที่กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงวินิจฉัยว่าแต่งในสมัยพระนารายณ์มหาราชมีเรื่องราวท้องถิ่นบริเวณฉวางและบริเวณรอบเมืองนครศรีธรรมราชว่าเป็นกัลปนาสำหรับการบำรุงพระพุทธศาสนา และพระบรมธาตุ “โดยพระราชทานที่เพื่อกัลปนาที่มีสัตและเชิงกุฎีในท้องที่ตำบลฝ่ายพายัพ เมืองนครศรีธรรมราช เพื่อทำนุบำรุงศาสนาโดยมีหน้าที่บำรุงวัด และสงฆ์ในพื้นที่ตำบลท่าชี วัดพระคูหา วัดลำพูน ฉวางเมืองสระ” จากตำนานดังกล่าวปรากฏคำ “ฉวาง” อยู่ด้วยชุมชนนี้จึงน่าจะเป็นชุมชนเก่าแก่มาก่อนแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม เพราะเหตุการณ์ดังกล่าวย้อนถึงเรื่องราวเมื่อมหาศักราช 1550 ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2171 ประวัติของฉวางที่มีการเชื่อมโยงกับภายนอกจึงมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ในสมัยรัตนโกสินทร์ปีจุลศักราช 1173 หรือ พ.ศ. 2354 อันเป็นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทำเนียบราชการพื้นที่เมืองฉวางมีฐานะเป็นแขวงฉวางที่ท่าชี ประกอบด้วย 4 หัวเมือง คือ พิปูน ละอาย กะเปียด และช้างกลาง ครั้งสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน ร.ศ. 115-116 หรือ พ.ศ. 2439-2440 การปฏิรูปการปกครองซึ่งกระจายอำนาจการปกครองไปสู่หัวเมือง เป็นเหตุให้หัวเมืองเหล่านี้ถูกยุบและแยกเป็นหมู่บ้าน ตำบลต่าง ๆ ตั้งเป็นอำเภอฉวาง ปรากฏตามหลักฐานใบบอกของพระยาสุขุมนัยวินิต ข้าหลวงเทศาภิบาล สำเร็จราชการมณฑลนครศรีธรรมราช ในรายงานศก 116 ที่มีกรมพระหมื่นดำรงราชานุภาพเกี่ยวกับการแบ่งแขวง

ตั้งกรมการอำเภอตลอดจนมณฑลว่า “ อำเภอฉวางเป็นแขวงชั้นนอกต่อแดนเมืองคีรีรัฐนิคม เมืองกาญจนดิฐ เมืองกระบี่ นายย้อยเป็นนายอำเภอตั้งที่ว่าการบ้านคลองตาล...”

ชุมชนไม้เรียงในช่วง พ.ศ. 2439 - 2440 ชาวบ้านตั้งบ้านเรือนระหว่างที่ราบลุ่มแม่น้ำตาปีและเขาศูนย์ หรือบริเวณหมู่ที่ 1 บ้านทุ่งไหม้ หรือที่แต่เดิมเรียกว่า “ทุ่งดอกไม้” เนื่องจากบริเวณนี้มีดอกไม้ที่ขึ้นตามธรรมชาติ แต่ในฤดูแล้งเกิดไฟไหม้ลามทุ่งทุกปี ชาวบ้านจึงเรียกชื่อว่า “ทุ่งไฟไหม้” ภายหลังกลายเป็น “บ้านทุ่งไหม้” ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่นี้ทำให้ครัวเรือนขยายตัวหนาแน่นขึ้นและกระจายอย่างรวดเร็วไปยังพื้นที่ใกล้เคียง สำหรับชื่อไม้เรียง เป็นชื่อที่เรียกกันในช่วง พ.ศ. 2439-2440 โดยมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ของอำเภอฉวางเดินทางมาสำรวจพื้นที่ผ่านทุ่งนาแถบบ้านเกาะเหรียง มองเห็นต้นไม้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเรียงรายจากชายทุ่งจนยอดภูเขาศูนย์ จึงเสนอชื่อ “ไม้เรียง” เป็นชื่อตำบลที่ประชุมเห็นชอบให้ใช้ชื่อไม้เรียงนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (ชวน เพชรแก้ว. 2547 : 6-10)

ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนไม้เรียงครั้งสำคัญคือ การสร้างทางรถไฟสายใต้ ซึ่งตัดผ่านตำบลไม้เรียงที่บ้านทานพอในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวบ้านเป็นแรงงานสำคัญในการพูนทางรถไฟและทำไม้หมอนรถไฟ แต่เนื่องจากชาวบ้านมีจำนวนน้อยไม่พอกับงานที่ดำเนินการอย่างเร่งรีบ การสร้างทางรถไฟประสบปัญหาการขาดแคลนกรรมกร รัฐบาลไทยได้ว่าจ้างกรรมกรจากประเทศจีนมาสร้างทางรถไฟจนแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2458 เมื่อหมดงานกรรมกรคนงานจีนส่วนหนึ่งได้ตั้งถิ่นฐานทำมาหากินตามบริเวณเส้นทางรถไฟ คือ บ้านทานพอ ตลาดฉวาง บ้านนาบอน บ้านคลองจัง และบ้านส้อง บางส่วนก็ไปทำงานอุตสาหกรรมเหมืองแร่ดีบุกในพื้นที่อื่น เช่น ที่ภูเก็ต เป็นต้น การสร้างทางรถไฟในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากเป็นการเปิดให้โลกภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้องโดยเฉพาะคนจีนแล้วยังทำให้บ้านทานพอ กลายเป็นศูนย์กลางและการแลกเปลี่ยนแหล่งสำคัญของตำบลไม้เรียง อีกทั้งทำให้การติดต่อสัมพันธ์กับเมืองหลวงสะดวกสบายขึ้น ที่สำคัญคือ มีคนไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่อำเภอฉวาง ตั้งหลักแหล่งทำมาหากินอยู่อย่างมั่งคั่ง มีส่วนสร้างเสริมเศรษฐกิจอย่างสำคัญในระยะเวลาต่อมา

เมื่อการติดต่อกับโลกภายนอกเป็นไปอย่างกว้างขวาง ทำให้ประชากรในตำบลไม้เรียงมีเพิ่มมากขึ้น พื้นที่ทำกินมีอยู่อย่างจำกัด ทำให้ชาวบ้านบางกลุ่มใช้การรวมกลุ่มแรงงานในหมู่เครือญาติและเพื่อนบ้านใกล้เคียงเข้าไปหักร้างถางพงบริเวณรอบภูเขาศูนย์เพื่อทำไร่ ในช่วงนี้เองพื้นที่ป่าได้ลดลงอย่างรวดเร็ว เป็นผลให้สัตว์ป่า ของป่า พืชสมุนไพร พืชผักที่เป็นอาหารหาได้ยากยิ่งขึ้น ประมาณช่วงปี พ.ศ.2470 – 2480 ชาวบ้านตำบลไม้เรียงเริ่มปลูกยางพารากันอย่างกว้างขวาง ครั้นเมื่อเกิดวาตภัยที่รู้จักกันในนาม “วาตภัยแหลมตะลุมพุก” ในปี พ.ศ.2505

พื้นที่บริเวณอำเภอฉวางทั้งหมดได้รับความเสียหายอย่างรุนแรงทั้งบ้านเรือน สวนยางพารา สวนผลไม้ และสัตว์เลี้ยง ครั้นถึงฤดูแล้งปี พ.ศ.2506 ก็ถูกไฟเผาผลาญจนเตียนโล่ง ชาวบ้านนอกจากได้รับความเดือดร้อน อันเกิดจากทรัพย์สินเสียหายแล้วยังไม่มีน้ำเพียงพอจะทำนา ไม่สามารถพึ่งพาของป่าเพื่อยังชีพในภาวะคับขัน นับเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านไม้เรียงประสบกับภาวะทุกข์เข็ญอย่างแสนสาหัส แม้ว่ากองทุนสงเคราะห์สวนยางได้สนับสนุนทุนการปลูกยางพาราใหม่แก่ชาวบ้าน และต่อมาแม้ราคายางพาราตกต่ำ แต่ชาวบ้านในชุมชนไม้เรียงได้ยึดอาชีพทำสวนยางพาราเพื่อยังชีพอยู่

ในปี พ.ศ.2512 มีผู้พบแร่วุลแฟรมบนภูเขาศูนย์ ซึ่งเป็นแร่ที่มีราคาแพงมาก ผู้คนจำนวนมากต่างเดินทางไปแสวงโชคที่นั่น ตลาดทานพอคลาคล่ำไปด้วยชาวบ้านในท้องถิ่นและชาวต่างถิ่น เศรษฐกิจเฟื่องฟูมีเงินหมุนเวียนวันละหลายล้านบาท การขัดแย้งเกี่ยวกับผลประโยชน์และการขุดแร่ที่ไม่ถูกหลักวิชาการทำให้มีผู้บาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก ประกอบการเคลื่อนไหวของขบวนการคอมมิวนิสต์ในพื้นที่นั้นเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับค่ายบ้านช่องช้าง อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทำให้ตำบลไม้เรียงเป็นพื้นที่ ที่ทางราชการถือว่าไม่ปลอดภัย เนื่องจากชาวบ้านเป็นผู้ส่งเสบียงอาหารให้แก่กองกำลังดังกล่าว

ครั้นถึงปี พ.ศ.2522 รัฐบาลมีนโยบายเร่งปราบปรามคอมมิวนิสต์ มีการสร้างถนนเข้าในเขตป่า และสนับสนุนชาวบ้านเข้าไปตั้งชุมชนในเขตป่า การขยายตัวของชุมชนเข้าไปในพื้นที่จึงเป็นไปอย่างรวดเร็ว ป่าที่เหลืออยู่ถูกทำลายบุกเบิกเป็นสวนยางพาราเพิ่มขึ้น แต่ชาวบ้านก็ยังคงประสบความเดือดร้อนเช่นเดิม ในขณะที่ตำบลไม้เรียงก้าวเข้าสู่การผลิตเชิงเศรษฐกิจเพื่อการค้าโดยที่ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ตกแก่พ่อค้าคนกลางที่แทรกตัวเข้ามากับระบบทุนนิยมนั่นเอง วงจรรายได้ รายจ่ายชาวบ้านล้วนถูกกำหนดจากสังคมและตลาดภายนอกแทบทั้งสิ้น

ในด้านการผลิตและการบริโภค ชาวบ้านไม้เรียงแต่เดิมดำรงชีวิตด้วยการผลิตและการหาการเก็บสิ่งของจากธรรมชาติซึ่งเป็นการตอบสนองวิถีชีวิตของชาวบ้านได้อย่างเพียงพอ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เห็นได้จากงานหัตถกรรมต่างๆ ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตซึ่งเป็นการผลิตแบบยังชีพทั้งสิ้น การผลิตดังกล่าวเป็นการผลิตเพื่อพึ่งพาตนเองซึ่งเป็นฐานที่มั่นคงในระดับชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือและการพึ่งพาน้ำใจในด้านแรงงานอันนำไปสู่การเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือน จะเห็นได้ว่าการผลิตแบบนี้ชาวบ้านต้องพึ่งพาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นหลัก ระบบความคิดความเชื่อบางอย่างจึงถูกสอดใส่ให้กับธรรมชาติ เช่น ผีสางเทวดา เจ้าที่เจ้าทาง เป็นต้น ซึ่งสิ่งดังกล่าวเป็นการสร้างคุณค่าให้แก่สภาพแวดล้อมนั่นเองอัตราการเร่งเกี่ยวกับบริโภคนิยมสูงยิ่งขึ้นเมื่อมีการพัฒนาด้านการสื่อสารและการคมนาคม เช่น

โทรศัพท์ โทรทัศน์ ถนนหนทาง ไฟฟ้า รถไฟ เป็นต้น สินค้าสิ่งของสำเร็จรูปแทบทุกอย่างแพร่กระจายเข้ามาอย่างมากมายเห็นได้ชัด

การถือครองและการใช้ประโยชน์ที่ดินสำหรับพื้นที่ทางการเกษตรของตำบลไม้เรียง จำแนกเป็นพื้นที่สวนยางพาราจำนวน 13,939 ไร่ หรือ ร้อยละ 52 ของพื้นที่ทั้งหมด มีผลผลิตรวมประมาณ 6,400 ตันต่อปี รองลงมาคือพื้นที่นาข้าว 5,683 ไร่ หรือ ร้อยละ 21 ของพื้นที่ทั้งหมด ได้ผลผลิตรวมประมาณ 2,000 ตันเศษต่อปี ลำดับต่อมาเป็นสวนผลไม้ประมาณ 3,530 ไร่ หรือร้อยละ 13 ของพื้นที่ทั้งหมด และอาชีพเกษตรกรอื่น เช่น เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย ฯลฯ ประมาณร้อยละ 14 สภาพของที่ดินใช้ประโยชน์ ซึ่งมีโฉนดที่ดินมีเพียง 150 ราย จากจำนวนครัวเรือนทั้งตำบล 1,593 ครัวเรือน และประชากร 7,560 คน นอกจากนั้นเป็น สปก. ภ.บ.ท.5 ส.ค.1 และใบจับจองพื้นที่ที่ทำกินส่วนหนึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ สภาพของการใช้ที่ดินดังกล่าวจึงอยู่ในภาวะจำกัดอย่างยิ่ง จากการที่ประชากรเพิ่มมากขึ้นทำให้มีแนวโน้มว่าในอนาคตปัญหาที่ดินทำกินจะมีมากขึ้นเรื่อยๆ นอกจากนี้ความขัดแย้งเกี่ยวกับเขตแดนหรือการแย่งชิงที่ดินทำกินก็ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น (ชวน เพชรแก้ว. 2547 : 6-10)

ในช่วงระยะเวลาประมาณ 100 ปีเศษที่ผ่านมานี้ ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวอย่างต่อเนื่อง จากความเชื่อและค่านิยมแบบเดิมมาเป็นค่านิยมใหม่ ๆ จากกระบวนการผลิตเพื่อยังชีพในอดีตที่อาศัยความสัมพันธ์แบบเก่า การช่วยเหลือเกื้อกูลแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชนมาเป็นการผลิตเพื่อขายด้วยการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมภายนอกมากขึ้นพร้อมกับการเข้ามาของระบบทุนนิยม ทำให้ตำบลไม้เรียงก้าวสู่การดำรงชีวิตและการผลิตเชิงเศรษฐกิจเพื่อการค้าที่เข้มข้นขึ้นตามลำดับ มีการเคลื่อนตัวของชุมชนภายนอกเข้ามาอย่างรวดเร็วเมื่อมีการตัดทางรถไฟ และถนนหนทาง การประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 – พ.ศ.2509) การสัมปทานตัดไม้และการเกิดวาตภัยเมื่อ พ.ศ.2505 ล้วนเป็นเหตุให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่าอันอุดมสมบูรณ์ที่มีอยู่ในพื้นที่ อีกทั้งป่ายางพาราและสวนผลไม้ก็ถูกทำลายจากวาตภัย ผลที่ตามมาก็คือ ชาวบ้านต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมมาสู่ชีวิตใหม่ที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนมากขึ้น การเกิดวาตภัยดังกล่าวทำให้ชุมชนไม้เรียงได้รับผลกระทบอย่างหนักและเมื่อภัยแล้งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงนี้ทำให้เกิดไฟป่าเผาไหม้เป็นวงกว้างอยู่หลายปี ความอัตคัดขาดแคลนจึงกระจายไปทั่วทั้งตำบล ชาวบ้านบางคนต้องสิ้นเนื้อประดาตัว วัฒนธรรมชุมชนที่เก็บข้าวเปลือกไว้ในยุ้งเพื่อกินตลอดปีได้ช่วยให้ชาวบ้านประทังชีวิตอยู่ได้พร้อมกับการระดมปลูกพืชอายุสั้นที่ต้องกินต้องใช้กันอย่างเต็มความสามารถ การดิ้นรนต่อสู้กับสภาพความยากจนดังกล่าวได้ทำให้ชาวบ้านในชุมชนไม้เรียงเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเป็นแบบ

ตัวใครตัวมันมากขึ้น ทำให้มีปัจจัยภายนอกเข้ามามีอิทธิพลกำหนดการตัดสินใจเลือกการผลิตของชาวบ้าน

ยางพาราได้เข้าสู่ระบบเกษตรกรรมพืชเชิงเดี่ยวซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญที่กำหนดวิถีชีวิตชาวบ้านตั้งแต่นั้นมา แต่จากการที่การกรีดน้ำยางต้องขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ ราคายางที่ขึ้นอยู่กับกลไกของตลาดโลก ทำให้อาชีพการทำสวนยางพาราไม่มีความมั่นคง ผู้มีอาชีพทำสวนยางจึงมีฐานะยากจนและไม่สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับครอบครัวได้ แม้ชุมชนไม้เรียงตระหนักถึงความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นมาโดยตลอด แต่มองไม่เห็นอนาคตว่าจะอยู่รอดได้อย่างไร เพราะที่ทำกินขยายไม่ได้อีกแล้วในขณะที่เกษตรกรเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ อีกทั้งคนในชุมชนขาดความรู้และไม่มีทุนรอนในการดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งมีมากมายในโลกของทุนนิยม และโรงงานต่างๆ ขณะที่การทำสวนยางซึ่งเป็นอาชีพหลักก็มิได้มีการพัฒนาให้ทันกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด แม้ว่าจะมียางพันธุ์ดีและกองทุนสงเคราะห์สวนยางพาราได้เข้าไปให้ความช่วยเหลือภายหลังจากเกิดวาตภัย (ชวน เพชรแก้ว. 2547 : 8-12)

งานวิจัยในพื้นที่ชุมชนไม้เรียง

ชุมชนไม้เรียง เป็นที่รู้จักของผู้คนทั่วไปจากความเข้มแข็งของชุมชน ได้มีนักวิชาการและนักวิจัยจำนวนไม่น้อยสนใจใช้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ในการศึกษา ข้อค้นพบพัฒนาการ และข้อสังเกตต่าง ๆ ของชุมชน เช่นจากงานวิจัยของสุพรรณี ไกรนรา (2546 : 62-67) ได้ทำการศึกษากระบวนการเรียนรู้สู่การจัดการแบบชุมชนพึ่งตนเองมีการทำการศึกษาถึงบริบทของการเปลี่ยนแปลงและกระบวนการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง กล่าวได้ว่า ชุมชนไม้เรียงมีการเปลี่ยนแปลงจากการการขยายตัวของกลุ่มคน นโยบายของภาครัฐและระบบการตลาด ทำให้ชาวบ้านปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่เคยพึ่งพาอาศัยในชุมชนมาพึ่งจากภายนอก เมื่อเกิดปัญหาดังกล่าวชาวบ้านมีจัดกระบวนการเรียนรู้ในการพึ่งตนเองของชุมชนโดยมีผู้นำชุมชนเป็นแกนสำคัญในการช่วยกระตุ้นการแก้ปัญหาของชุมชน และยังมีงานวิจัยที่ศึกษาในลักษณะที่คล้ายกันของ วิชิต นันทสุวรรณ (2545 : 146-157) ซึ่งกล่าวให้เห็นทิศทางของการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนไม้เรียง มีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จากการที่ชาวบ้านได้เข้าร่วมกับเศรษฐกิจสมัยใหม่ การผลักดันให้เกิดแผนแม่บทในการพัฒนายางพารา และการสร้างเครือข่ายชุมชน มีการสร้างศูนย์การศึกษาพัฒนาชุมชน และสภาผู้นำชุมชนเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน ด้วยการกำหนด ยุทธศาสตร์ แผนงาน โครงการ และกิจกรรมร่วมกัน

การศึกษา เกี่ยวกับการพึ่งตนเองในชุมชนไม้เรียงนั้นซึ่งโอภาส ปัญญาและคณะ (2544 : 95-115) ได้ทำการศึกษากระบวนการสร้างองค์ความรู้สู่การพึ่งตนเอง พบว่า ชุมชนไม้

เรียง สามารถสร้างจุดเปลี่ยนโดยผู้นำชุมชนจนสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้จากฐานข้อมูลต่าง ๆ อันเป็นพลังในการพัฒนาของชาวบ้านในชุมชน ยังมีงานวิจัยของอภินันท์ ยอดมณี (2546: 127-133) การศึกษาการพึ่งตนเองของ ชุมชนไม้เรียงในเชิงเศรษฐกิจ ของกลุ่มชาวสวนยางพารา จากการผลศึกษาลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนบนแนวคิดพื้นฐาน 3 ประการ คือ (1) แนวคิดการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า (2) แนวคิดเชิงรับ (3) แนวคิดเชิงรุก และสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการผ่านกระบวนการ 5 ขั้นตอน คือ (1) การปรับเปลี่ยนแนวคิด (2) การสรุปปัญหา (3) การวางแผน (4) การดำเนินงาน และ(5) การประเมินผลงาน ส่วนมีปัจจัยเงื่อนไขในการพึ่งตนเองของชุมชนทั้งจากปัจจัยภายในชุมชนและภายนอกชุมชนนั้นคือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชน อัตลักษณ์ สังคมที่เอื้อต่อการพัฒนา รักการเรียนรู้ โครงสร้างการดำเนินงานที่เหมาะสม เครือข่ายภายในชุมชนที่เข้มแข็ง และปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และปัจจัยภายนอก คือ องค์กรภาครัฐและเอกชน การยอมรับจากภายนอก เครือข่ายภายนอกและกลไกตลาด ส่วนเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนไม้เรียงพึ่งตนเองได้ คือ ระดับความสามัคคีระดับความรุนแรงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ระดับความรู้ความสามารถของบุคลากรในชุมชน และระดับความพร้อมของกลุ่มแกนนำ

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงชุมชนไม้เรียงภายใต้การนำของ ประยงค์ รณรงค์ ซึ่งเป็นผู้นำคนสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาของไม้เรียง จากการศึกษาของโยชิโอะ วะดะ (2551: 15-34) ได้การศึกษาการพัฒนาโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน พบว่า ผู้นำแป็นปัจจัยหนึ่งในปัจจัยเบื้องตนของความสำเร็จ การกล้าเผชิญกับปัญหา การมีความคิดริเริ่ม มีความเป็นประชาธิปไตย การมีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของ ประยงค์ รณรงค์ การสะสมกระบวนการเรียนรู้จากหลากหลายด้านจากประสบการณ์ชีวิต ทั้งจากการศึกษาดูงานต่างพื้นที่ สิ่งเหล่านั้นเป็นการสั่งสมและสามารถนำไปถ่ายถอดองค์ความรู้สู่ชุมชนจนทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จ นอกจากตัวผู้นำแล้วความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนนับว่ามีส่วนสำคัญทำให้เกิดการพัฒนา และสำหรับศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของเกษตรกรชาวสวนยางไม้เรียงในการพัฒนาชุมชนของเฉลิมศักดิ์ บุญนำ (2543 : 66 -79) พบว่าปัจจัยทางด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ขนาดของครอบครัว การเข้าฝึกอบรม และข้อมูลข่าวสารของชาวบ้านก่อให้เกิดความแตกต่างต่อการเข้าร่วมพัฒนาชุมชน

จากงานวิจัยที่ได้ศึกษามาทั้งหมดส่วนใหญ่จะศึกษาถึง**ความเข้มแข็ง**ของชุมชน ไม้เรียง แต่ยังไม่มีงานวิจัยที่ศึกษาชี้ชัดทางด้านวัฒนธรรมของชาวสวนยางพารา ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต ซึ่งชุมชนไม้เรียงเป็นชุมชนที่มีอาชีพทำสวนยางพาราเป็นหลักและเป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อ สามัคคี

การร่วมมือแก้ปัญหาในด้านอาชีพทำสวนยางพารา เป็นชุมชนแรกที่มีการทำแผนแม่บทของชุมชน และวางแผนด้านการผลิต และการจำหน่ายยางพาราสู่ผู้ผลิตด้วยตนเองไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง และไม่ต้องรอการแก้ปัญหาจากรัฐบาล จนสามารถแก้ปัญหาราคายางพาราและปัญหาด้านความเป็นอยู่อื่น ๆ ของชุมชน ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนมีการปรับตัวและตั้งรับกับผลกระทบทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน มีการรองรับการแพร่กระจายจากวัฒนธรรมจากภายนอกมาปรับใช้อย่างสมดุล เช่น ด้านเทคโนโลยีทางด้านการผลิตยางพารา ซึ่งสิ่งที่ได้กล่าวมานี้จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัย สนใจศึกษาวัฒนธรรมของชุมชนชาวสวนยางพาราที่อยู่ได้ท่ามกลางกระแสทุนนิยม และขณะเดียวกันจากความเข้มแข็งของวัฒนธรรมชุมชนไม้เรียง ที่มีมาก่อนหน้านี้และเป็นที่ประจักษ์ของของสังคมทั่วไปจนได้รับการยกย่องจากหน่วยงานต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ดังนั้นชุมชนไม้เรียงจึงเป็นตัวอย่างสำคัญในการที่จะเป็นฐานชี้วัดความสำเร็จของชุมชนชาวสวนยางพาราที่สามารถยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางกระแสทุนนิยม งานวิจัยชิ้นนี้จะได้ศึกษาเผยแพร่เพื่อสร้างทางเลือกให้กับชุมชนชาวสวนยางพาราในพื้นที่ต่าง ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากระบบทุนนิยม อันจะเป็นแนวทางในการปรับใช้และปฏิบัติของชุมชนต่อไป

จากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวทั้งหมด ให้นัยสำคัญทางวัฒนธรรมของสังคมภาคการเกษตรท่ามกลางกระทุนนิยมที่มีการปรับเปลี่ยนหรือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมไปกับกระแสทุนนิยม ล้วนแล้วยังผลและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนในชุมชน กระนั้นก็ตามในปัจจุบันนี้หลายชุมชนในสังคมภาคการเกษตรของไทยพยายามเปลี่ยนสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ต่าง ๆ ให้ดีขึ้นไม่ติดยึดอยู่กับระบบทุนนิยม หันมาพิจารณาเงื่อนไขจากทุนทางสังคม และภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่เคยเป็นปัจจัยเกื้อหนุนกับระบบเศรษฐกิจในชุมชนของไทยมาก่อน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยสร้างศักยภาพของสังคมเกษตรให้สามารถพึ่งตนเองได้

3.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

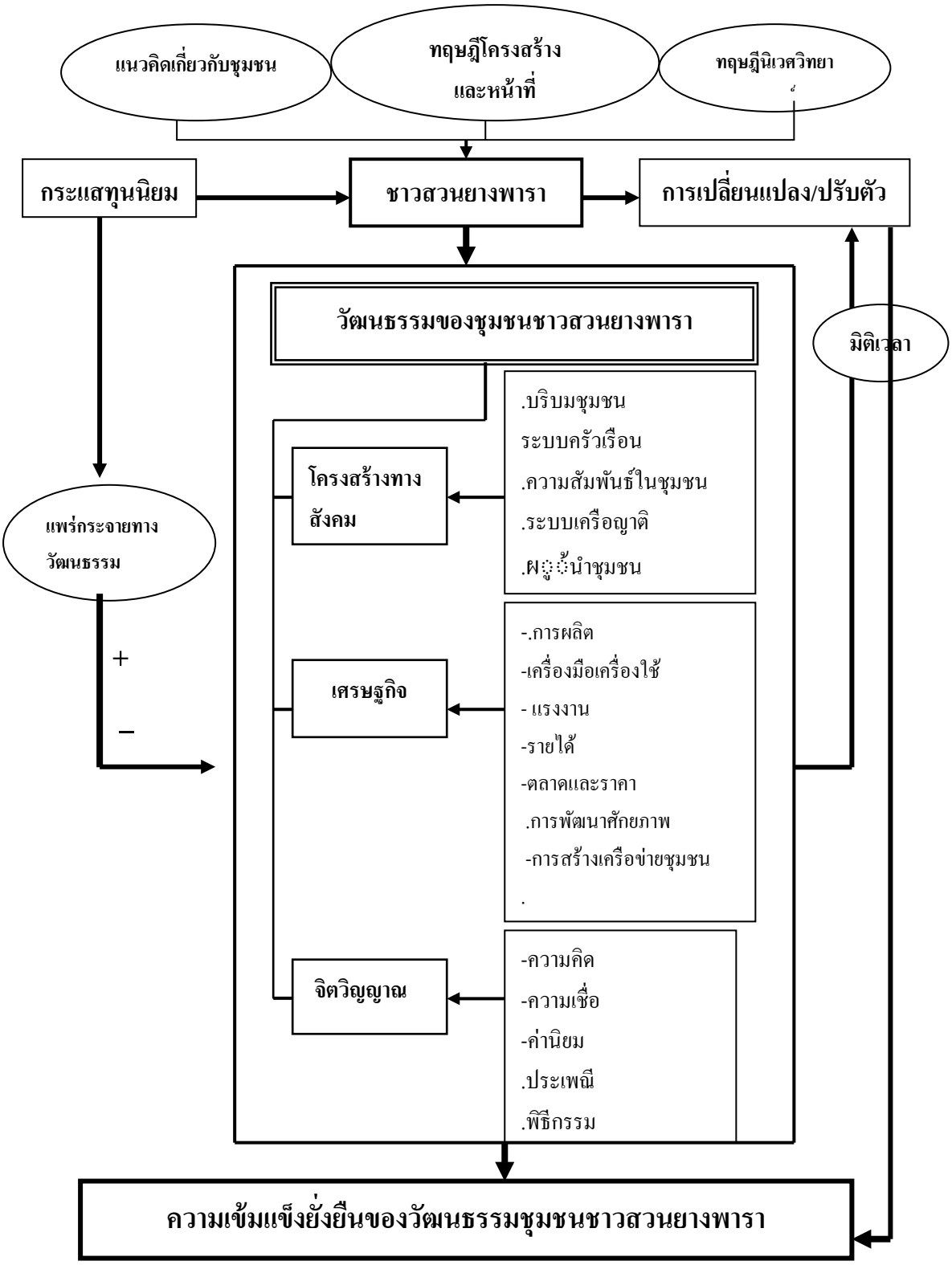

ภาพที่ 7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3
ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาวัฒนธรรมของชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุนนิยมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อ ศึกษาวัฒนธรรมของชาวสวนยางพาราเชิงพลวัตท่ามกลางกระแสทุนนิยม ในด้านโครงสร้างทางสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านจิตวิญญาณ ศึกษาปรากฏการณ์การดำรงอยู่ ผลกระทบ และการปรับตัวของชุมชนชาวสวนยางพารา ตลอดจนศึกษากระบวนการ วิธีการ ขั้นตอน การพัฒนาศักยภาพของชุมชนชาวสวนยางพาราที่สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสทุนนิยม ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การสร้างทางเลือกที่เข้มแข็งให้แก่ชุมชนชาวสวนยางพาราอื่น ๆ ซึ่งเผชิญกับกระแสทุนนิยมร่วมกัน อันจะเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่คาดว่าจะนำไปสู่การสร้างมโนทัศน์ และข้อสรุปเชิงทฤษฎี ตามวิธีวิทยาของการวิจัยเชิงคุณภาพ

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

พื้นที่เป้าหมายในการศึกษาข้อมูลครั้งนี้ ได้เลือกชุมชนที่ประกอบอาชีพทำสวนยางพาราเป็นหลัก และทำสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน โดยใช้เกณฑ์การเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีการพัฒนาศักยภาพของชุมชน สร้างเสริมความร่วมมือทางด้านอาชีพ รวมทั้งค้นหาเทคนิคและวิธีการใช้วัฒนธรรมของชุมชนจนสามารถตั้งรับกับกระแสทุนนิยมที่เข้ามาในชุมชนได้นั่นคือ ชุมชนไม้เรียง ชุมชนไม้เรียงตั้งรับกับทุนนิยม โดยลดการพึ่งพิงจากภายนอกชุมชน ลดการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ยางพาราเพียงอย่างเดี่ยว ยังมีอาชีพเสริมทั้งทำนา ทำสวนผลไม้ เลี้ยงสัตว์ และแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรที่ช่วยในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน เป็นชุมชนที่มีการพัฒนาเชิงบูรณาการ และเป็นชุมชนที่มีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนา พื้นที่ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งประกอบด้วย 10 หมู่บ้าน ได้แก่ 1.บ้านทุ่งไหม้ 2.บ้านหนองหาด 3.บ้านทานพอ 4.บ้านทรายแก้ว 5.บ้านหนองท่อม 6.บ้านกันละ 7.บ้านหนองม่วง 8.บ้านหนองตรุด 9.บ้านตรอกไม้แดง 10.บ้านควนนนท์

การเลือกประชากรในการศึกษาดังกล่าวข้างต้น จากข้อมูลพบว่าในพื้นที่ตำบลไม้เรียงมีประชากรที่ประกอบอาชีพทำสวนยางพาราทั้งหมดประมาณ 1,200 ครัวเรือน เพื่อเป็นการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่มีเหมาะสมในการใช้แบบสอบถาม ไม่มากไปจนต้องเสียเวลาและงบประมาณ หรือน้อยไปจนเกิดความคลาดเคลื่อนไม่สามารถเป็นตัวแทน

ประชากรได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้สูตรคำนวณของของยามาเน่ (Taro Yamane) ในการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยมีสูตรการคำนวณดังนี้

$$\mathbf{n = N/(1 + Ne^2)}$$

โดยที่ n แทน ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
N แทน ขนาดของประชากร
e แทน ความคลาดเคลื่อนของการสุ่ม

(ธานินทร์ ศิลป์จารุ. 2551 : 44-46)

ประชากรในครั้งนี้ 1,200 ครัวเรือน ผู้วิจัยต้องการสุ่มตัวอย่างให้มีความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มร้อยละ 5 (คือ 0.05) ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ควรสุ่ม คือ

$$n = \frac{1,200}{1+1,200\ (0.05)^2}$$

$$= \frac{1,200}{4}$$

$$= 300 \text{ ครัวเรือน}$$

ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงใช้หน่วยการวิเคราะห์คือ ครัวเรือน ใช้จำนวนครัวเรือนชาวสวนยางพาราเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 302 ครัวเรือน เลือกใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม และคัดเลือกครัวเรือนชาวสวนยางพาราจากแบบสอบถามดังกล่าว ในการเก็บข้อมูลในการสัมภาษณ์อีก 30 ครัวเรือน เพื่อสัมภาษณ์เจาะลึกในแต่ละด้านตามความเหมาะสม และเป็นการตรวจสอบข้อมูลและการอ้างอิงผลการศึกษาที่ถูกต้องชัดเจน นอกจากนั้นมีการเก็บรวบรวมข้อมูลในบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับการทำสวนยางพารา โดยจะกำหนดรายละเอียดไว้ในวิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2 เครื่องมือและวิธีการสร้างเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และการจัดเวทีชุมชน ซึ่งได้ทำการศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2551 – พ.ศ.2553 มีรายละเอียดดังนี้

3.2.1 แบบการสังเกต

การสังเกตเป็นเครื่องมือขั้นแรกที่ผู้วิจัยเป็นพื้นฐานสำหรับวิธีการอื่น ๆ ลักษณะของการสังเกตในครั้งนี้มีด้วยกัน 2 ลักษณะ คือการสังเกตแบบมีการกำหนดกรอบ และแบบไม่กำหนดกรอบ การสังเกตแบบมีการกำหนดกรอบรายละในเรื่องหรือสิ่งที่ต้องการสังเกตไว้ล่วงหน้า ผู้วิจัยได้มีการวางกรอบในการสังเกต ดังนี้คือ การสังเกตโครงสร้างทั่วไปของชุมชน ความสัมพันธ์ในชุมชน วิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านชุมชน ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ในส่วนสังเกตแบบไม่กำหนดกรอบรายละเอียดไว้ล่วงหน้ามีแต่ประเด็นกว้าง ๆ ทั้งนี้ในการสังเกตนั้นผู้วิจัยจะเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มและไม่เข้าไปมีส่วนร่วม

3.2.2 แบบการสัมภาษณ์

ในส่วนของเครื่องมือที่ใช้แบบสัมภาษณ์นี้ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง สำหรับแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือกึ่งโครงสร้างนั้น ผู้วิจัยจะมีการกำหนดหัวข้อถามในคำถามต่างๆไว้ล่วงหน้า ในด้านที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว เกี่ยวกับการทำสวนยางพารา และการประกอบอาชีพอื่น ๆ ในชุมชน ในด้านค่านิยม ความคิดความเชื่อ ฯลฯ ส่วนแบบไม่มีโครงสร้าง นั้นผู้วิจัยไม่ได้กำหนดข้อคำถามไว้ล่วงหน้า มีกรอบคำตอบคร่าว ๆ เป็นการป้อนคำถามแก่ผู้สัมภาษณ์

3.2.3 การใช้แบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามทั้งแบบปลายปิดและปลายเปิด เพื่อเก็บข้อมูลในประเด็น ด้านโครงสร้างทางสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านจิตวิญญาณ ความคิด ความเชื่อ พิธีกรรม ของชาวสวนยางพารา เพื่อใช้ในการแปรผลและอภิปรายผลร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง ถูกต้อง และน่าเชื่อถือ ลักษณะของคำถามมีดังนี้

1.ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับครัวเรือนชาวสวนยางพารา ซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพทางการสมรส ศาสนา อาชีพหลัก อาชีพรอง ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่จะสะท้อนโครงสร้างโดยทั่วไปของชุมชน

2.ด้านโครงสร้างทางสังคม เกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครัวเรือนและชุมชน ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่จะสะท้อนโครงสร้างและปฏิสัมพันธ์ภายครัวเรือนและชุมชน

3.ด้านเศรษฐกิจ เกี่ยวกับการทำสวนยางพารา ด้านแรงงาน รายได้ ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่จะสะท้อนทางด้านเศรษฐกิจในครัวเรือนและชุมชน

4.ด้านจิตวิญญาณ เกี่ยวกับการเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรม การมีความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่จะสะท้อนพฤติกรรมของผู้คนในชุมชน

5.การเปลี่ยนแปลง และการปรับตัว ของชุมชนชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุน ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่จะสะท้อนทั้งโครงสร้างและพฤติกรรมของผู้คนในชุมชน

6.พัฒนาศักยภาพและเครือข่ายของชาวสวนยางพารา ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่จะสะท้อนความเข้มแข็งในชุมชน

ในการสร้างเครื่องมือที่เป็นแบบสอบถามทั้งหมดจะเป็นดัชนีตัวชี้วัดทั้งในภาพรวมและในมิติต่าง ๆ ของวัฒนธรรมชุมชนชาวสวนยางพารา เพื่อเป็นข้อมูลสะท้อนปรากฏการณ์ของชุมชนชาวสวนยางพาราให้เกิดความแม่นตรงอีกทาง ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือแบบสอบถามสอบถามกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวในช่วงเดือน ธันวาคม ปี พ.ศ. 2552

3.2.4 การจัดเวทีชุมชน

การจัดเวทีชุมชนเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในครั้งนี้ ซึ่งจัดในเป็นลักษณะของการสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยกำหนดประเด็นในการเสวนาแลกเปลี่ยนในด้านประวัติความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนทั้งปัญหาเรื่องยางพาราและเรื่องต่าง ๆ ในชุมชน แนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ฯลฯ ขั้นตอนในการการจัดเวทีชุมชนจะมีการจดบันทึก และบันทึกเสียงการเสวนาต่าง ๆเพื่อใช้ในการตรวจสอบข้อมูล

3.3 วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) เป็นหลัก อาศัยการวิจัยเชิงปริมาณเสริมในการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยเชื่อว่าวิธีการดังกล่าวเป็นมรรควิธีซึ่งสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่ซับซ้อนและหลากหลายของพื้นที่ศึกษาในประเด็นที่ต้องการได้อย่างเพียงพอในระดับหนึ่ง เริ่มด้วยการศึกษาจากเอกสารอันเป็นข้อมูลทุตยภูมิต่อจากนั้นเป็นการเก็บข้อมูลภาคสนาม

3.3.1 การศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ

ในระยะก่อนการวิจัย ผู้วิจัยได้พิจารณาเลือกพื้นที่ศึกษา โดยมีเป้าหมายจะใช้พื้นที่ชุมชนที่ประกอบอาชีพการทำสวนยางพาราเป็นอาชีพหลัก และเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเบื้องต้นด้วยวิธีการค้นคว้าเอกสารเกี่ยวข้องทุกแง่มุม ทั้งข้อมูลเกี่ยวกับการทำสวนยางพารา จากสำนักงานเกษตรอำเภอ องค์การกองทุนสวนยาง และข้อมูลเกี่ยวกับสภาพพื้นที่ของชุมชนไม้เรียงทางด้านกายภาพ ชีวภาพ และเศรษฐกิจชุมชน และข้อมูลจากเอกสาร จากวัด โรงเรียน จากสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล จากที่ทำการกำนันและผู้ใหญ่บ้าน จากบ้านผู้นำปราชญ์ชาวบ้าน และข้อมูลการใช้ที่ดินจากกรมพัฒนาที่ดิน ข้อมูลดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นข้อมูลเบื้องต้นที่หน่วยงานต่าง ๆได้จัดทำไว้

3.3.2 การศึกษาจากข้อมูลภาคสนาม

วิธีการนี้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเข้าไปดูสภาพจริงด้วยการพบปะกับผู้นำชุมชน ผู้คนในชุมชน มีการสนทนา สังเกต สัมภาษณ์ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งการสัมภาษณ์เดี่ยวและสัมภาษณ์กลุ่ม การจัดเวทีชุมชน โดยมีรายละเอียดในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. การสังเกต

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะสังเกตชุมชน จากปฏิกิริยา ท่าทาง พฤติกรรม เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ การกระทำ กิจกรรม ปฏิสัมพันธ์ รวมทั้งบริบทโดยรวมของชุมชน สภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อประกอบการตีความภายหลัง วิธีการสังเกตที่ใช้มี 2 แบบคือ แบบมีปฏิสัมพันธ์ และไม่มีปฏิสัมพันธ์ ในการสังเกตแบบมีปฏิสัมพันธ์ ผู้วิจัยได้ใช้วิถีชีวิตร่วมอยู่ในชุมชนชาวสวนยางพาราโดยร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนทั้งงานประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ รวมถึงการทำสวนยางพารา ส่วนการสังเกตแบบไม่มีปฏิสัมพันธ์ ผู้วิจัยไม่ได้มีส่วนร่วมกับกิจกรรมเป็นเพียงผู้เฝ้าสังเกต (Observer) ด้วยการสังเกตอยู่วงนอก เป็นการสังเกตการณ์หรือปรากฏการณ์ทั่วไป การสังเกตทั้งสองอย่างนี้ทำให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลในระดับลึกเชิงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

2. การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยสัมภาษณ์บุคคลและบันทึกคำตอบทั้งจากการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง เน้นการสัมภาษณ์แบบบอกเล่า ใช้การสัมภาษณ์โดยเปิดกว้างไม่จำกัดคำถาม เน้นการสัมภาษณ์

แบบเจาะลึกทั้งสัมภาษณ์เดี่ยวและสัมภาษณ์กลุ่ม คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ดำเนินการในลักษณะพูดคุยเป็นธรรมชาติมากกว่าการพูดคุยอย่างเป็นทางการ มีการเตรียมประเด็นการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า ก่อนการสัมภาษณ์สร้างความสนิทสนมและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในลักษณะการมีส่วนร่วม ในการสัมภาษณ์คำนึงถึงความยืดหยุ่น เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและในกระบวนการสัมภาษณ์มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน ผู้วิจัยจึงต้องมีการเลือกเฟ้นผู้ให้สัมภาษณ์ โดยเฉพาะผู้ที่มีความรอบรู้เกี่ยวกับการทำสวนยางพาราในระดับลึก และผู้ที่สามารถเห็นความเกี่ยวโยงของเรื่องราวต่าง ๆในชุมชนตั้งแต่อดีตและปัจจุบันอย่างถี่ถ้วน บุคคลที่สัมภาษณ์ ได้แก่

1) ชาวบ้านผู้สูงอายุที่เคยทำสวนยางพารา

2) ชาวสวนยางพาราที่เป็นเจ้าสวนยางพาราและกำลังทำสวนยางพาราอยู่ในปัจจุบัน

3) แรงงานในสวนยางพารา (รับจ้างกรีดยาง ตัดหญ้า ฯลฯ)

4) พ่อค้าคนกลางซึ่งรับซื้อยางแผ่น/น้ำยางสดในหมู่บ้าน

5) เจ้าของร้านค้า ร้านขายของชำในหมู่บ้าน

6) ผู้นำชุมชน

7) สมาชิกกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน

8) เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ และเจ้าหน้าที่ในองค์การกองทุนสวนยาง

จากกลุ่มบุคคลทั้ง 8 กลุ่มที่กำหนดไว้เพื่อการสัมภาษณ์ ภายหลังจากที่ได้เลือกเฟ้นแล้ว ผู้วิจัยได้แยกการสัมภาษณ์เป็น 2 กลุ่ม คือผู้ให้ข่าวสารสำคัญทั่วไปและกลุ่มตัวอย่าง ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสารสำคัญทั่วไป ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เพื่อศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการของการทำสวนยางพาราด้านต่างๆ เช่น ระบบนิเวศ ระบบการผลิต ระบบตลาดและการติดต่อสัมพันธ์กับภายนอก แหล่งทุนและสินเชื่อ การถือครองทรัพยากรและ การใช้แรงงานทางการเกษตร บทบาทของรัฐ การจัดการทรัพยากรในชุมชน การจัดตั้งกลุ่มชาวสวนยางพารา กลุ่มออมทรัพย์ และ หรือกลุ่มอื่น ๆ และการกำหนดกฎระเบียบภายในชุมชน ในการสัมภาษณ์จะมุ่งเน้นเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านั้นว่าเริ่มต้นขึ้นเมื่อใด มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างไร มีข้อตกลงระหว่างคนที่เกี่ยวข้องอย่างไร และผลที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างไร ในขั้นนี้จะดำเนินการสัมภาษณ์จนกว่าข้อมูลที่ได้มีการซ้ำซ้อนหรือเหมือนกันจึงจะเป็นการเพียงพอ สำหรับการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง เป็นการสัมภาษณ์เกษตรกรที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการคัดเลือกมาจากแต่ละหมู่บ้าน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อศึกษา

ระบบการผลิตของครอบครัว การใช้แรงงาน ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ ประวัติและระบบการทำสวนยางพารา รวมทั้งโครงการในอนาคตของของชาวสวนยางพารา

3. การจัดเวทีชุมชน

การจัดเวทีชุมชนวิธีการนี้เป็นการทำความเข้าใจ เกี่ยวกับสภาพและการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ต่าง ๆ รวมทั้งประเด็นอื่น ๆ จากคนในชุมชน เช่น การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ผลกระทบความขัดแย้งที่เกิดขึ้น การรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนและการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อตั้งรับกับกระแสทุนนิยม ผู้วิจัยดำเนินการโดยความร่วมมือจากชาวบ้านร่วมกันระดมความคิดในการจัดลำดับเหตุการณ์สำคัญของชุมชน เป็นการสนทนามุ่งแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น ทัศนะหรือมุมมองเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากสาเหตุทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ในการจัดเวทีสนทนาใช้ทั้งวิธีการที่เป็นทางการไม่เป็นทางการบุคคลที่ร่วมสนทนาได้แก่ ผู้สูงอายุในชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้านที่ทำสวนยางพารา ผู้นำในศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน โดยมีกลุ่มประมาณ 10 คน การสนทนามีความยืดหยุ่นเป็นไปตามสบาย การจัดสนทนากลุ่มดังกล่าวเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วม และกระตุ้นให้เกิดปฏิสัมพันธ์ อภิปราย แลกเปลี่ยนมุมมองในทุกประเด็น

4. การใช้แบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามในมิติต่าง ๆ ของวัฒนธรรมชุมชนชาวสวนยางพารา เพื่อเป็นข้อมูลสะท้อนปรากฏการณ์ของชุมชนชาวสวนยางพาราเมื่อมีการสร้างเรียบร้อยแล้วไปเก็บรวบรวมข้อมูลจาก ชาวสวนยางพาราในพื้นที่ไม้เรียงจำนวน 302 ชุด โดยผู้วิจัยมีผู้ช่วยนักวิจัยร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูลในหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งไม้เรียงมีด้วยกัน 10 หมู่บ้าน โดยเฉลี่ยใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลหมู่บ้านละ 30 ชุด ซึ่งแบบสอบถามดังกล่าวได้ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในการสร้างเครื่องมือข้างต้น

ทั้งนี้การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการทั้งหมดมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และบันทึกด้วยแถบบันทึกเสียง สำหรับข้อมูลเสียงได้ถอดเป็นข้อมูลลายลักษณ์อักษรในภายหลัง

3.4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งการสังเกต การสัมภาษณ์ และการมีส่วนร่วม ฯลฯ ผู้วิจัยนำข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้มาจากเก็บรวบรวมข้อมูล

จากหลายวิธี ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้จึงมีลักษณะกระจัดกระจาย ไม่สามารถตอบคำถามได้ตรงประเด็น ผู้วิจัยจึงต้องนำมาวิเคราะห์เสียก่อน ในการวิเคราะห์ใช้แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ทฤษฎีนิเวศวิทยามนุษย์ และทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ในส่วนข้อมูลเอกสารและข้อมูลประเภทอื่น ๆ ทั้งหมดจำแนกประเภทด้วยการจัดเป็นหมวดหมู่ แตกข้อมูลเป็นส่วนย่อย แยกข้อมูลเป็นเรื่อง ๆ และนำข้อมูลในส่วนที่ใช้แบบสอบถามมาประมวลผลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรม SPSS เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ซึ่งใช้สถิติเชิงพรรณนา (ค่าเฉลี่ยและค่าร้อยละ) มาใช้ในการวิเคราะห์และอธิบายข้อมูลร่วมด้วย

ขั้นตอนต่อมานำข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณทั้งสองส่วนมาประมวล วิเคราะห์เพื่อตีความกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา เป็นการอธิบายเชิงวิเคราะห์ และข้อโต้แย้งตามนัยยะทางทฤษฎี และข้อค้นพบตามประเด็นเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการการศึกษาดังนั้นรูปแบบหลักในการวิเคราะห์ข้อจึงได้แบ่งเป็น 2 รูปแบบคือ

3.4.1 การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและการประชุมกลุ่มย่อย มาทำการจำแนกเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ตามลำดับเวลา โดยพิจารณาเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงว่าช่วงเวลาไหนมีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างไร ทั้งนี้เพื่อใช้ในการจัดช่วงวิวัฒนาการของการทำสวนยางพารา การพัฒนาของพื้นที่ รวมทั้งอธิบายกิจกรรมที่ชาวสวนปฏิบัติในรูปแบบต่าง ๆ ในแต่ละช่วงเวลาว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไรทั้งในแง่ของระบบนิเวศ ระบบการทำสวนยางพารา ความสัมพันธ์ในเชิงเหตุผล และปัญหาอุปสรรคระบบการทำสวนยางพารา สำหรับการประชุมกลุ่มย่อยถือว่าเป็นการวิเคราะห์ไปด้วยในตัว เนื่องจากได้มีการแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นระหว่างตัวแทนของชาวสวนยางพารา ผู้นำชุมชน และตัวผู้วิจัยเอง ซึ่งทำให้ข้อมูลที่ชัดเจนมากขึ้น

3.4.2 การวิเคราะห์เชิงปริมาณ

การวิเคราะห์เชิงปริมาณ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของชาวสวนยางพารา เช่น อายุ ขนาดของครัวเรือน ฯลฯ ด้านโครงสร้างทางสังคมความสัมพันธ์ในครัวเรือนและชุมชน ด้านเศรษฐกิจ ด้านแรงงาน รายได้ เครื่องมือในการทำสวน ด้านจิตวิญญาณ ความคิดความเชื่อ พิธีกรรม โดยใช้แบบสอบถามแล้วนำข้อมูลมาใช้วิธีการทางสถิติอาศัยโปรแกรม SPSS For Windows ช่วยในการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนาอธิบายลักษณะวัฒนธรรมชาวสวนยางพารา หลังจากนั้นจึงได้นำตัวแปรที่คัดเลือกไว้ของกลุ่มชาวยางพารา ศึกษาความเป็นพลวัตทางวัฒนธรรมในด้านโครงสร้างทางสังคม (ความสัมพันธ์ในครัวเรือนและชุมชน)

ด้านเศรษฐกิจ (การทำสวนยางพารา ด้านแรงงาน รายได้) ด้านจิตวิญญาณ (ความคิด ความเชื่อ พิธีกรรม และคัดเลือกตัวแปรที่คาดว่าจะมีอิทธิพลสำคัญต่อวัฒนธรรมของชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุนนิยม ในมุมมองทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่คือ การทำสวนยางพารา ด้านแรงงาน ตลาด รายได้

ผู้วิจัยประมวลข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณศึกษาความเป็นพลวัตทางวัฒนธรรมของชาวสวนยางพาราทั้ง 3 ด้าน เพื่อแสดงให้เห็นว่าเกิดความเป็นพลวัตทางวัฒนธรรมของชาวสวนยางพาราอย่างไร หลังจากผู้วิจัยนำผลการศึกษาความพลวัตทางวัฒนธรรมของชาวสวนยางพาราทั้ง 3 ด้าน มาวิเคราะห์ต่อถึงผลกระทบกระบวนการ ขั้นตอน การปรับตัวของชุมชนชาวสวนยางพารา และวิธีการการพัฒนาศักยภาพของชุมชนชาวสวนยางพาราให้สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสทุนนิยม ตลอดจนแนวทางในการสร้างความเข็มแข็งแก่ชุมชนและสามารถดำรงชีวิตท่ามกลางกระแสทุนนิยมอย่างไรและแนวโน้มในอนาคต มีทางเลือกในการนำไปปรับใช้กับชุมชนอื่นอย่างไร อันนำไปสู่การพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน

ตารางที่ 2 การใช้เครื่องมือตามวัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัย	เครื่องมือที่ใช้	ตัวอย่างเครื่องมือ	การวิเคราะห์ข้อมูล
1.เพื่อศึกษาศึกษาวิถีการดำรงชีวิตเชิงพลวัตของชาวสวนยางพารา 3 ด้าน คือ			
1.1 ด้านโครงสร้างทางสังคม	แบบสอบถาม	-การแลกเปลี่ยนปรึกษาหารือกันในครัวเรือน ☐มีการปรึกษาหารือกันทุกเรื่องทุกกิจกรรม ☐มีการปรึกษาหารือกันบ้างบางเรื่องเท่านั้น ☐ อื่น ๆ (ระบุ)……..... -ความใกล้ชิดสนิทสนมในชุมชน ☐ รู้จักกันทุกครัวเรือน/เกือบทุกครัวเรือน ☐ รู้จักกันบางครัวเรือน ☐ ต่างคนต่างอยู่	เชิงปริมาณ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

วัตถุประสงค์การวิจัย	เครื่องมือที่ใช้	ตัวอย่างเครื่องมือ	การวิเคราะห์ข้อมูล
	แบบสัมภาษณ์	-ชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่เป็นคนดั้งเดิมทั้งหมดหรือไม่ ได้มีคนต่างพื้นที่เข้ามาอยู่หรือไม่.....ถ้ามีมาจากไหน...	เชิงคุณภาพ
1.2 ด้านเศรษฐกิจ	แบบสอบถาม	-รายได้ที่ได้จากการรับจ้างกรีดยางเพียงพอหรือไม่ ☐ พอ ☐ ไม่พอ แก้ปัญหาอย่างไร……..	เชิงปริมาณ
	แบบสัมภาษณ์	-มีการทำอาชีพใดบ้างในชุมชน?	เชิงคุณภาพ
1.3 ด้านจิตวิญญาณ	แบบสอบถาม	-ท่านเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา ☐ ทุกวันพระ ☐ เฉพาะวันสำคัญทางศาสนา ☐ ไม่ค่อยได้ไป ☐ อื่น ๆ (ระบุ)…….....	เชิงคุณภาพ
	แบบสัมภาษณ์	-ในชุมชนมีความเชื่อใดบ้าง	เชิงคุณภาพ
2.เพื่อศึกษาการปรับตัวของชุมชนชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุน	แบบสัมภาษณ์	-ลักษณะทางกายภาพทั่วไปในอดีตเป็นอย่างไร -ท่านคิดว่าเศรษฐกิจในอดีตถึงปัจจุบันของชุมชนมีการเปลี่ยนอย่างไร	เชิงคุณภาพ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

วัตถุประสงค์การวิจัย	เครื่องมือที่ใช้	ตัวอย่างเครื่องมือ	การวิเคราะห์ข้อมูล
3.เพื่อศึกษากระบวนการ วิธีการ ขั้นตอน การพัฒนาศักยภาพของชุมชนชาวสวนยางพารา	แบบสัมภาษณ์	-ท่านใช้บริการในศูนย์ปฏิบัติการของชุมชนบ้างหรือไม่ และท่านได้รับประโยชน์อะไรบ้างจากศูนย์ปฏิบัติการชุมชน	เชิงคุณภาพ
4. เพื่อศึกษาแนวโน้มของชุมชนชาวสวนยางพาราในอนาคต และสร้างทางเลือกความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนชาวสวนยางพาราอื่นๆ ที่เผชิญกับปัญหาของระบบทุนนิยมอันนำไปสู่การพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน	แบบสัมภาษณ์	-ท่านคิดว่าแนวโน้มในอนาคตของภาคการเกษตรและการทำสวนยางพาราในชุมชนจะเป็นอย่างไรบ้าง -ท่านคิดอย่างไรกับคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ในครัวเรือนของท่านยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่ อย่างไร	เชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้จึงเป็นลักษณะ 3 เส้า (Triangulation) ตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดของการวิจัย กล่าวคือในส่วนแรก ด้านข้อมูล (Data) อันได้แก่ ข้อมูลเชิงพื้นที่ บริบท (Context) และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของชุมชนชาวสวนยางพารา อธิบายด้วยพื้นทางทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ส่วนด้าน คุณค่า (Value) เป็นการวิพากษ์ ถึงทางเลือกและข้อค้นพบของการสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนชาวสวนยางพารา รวมทั้งการปรับตัวเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวสวนยางพาราบนฐานรากของวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ไม้เรียง เพื่อสร้างทางเลือกให้แก่ชุมชนชาวสวนยางพาราอื่นๆ ในการพัฒนาศักยภาพ เครือข่ายของชุมชน และสร้างความมั่นคงของชุมชน

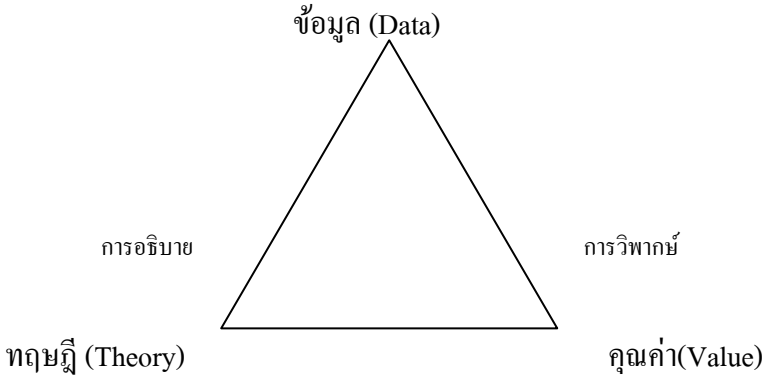

ภาพที่ 5 กรอบการวิเคราะห์และนำเสนอเนื้อหาในงานวิจัย

ส่วนของการสังเคราะห์ ผู้วิจัยได้ผสมผสานข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์อย่างกลมกลืนเพื่อให้ได้สิ่งใหม่มาหล่อหลอมส่วนประกอบย่อยต่าง ๆ หรือทักทอส่วนประกอบย่อยต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่สมบูรณ์

3.5 สมมุติฐานในการวิจัย

1.ชุมชนชาวสวนยางพาราจะมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเรื่อยมา ทั้งด้านโครงสร้างทางสังคม เช่น ความสัมพันธ์ในครัวเรือนและชุมชน ด้านเศรษฐกิจ มีการเปลี่ยนแปลง วิถีการผลิต แรงงาน ตลาด และรายได้ และด้านจิตวิญญาณ ค่านิยม ความคิด ความเชื่อ พิธีกรรมของชาวสวนยางพาราจะเปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต

2.ชาวสวนยางพารามีการปรับตัวในด้านวิถีการผลิต การใช้ชีวิต เพื่อความอยู่รอดท่ามกลางกระแสทุน

3.ชาวสวนยางพารามีการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ตั้งรับและลดการครอบงำจากกระแสทุน

4.ในอนาคตหากชุมชนชาวสวนยางพารามุ่งทำการเกษตรแบบเชิงเดี่ยวพึ่งพิงรายได้จากยางพาราเพียงอย่างเดี่ยวชาวสวนยางพาราจะไม่สามารถอยู่ได้ ดังนั้นทางเลือกของชุมชนชาวสวนยางยางพาราคือชาวสวนจะต้องนำแนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เน้นลดการพึ่งพิงจากภายนอก และชาวสวนยางพาราจะต้องมีการรวมกลุ่มกันมาก

บทที่ 4
บริบทชุมชนไม้เรียงในภาวการณ์เปลี่ยนแปลง

จากการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์บุคคลในชุมชนไม้เรียง มีข้อมูลชัดเจนว่าชุมชนนี้เป็นชุมชนเก่าแก่ชุมชนหนึ่งที่มีพลวัตมาโดยตลอด ผู้วิจัยได้กำหนดเวลาของการศึกษาชุมชนนี้เป็น 2 ช่วง คือ ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2504 ซึ่งมีวิถีวัฒนธรรมชุมชนแบบการเกษตรดั้งเดิม และช่วงปี พ.ศ. 2504 – ปัจจุบัน(2553) อันเป็นวิถีวัฒนธรรมการเกษตรยุคใหม่ ในแต่ละช่วงเวลาดังกล่าว มีประเด็นเนื้อหาที่สำคัญของการศึกษา คือ โครงสร้างทางสังคม ระบบเศรษฐกิจ และระบบจิตวิญญาณ ผลจากการศึกษามีดังนี้

4.1 ช่วงก่อนปี 2504 วิถีวัฒนธรรมชุมชนแบบการเกษตรดั้งเดิม

ในช่วงนี้ได้กำหนดการศึกษาเป็น 2 ช่วง คือช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง (ก่อนปี พ.ศ. 2475) และช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 – ปี พ.ศ. 2504

4.1.1 ช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง (ก่อนปี พ.ศ. 2475)

โครงสร้างทางสังคม

ชุมชนไม้เรียงในอดีตเป็นชุมชนที่ยังไม่มีหลักฐานระบุชัดเจนว่ามีผู้คนเข้ามาตั้งหลักแหล่งเมื่อใด แต่บริเวณใกล้เคียงกับตำบลนี้มีหลักฐานหลายอย่างทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ เช่น แหล่งโบราณคดีถ้ำพรรณรา แหล่งโบราณคดีคลองคุดด้วน แหล่งโบราณคดีดังกล่าวมีการพบโบราณวัตถุโบราณต่าง ๆ หลายอย่างทำให้น่าเชื่อถือว่าไม้เรียงน่าจะเป็นชุมชนที่มีการตั้งหลักแหล่งมายาวนานเช่นกัน ทั้งนี้เพราะว่าบริเวณนี้สามารถติดต่อกับชุมชนภายนอกได้สะดวกโดยมีลำคลองหราดที่ไหลผ่านไปบรรจบกับแม่น้ำตาปี ซึ่งในอดีตแม่น้ำตาปีเป็นแหล่งสัญจรทางน้ำที่สำคัญ

ตามตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชฉบับที่กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงวินิจฉัยว่าแต่งในสมัยพระนารายณ์มหาราช ชุมชนบริเวณอำเภอฉวางและบริเวณรอบเมืองนครศรีธรรมราชเป็นกัลปนาสำหรับการบำรุงพระพุทธศาสนา ดังข้อความที่ว่า “โดยพระราชทานที่เพื่อกัลปนาที่ภูมิมีสัตและเชิงกุฏิในท้องที่ตำบลฝ่ายพายัพ เมืองนครศรีธรรมราช เพื่อทำนุบำรุงศาสนาโดยมีหน้าที่บำรุงวัด และสงฆ์ในพื้นที่ตำบลท่าชี วัดพระคูหา วัดลำพูน ฉวางเมืองสระ” จากตำนานดังกล่าวปรากฏคำ “ฉวาง” อยู่ด้วย ชุมชนนี้จึงน่าจะเป็นชุมชนเก่าแก่มาก่อนแผ่นดินพระเจ้าทรง

ธรรม เพราะเหตุการณ์ดังกล่าวย้อนถึงเรื่องราวเมื่อมหาศักราช 1550 ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2171 ประวัติของอำเภอฉวางที่มีการเชื่อมโยงกับภายนอกจึงมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี และจากบันทึกในสมัยรัตนโกสินทร์ปีจุลศักราช 1173 หรือ พ.ศ. 2354 อันเป็นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทำเนียบราชการพื้นที่เมืองฉวางมีฐานะเป็นแขวงฉวางที่ท่าชี ประกอบด้วย 4 หัวเมือง คือ พิปูน ละอาย กะเปียด และช้างกลาง ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่าง ร.ศ. 115-116 หรือ พ.ศ. 2439-2440 มีการปฏิรูปการปกครองกระจายอำนาจการปกครองไปสู่หัวเมือง เป็นเหตุให้หัวเมืองเหล่านี้ถูกยุบและแยกเป็นหมู่บ้าน ตำบลต่าง ๆ มีการตั้งแขวงฉวางเป็นอำเภอฉวาง ปรากฏตามหลักฐานใบบอกของพระยาสุขุมนัยวินิต ข้าหลวงเทศาภิบาล สำเร็จราชการมณฑลนครศรีธรรมราช ในรายงาน ร.ศ. 118 ที่มีกรมหมื่นดำรงราชานุภาพรายงานเกี่ยวกับการแบ่งแขวงตั้งกรมการอำเภอตลอดจนมณฑลว่า “ อำเภอฉวางเป็นแขวงชั้นนอกต่อแดนเมืองคีรีรัฐนิคม เมืองกาญจนดิฐ เมืองกระบี่ นายย้อยเป็นนายอำเภอตั้งที่ว่าการบ้านคลองตาล…” (อัมมร ธะระเจน และสุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. 2542:1801-1803) ครั้งเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการจัดตั้งระบบเทศาภิบาล ซึ่งเป็นระบบที่รัฐบาลกลางจัดส่งข้าราชการไปบริหารราชการในท้องที่ต่าง ๆ แทนที่ส่วนภูมิภาคจะจัดการปกครองกันเองเช่นแต่ก่อน อันเป็นระบบกินเมือง[1] ระบบการปกครองแบบเทศาภิบาลจึงเป็นระบบการปกครองที่รวมอำนาจเข้ามาไว้ในส่วนกลางและริดรอนอำนาจเจ้าเมืองตามระบบเดิมลง โดยได้แบ่งเขตการปกครองมีขนาดลดหลั่นกันเป็นชั้นอันดับคือ ส่วนใหญ่เป็นมณฑลรองถัดลงไปเป็นเมือง คือ จังหวัด รองไปอีกเป็นอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน

ในการปกครองแบบเทศาภิบาล ไม้เรียงเป็นการปกครองในระดับตำบลซึ่งเป็นหนึ่งในอำเภอฉวาง มีหลวงปราบประทุษราษฎร์ (เอียด ณ นคร) เป็นนายอำเภอคนแรก สำหรับที่ว่าการอำเภอฉวาง จากคำบอกเล่าเกี่ยวกับอำเภอฉวางพบว่า ฉวางนั้นได้มีการย้ายที่ตั้งอำเภอหลายที่โดยเดิมตั้งอยู่ตามแม่น้ำ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกเนื่องจากอาศัยการคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก เช่น เคยตั้งอยู่บ้านในไร่ (ปัจจุบันอยู่ในตำบลนาแว) ตั้งที่ริมแม่น้ำตาปีที่วังอ้ายหลอน (ปัจจุบันอยู่ในตำบลไสหร้า) ตั้งที่ปากคลองลุง (ปัจจุบันอยู่ในตำบลฉวาง) และสุดท้ายได้ย้ายมาอยู่ ณ ที่ตั้งปัจจุบัน เมื่อ พ.ศ. 2458 เหตุที่ต้องย้ายที่ว่าการอำเภอหลายครั้งเนื่องจากปัญหาถูก

---

[1]ระบบกินเมือง คือ ระบบการปกครองซึ่งผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมือง ที่ไม่ได้รับเงินเดือนหรือ ค่าเลี้ยงดู จากรัฐบาล มิได้มีการเลือกจากหลักความรู้ ความสามารถ แต่เลือกจาก ความเป็นผู้มีอิทธิพลกว้างขวางในเมืองนั้น ๆ

น้ำท่วมจนไม่อาจใช้เป็นสถานที่ราชการได้ สำหรับไม้เรียงเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอฉวาง ชื่อ “ไม้เรียง” เป็นชื่อที่เรียกกันในช่วง พ.ศ. 2443 โดยมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของอำเภอฉวางเดินทางมาสำรวจพื้นที่ผ่านทุ่งนาแถบบ้านเกาะเหรียง มองเห็นต้นไม้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเรียงรายจากชายทุ่งจนถึงยอดภูเขาศูนย์ จึงเสนอชื่อ “ไม้เรียง” เป็นชื่อตำบล เมื่อนำเข้าที่ประชุมต่างเห็นชอบจึงให้ใช้ชื่อไม้เรียงนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (ชวน เพชรแก้ว. 2547 : 12)ในช่วงแรกไม้เรียงประกอบด้วย 5 หมู่บ้าน มีกำนันคนแรกของตำบลไม้เรียงคือ นายเกิด อุบล เป็นผู้ดูแลทั้ง 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งไหม้ หมู่ที่ 2 บ้านหนองหาด หมู่ที่ 3 บ้านทานพอ หมู่ที่ 4 บ้านข้าวผี และหมู่ที่ 5 บ้านหนองท่อม จากการสัมภาษณ์ต่วน มีสาย[1]

พื้นที่ชุมชนไม้เรียงมีการก่อตั้งเป็นหมู่บ้านประมาณเมื่อ100 ปีเศษมาแล้ว ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2439-2440 พื้นที่เดิมซึ่งเป็นป่ารกทึบหลายแห่งถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทำการเกษตร โดยชาวบ้านเข้าไปแผ้วถางเพื่อทำไร่เลื่อนลอยและเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งสร้างอยู่อาศัยและตั้งบ้านเรือน เนื่องจากในบริเวณนี้มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์รวมถึงเป็นแหล่งแร่วุลแฟรมที่มีราคาแพง สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้คนจำนวนมากมาจากทั่วสารทิศต่างเดินทางมาแสวงหาความร่ำรวยจนเกิดโศกนาฏกรรมการแย่งชิง ส่งผลให้รัฐต้องเข้าไปควบคุมในช่วงนั้น จากการสัมภาษณ์ วัด พรายแก้ว[2] ได้เล่าให้ฟังว่า บริเวณที่ตั้งของชุมชนไม้เรียงในปัจจุบัน เดิมเรียกว่า **“ทุ่งดอกไม้”** เนื่องจากบริเวณนี้มีดอกไม้ที่ขึ้นตามธรรมชาติ แต่ในฤดูแล้งเกิดไฟไหม้ลามทุ่งทุกปี ชาวบ้านจึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า **“ทุ่งไฟไหม้”** ปัจจุบัน “บ้านทุ่งไฟไหม้” หรือ “บ้านทุ่งไหม้” เป็นที่ตั้งของหมู่ที่ 1 ของตำบลไม้เรียง พื้นที่หมู่ที่ 1 นี้ถือว่าเป็นหย่อมบ้านเรือนแห่งแรกของชุมชนไม้เรียงที่ได้ก่อตัวขึ้น ก่อนที่จะกระจายไปยังบริเวณใกล้เคียง ส่วนในบริเวณอื่น ๆ เช่น ในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านหาดทรายแก้ว เดิมเป็นพื้นที่รกร้าง มีสัตว์ป่าดุร้ายชุกชุม เป็นป่าช้าของชาวบ้าน ต่อมามีผู้คนย้ายเข้ามาอยู่และเริ่มมีการปลูกข้าว ที่บริเวณนี้จึงมีชื่อเรียกว่า **“ทุ่งข้าวผี”** จากคำเล่าขานดังกล่าวเห็นได้ชัดว่าไม้เรียงมีปัจจัยมากมายสามารถที่ดึงดูดผู้คนให้เข้ามาอยู่และพื้นที่มีนี้มีตำนานที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติอีกแห่งหนึ่ง

ประชากรของชุมชนไม้เรียงส่วนใหญ่เป็นคนไทยที่สืบเชื้อสายมาจากผู้ที่เข้ามา ครั้นต่อมาหลังจากที่มีเส้นทางรถไฟเมื่อปีประมาณ พ.ศ. 2462 มีการสร้างสถานีรถไฟในพื้นที่บ้าน

---

[1] ต่วน มีสาย (ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 2 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2553.

[2] วัด พรายแก้ว(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

ทานพอ ได้เริ่มมีกลุ่มคนจีนได้เข้ามารับจ้างทำเส้นทางรถไฟ ภายหลังจากนั้นชาวจีนเหล่านั้นได้ตั้งถิ่นฐานบริเวณใกล้ ๆ สถานีรถไฟจนในภายหลังบริเวณดังกล่าวกลายเป็นชุมชนใหญ่เป็นตลาดเรียกกันว่า **ตลาดทานพอ** ในบริเวณตลาดทานพอจึงมีคนไทยเชื้อสายจีนตั้งหลักแหล่งอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนประชากรชาวไทยดั้งเดิมมักอาศัยทำการเกษตรอยู่บริเวณพื้นที่รอบตลาด ดังนั้นจึงพบว่าประชากรของชุมชนไม้เรียงส่วนใหญ่จึงประกอบด้วยชาวไทยและ ชาวไทยเชื้อสายจีน

การตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านในชุมชนไม้เรียงมีลักษณะของการอยู่ร่วมกันตามกลุ่มของเครือญาติ บ้านเรือนที่อยู่บริเวณละแวกบ้านเดียวกัน ส่วนใหญ่มักเป็นญาติพี่น้องเกี่ยวดองกันทั้งหมด สำหรับลักษณะบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านเรือนสองชั้นบริเวณโดยรอบ มีการปลูกผักและผลไม้ รอบบ้านถัดจากนั้นจะเป็นพื้นที่สวนยางพารา และพื้นที่นาในบริเวณที่ลุ่ม การตั้งบ้านเรือนมีการขยายตัวอย่างเห็นได้ชัดหลังจากมีทางรถไฟตัดผ่านแล้ว โดยเฉพาะในพื้นที่บ้านทานพอ พร้อม ปลอดภัย[1] ได้เล่าให้ฟังว่า “บริเวณที่การตั้งหมู่บ้านในอดีตหนาแน่นเริ่มในบริเวณบ้านทานพอก่อน ทั้งนี้เนื่องจากมีทางสถานีรถไฟตัดผ่าน และมีตลาดจากนั้นชาวบ้านค่อย ๆ ขยับขยายเข้าในพื้นที่ลึกเข้าไปโดยยึดพื้นที่ทำไร่ทำสวนเป็นหลัก เช่น การตั้งถิ่นฐานบริเวณวัดหาดสูง”

การคมนาคม

เส้นทางการคมนาคมของไม้เรียงเมื่อประมาณ 70 ปีที่ผ่านมานี้มีการติดต่อไปมาหาสู่กันทั้งทางน้ำและทางบก การสัญจรทางน้ำมีคลองหราดเชื่อมต่อไปยังแม่น้ำตาปีเป็นเส้นทางสำคัญในการสัญจร แม่น้ำตาปีสายนี้ไหลมาจากเทือกเขาภูเขาหลวงไหลผ่านตำบลนาแว ผ่านไม้เรียงไปออกตำบลนากะชะ และอำเภอถ้ำพรรณราไหลไปออกปากน้ำที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี สมนึก กำลัง[2] ได้เล่าให้ฟังว่า หากไปจังหวัดสุราษฎร์ธานีจะล่องเรือไปตามลำน้ำตาปี ส่วนเส้นทางสัญจรทางบก ในสมัยนั้นเป็นเส้นทางเดินเท้าแคบ ๆ ตามธรรมชาติ ซึ่งแวดล้อมไปด้วย ป่าไม้ ในฤดูฝนมีโคลนตมทำให้การสัญจรเป็นไปด้วยความลำบากเนื่องจาก ยังไม่มีเส้นทางที่เป็นถนน

---

[1] พร้อม ปลอดภัย (ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 2 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

[2] สมนึก กำลัง(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

ไม่มียานพาหนะใช้สอย ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงนิยมการสัญจรทางน้ำ กระทั่งการสร้างถนนจากตัวจังหวัดนครศรีธรรมราชเข้ามาในพื้นที่อำเภอฉวางเมื่อประมาณปี พ. ศ. 2455 และการสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้ตัดผ่านในพื้นที่ไม้เรียงประมาณ 5 กิโลเมตร เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2462 จึงทำให้ชาวบ้านได้รับความสะดวกมากขึ้น การสัญจรทางน้ำจึงลดบทบาทจึงลดน้อยลง จะมีเพียงแต่การขนส่งไม้ขนาดใหญ่หรือเรียกว่า "ท่อนซุง" ซึ่งนำไปขายหรือไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ต่าง ๆ ที่ยังจำเป็นต้องใช้ทางน้ำ การล่องซุงนั้นมีวิธีการโดยนำท่อนซุงขนาดใหญ่มาผูกมัดติดกันเป็นแพแล้วมีคนควบคุมไปโดยการใช้ไม้ถ่อไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ในส่วนการสัญจรทางรถไฟได้ทำให้ชาวไม้เรียงสามารถติดต่อกับชุมชนภายนอกสะดวกขึ้น โดยสถานีทานพอเป็นจุดศูนย์กลางของการเดินทาง การมีเส้นทางรถไฟดังกล่าวนอกจากสะดวกต่อการเดินทางแล้วยังช่วยให้การลำเลียงสินค้าจากในพื้นที่ไปยังภายนอก และจากภายนอกเข้ามายังไม้เรียงมีความสะดวกมากขึ้นทำให้การซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็วขึ้น

การศึกษา

ในด้านการศึกษาไม้เรียงตั้งอดีตนั้นมีโรงเรียนประถมศึกษาครั้งแรกประมาณปี พ.ศ.2454 คือ **โรงเรียนวัดหาดสูง** เป็นโรงเรียนที่ชาวบ้านในชุมชนไม้เรียงได้ร่วมกันสร้างขึ้น ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น **โรงเรียนเทศบาล 1** โรงเรียนถัดมาคือโรงเรียนไม้เรียงสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2474 โดยโรงเรียนไม้เรียงได้เปิดสอนทำการสอนครั้งแรกในเดือนกรกฎาคมปีเดียวกัน ปัจจุบันคือโรงเรียนเทศบาล 2 และต่อมามีโรงเรียนเอกชนที่สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2490 คือโรงเรียนเจริญมิตรจัดตั้งขึ้นโดยคุณครูเจริญ บุญนำ ได้เปิดทำการสอนครั้งแรกเดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ. 2490 มีการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา (ต่วน มีสาย[1])

ระบบเศรษฐกิจ

ชาวบ้านไม้เรียงในอดีตดำรงชีวิตด้วยการผลิตและการเก็บหาสิ่งของจากธรรมชาติซึ่งเป็นการตอบสนองวิถีชีวิตของชาวบ้านได้อย่างเพียงพอ มีการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ด้วยตนเอง อาศัยภูมิปัญญาที่ตกทอดกันมา เป็นการผลิตเพื่อยังชีพเป็นหลัก การผลิตอาศัยความร่วมมือและการพึ่งพาน้ำใจในด้านแรงงานในครัวเรือนและระหว่างครัวเรือนเป็นสำคัญ การผลิตแบบที่ว่านี้ชาวบ้านต้องพึ่งพาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นหลัก

---

[1] ต่วน มีสาย (ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 2 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2553.

ต่อมาเมื่อมีการสร้างทางรถไฟสายใต้ตัดผ่านส่งผลให้เกิดจุดเปลี่ยนทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนไม้เรียงปรากฏเด่นชัดขึ้น ทำให้พื้นที่บริเวณนี้ขยายตัวกลายเป็นชุมชนการค้ามีบ้านเรือนหนาแน่นขึ้นขนานไปกับเส้นทางรถไฟ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์คล้าย ๆ กับพื้นที่อื่น ๆในภาคใต้ที่มีเส้นทางรถไฟตัดผ่าน โดยไม้เรียงมีสถานีรถไฟทานพอเป็นศูนย์กลางในการติดต่อทางด้านการค้าและการแลกเปลี่ยนสินค้า ส่งผลให้บริเวณโดยรอบกลายเป็นตลาด รวมสินค้าจำเป็นต่าง ๆ และเป็นที่การแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญ ในขณะที่พื้นที่โดยรอบยังคงมีสภาพเป็นป่าอันอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากเป็นแนวเทือกเขาหลวงในจังหวัดนครศรีธรรมราช

ทรัพยากรต่าง ๆ ที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตและสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจในช่วงนั้น คือทรัพยากรป่าไม้ซึ่งชาวบ้านใช้ไปตามความจำเป็น เช่น ใช้ไม้สร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย สร้างสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ สร้างวัด สร้างสะพาน ใช้ทำหมอนรถไฟ ใช้เป็นเชื้อเพลิง เป็นต้น การตัดไม้เพื่อทำเป็นการค้ามีน้อยมาก ในขณะเดียวกันทรัพยากรสัตว์ป่าของชุมชนไม้เรียงก่อนปี พ.ศ. 2450 ยังมีสัตว์นานาชนิดมากมาย ทั้งสัตว์ป่าที่เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์ปีก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ และสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง สัตว์ป่าที่ชาวบ้านสามารถพบเห็นเป็นประจำในขณะนั้น คือ เก้ง กวาง เสือ อีเก้ง หมูป่า ลิง ชะนี หมี ช้าง ตะกวด นกนานาชนิด ฯลฯ ภายหลังจากที่ป่าไม้ถูกทำลายด้วยการทำไร่ ทำสวน ทำไม้เถื่อน ทำอุตสาหกรรมป่าไม้ และการทำเหมืองแร่ทำให้พื้นที่ป่าเหลือน้อยลง ทำให้ทรัพยากรสัตว์ป่าลดจำนวนลง นอกจากสาเหตุหลักจากการทำลายป่าและสภาพแวดล้อมแล้ว ยังมีสาเหตุสำคัญอื่น ๆ ที่ทำให้สัตว์ป่าลดน้อยลงมากคือ การลักลอบล่าสัตว์มาเป็นอาหาร จำหน่ายเป็นสินค้า ไว้ใช้งาน หรือนำไปเลี้ยงดูเล่น สัตว์ป่าลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2460 ชาวบ้านเริ่มจับจองพื้นที่ป่าใกล้ ๆ บ้าน มีการหักร้างถางพง จุดปรน ป่าทึบหลายแห่งถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทำการเกษตร โดยการแผ้วถางเพื่อทำข้าวไร่ และเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งใช้ตั้งบ้านเรือน ต่อมาในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2470 การปลูกยางพาราเริ่มเข้ามาในชุมชน การทำลายพื้นที่ป่าเริ่มมีมากขึ้น ทั้งการเข้ามาของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่และชาวบ้านบางส่วนที่อพยพมาจากที่อื่น ๆ มาจับจองที่ดินทำมาหากินในพื้นที่ไม้เรียง เช่น กลุ่มคนจากพัทลุง โดยมีการจับจองพื้นที่ของชาวบ้านในขณะนั้นอยู่ที่ครัวเรือนละประมาณ 3-4 ไร่ การทำการเกษตรของชาวบ้านในพื้นที่ไม้เรียงขณะนั้นใช้แรงงานจากสมาชิกในครัวเรือนประมาณ 4-5 คน รวมทั้งอาจจะมีการการขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านบ้าง เฉพาะในบางกิจกรรมที่สมาชิกในครัวเรือนไม่สามารถทำให้สำเร็จได้โดยลำพัง เช่น การโค่นต้นไม้ใหญ่ซึ่งต้องอาศัยแรงคนหลาย ๆ คน อย่างไรก็ตามในช่วงเวลานี้การปลูกพืชเกือบทุกชนิดนิยมใช้การขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด รวมทั้งยางพาราก็ใช้เมล็ดปลูกเช่นกัน ชาวบ้านไม่ใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีเพื่อบำรุงรักษาพืชที่ปลูก ทั้งนี้เพราะดินยังมีความอุดมสมบูรณ์จากการสะสมและหมุนเวียนของ

สารอาหารที่เป็นไปตามธรรมชาติ การใช้ประโยชน์จากที่ดินดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาความหลากหลายของพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่ในสวน ซึ่งนับว่าเป็นการอนุรักษ์ความสมบูรณ์ดินได้เป็นอย่างดีด้วย

ระบบจิตวิญญาณ

ระบบความคิดความเชื่อบางอย่างของชุมชนไม้เรียงในอดีตได้ผูกโยงกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ผีสางเทวดา เจ้าที่เจ้าทาง เป็นต้น ซึ่งเป็นกุศโลบายในเป็นการสร้างคุณค่าให้แก่สภาพแวดล้อมนั่นเอง ปัจจัยที่กำหนดลักษณะทางด้านจิตวิญญาณ ค่านิยม ความคิด และความเชื่อของชาวไม้เรียง ก็คือ วัฒนธรรมที่บูรณาการขึ้นมาจากปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ อาชีพทางการเกษตร ค่านิยม และการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมมาจากถิ่นอื่นมาสู่ชุมชน สภาพภูมิศาสตร์หรือสภาพกายภาพของไม้เรียงซึ่งเป็นที่ราบเชิงเขาและเป็นพื้นที่ควนเนินมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ยึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก สังคมเกษตรกรรมได้หล่อหลอมให้ชาวไม้เรียงสร้างสรรค์วัฒนธรรมประเพณีและค่านิยมต่าง ๆ ขึ้นมากมาย โดยมีความเชื่อตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่องของ “การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” และความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม มีความศรัทธาในพระภิกษุ โดยพระภิกษุที่เป็นที่ศรัทธาเป็นอย่างมากของชาวบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคือพ่อท่านคล้าย วาจาสิทธิ์ ผู้คนส่วนใหญ่ในอดีตนิยมไปทำบุญที่วัดทั้งในวันธรรมดาและวันพระ วัดแรกที่เป็นศูนย์กลางซึ่งมีความสำคัญทางด้านจิตใจของชาวไม้เรียงอย่างยิ่งคือ**“วัดหาดสูง”** วัดนี้ตั้งอยู่ใกล้ตลาดทานพอเป็นวัดเก่าแก่ เป็นศูนย์รวมสำคัญของชาวบ้านหมู่ที่ 3 บ้านทานพอโดยมี **พ่อท่านคล้าย วาจาสิทธิ์** ซึ่งเป็นเกจิอาจารย์มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั่วภาคใต้ได้เป็นเจ้าอาวาสจำพรรษาที่วัดนี้อยู่ระยะหนึ่ง สำหรับวัดเก่าแก่ที่สำคัญของชุมชนไม้เรียงอีกวัดหนึ่งคือ วัดทุ่งไหม้ หรือ **“วัดไม้เรียง”** ในปัจจุบัน และจากการสัมภาษณ์ต่วน มีสาย[1] วัดนี้มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานคือสร้างมาตั้งแต่ก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ประมาณปี พ.ศ.2307 (เสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2310) ไม่ปรากฏว่าเป็นใครผู้สร้าง เป็นวัดที่ถูกทิ้งร้างเหมือนวัดอื่น ๆ ชาวบ้านช่วยกันทำนุบำรุงและได้นิมนต์ หลวงพ่อจันทร์มาเป็นเจ้าอาวาส ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีเจ้าอาวาสรวม 17 รูป เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันคือพระครูปลัดธรรมศักดิ์ ศิริปัญโญ(ท่านเล็ก) ซึ่งเป็นพระนักเทศน์ มีพระภิกษุประจำวัด 3 รูป ส่วนในช่วงฤดูจำพรรษาจะมีพระมาจำพรรษาประมาณ

---

[1] ต่วน มีสาย (ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 2 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2553.

10 รูปและมีสามเณรเข้ามาบวชที่วัดนี้เรื่อย ๆ นอกจากวัดดังกล่าวแล้วยังมีสำนักสงฆ์ที่เพิ่งสร้างขึ้นชุมชนไม้เรียงคือสำนักสงฆ์วัดปากหลาม ซึ่งตั้งอยู่ที่บริเวณป่าช้าอันเป็นที่เผาศพของวัดหาดสูง ปัจจุบันสำนักสงฆ์แห่งนี้มีพระจำนวน 2 รูป

ความคิดความเชื่อของชาวไม้เรียงดังกล่าวจึงไม่แตกต่างไปจากชาวภาคใต้ทั่วไป ซึ่งได้รับอิทธิพลการจากวัฒนธรรมอินเดีย คือ ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และวิถีการดำเนินชีวิตวัฒนธรรมที่แพร่กระจายเข้ามาโดยที่ชาวไม้เรียงได้เลือกสรร และปรับใช้ตามความเหมาะสมจนเป็นที่ยอมรับร่วมกัน นอกจากความศรัทธาในศาสนาพุทธแล้วชาวบ้านในไม้เรียงไม่น้อยยังมีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับไสยศาสตร์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่น พระภูมิเจ้าที่ จอมปลวก ต้นไม้ ก้อนหินบนภูเขา เชื่อเรื่องโชคลาภ วาสนา หรือในเรื่องของดวง มีการบนบานขอให้สิ่งดังกล่าวช่วยเหลือยามมีปัญหาหรืออุปสรรค

พุทธศาสนาได้รับการเผยแพร่ในสมัยหลังอย่างจริงจัง บุคคลผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในกรณีดังกล่าว คือ พ่อท่านคล้าย ท่านได้ศึกษาหลักธรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา และเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเวทย์มนต์คาถา พ่อท่านคล้ายท่านได้สร้างสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการศึกษาและเผยแพร่พุทธศาสนา อีกทั้งดำเนินการเผยแพร่ศาสนาพุทธโดยมุ่งเผยแพร่ธรรม ทำให้ชาวบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดในการดำรงชีวิต

ด้านความเชื่อ

อย่างไรก็ตามชาวไม้เรียงมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังนั้นในวิถีชีวิตชาวไม้เรียงผสมปนเปอยู่กับสัจจะทางพุทธศาสนาและความเชื่อต่าง ๆ มากมาย ซึ่งเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตเช่น การเกิด การแต่งงาน การตาย และอื่นๆพบว่านอกเหนือจากมีสาระเกี่ยวกับพุทธศาสนาแล้วยังมีเรื่องของศาสนาพราหมณ์ เกี่ยวกับพระอิศวร พระอุมา พระพิฆเนศ ฯลฯ ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อเกี่ยวกับผีสางก็มี อย่างไรก็ตามศาสนาพุทธมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตมากที่สุด โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องกรรมดี กรรมชั่ว บุญ บาป สวรรค์ นรก ซึ่งฝังแน่นอยู่กับชาวไม้เรียงรุ่นเก่าอย่างมั่นคง

สำหรับชาวไทยเชื้อสายจีนในตลาดทานพอซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ มีวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาที่เหมือนกับชาวไทยพุทธ จะมีเพียงประเพณีวัฒนธรรมบางอย่างที่ชาวไทยเชื้อสายจีนยังคงยึดถือปฏิบัติอย่างเหนียวแน่น คือ การเคารพนับถือบรรพบุรุษ การยกย่องนักปราชญ์ ประเพณีวัฒนธรรมดังกล่าวยังคงยึดถือปฏิบัติกันมาจากรุ่นสู่รุ่น แม้จะมีการปรับเปลี่ยนไปบ้างแต่ก็ไม่มากนัก และข้อปฏิบัติต่าง ๆ ยังคงเหมือนกับที่ชาวไทยเชื้อสายจีนในอดีตทั่วไปยึดถือปฏิบัติ

นอกจากชาวไม้เรียงนับถือศาสนาดังกล่าว ยังมีความเชื่อต่าง ๆ หลายประการที่ยังคงฝังแน่น และมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวไม้เรียง ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องขวัญ

ความเชื่อทางไสยศาสตร์ และความเชื่อทางโหราศาสตร์ เป็นต้น เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี ชาวไม้เรียงมีความเชื่อเกี่ยวกับผีเปรต ผีบ้านผีเรือน ผีนางไม้ ผีตายโหง และผีตายทั้งกลม ผีเปรตเป็นผีบรรพบุรุษที่ต้องทุกข์ทรมานเนื่องมาจากผลกรรมชั่วที่เคยทำไว้เมื่อเป็นมนุษย์จึงต้องทนทุกข์ทรมานจากการเป็นเปรต ผีเปรตดังกล่าวจะมาขอรับส่วนบุญจากญาติพี่น้องในเดือนสิบ (กันยายน) จึงมีประเพณีการรับเปรตส่งเปรตหรือรับส่งตายายในเดือนดังกล่าว ผีบ้านผีเรือน เป็นผีบรรพบุรุษหรือพ่อแม่ตายายที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ยังสิงสถิตอยู่ในบ้านเรือนเพื่อคุ้มครองลูกหลาน ผีนางไม้เป็นผีป่าที่สิงสถิตอยู่ตามต้นไม้ใหญ่ เช่น ผีนางตะเคียน ผีนางตานี เป็นต้น ถ้ามีความจำเป็นต้องตัดต้นไม้ใหญ่จะต้องบวงสรวงเซ่นไหว้ ในสมัยก่อนมีความเชื่อว่าผีที่ดุร้ายคือผีนางไม้และผีที่ดุร้ายที่สุดคือ ผีตายโหง คือ ผีที่เกิดจากผู้ที่ตายนอกบ้าน เช่น ถูกฆ่าตาย จมน้ำตาย ตกต้นไม้ตาย ผูกคอตาย เป็นต้น ผีดังกล่าวเชื่อว่าเป็นผีดุร้ายชาวไม้เรียงจะไม่นิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านจะนิยมไปทำที่วัด ส่วนผีตายทั้งกลม คือ ผีที่เกิดจากผู้ตายทั้งแม่และลูกที่อยู่ในท้องพร้อม ๆ กัน ผีพวกนี้ชาวบ้านถือว่าเป็นผีที่ดุมากเช่นกัน ในอดีตจึงมีความเชื่อเรื่องผีดังกล่าวอย่างกว้างขวาง

สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ชาวไม้เรียงส่วนใหญ่ยังคง ความเชื่อทางไสยศาสตร์แทรกอยู่ในวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ผู้ทำพิธีคือหมอไสยศาสตร์ที่เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเวทย์มนต์คาถา เห็นได้จากการเสกเป่าคาถา การทำน้ำมนต์ การสะเดาะเคราะห์ การรักษาโรคต่าง ๆ การเสกเป่าเมื่อสัตว์กัดต่อย การทำพิธีไล่ผี เป็นต้น

ด้านความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์ หรือศาสตร์การทำนายทายทัก ซึ่งอาศัยตัวเลขที่ ได้จากการคำนวณ วัน เดือน ปีเกิดของบุคคล แล้วบอกเล่าเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ผู้ให้ทำนายต้องการทราบ เช่น เกี่ยวกับชะตาชีวิต ของหาย โชคลาภ การลงทุน คู่ครอง การประกอบอาชีพ ฯลฯ นอกจากนี้โหราศาสตร์ยังเกี่ยวข้องกับฤกษ์ยาม วันดี วันร้าย เพื่อประกอบพิธีหรือทำกิจการต่าง ๆ ด้วย ความเชื่อทางด้านโหราศาสตร์ดังกล่าวนี้ยังคงฝังแน่นอยู่ในวิถีของชาวไม้เรียงทั่วไปอย่างไม่เสื่อมคลาย

ในส่วนที่เกี่ยวกับประเพณี ชาวไม้เรียงมีประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนรวม ทั้งจารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี ประเพณีที่สำคัญอันเป็นลักษณะเฉพาะของชาวไม้เรียงและชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชได้แก่ ประเพณีสารทเดือนสิบรับส่งตายาย ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณีสวดด้าน ประเพณีลาก/ชักพระ ประเพณีแต่งงาน ประเพณีเกี่ยวกับการตาย ธรรมเนียมการออกปาก นอกจากประเพณีดังกล่าวแล้ว ชาวไม้เรียงยังมีประเพณีอื่น ๆ ที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่นเดียวกับประเพณีของชาติได้แก่ ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา เป็นต้น

ด้านวรรณกรรมชาวบ้าน

ในส่วนที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมด้านวรรณกรรมชาวไม้เรียงมีการบันทึกในสมุดข่อยหรือหนังสือบุด และใบลานจำนวนมากมาย ทั้งวรรณกรรมประเภทนิทาน ตำรายา และวรรณกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา และตำราต่าง ๆ เป็นต้น วรรณกรรมดังกล่าวมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อสังคมชาวไม้เรียงก่อนมีระบบโรงเรียนเช่นปัจจุบัน วรรณกรรมที่รู้จักกันอย่าง วรรณกรรมเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตในสมัยนั้น เพราะนอกจากใช้อ่านเพื่อความบันเทิงใจคติธรรมคำสอนและการประกอบพิธีกรรมบางอย่าง คุณต้วน มีสาย[1] ได้เล่าให้ฟังว่า ถ้าอยากรู้เรื่องต่าง ๆ ชาวบ้านมักไปหาอาจารย์ (พระครูนรากรณ์) ที่วัดทุ่งไหม้ (วัดไม้เรียงในปัจจุบัน) ที่วัดมีทั้งหนังสือวรรณกรรมต่าง ๆ ทั้งหนังสือบุด หนังสือเกี่ยวกับตำรายาให้เลือกอ่านได้

4.1.2 ช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 – ปี พ.ศ. 2504

โครงสร้างทางสังคม

ภายหลังปีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 มลฑลต่าง ๆ ทั้ง 14 มณฑล ในขณะนั้น ได้แก่ กรุงเทพมหานคร มณฑลจันทบุรี มณฑลนครชัยศรี มณฑลนครสวรรค์ มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลนครราชสีมา มณฑลปราจีนบุรี มณฑลปัตตานี มณฑลพายัพ มณฑลพิษณุโลก มณฑลภูเก็ต มณฑลราชบุรี มณฑลอยุธยา และมณฑลอุดรธานี มลฑลทั้งหมดถูกล้มเลิกไป และมีการตราพระราชบัญญัติการบริหารราชการส่วนภูมิภาค พุทธศักราช 2476 ขึ้นใช้แทนนับจากนั้น จังหวัดก็ได้กลายเป็นเขตการปกครองย่อยของประเทศไทยที่มีระดับสูงที่สุด

ช่วงหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง จนถึงช่วงมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติปี พ.ศ. 2504 ยังเป็นช่วงของการดำรงชีวิตพึ่งพาธรรมชาติ ระบบนิเวศน์ของไม้เรียงยังมีความสมบูรณ์มาก มีพืชพรรณหลากหลาย มีอาหารที่อุดมสมบูรณ์ พื้นที่ป่ามีต้นไม้ที่เขียวขจีตลอดทั้งปี สัตว์ป่าชุกชุม อากาศดีตลอดปี มีผลผลิตจากป่ามากมาย และมีแหล่งแร่ที่สำคัญมากมาย การดำรงชีวิตของชาวบ้านจะเป็นแบบเรียบง่าย ทำเกษตรกรรมเป็นหลัก มีการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างรอบคอบ และกำกับด้วยกฎเกณฑ์ ทางศีลธรรม ความเชื่อ และคุณธรรมในการอยู่ร่วมกัน ใช้ภูมิปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้สะสมถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่นทำหน้าที่ชี้นำว่าการจะใช้ชีวิตอย่างยั่งยืนถาวรและผูกพัน เหมาะสมกับเงื่อนไขทางธรรมชาติและ

---

[1] ต่วน มีสาย (ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 2 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2553.

ชุมชน และในช่วงหลังตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484) เป็นต้นว่า โครงสร้างทางสังคมเริ่มมีความซับซ้อนมากขึ้นส่งผลให้คนในชุมชนทุกคนไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเองตามลำพัง จำต้องพึ่งพาอาศัยกัน ต้องอาศัยกฎกติกาที่สมาชิกร่วมกันกำหนดขึ้นมาด้วยการสร้างบรรทัดฐานของชุมชน ทั้งมีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ให้สมาชิกทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ผนึกกำลังกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ นำไปสู่การพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งและเสริมศักยภาพของชุมชน ลักษณะของที่อยู่อาศัยเปลี่ยนไปมากจากบ้านยกพื้นสูงเป็นบ้านเรือนชั้นเดียวมีขนาดกะทัดรัด ขนาดพอดีสำหรับครอบครัว มีห้องนอนเดียว มีห้องเอนกประสงค์ไว้พักผ่อนดูโทรทัศน์ รับแขก และหากครอบครัวใดมีลูกสาวที่โตแล้วก็จะมีการกั้นห้องเพิ่ม และเป็นที่น่าสังเกตว่าขนาดของบ้านเรือนนั้นจะเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่แสดงถึงฐานะของผู้อยู่อาศัย วัสดุที่นำมาทำบ้านเรือนมักจะใช้ อิฐ ปูน คอนกรีต เป็นพื้นและผนัง มีบ้างที่เป็นลักษณะบ้านครึ่งปูนครึ่งไม้ ซึ่งวัสดุต่าง ๆ ซื้อหาได้จากในท้องถิ่นบริเวณนั้น การปลูกบ้านมักจะช่วยกันโดยการ “ออกปาก” หรือไม่ก็จ้างช่างเพื่อนบ้านในละแวกเดียวกัน ซึ่งเห็นได้ว่าการปลูกสร้างบ้านเรือนเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สุพรรณี สุดเสน่ห์ได้เล่าให้ฟังว่า ในอดีตจะเป็นบ้านที่กั้นด้วยไม้ไผ่สานมุ่งด้วยจาก ยกเสาสูง มีใต้ถุน เปลี่ยนเป็นบ้านไม้ทั้งหลัง แต่ยังยกเสาสูงอยู่ ต่อมาก็เปลี่ยนเป็นบ้านสองชั้นครึ่งไม้ครึ่งปูน

สภาพและขนาดของครอบครัว

สภาพทางครอบครัวของชุมชนไม้เรียงในช่วงเวลานี้ ครอบครัวของชาวสวนยางพาราในไม้เรียงเป็นครัวเรือนขนาดใหญ่มีการอยู่ร่วมกันระหว่างสมาชิกในเรือนญาติ มีทั้งปู่-ย่า ตา-ยาย พี่ ป้า น้า อา ทำหน้าที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานและการใช้แรงงานในการทำกิจกรรมทางการเกษตรอื่น ๆ รวมทั้งสวนยางพารา เนื่องจากในขณะนั้นการใช้แรงงานโดยเฉพาะกิจกรรมทางการเกษตรต้องอาศัยแรงงานคนและแรงงานสัตว์เป็นสำคัญ การที่จะสามารถทำการเกษตรได้ในพื้นที่จำนวนเท่าไรขึ้นอยู่กับแรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก ทำให้แต่ละครัวเรือนนิยมมีบุตรมาก โดยแต่ละครัวเรือนมักจะมีบุตรไม่ต่ำกว่า 5 คน แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าแต่ละครัวเรือนจะมีบุตรมากแต่อัตราการมีชีวิตรอดจนโตเข้าสู่วัยแรงงานค่อนข้างต่ำเนื่องจากโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นกับเด็กมีมากและรักษาไม่ทัน รวมทั้งโรคและ อันตรายจากสัตว์ต่าง ๆ มีสูง จำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ยแล้วในขณะนั้นมีครัวเรือนละประมาณ 7-11 คน ถึงแม้จะมีสมาชิกอยู่รวมกันในครอบครัวเป็นจำนวนมากก็ไม่ได้ทำให้สภาพความเป็นอยู่มีความเดือดร้อนมากนัก ทั้งในด้านของอาหารการกินและด้านอื่นๆ เนื่องจากสามารถหาจากธรรมชาติได้ไม่ยากนัก เพราะสิ่งของที่มีอยู่ตามธรรมชาติยังมีความอุดมสมบูรณ์และมีอยู่อย่างเหลือเฟือจึงไม่มีความเดือดร้อนมากนัก

บทบาทของสมาชิกในครอบครัว

จากการศึกษาการแบ่งหน้าที่และบทบาทของสมาชิกในครอบครัวของชุมชนไม้เรียงในอดีตนั้น พบว่า มีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน ตามลักษณะของการใช้แรงงานและหน้าที่ความรับผิดชอบ หรืออาจกล่าวได้ว่างานในบ้านกับงานนอกบ้าน โดยงานที่ต้องใช้กำลังแรงงานมากและเป็นงานที่มีความเสี่ยงภัยสูงมักจะเป็นงานของหัวหน้าครอบครัวที่จะเป็นผู้ชาย เช่นการตัดไม้ การไถนา งานยกร่องสวน แม้ว่าผู้หญิงที่เป็นภรรยาจะมาช่วยบ้างก็เป็นเพียงส่วนน้อย และงานที่เสี่ยงภัยสูงเป็นพิเศษ เช่น งานเฝ้าทรัพย์สินวัวควาย ซึ่งมีโอกาสพบกับโจรผู้ร้ายมากก็เป็นหน้าที่ของผู้ชายแต่เพียงผู้เดียว จึงกล่าวได้ว่าในอดีตนั้นบทบาทและอำนาจของผู้ชายมีมากทำให้ในสมัยนั้นผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัวจึงมีอำนาจในการปกครองครอบครัวของตนเองสูงไปด้วย โดยอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในการทำการใด ๆ อยู่ที่ผู้นำครอบครัวแต่เพียงผู้เดียว สมาชิกคนอื่นในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นลูกหรือภรรยา ต้องอยู่ในกรอบของผู้นำครอบครัวอย่างเคร่งครัด ส่วนงานบ้านทั่วไปแม่บ้านมีหน้าที่รับผิดชอบทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นการอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา งานเย็บปักถักร้อย และการจัดเตรียมข้าวปลาอาหารไว้เลี้ยงคนในครอบครัว ซึ่งการที่ภายในครัวเรือนสามารถแบ่งหน้าที่กันได้อย่างชัดเจนในสมัยนั้น เนื่องจากยังไม่ต้องกังกลหรือต้องแบกรับภาระการดำรงชีพที่เกิดจากภาวะเศรษฐกิจมากนัก มีเพียงการหาหรือสร้างปัจจัยสี่ที่เพียงพอแก่การดำรงชีวิตมิได้แสวงหาเพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้ หรือเพื่อการสะสมทุน การที่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตจากธรรมชาติมาใช้ในครัวเรือนได้อย่างเพียงพอ ทำให้ไม่จำเป็นต้องดิ้นรนขวนขวายมากนัก ทำให้มีเวลาทำหน้าที่ในครัวเรือนได้อย่างสมบูรณ์ รายจ่ายต่าง ๆในครอบครัวมีไม่มากนัก เนื่องจากครอบครัวมีการพึ่งพิงตนเองเป็นส่วนใหญ่ ถึงแม้จะต้องหาปัจจัยมาทำการผลิตบ้างก็มีเพียงจำนวนเล็กน้อยและส่วนใหญ่มักจะหาได้จากธรรมชาติ อาจมีบ้างที่ไม่สามารถหาได้จากธรรมชาติหรือไม่มีในชุมชนของตนเอง จึงจำเป็นต้องซื้อ เช่นการซื้อเครื่องมือต่าง ๆ จำพวก ขวาน จอบ เสียบ หรือซื้อเสื้อผ้าของใช้บางชนิดเหล่านี้เป็นต้น

ส่วนบทบาทของเด็กหรือบุตรหลานในครัวเรือนชาวสาวนยางพารา เมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมานั้นจะเห็นว่าเด็กผู้หญิงส่วนใหญ่ต้องช่วยมารดาทำงานบ้าน ทำงานเบา ๆ ถูบ้าน ปัดกวาดบริเวณบ้านเรือน เด็กผู้ชายช่วยเหลืองานของบิดาตามกำลังความสามารถ และเมื่อเด็กมีอายุประมาณ 11-12 ปี ก็สามารถช่วยบิดามารดาในการเก็บน้ำยางจากต้นยางพารามาทำเป็นแผ่นยาง ต่อมาเมื่อเจริญวัยมากขึ้นอายุประมาณ 15-16 ปี ก็สามารถออกไปกรีดยางได้เหมือนกับผู้ใหญ่ เด็กผู้ชายหลายคนจึงออกไปช่วยบิดากรีดยาง

รูปแบบครอบครัว

โครงสร้างของครอบครัวชาวสวนยางพาราในไม้เรียงที่มีมาแต่เดิมนั้นสามารถแบ่งได้เป็นสองรูปแบบคือ 1) ครัวเรือนขยาย 2) ครัวเรือนเดี่ยว โดยครัวเรือนมีลักษณะโครงร้างของครัวเรือนดังนี้ โดยในช่วงแรกของการตั้งครัวเรือนมักมีเพียง สามี ภรรยา บุตรชาย บุตรสาว ต่อมาเมื่อบุตรแต่งงานก็จะแยกย้ายครัวเรือนออกไป การอยู่อาศัยหลังการแต่งงานหรือการออกเรือนนั้นมี 3 ลักษณะ 1) อยู่กับฝ่ายชาย 2) อยู่กับฝ่ายหญิง 3) แยกไปอยู่ตามลำพัง ส่วนใหญ่แล้วบุตรชายคนโตหากแต่งงานจะแยกครัวเรือนออกไป บุตรชายคนรอง หรือบุตรสาวคนรองก็จะแยกครัวเรือนเช่นเดียวกัน ส่วนบุตรสาวสุดท้องนั้นเมื่อแต่งงานแล้วส่วนใหญ่จะต้องเอาเขยเข้ามาอยู่กับบิดามารดา หรือ เรียกว่า อยู่กับฝ่ายหญิง ทั้งสองต้องคอยเลี้ยงดูบิดามารดายามแก่เฒ่า ดังนั้นหลานที่อยู่บนบ้านส่วนใหญ่มักจะเป็นเป็นหลานตา หลานยาย ซึ่งครัวเรือนของชาวสวนยางพาราสามารถแยกโครงสร้าง 2 แบบได้ดังนี้

△ = ชาย ○ = หญิง

โครงสร้างของครอบครัวเดี่ยว

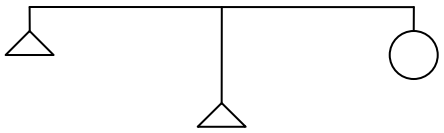

โครงสร้างของครอบครัวขยาย

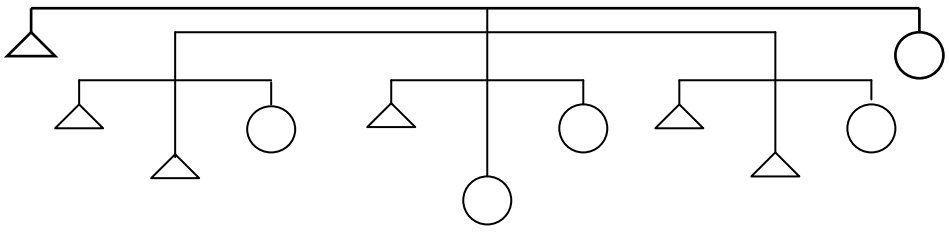

ภาพที่ 7 โครงสร้างของครอบครัวชาวสวนยางพารา

ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ และชุมชน

ระบบเครือญาติในชุมชนไม้เรียงนั้นเป็นระบบการนับญาติ ๆ ทั้งฝ่ายสามี และภรรยาในด้านการใช้นามสกุลส่วนใหญ่ใช้นามสกุลของบิดา ส่วนความสัมพันธ์ทางเครือญาติและของคนในชุมชนมีหลายลักษณะ เนื่องจากตำบลไม้เรียงเป็นตำบลที่มีประวัติศาสตร์มายาวนานเกือบ

100 ปี ระบบความสัมพันธ์ในตำบลนั้นค่อนข้างหลากหลาย โดยแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ 1) กลุ่มความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติและชุมชนของชาวไม้เรียงที่เป็นคนพื้นถิ่นที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ดั้งเดิม 2) กลุ่มที่อพยพย้ายถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่อำเภอใกล้เคียง

โดยความสัมพันธ์ในกลุ่มแรกมีความสัมพันธ์กันเหนียวแน่นมาก เนื่องจากส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากเทือกเถาเหล่ากอเดียวกัน โดยเห็นได้ว่าบางหมู่บ้านเป็นเครือญาติกันเกือบทั้งหมด สกุลที่เป็นที่รู้จักและพบมากในพื้นที่ชุมชนไม้เรียงคือ ***"ธรฤทธิ์"*** และสกุล **"ยะโส"** มาจากสายโลหิต และญาติจากการแต่งงาน

ความสัมพันธ์ในกลุ่มที่สอง เป็นคนที่อพยพมาจากพื้นที่อื่น โดยการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ทั้งครัวเรือน การอพยพมาเฉพาะบางคนจากการแต่งงานแล้วย้ายเข้ามา และการอพยพเข้ามาทำงาน เช่น กรณีเข้ามารับจ้างกรีดยาง หรือทำกิจกรรมอื่น ส่วนใหญ่ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานทั้งครอบครัว มักจะมาจากอำเภอใกล้เคียงเช่น อำเภอพิปูน อำเภอปากพนัง อำเภอเชียรใหญ่ และจากต่างจังหวัดที่เข้ามาอยู่ในยุคแรก ๆ คือจากจังหวัดพัทลุง ในอดีตความสัมพันธ์ของชาวบ้านที่อพยพมาจากพื้นที่เหล่านี้มีความผูกพันใกล้ชิดกันเฉพาะกลุ่ม แต่ปัจจุบันความสัมพันธ์เหล่านั้นไม่ได้แบ่งแยกเฉพาะกลุ่มเช่นในอดีต เนื่องจากมีการสมรสระหว่างกลุ่มจนกลายเป็นความสัมพันธ์ทางสายโลหิตที่แนบแน่นมากขึ้น

ระบบความเป็นเครือญาติทำให้แต่ละครัวเรือนคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านต่าง ๆ เช่น งานบุญ หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าเป็นงานแต่งงาน งานบวช งานตาย งานขึ้นบ้านใหม่ โดยญาติพี่น้องจะช่วยกันตั้งแต่เตรียมงานจนถึงกระทั่งเสร็จงาน หรือการช่วยกันยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือช่วยกันดูแลบุตรหลานช่วงที่ต้องออกไปทำสวน ไปกรีดยางหรือไปทำธุระอื่น ๆ ญาติพี่น้องยังเป็นที่พึ่งพาคอยปรึกษายามมีปัญหาเดือดเนื้อร้อนใจต่าง ๆ ไม่ว่าด้านการงาน การเงิน (คอยหยิบยืมซึ่งกันและกัน) รวมถึงการระดมแรงงานของญาติมิตรและเพื่อนบ้านในการเพาะปลูกและเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร ที่ชาวบ้าน "ซอแรง" เช่นไปช่วยกันลงแปลงปลูกยาง ช่วยกันต่อตาเขียว ช่วยถางหญ้ากำจัดวัชพืช ช่วยกันแทงสัก (เป็นการปลูกพืช โดยใช้ไม้ปลายแหลมขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2-3 เซนติเมตร ปักในดินให้เป็นหลุมเพื่อนำเมล็ดที่เตรียมไว้หยอดลงหลุมแล้วกลบ) เป็นต้น ญาติพี่น้องต่างกันไปช่วยกันอย่างสนุกสนานพร้อมเพรียง เจ้าของสวนหรือเจ้าบ้านจะหุงข้าวปลาไว้เลี้ยงรับรองแขกที่มาช่วยงาน ความสัมพันธ์ของชุมชนตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมามีความใกล้ชิดสนิทสนม มีการเยี่ยมเยียนไปมาหาสู่กัน พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีอะไรเล่าสู่กันฟัง มีความเป็นกันเอง ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและผูกพันกันแทบทุกด้าน ต่างยอมรับซึ่งกันและกันตามแบบที่เป็นอยู่ หรือตามแบบตัวตนที่แท้จริงของแต่

ละคน ยามมีความสุข มีความทุกข์ มีความกลัว มีความผิดหวัง มีความยินดี มีความเสียใจ สามารถแลกเปลี่ยนและแชร์ความรู้สึกกันได้ และมีความเห็นอกเห็นใจกันของสมาชิกในชุมชนค่อนข้างสูง ทำให้ในอดีตนั้นชาวบ้านในชุมชนมีกำลังใจค่อนข้างดีมาก มีความมั่นคงในชีวิต พร้อมที่จะฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวค่อย ๆ ปรับลดลงเป็นอย่างมากในยุคปัจจุบัน

ดังนั้นความสัมพันธ์ทางสังคมชาวสวนยางพาราของชุมชนไม้เรียงและโดยทั่วไปของคนภาคใต้ นั้นจะให้เป็นญาติพี่น้อง ชอบนับญาติ และจะให้ความสำคัญกับสายสกุลเดียวกันมาก หากจะมีการแต่งงานกันต้องมาจากต่างสกุลกัน กว่าที่จะมาเป็น “ดอง”กัน หรือเกี่ยวข้องสัมพันธ์แต่งงานอยู่กินกัน ทั้งสองฝ่ายต้องมีการถามไถ่ถึงต้นตระกูลเพื่อสืบย่านสาวโยดกันก่อนจะมารวมเป็นทองแผ่นเดียวกัน หลังจากรวมกันแล้วจะมีการนับญาติกัน ญาติจะรักผูกพันกันอย่างเหนียวแน่น เมื่อมีงานหรือกิจกรรมใด ๆ สำคัญก็จะมา “ชุมญาติ” หรือรวมญาติ นอกจากนั้นความสัมพันธ์ของชาวใต้ หากไปอยู่ต่างถิ่นต่างที่ แม้ไม่ได้เป็นญาติกัน หากแหลงใต้(พูดภาษาใต้)เหมือนกัน จะนับว่าเสมือนเป็นญาติพี่น้องกันจะเกิดความสัมพันธ์ฉันญาติมิตร ในอดีตชาวบ้านไม้เรียงนิยมอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ เมื่อแต่งงานออกเรือนไปพ่อแม่จะแบ่งที่ทำกิน หรืออาจจะยังอยู่กินเป็นครอบครัวขยายกับพ่อแม่ไปก่อน แล้วจึงแยกปลูกเรือนอยู่บริเวณเดี่ยวกัน หรือหากลูกหลานขยันหรือมีเวลาในการสร้างฐานะที่มั่นคงยิ่งขึ้นก็จะมีโอกาสในการขยับขยายหรือหาซื้อที่ดินทำกินเพิ่มเติมสร้างครอบครัวเดี่ยว ดังนั้นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันชุมชนไม้เรียงอยู่ร่วมกันในลักษณะเครือญาติ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกันเหมือนพี่น้อง ดังนั้นความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ส่วนใหญ่จะเป็นญาติโดยสัมพันธ์ทางสายเลือด เนื่องจากในอดีตนั้นคนในชุมชนยังมีจำนวนไม่มากนัก ลูกหลานที่แต่งงานออกเรือนไปก็มักอยู่ในละแวกเดียวกัน ดังนั้นคนในชุมชนเดียวกันจึงมักจะเป็นญาติ แต่มีลำดับความใกล้ชิดทางสายเลือดแตกต่างกันตามระยะของแต่ละช่วงอายุคน การที่คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ในลักษณะเช่นนี้ เหตุผลอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือการช่วยกันปกป้องคุ้มครองภัยต่าง ๆ แก่กันและกัน นอกจากความสัมพันธ์ทางสายเลือดแล้วความสัมพันธ์อีกอย่างหนึ่งระหว่างคนต่างชุมชนคือความสัมพันธ์ในลักษณะการเป็นเพื่อนเกลอ ซึ่งจะนับถือกันเหมือนเป็นญาติกันสนิท พร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือกันตลอดเวลา ความสัมพันธ์ลักษณะเป็นเกลอกันนั้นลดน้อยลงไปมากในปัจจุบัน

สถานที่สร้างความสัมพันธ์พบปะพูดคุยเสวนาในชุมชนมักจะเป็นแคร่หน้าบ้านอาจจะเป็นบ้านใครคนใดคนหนึ่ง หรือพบปะกันที่วัดในวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา การเสวนากัน ตั้งแต่เรื่องส่วนตัว เรื่องการทำงาน การทำสวนยางพารา ไปตลอดจนข่าวสารบ้านเรือนต่าง ๆ ช่วงเวลาที่มักจะมีการเสวนาส่วนใหญ่จะเป็นช่วงเย็นก่อน และหลังรับประทานอาหารเย็น

เพราะในช่วงเช้านั้นต่างคนต่างก็ต้องออกไปกรีดยางหรือทำงานของแต่ละคน การร่วมวงกันเสวนาในตอนเช้านั้นมีบ้างสำหรับวันที่เข้ารอบยาง (หยุดกรีดยาง) หรือวันที่ฝนตกแล้วกรีดยางไม่ได้ ส่วนในช่วงบ่ายเหนื่อยมากจากการกรีดยางก็มักจะพักผ่อน ช่วงเย็นจึงเป็นช่วงเวลาที่เหมาะแก่การเสวนาพูดคุยกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวชาวสวนยางพารากับสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน

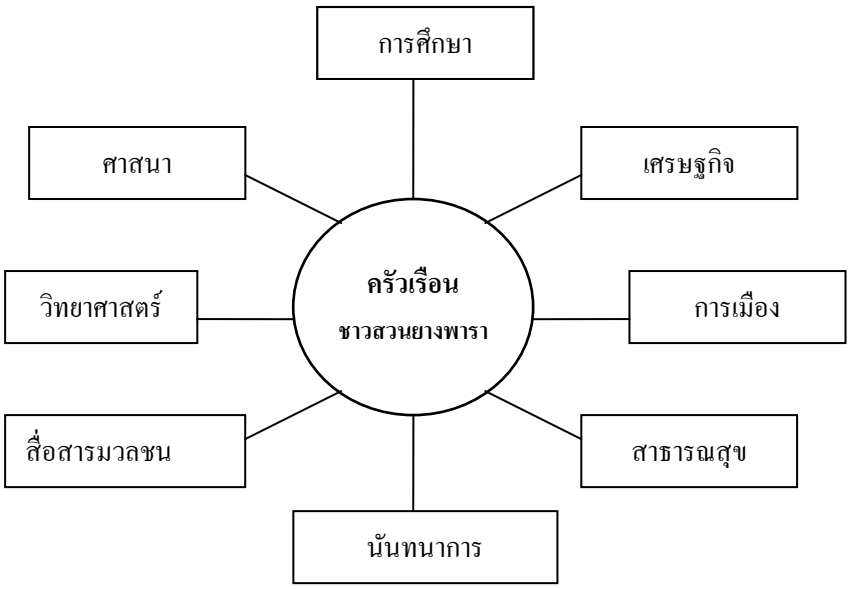

ภาพที่ 8 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวชาวสวนยางพารากับสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน

ครอบครัวมีความสัมพันธ์เชื่อมโยง กับสถาบันทางสังคม กล่าวคือ 1) ด้านเศรษฐกิจ ครอบครัวให้กำลังแรงงานทางด้านเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกันเศรษฐกิจให้สินค้าอุปโภคบริโภคแก่ครัวเรือน 2) ครอบครัวยังมีความสัมพันธ์กับการศึกษา มีหน้าที่อบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่เพื่อเตรียมตัวไปรับการศึกษา และสนับสนุนบุตรหลานเข้ารับการศึกษา 3) ด้านความสัมพันธ์ทางการเมือง โดยครอบครัวเรือนเป็นผู้ให้บุคลากรทางการเมืองแก่ชุมชน 4) ด้านศาสนาครอบครัวทำหน้าที่ทางศาสนาไปพร้อม ๆ กับหน้าที่อื่น โดยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ 5) ครอบครัวมีความสัมพันธ์กับด้านสาธารณสุขเนื่องจากบุคคลในครอบครัวจำเป็นต้องดูแลสุขภาพให้แข็งแรง เมื่อยามเจ็บไข้ได้ป่วยก็ต้องไปรักษาที่โรงพยาบาล 6) ด้านสื่อสารมวลชนทำให้ได้รับทราบและเผยแพร่ข่าวสารต่าง ๆ ผ่านทางสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ฯลฯ

7) วิทยาศาสตร์เกี่ยวข้องกับการเทคโนโลยี อุปกรณ์เครื่องมือที่ทันสมัยมาใช้ 8) นันทนาการ เป็นกิจกรรมที่ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด สร้างสุนทรียะต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกในชุมชน

ระบบเศรษฐกิจ

สภาพทางเศรษฐกิจของไม้เรียงในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 เป็นเศรษฐกิจชุมชน การเกษตร ที่มีการทำนา ปลูกยางพารา และสวนผลไม้ โดยมุ่งความพออยู่พอกิน ผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคก็แบ่งปันกันในชุมชนและขาย โดยมีสมาชิกในครอบครัวเป็นแรงงานในการผลิตที่สำคัญและพึ่งพาอาศัยแรงงานแลกเปลี่ยนกันในชุมชน อย่างใกล้ชิดกัน จึงมีความสนิทสนมกัน

การบุกเบิกและการจับจองที่ดิน

สิ่งที่สำคัญที่สุดของระบบสังคมการเกษตร คือ พื้นที่สำหรับทำการเกษตร เนื่องจากสภาพพื้นที่ของไม้เรียงเป็นที่ราบเชิงเขาการเข้ามาบุกเบิกจับจองพื้นที่ในไม้เรียงนั้นมีมาช้านาน บ้างเล่าว่า บรรพบุรุษที่มาลงหลักปักฐานรุ่นแรกนั้นมาจากพัทลุง หลังจากนั้นมีการชักชวนญาติพี่น้อง มาบุกเบิกจับจอง ประกอบ รัศมี[1] เล่าในฟังว่า มีการถือครองที่ดินและใช้ประโยชน์ในที่ดินตามความเหมาะสม โดยแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์เป็นส่วนต่าง ๆ เช่น พื้นที่ตั้งบ้านเรือน (ที่บ้าน) ที่นา ที่สวน ที่เหมือง ที่เช่า และพื้นที่เพื่อสาธารณะประโยชน์ต่าง ๆ ของชุมชน เช่น เป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการ โรงเรียน ศูนย์ฝึกอาชีพ อย่างไรก็ตามยังมีพื้นที่บางส่วนให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น พื้นที่สวนกับการเลี้ยงสัตว์ หรือพื้นที่นากับการเลี้ยงสัตว์ ต่อมาในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2478 ภาครัฐโดยกรมป่าไม้ฯ ได้มีการประกาศเขตป่าสงวน พื้นที่ไม้เรียงเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความขัดแย้งเกี่ยวการการแบ่งเขตการทำมาหากินของชาวบ้านกับพื้นที่ป่าสงวน ในส่วนของของการแบ่งเขตตามเอกสารสิทธิ์ในการครอบคลองที่ดินพบว่า ในประมาณช่วงปี พ.ศ. 2503 มีชาวบ้านที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินตามหลักฐานโฉนดที่ดิน ประมาณ 750 ราย ถือครองที่ดิน ตามหลักฐาน น.ส. 3 ก 170 ราย และการถือครองที่ดินตามหลักฐานต่าง ๆ เช่น ภ.บ.ท. 5 ส.ค. 1 ส่วน สปก และใบจับจองที่ดินอื่นที่รัฐออกให้ประมาณใน ปี พ.ศ. 2538 อีกประมาณ 100 ราย และที่ดินเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้ตกทอดเป็นกรรมสิทธิ์สืบทอดถึงลูกหลานในรุ่นปัจจุบัน

หลักฐานที่ดิน ส.ค. 1 เป็นเพียงใบแจ้งการครอบครองที่ดิน ซึ่งเป็นหลักฐานการแจ้งต่อเจ้าพนักงานว่า ได้ครอบครองที่ดินแปลงใดอยู่ ไม่ใช่หนังสือแสดงกรรมสิทธิที่ดินแต่อย่างใด ไม่

---

[1] ประกอบ รัตนมณี(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 4 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

สามารถจดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์ได้ แต่ใช้แสดงเจตนาว่าจะสละการครอบครองให้แก่ผู้รับโอน ได้ทั้งนี้ ส.ค.1 สามารถใช้เป็นหลักฐานในการขอออกโฉนดที่ดิน น.ส.3 หรือ น.ส.3 ก.ได้ ก็ต่อเมื่อทางราชการมีการประกาศโครงการออกโฉนดที่ดินทั่วประเทศ หรือเมื่อมีการยื่นขอออกโฉนดที่ดิน หรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์เฉพาะราย ส่วน น.ส.3 คือ หนังสือคำรับรองจากพนักงานเจ้าหน้าที่ว่าได้ทำประโยชน์ในที่ดินแล้ว โดยได้มีการรังวัดและจัดทำแผนที่ของที่ดินแล้ว ส่วนโฉนด คือ หนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ในที่ดินมีการประทับตราว่า "ได้ทำประโยชน์แล้ว" ทั้งนี้ ผู้เป็นเจ้าของโฉนดที่ดิน จะมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้นอย่างสมบูรณ์ สามารถใช้สิทธิในที่ดินได้เต็มที่ มีสิทธิในการจัดจำหน่าย รวมถึงสิทธิในการปกป้องและขัดขวางไม่ให้บุคคลอื่นเข้ามาละเมิดสิทธิของตนในที่ดินนั้นด้วย ในส่วนการแบ่งเขตการทำมาหากินของชาวบ้านบางแห่งยังมีปัญหาความซับซ้อนกับพื้นที่ป่าสงวนอยู่บ้างเช่นในพื้นที่หมู่ที่ 9 และ 10 บ้านควนนนท์และบ้านกันละ

ในช่วงปี พ.ศ. 2490 ตั้งแต่ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาความต้องการยางพาราในกิจการอุตสาหกรรมทั้งภายในประเทศและต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น ทำให้ราคายางพุ่งสูงขึ้น ชาวบ้านจึงหันมาให้ความสนใจปลูกยางพาราเพิ่มขึ้น มีชาวบ้านในพื้นที่และคนต่างถิ่นเข้าจับจองขยายพื้นที่ทำกินโดยโค่นป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย

ด้านจิตวิญญาณ

ความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านในพื้นที่ตำบลไม้เรียง ไม่แตกต่างจากชาวภาคใต้ทั่ว ๆ ไปมากนัก ความเชื่อบางอย่างสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับการนับถือบรรพบุรุษ โดยเฉพาะศาสนามีผลต่อความเชื่อและเป็นที่พึ่งที่สำคัญของชาวบ้านในพื้นที่ไม้เรียง ความเชื่อของชาวบ้านผ่านการเรียนรู้และสืบทอดต่อลูกหลานผ่านการบอกเล่าและแนะนำกันมารุ่นต่อรุ่น เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดเชื่อว่าคนท้องอย่านอนมากเพราะจะทำให้คลอดยาก ความเชื่อด้านการทำมาหากิน ความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องและบุคคลอื่น ๆในชุมชน ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ต่าง ๆ ชาวบ้านจะให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้เป็นอย่างมากเคยยึดถือปฏิบัติตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่ได้สั่งสอนต่าง ๆกันมา มีการเคารพเชื่อฟังในข้อห้ามและข้อแนะนำต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด ความคิดความเชื่อต่อ ๆ ส่วนใหญ่จะถูกเชื่อมโยงกับสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต โดยเฉพาะวิถีทางด้านเกษตรกรรม

ลักษณะนิสัยของคนไม้เรียง

ชาวบ้านในพื้นที่ไม้เรียงมีลักษณะนิสัยคล้าย ๆ กับชาวภาคใต้ในพื้นที่ต่าง ๆ การเคารพในระบบอาวุโส ทั้งในทางวัยวุฒิ คุณวุฒิ และชาติวุฒิ จรรยามารยาท กิริยท่าทางอาจจะแข็งกระด้างบ้างพูดจาห้วน ๆ สำเนียงเสียงมักจะห้วนสั้นไม่มีหางเสียง พูดภาษาราชการออกสำเนียงไม่ชัด "ทองแดง" เป็นธรรมดาของคนใต้ทั่วไป จรรยามารยาทที่ปฏิบัติซึ่งจะต้องดำเนินการตามความเหมาะสมกับ โอกาส เวลา สถานที่ และความอาวุโสของบุคคล ชาวไม้เรียงส่วนใหญ่มีอัธยาศัยและน้ำใจดี มีความโอบอ้อมอารีเห็นอกเห็นใจต่อบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะต่อผู้ประสบเคราะห์กรรมตกทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ฐานะต่ำกว่าตน และแต่การชอบความสะดวกสบาย ชอบสนุกสนานรื่นเริง รวมทั้งการชอบทำอะไรตามอำเภอใจหรือการชอบอิสระเป็นคน ใจสู้ กล้าสู้ กล้าคิด กล้าทำ กล้าที่เผชิญหน้ากับเหตุการณ์หรืออุปสรรคที่เกิดขึ้น พร้อมที่จะออกหน้า มีลักษณะที่ค่อนข้างจะไม่กลัวใคร จึงกล้าที่จะตัดสินใจมีลักษณะการเป็นผู้นำสูง

วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน

พิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนได้สะท้อนถึงวิถีทางด้านการดำรงชีวิตและด้านการทำมาหากิน มีความเชื่อมโยงกันความเชื่อทางพระพุทธศาสนา การประกอบพิธีกรรมของชาวไม้เรียงเป็นผลมาจากตามความเชื่อถือของคนในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ พิธีกรรมมีส่วนในการกล่อมเกลาจิตใจชาวบ้านให้เกิดความสงบสุขยึดมั่นในหมู่พวกเดียวกัน และเป็นสิ่งที่ชาวบ้านได้สร้างสมสืบต่อกันมานานบุคคลแต่ละคนเมื่ออยู่ร่วมกันในชุมชนก็มีส่วนร่วมในพิธีกรรมตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เช่น พิธีการขึ้นเปลเด็กแรกเกิด พิธีบวชนาค พิธีแต่งงาน พิธีงานศพ ฯลฯ

วัฒนธรรมประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านในชุมชน มีเงื่อนไขมาจากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ และวิถีการทำมาหากิน เนื่องจากในอดีตพื้นที่แห่งนี้เป็นพื้นที่ป่าดงดิบและมีสัตว์ป่าชุกชุม ชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องต่าง ๆ ที่นอกเหนือจากธรรมชาติ ทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ตามมา เช่น การเซ่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ การเซ่นไหว้ต้นไม้ใหญ่ หรือจอมปลวก หรือความเชื่อว่าในบริเวณพื้นที่ที่ตนได้ใช้ประโยชน์ทำมาหากิน มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพาอารักษ์ปกป้องคุ้มครองอยู่ ช่วยส่งเสริมให้การทำมาหากินประสบความสำเร็จ รวมทั้งจะไม่ทำให้เกิดเหตุร้ายขึ้นแก่ตนเองและคนในครอบครัว ดังนั้นในทุกปีก็จะต้องมีการทำพิธีขอบคุณหรือขอขมาลาโทษ และอีกพิธีหนึ่งที่เป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่สมาชิกในครอบครัวโดยมีความเชื่อว่าจะสามารถป้องกันเหตุร้ายบางอย่างที่จะเข้ามารังควาน คือ การทำพิธีการเข้าโรงครู (โนราห์โรงครู) ซึ่งมักจะประกอบพิธีกรรมนี้ในช่วงเดือนระหว่างเดือน สี่ เดือน ห้า ของทุกปี

พิธีกรรมต่าง ๆ ยังมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาพุทธศาสนาและเป็นฟันเฟืองสำคัญที่ทำหน้าที่ให้คนในชุมชนเกิดความรักความสามัคคีกัน หลักเกณฑ์ของศีลธรรม ประเพณี และค่านิยมในชุมชนหลาย ๆอย่างเกิดขึ้นตามแนวทางของพุทธศาสนา เช่น ค่านิยมในเรื่องความเมตตากรุณา และความโอบอ้อมอารี ซึ่งเป็นค่านิยมของชาวพุทธมีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีวัด พระสงฆ์ บุคคลในครัวเรือนตลอดจนสถาบันอื่น ๆ ในชุมชนเป็นผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอด และเป็นกลไกในการควบคุมระเบียบของชุมชน ศาสนาทำหน้าที่กล่อมเกลาโน้มน้าวจิตใจ และสร้างจิตสำนึกในแง่ศีลธรรมช่วยลดความรุนแรงของคนในชุมชน โดยอาศัยหลักธรรมทางศาสนาที่สำคัญ ๆ เช่น ศีล 5 ธรรม 5 พรหมวิหาร 4 และสังควัตถุ 4 ด้วยการข่มจิตและบังคับกาย ขจัดหรือระงับความขัดแย้งให้ลดลง ขณะเดียวกันคำสั่งสอนในพุทธศาสนาทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พระธรรมคำสั่งสอนและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาเป็นสื่อสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีความเชื่อและปฏิบัติตนในทิศทางเดียวกัน เกิดความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน เกิดความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันอย่างล้ำลึก งานบวช งานบุญ งานศพ ได้ทำให้คนในชุมชนมีโอกาสพบปะพูดจาสังสรรค์กันได้ ก่อให้เกิดความใกล้ชิด สนิทสนม และมีการรวมพลังเพื่อสาธารณกุศลและสาธารณประโยชน์

ในการไปวัดทำบุญนั้นชาวไม้เรียงมักจะไปที่วัดหาดสูง และวัดไม้เรียง ซึ่งเป็นวัดที่สำคัญของชุมมาตั้งแต่ยุคแรก ๆ ของการตั้งชุมชน วัดหาดสูงเป็นวัดเก่าแก่ตั้งอยู่บริเวณตลาดทานพอ วัดนี้ไม่มีการเผาศพ หากจะเผาศพส่วนใหญ่จะเผาที่สำนักสงฆ์ปากหลาม โดยสำนักสงฆ์ปากหลามเป็นวัดที่แยกจากวัดหาดสูงวัด ซึ่งวัดหาดสูงในอดีตเป็นที่รวมปัญญาชนมีพระเป็นผู้สอน และถ่ายทอดความรู้เป็นสถานที่รวมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมหลายแขนง เช่น ศิลปการหล่อการปั้น และการแกะสลัก เป็นสถานบริการด้านอนามัย และเป็นศูนย์กลางของชุมชน วัดจึงไม่อาจจะแยกออกไปจากวิถีชีวิตของประชาชนนับตั้งแต่เกิดจนตายได้ ชาวไม้เรียงในอดีตจึงมีความผูกพันกันกับวัดอย่างใกล้ชิด

ส่วนด้านพิธีกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการเกิด การตาย การประกอบอาชีพ พิธีกรรมตามฤดูกาลต่าง ๆ เช่น การลอยกระทง วันสงกรานต์ งานบวชนาค การไหว้ครู งานวันพ่อ งานวันแม่แห่งชาติ เป็นต้น สามารถแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ **1) พิธีกรรม ส่วนบุคคล** เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีเกี่ยวกับการตาย เป็นต้น **2) พิธีกรรมเกี่ยวกับสังคมหรือกลุ่มคน** เป็นพิธีกรรมที่ทำร่วมกัน เป็นการประกอบกิจกรรมร่วมกันเนื่องในโอกาสต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและวันสำคัญต่าง ๆ เช่น มาฆบูชา และเทศกาลเข้าพรรษา ส่วนวันสำคัญ เช่น ขึ้นปีใหม่ ลอยกระทง และสงกรานต์

พิธีกรรม ส่วนบุคคล

พิธีกรรมส่วนบุคคลเป็นเรื่องเกี่ยวกับการประกอบพิธีที่ทำกันในครอบครัว และในเครือญาติหรือผู้ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ใกล้ชิดพิธีกรรมหรือประเพณีมีความสอดคล้องตามยุคสมัย ซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ สามารถจำแนกได้ดังนี้

1. ประเพณีการบวช

การบวชถือว่าเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดา ครอบครัวใดมีบุตรชายมักจะต้องบวชก่อนที่จะแต่งงาน เพราะเชื่อว่าลูกชาย นอกจากจะเป็นผู้สืบสกุลแล้ว ยังต้องบวชเรียนเพื่อให้พ่อแม่ได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์อีกด้วย ถ้าชายหนุ่มคนใดแต่งงานก่อนบวช อานิสงส์ที่พ่อแม่จะได้รับก็จะลดน้อยลงไป การบวชเป็นการงดเว้นกิจกรรมต่าง ๆ ทางโลก มาทำกิจกรรมทางศาสนา ศึกษาธรรม สวดมนต์ภาวนา จิตใจจะได้สงบ เยือกเย็น มีสติสัมปชัญญะในการดำรงชีวิต การบวชพระหรืออุปสมบทนั้น จะกระทำได้เมื่อบรรลุนิติภาวะ เริ่มตั้งแต่เป็นนาคเรียกว่า “บวชนาค” สุทิน รักษาวงศ์[1] เล่าว่า “ก่อนบวช 1 วัน จะเรียกว่า “วันสุกดิบ” เป็นวันที่ญาติพี่น้องที่สนิทกันมากต้องจัดเตรียมข้าวของเครื่องใช้ อัฐบริขารต่าง ๆ จัดบริเวณบ้าน และตกแต่งสถานที่ ตั้งเต้น จัดเตรียมข้าวปลาอาหารที่จะถวายพระและต้อนรับแขกที่มาในงานในวันรุ่งขึ้นที่มีการทำ “ขวัญนาค”

สิ่งที่ควรเตรียมในการบวช คือ การเข้าพบพระอุปัชฌาย์และคู่สวด หัดกราบ กรวดน้ำ หัดรับประเคนของ ทดลองอดอาหารเย็นก่อน ฝึกการนอนตื่นเช้าเพื่อเตรียมตัวทำวัตรเช้า เป็นต้น การเตรียมของซึ่งเรียกว่า เครื่องอัฐบริขารประกอบด้วย

1. บาตร
2. อันตรวาสก คือ ผ้าสบง
3. อุตตราสงค์ คือ ผ้าจีวร
4. สังฆาฏิ คือ ผ้าพาดบ่า
5. กายพันธน์ คือ ผ้าประคดเอว
6. ธมกรก คือ หม้อกรองน้ำ
7. กล่องใส่ด้ายและเข็ม
8. มีดโกน

---

[1] สุทิน รักษาวงศ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

นอกจากนั้นต้องเตรียม เครื่องบริขารอื่น ๆ เท่าที่จำเป็นที่เห็นสมควร เช่น เสื่อ หมอน มุ้ง ปิ่นโต ย่าม ร่ม รองเท้า สบู่ ขัน แก้วน้ำ ฯลฯ ในส่วนของการทำขวัญนาค มีการเตรียมสิ่งของที่ใช้ในพิธีดังนี้

1. เครื่องบายศรี	1	สำรับ
2. เครื่องกระยาบวช	1	สำรับ
3. มะพร้าวอ่อน	1	ผล
4. ไข่ขวัญ	1	ฟอง
5. กล้วยน้ำว้า	1	หวี

พิธีทำขวัญนาค โดยนาคจะแต่งกายใส่เสื้อกล้ามสีขาวนุ่งผ้าถุงมีและมีชุดครุยสีขาวโดยนั่งในสถานที่ที่เตรียมไว้ มีเครื่องบริขารพร้อมบายศรี หมู่ญาติพี่น้องและมิตรสหายพร้อมกับเชิญอาจารย์มาทำขวัญ การทำขวัญนาคนับเป็นพิธีสำคัญอันเกี่ยวด้วยการปลุกจิตสำนึกของผู้บวชให้รำลึกในพระคุณบิดามารดาที่ได้เลี้ยงดูมา บางรายอาจมีการเลี้ยงฉลองและมีมหรสพฉลองด้วย

รุ่งขึ้นจะมีการแห่นาค ซึ่งเป็นการประกาศให้ชาวบ้านได้ทราบโดยแห่จากบ้านไปยังวัดที่จะทำพิธี นาคจะขี่ม้าซึ่งถือเป็นเกียรติ และนาคจะต้องสำรวม คือ พนมมือถือดอกบัวขาว พร้อมธูปเทียนชุดหนึ่ง บางแห่งนาคจะขี่คอคนผลัดเปลี่ยนคนแบกกันจนถึงวัด แต่ต่อมาเมื่อมีรถยนต์นาคนั่งหลังรถกระบะในขบวนแห่ พ่อแม่ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงของนาคจะช่วยกัน ถือเครื่องอัฐบริขาร และอื่น ๆ ที่จะใช้ในการบวช พร้อมกับแห่แหนอย่างสนุกสนานไปด้วย เมื่อถึงวัดแล้วจะแห่นาครอบโบสถ์ 3 รอบโดยเวียนขวาที่เรียกว่าทักษิณาวรรต แล้วนาคจะนำดอกไม้ธูปเทียนที่ถือมาไปคารวะพัทธสีมาหน้าโบสถ์แล้วจึงเข้าอุโบสถโดยบิดามารดาเป็นผู้จูงเข้าไป เมื่อนาคเข้าไปในโบสถ์ นาคจะต้องจุดเทียนบูชาพระประธาน แล้วจึงกลับมาในนั่งที่ ที่ไว้เฉพาะบิดามารดาจะส่งผ้าไตรให้นาค ก่อนจะรับผ้า นาคจะต้องกราบบิดามารดาเสียก่อน แล้วอุ้มผ้าไตรเดินคุกเข่าประณมมือเข้าไปขอบรรพชาต่อพระอุปัชฌาย์ เมื่อขอบรรพชาเสร็จแล้วก็ออกมาครองผ้าและเข้าไปรับศีลจากพระคู่สวด แล้วจึงอุ้มบาตรเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ กล่าวคำขอนิสัย แล้วพระอุปัชฌาย์คล้องบาตรให้ผู้บวช แล้วบอกชื่อ บาตร สบง จีวร (เป็นภาษาบาลี) พระคู่สวดจะสมมุติตนเป็นผู้สอน และซักซ้อมผู้บวช เมื่อซักถามเสร็จ พระคู่สวดจะกลับไปท่ามกลางสงฆ์ หลังจากนั้นแล้วพระจะออกบิณฑบาตโปรดพ่อแม่ที่บ้านอย่างน้อย 3 เช้า และเมื่อพระสึกออกมาแล้ว ชาวไม้เรียงนิยมเรียกชายที่ผ่านการบวชมาแล้วว่า เณร เช่น เณรไข่ เณรดำ ฯลฯ ซึ่งเณรไม่ได้หมายความว่าชายนั้นผ่านการบวชเณรเพียงอย่างเดียว แต่ส่วนใหญ่นิยมเรียกชายผ่านการอุปสมบทมาแล้ว นอกจากจะบรรพชาเป็นพระแล้วยังมีการบวชเณร หรือสามเณรการบวชเณร

เมียบ ธรฤทธิ์[1] เล่าว่า “ในสมัยก่อนนับเป็นการฝากลูกให้พระช่วยอบรมดูแลสั่งสอน เนื่องจากสมัยนั้น วัดเปรียบเสมือนเป็นโรงเรียน เป็นสถานที่ขัดเกลาบุคคลให้เป็นคนดี” โดยการบวชเณรจะกระทำได้เมื่ออายุ 7 ปีขึ้นไป มีการจัดดอกไม้ธูปเทียน เครื่องใช้สอย โกนผม โกนคิ้ว แล้วพาไปวัดเพื่อถวายตัวกับพระอุปัชฌาย์ที่รับเป็นผู้อุปการะ เมื่อได้รับศีลพระให้พรและครองผ้าเหลืองแล้ว จึงถือว่าเป็นสามเณรอย่างถูกต้อง

2. ประเพณีการแต่งงาน

เมื่อชายหญิงคู่ใดได้ตกลงปลงใจที่จะอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยาก็ต้องผ่านการแต่งงาน ในสมัยก่อน เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะเสาะแสวงหาคู่ครองให้ลูกหลานซึ่งเรียกว่า “คลุมถุงชน” ต่อมาเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป หนุ่มสาวมีโอกาสพบกันมากขึ้น จึงเกิดความรัก ความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจกัน และตกลงปลงใจที่จะมีพิธีสมรสหรือพิธีแต่งงาน เพื่อให้เป็นที่รับรู้ของสังคม พิธีแต่งงานจึงถูกจัดขึ้นตามฐานะของแต่ละบุคคล

ขั้นตอนของการแต่งงาน

เริ่มจาก **การทาบทาม** โดยการให้ผู้ใหญ่ของฝ่ายชายไปขอดูตัวหากดูแล้วถูกใจแล้วจึงตกลงกันเพื่อนัดวันที่จะทำการหมั่นหมายต่อไป ในอดีตพ่อแม่ที่จะเป็นผู้เลือกสรรคู่ครองให้ลูก ทำหน้าที่กำหนดระยะเวลาและเงื่อนไขของการแต่งงาน เรียกว่า คลุมถุงชน ซึ่งทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงอาจจะไม่เคยรู้จักกันมาก่อนเลยก็ได้ ฝ่ายชายจะเริ่มต้นทาบทามเพื่อเป็นการหยั่งเสียงฝ่ายหญิง ในขั้นต้นอาจให้ผู้ที่สนิทสนมหรือรู้จักกันดีด้วยกันทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงไปทาบทามเป็นเบื้องต้นก่อน ซึ่งการทาบทามนี้ต้องใช้บุคคลที่มีศิลปะในการพูด เพื่อให้ฝ่ายหญิงเห็นดีเห็นงามด้วย ถ้าฝ่ายหญิงปฏิเสธ แสดงว่าไม่สนใจ อาจจะล้มเลิกหรือทาบทามใหม่ขึ้นอยู่กับความตั้งใจและความพยายามของฝ่ายชาย หรือในกรณีที่ฝ่ายหญิงลังเลใจมักจะขอวันเดือนปีเกิดของฝ่ายชายมาให้โหรตรวจดูสมพงศ์และหัวนาคตามตำราโหราศาสตร์ว่าชะตาต้องกันหรือไม่ การตรวจดูชะตา นี้เป็นโอกาสที่ฝ่ายหญิงจะได้มีเวลาตรึกตรอง สืบสวนความประพฤติของฝ่ายชายเสียก่อน ถ้าไม่ถูกใจที่จะแต่งงานด้วยก็มักจะตอบว่าชะตาไม่ต้องกันเกรงว่าจะมีปัญหาเมื่อแต่งงานกันไปแล้ว หากทั้งสองฝ่ายรู้จักกันมาก่อนอาจจะไม่ต้องขอดูวันเดือนปีเกิด แต่จะยกลูกสาวให้เลย หลังจากนั้นก็จะเป็นการไป **สู่ขอ** ฝ่ายชายจะให้พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศชื่อเสียงเป็นเฒ่าแก่ไปสู่ขอ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับฐานะและวงศ์ตระกูลของทั้งสองฝ่าย ถ้า

---

[1] เมียบ ธรฤทธิ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 3 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

ฐานะดีมีวงศ์ตระกูลก็อาจต้องใช้เฒ่าแก่ที่มีเกียรติยศชื่อเสียงไปขอ เพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติและความมีหน้ามีตาของทั้งสองฝ่าย เมื่อตกลงอย่างเป็นทางการแล้ว ก็จะนัดหมายวันเวลาที่จะทำพิธี โดยจะหาฤกษ์แต่งงาน เมื่อถึงวันฤกษ์ดีตามที่ตกลงกันไว้ ฝ่ายชายจะให้เฒ่าแก่นำขันหมากหมั้นไปทำ**พิธีหมั้น** โดยจะมีขันหมากหมั้นสองขัน ขันแรกใส่หมากพลู อีกขันหนึ่งซึ่งมีขนาดเล็กกว่าใส่เงินทองของหมั้น เช่น สร้อย แหวน กำไล หรือตามแต่จะตกลงกัน หมากและพลูที่ใช้เป็นจำนวนคู่ เช่น หมากแปดลูก พลูสิบหกใบ หรือ 4 เรียง รวมทั้งถั่ว งา ข้าวตอก หรือข้าวเปลือก ใส่ในถุงเล็ก ๆ อย่างละสี่ถุง ใบเงินใบทอง และดอกไม้ที่เป็นมงคล ดอกดาวเรือง ดอกรัก ดอกบานชื่น ดอกเข็ม ดอกบานไม่รู้โรย รวมใส่พานไปด้วย นอกจากนั้นก็จะจัดขนมหรือผลไม้นำไปให้ฝ่ายหญิงด้วย การให้ขันหมากหมั้นแก่ฝ่ายหญิงเพื่อเป็นหลักประกันว่าฝ่ายชายต้องการสมรสกับฝ่ายหญิง หากฝ่ายชายไม่ทำตามสัญญา ฝ่ายหญิงจะริบขันหมากนั้นไว้เสีย และหญิงจะถูกเรียกว่าเป็นม่ายขันหมาก แต่ถ้าฝ่ายหญิงผิดสัญญา คือ ไม่แต่งงานกับฝ่ายชาย จะต้องคืนขันหมากหมั้นให้ฝ่ายชายทั้งหมด **การแห่ขันหมาก** ก่อนวันแต่งงานหนึ่งวัน เรียกว่า วันสุกดิบ ฝ่ายชายจะจัดเตรียมขันหมากและผ้าไหว้ไปยังบ้านฝ่ายหญิง จะนำไปในตอนเช้าของวันแต่งงาน ในขบวนขันหมาก ประกอบด้วยขันหมากเอกซึ่งจะประกอบด้วย ขันใส่หมากพลู ขันใส่เงินทองหรือสินสอด ขันใส่สิ่งของอันเป็นมงคล เช่น ถั่ว งา ข้าวเปลือก ใบเงิน ใบทอง เป็นต้น ส่วนขันหมากโทประกอบด้วย อาหารและขนม ไม่นิยมอาหารที่ปรุงสุกแล้ว แต่ละประเภทจะเป็นไก่ หรือ หมูที่ยังสด ๆ อยู่ และขนมที่ใช้จะต้องจัดให้เป็นคู่ ๆ และจะต้องเป็นขนมที่มีชื่อเป็นมงคล นอกจากนั้นผลไม้ที่นิยมใส่ขันหมากมักจะเป็นมะพร้าว กล้วย อ้อย ซึ่งนิยมจัดเป็นคู่ ทั้งนี้โดยมีความเชื่อว่าพืชพันธุ์ต่าง ๆ สื่อถึงการเจริญงอกงามต่อไปในอนาคต **พิธีรดน้ำสังข์** ในวันแต่งงานเมื่อทำบุญเลี้ยงภัตตาหารพระสงฆ์ และถวาย ไทยทาน เสร็จแล้วจะในและมีพิธีรดน้ำสังข์ โดยให้เจ้าสาวนั่งทางด้านซ้ายของเจ้าบ่าวหันหน้าไปทางทิศที่ผู้รู้จะกำหนด ผู้ใหญ่จะสวมมงคลแฝดให้คู่บ่าวสาวที่นั่งเคียงกันหมอบก้มหน้าอยู่ ผู้ใหญ่ บิดามารดาและญาติของคู่บ่าวสาวจะรดน้ำพระพุทธมนต์ด้วยหอยสังข์พร้อมทั้งให้พร การที่ใช้หอยสังข์รดน้ำเพราะถือว่าหอยสังข์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อรดน้ำเสร็จแล้วจะเชิญแขกผู้ใหญ่ ปลดมงคลจากศีรษะเจ้าบ่าวเจ้าสาว เป็นอันเสร็จพิธี หลังจากนั้นก็เป็นการเลี้ยงดูแขกที่มาในงาน และจะมี**พิธีส่งตัว** เมื่อได้ฤกษ์ส่งตัว คู่บ่าวสาวจะไปที่เรือนหอโดยมีสามีภรรยาที่อยู่กินกันอย่างราบรื่นพร้อมทั้งมีลาภ ยศ บริวาร มาทำหน้าที่ปูที่นอน แล้วให้สามีภรรยาตัวอย่างนอนลงพอเป็นพิธี พร้อมกับอบรมเจ้าสาว เมื่อผู้ใหญ่ให้โอวาทจบเป็นอันเสร็จพิธี

3.ประเพณีงานศพ

การจัดพิธีงานศพมักจะจัดงานศพให้กับผู้ตายตามฐานะของแต่ละบุคคล ชาวไม้เรียงในอดีต ถ้าเห็นว่าผู้ป่วยไม่มีทางรอด หรือจวนจะหมดลมหายใจ ลูกหลาน จะนำบทสวดพระพุทธคุณ โดยให้ผู้ป่วยว่าตามจนหมดลมหายใจอาจกล่าวคำว่า **"อรหัง"** หรือคำว่า **"พุทโธ"** การทำเช่นนี้ตามความเชื่อถือเป็นการบอกหนทางให้แก่ผู้ตาย ให้ไปสู่ที่ดี หรือลูกหลานอาจจะจัดดอกไม้ธูปเทียนใส่มือผู้ป่วยนอนพนมมือไหว้ไปด้วย ศีลภาวนาธรรม หรือบางครั้งลูกหลานอาจจะนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาที่บ้านเพื่อจะได้คอยตักเตือนให้สติแก่ผู้ใกล้จะตาย โดยมีความเชื่อว่าการที่ผู้ใกล้จะตายได้เห็นพระ จิตใจจะได้สงบ ไม่กระวนกระวาย ได้พบ ได้พูด ได้คิดแต่ที่ดี ๆ เพื่อดวงจิตวิญญาณของผู้ใกล้จะตายจะได้ไปสู่สุคติ ในระหว่างการพิธีกรรมดังกล่าวนี้ลูกหลานญาติมิตรไม่ควรจะร้องไห้หรือแสดงความเสียใจให้ผู้ป่วยเห็นเพราะจะเกิดความกังวล ตายตาไม่หลับ คือ มีห่วงอยู่เบื้องหลัง และเมื่อผู้ป่วยสิ้นใจแล้วจะมีการ **การอาบน้ำศพ** ชาวไม้เรียงเชื่อว่าเป็นการล้างบาปให้แก่ผู้ตาย และ ถ้าอาบน้ำศพให้สะอาดแล้วเมื่อเกิดใหม่ในชาติใดจะได้มีรูปร่างหน้าตาสวยงาม การอาบน้ำศพจะต้องชำระล้างร่างกายของผู้ตายให้สะอาด หลังจากนั้นจะแต่งตัวศพ เริ่มจากการหวีผม แล้วหักหวีนั้นเป็นสองท่อนทิ้งไปต่อจากนั้นจะสวมเสื้อผ้าให้ผู้ตาย นิยมแต่งตัวให้ศพด้วยเสื้อผ้าที่ผู้ตายชอบและนิยมแต่งหน้าให้ดูสวยงาม เมื่อแต่งตัวเสร็จแล้วจะเอาเงินเหรียญใส่ห่อผ้าขาวผูกเชือกใส่ปากศพโดยให้เชือกพ้นปากออกมา เหตุผลของการเอาเงินใส่ปากศพนั้นเชื่อว่าผู้ตายจะเอาไว้ใช้จ่ายในภพหน้า **การตั้งศพ** ไม่ว่าจะตั้งศพไว้ที่บ้านหรือวัดก็ตามจะต้องหันศีรษะศพไปทางทิศตะวันตกซึ่งเป็นทิศของผู้ตายเสมอ ต้องจุดไฟไว้ใกล้ศพตลอดและจะต้องดูแลไม่ให้ดับ โดยมีความเชื่อว่า ถ้าไม่จุดไฟให้วิญญาณจะไปยังที่มืดซึ่งไม่ดี หรืออาจเป็นเพราะความกลัวเนื่องจากความมืด จึงต้องจุดไฟให้สว่างไว้ จากนั้นจะมี**การสวดอภิธรรม** ในระหว่างที่ตั้งศพอยู่จะมีการนิมนต์พระสงฆ์สี่รูปมาสวดอภิธรรม และจะถวายสังฆทานเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายในช่วงเช้าหรือเพลของทุกวัน **การเผาศพ** ชาวไม้เรียงนำศพไปเผาที่สำนักสงฆ์ปากหลาม ไม่เผาในวันศุกร์ วันพระ และถ้าตายวันเสาร์จะไม่เผาวันอังคารเพราะเชื่อว่าจะมีผลต่อบุตรหลานญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ ส่วนใหญ่นิยมเผาพฤหัสบดี และวันจันทร์ ใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ เสร็จแล้วจึงจุดไฟเผา และ ในวันรุ่งขึ้นหลังจากเผาศพแล้วทำการ **การบังสุกุล** กระดูกชาวไม้เรียงมักจะทำบุญเมื่อครบรอบ 100 วัน ให้กับผู้ตาย อาจจะนิมนต์ไปทำพิธีที่บ้านหรือมาทำพิธีที่วัดตามแต่จะตกลงกันของญาติ เมื่อเสร็จพิธีแล้วถวายภัตตาหารพระ และเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน จากนั้นในทุกวันสาทรเดือนสิบญาติเพื่อน้องจะร่วมกันบังสุกุลกระดูกให้แก่ผู้ตายตลอดไป

พิธีกรรมเกี่ยวกับสังคมหรือกลุ่มคน

ในส่วนประเพณีเกี่ยวกับสังคมนั้นเป็นประเพณีส่วนรวม ที่ชาวไม้เรียงได้ยึดถือปฏิบัติ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีวันลอยกระทง ประเพณีขึ้นปีใหม่ และประเพณีเกี่ยวกับวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษารวมทั้งประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น

4. ประเพณีลอยกระทง

ชาวไม้เรียงมีการสืบทอดประเพณีการลอยกระทงมาช้านาน โดยจะทำกันในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 การลอยกระทงก็ไม่มีพิธีรีตองอะไรมากนัก นำกระทงที่เย็บด้วยใบตอง กาบกล้วย กาบพลับพลึง มีดอกไม้ ธูปเทียน อธิษฐานแล้วปล่อยกระทงลงแม่น้ำหรือแหล่งน้ำ ความเชื่อว่าการลอยกระทงคือการลอยสิ่งชั่วร้ายให้พ้นไปจากตัว จึงนิยมตัดเศษผม เล็บ หรือใส่เงินเพื่อลอยเคราะห์ไปจากตัว ส่วนใหญ่จะจัดงานพิธีที่บริเวณสนามกีฬาชุมชนเทศบาลตำบลไม้เรียง ตรงข้ามโรงเรียนวัดหาดสูง โดยในงานจะมีการประกวดนางนพมาศ หนูน้อยนพมาศ ประกวดกระทง คืนวันลอยกระทงมีบรรยากาศที่น่ารื่นรมย์สนุกสนานของคนที่ไปร่วมประเพณีลอยกระทง มีการจุดพลุ จุดประทัด และการแสดงมหรสพพื้นบ้าน หนังตะลุง

5. ประเพณีวันสงกรานต์

ประเพณีวันสงกรานต์เป็นอีกประเพณีหนึ่งที่มีสืบต่อกันมาของไม้เรียง นิยมเรียกว่า**วันว่าง** มีการสรงน้ำพระ รดน้ำบิดามารดา ผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ หรือขอพร โดยรดน้ำที่ฝ่ามือพอสมควร น้ำที่ใช้รด ใช้น้ำสะอาดผสมด้วยน้ำหอม หรือจะใช้น้ำอบไทยหรือจัดพิธีรดน้ำผู้สูงอายุเช่นบริเวณหน้าเทศบาล วัดไม้เรียง วัดหาดสูง

6. ประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า

ประเพณีทอดกฐิน คือ การถวายผ้าแก่พระสงฆ์ผู้จำพรรษาครบ 3 เดือน ในวัดใดวัดหนึ่งในชุมชนไม้เรียงมีกำหนดวันทอดกฐินกัน ภายในกำหนด 1 เดือน นับตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ส่วนใหญ่แต่ละวัดจะกำหนดวันทอดกฐินไม่ซ้ำวันเดียวกัน เพื่อให้ชาวบ้านได้ร่วมทำบุญหลาย ๆ วัด การนำผ้าไปทอดกฐินผ้าที่จะถวายนั้นจะเป็นผ้าใหม่หรือผ้าฟอกสะอาด หรือผ้าเก่า

การทำบุญถวายผ้ากฐินหรือที่เรียกว่า “ทอดกฐิน” คือ การทอดหรือวางผ้าลงไป แล้วกล่าวคำถวายในท่ามกลางสงฆ์ แล้วจะมีการอุปโลกน์กฐิน คือ การที่ภิกษุรูปหนึ่งเสนอขึ้นในที่ประชุมสงฆ์ว่าควรมีการกรานกฐิน เสร็จแล้วก็สวดประกาศเป็นการสงฆ์เป็นอันเสร็จพิธี

การทอดผ้าป่านั้นเป็นประเพณีถวายผ้าแก่ภิกษุสงฆ์ในทุกฤดูกาล การทอดผ้าป่าแต่ละครั้งก็มีการรวบรวมเงินบริจาคไปถวายวัดเพื่อสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์ โบสถ์วิหารหรือเสนาสนะภายในวัดด้วย

7. ประเพณีสารทเดือนสิบ

ประเพณีสาทรเดือนสิบ เป็นประเพณีที่ชาวบ้าน ให้ความสำคัญอย่างมาก เป็นความเชื่อของพุทธศาสนิกชนที่เชื่อว่าบรรพบุรุษอันได้แก่ ปู่ย่า ตายาย และญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว หากทำความชั่วจะตกนรกกลายเป็นเปรต ต้องทนทุกข์ทรมานในอเวจี ต้องอาศัยผลบุญที่ลูกหลานอุทิศส่วนกุศลให้แต่ละปีมายังชีพ ดังนั้นในวันแรม 8 ค่ำเดือนสิบ คนบาปทั้งหลายที่เรียกว่าเปรตจึงถูกปล่อยตัวกลับมายังโลกมนุษย์เพื่อมาขอส่วนบุญจากลูกหลานญาติพี่น้อง และจะกลับไปนรกในวันแรม 15 ค่ำ เดือนสิบ ในโอกาสนี้เองลูกหลานและผู้ยังมีชีวิตอยู่จึงนำอาหารไปทำบุญที่วัดคือวัดไม้เรียง และวัดหาดสูง เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวที โดยก่อนที่จะถึงวัน แรม 15 ค่ำ ชาวบ้านจัดเตรียมผลไม้ อาหารแห้ง ที่สำคัญคือแต่ละครัวเรือนจะเตรียมทำขนมจำพวก ขนมลา ขนมพอง ขนมบ้า และขนมอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมนี้ โดยมีความหมายต่าง ๆ เช่น

ขนมลา เป็นเสมือนเสื้อผ้าที่ให้บรรพบุรุษใช้นุ่งห่ม

ขนมพอง เป็นเสมือนแพที่ให้บรรพบุรุษข้าม

ขนมบ้า เป็นเสมือนเมล็ดสะบ้า ไว้เล่นในวันตรุษสงกรานต์

นอกจากจะนำสิ่งของเหล่านี้จัดไว้เพื่อไปทำบุญที่วัดตามพิธีกรรมแล้วส่วนหนึ่งจะนำไปให้ผู้สูงอายุที่เคารพนับถือในช่วงก่อนวันทำบุญ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเคารพของผู้น้อยที่มีต่อผู้อาวุโสกว่า เมื่อถึงเวลาก็นำขนมเหล่านี้ส่วนหนึ่งไปทำพิธีกรรมสาทรเดือนสิบที่วัดไม้เรียง หรือวัดหาดสูง ตามความสะดวก โดยส่วนหนึ่งจะถวายพระ และทำพิธีอุทิศส่วนบุญกุศลให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว อีกส่วนหนึ่งก็จะนำไปวางไว้ในที่สูงที่เตรียมไว้ ซึ่งเรียกว่าการทำ “พิธีชิงเปรต” โดยมีความเชื่อว่าผีไร้ญาติหรือผีบรรพบุรุษที่ไม่สามารถรับส่วนบุญกุศลที่อุทิศไปให้ได้จะได้รับเอาส่วนนี้ที่ได้จัดไว้ให้ โดยการตั้งเปรตนั้น ชาวบ้านจะนำขนมอีกส่วนหนึ่งไปวางไว้ตามบริเวณลานวัด ข้างกำแพงวัด โคนไม้ใหญ่ เพื่อแผ่ส่วนกุศลเป็นทานแก่ผู้ล่วงลับที่ไม่มีญาติ หรือญาติไม่มาร่วมทำบุญให้ การชิงเปรตจะทำตอนตั้งเปรตเสร็จแล้ว เพราะเชื่อว่าถ้าหากใครได้กินของเหลือจากการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ จะได้รับกุศลเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง การทำบุญสาทรเดือนสิบนอกจากเป็นทำบุญให้แก่บรรพบุรุษแล้ว ยังแสดงถึงความกตัญญูกตเวทีและเป็นการรวมญาติครั้งสำคัญของชาวไม้เรียง ในรอบ 1 ปี

8. ประเพณีชักพระ

ประเพณีชักพระ หรือประเพณีลากพระ เป็นประเพณีท้องถิ่นของภาคใต้ที่มีมาตั้งแต่โบราณ และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน จะจัดพิธีชักพระในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี เป็นพิธีทำบุญ เมื่อถึงคราวออกพรรษา มีการแห่พระพุทธรูป (นิยมใช้ พระพุทธรูปปางอุ้มบาตร) แห่ออกจากวัดไปตามเส้นทางต่าง ๆ ให้ประชาชนร่วมทำบุญ สมโภช เสร็จแล้วจึงแห่กลับวัด

ไม้เรียงจะมีการชักพระบก การชักพระบก เป็นการอัญเชิญพระพุทธรูปจากวัดมาประดิษฐานบนบุษบกที่ตกแต่งอย่างสวยงาม บนบุษบกนอกจากจะประดิษฐานพระพุทธรูปแล้ว ยังมีที่วางกลอง ระฆัง และนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นไปนั่งประจำอยู่ด้วย ชาวบ้านจะใช้เชือกช่วยกันลาก มีการตีกลองประโคมไปตลอดทาง ให้ประชาชนมาร่วมกันทำบุญ โดยทำบุญด้วยเงินหรือ มัดข้าวต้ม นำไปแขวนไว้ที่รถพระหรือเรือพระ ปัจจุบันนิยมนำบุษบกไปแตกแต่งบนรถเพราะสะดวกในการลากและนำไปร่วมพิธีประกวด

กล่าวได้ว่าในด้านจิตวิญญาณความคิดความเชื่อของชาวบ้านของชุมชนไม้เรียงก่อให้เกิดลักษณะสำคัญประการหนึ่ง คือรวมกันเป็นพวกเป็นหมู่ สร้างความสามัคคี ยังผลให้เกิดการสืบสานถ่ายทอดแก่คนรุ่นหลัง อันเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของชุมชน อีกทั้งเป็นตัวกำหนดบทบาทและหน้าที่ตลอดจนช่วยควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

4.2 ช่วงปี 2504 –ปัจจุบัน วิถีวัฒนธรรมยุคใหม่

โครงสร้างทางสังคม

ไม้เรียงในมิติด้านกายภาพในปัจจุบัน

ในปัจจุบันไม้เรียงเป็นหนึ่งในจำนวน 10 ตำบลของอำเภอฉวาง ตั้งอยู่ด้านชายฝั่งทะเลตะวันออกของอ่าวไทย ทางทิศตะวันตกของเทือกเขานครศรีธรรมราช ห่างจากตัวจังหวัดนครศรีธรรมราชประมาณ 85 กิโลเมตร ห่างจากที่ว่าการอำเภอฉวางประมาณ 8 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานครตามเส้นทางรถไฟประมาณ 711.66 กิโลเมตร ตามเส้นทางรถยนต์ประมาณ 732 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณกว่า 40 ตารางกิโลเมตร หรือ 26,725 ไร่ โดยพื้นที่ทางทิศเหนือของไม้เรียงติดต่อกับตำบลกะเปียด อำเภอฉวาง ทิศใต้ติดต่อกับตำบลนากะชะ และตำบลฉวาง ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลนาแว และตำบลฉวาง ทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลนากะชะ และตำบลคลองเส อำเภอถ้ำพรรณรา

พื้นที่ของตำบลไม้เรียงส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขามีเนื้อที่ประมาณ 26,725 ไร่ มีภูเขาทอดตัวแนวเทือกเขานครศรีธรรมราชตัดผ่านบ้านหนองหาด บ้านควนนนท์และบ้านหนองท่อม มีแม่น้ำตาปีไหลผ่านในบ้านทานพอ บ้านหนองม่วง และบ้านหนองตรุด เป็นระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร โดยไหลเป็นแนวยาวจากทิศเหนือไปยังทิศใต้ ไหลไปยังตัวอำเภอฉวาง ลักษณะพื้นที่ไม้เรียงลักษณะคล้ายรวงผึ้งด้านทิศเหนือจะมีพื้นที่กว้าง ในพื้นที่บ้านควนนนท์ หนองหาด ตรอกไม้แดง ห้อยลงในทิศด้านตะวันออกในพื้นที่บ้านทานพอ บ้านหนองตรุด และบ้านหนองม่วง และพื้นที่ค่อย ๆ แคบลง ทางด้านทิศใต้ในพื้นที่บ้านกันละติดต่อกับบ้านนากะชะตำบลฉวาง

ไม้เรียงมีพื้นที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งคือ “เขาศูนย์” เป็นภูเขาลูกหนึ่งในพื้นที่ไม้เรียง โดยเขาศูนย์เป็นส่วนหนึ่งของแนวเทือกเขานครศรีธรรมราชมียอดเขาศูนย์ เป็นภูเขามีความสูงประมาณ 510 เมตร ลักษณะพื้นที่เป็นแนวเขาสูงสลับกับร่องเขา ร่องน้ำทางทิศเหนือไหลสู่แม่น้ำตาปี ร่องน้ำทางทิศตะวันตกจะไหลสู่คลองขันต่อกับแม่น้ำตาปี ร่องน้ำทางทิศตะวันออกและทิศใต้ของพื้นที่จะไหลลงสู่คลองเสต่อกับแม่น้ำตาปี เขาศูนย์มีเขาบริวารอีกสามลูก คือ เนินลูกกรอก ควนไฟไหม้และเขาขวางเป็นภูเขาที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของไม้เรียง

ด้านลักษณะภูมิอากาศ เนื่องจากตำบลไม้เรียงตั้งอยู่ในที่ราบเชิงเขาบริเวณเทือกเขานครศรีธรรมราชเป็นช่วงกึ่งกลางระหว่างคาบสมุทรฝั่งตะวันออกและตะวันตก ทำให้ได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ภูมิอากาศจึงเป็นลักษณะมรสุมเขตร้อน มีฝนตกเกือบตลอดปีมี 2 ฤดู คือ ฤดูฝน และฤดูร้อน โดยฤดูฝนอยู่ในช่วงตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนมกราคม มีฝนตกหนักในเดือนตุลาคมและพฤศจิกายนมาก ปริมาณฝนเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 3,000-4,000 มิลลิลิตร มีฝนตกเฉลี่ย 175 วัน ส่วนฤดูร้อนอยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน อากาศร้อนจัด คือ เดือนมีนาคมและเดือนเมษายน อุณหภูมิอยู่ระหว่าง 24-38 องศาเซลเซียส อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 25.5 องศาเซลเซียส

ในส่วนของจำนวนประชากรของตำบลไม้เรียงในปี พ.ศ. 2553 มีประชากรทั้งสิ้น 7,631 คน จำแนกเป็นชาย 3,776 คน หญิง 3,942 คน จำแนกเป็น 10 หมู่บ้านคือหมู่ที่ 1 บ้านทุ่งไหม้ หมู่ที่ 2 บ้านหนองหาด หมู่ที่ 3 บ้านทานพอ หมู่ที่ 4 บ้านหาดทรายแก้ว หมู่ที่ 5 บ้านหนองท่อม หมู่ที่ 6 บ้านกันละ หมู่ที่ 7 บ้านหนองม่วง หมู่ที่ 8 บ้านหนองตรุด หมู่ที่ 9 บ้านตรอกไม้แดง และหมู่ที่ 10 บ้านควนนนท์ มีจำนวนประชากรทั้ง 10 หมู่บ้านมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 3 จำนวนประชากรของตำบลไม้เรียงในปี พ.ศ. 2553

ตำบล	ชาย	หญิง	รวม	จำนวนครัวเรือน
เทศบาลตำบลทานพอ(บ้านทานพอและบ้านตรอกไม้แดง)	1,190	1,213	2,403	**938**
บ้านทุ่งไหม้	405	460	865	**220**
บ้านหนองหาด	474	466	940	**281**
บ้านหาดทรายแก้ว	276	248	524	**155**
บ้านหนองท่อม	239	290	529	**143**
บ้านกันละ	309	309	618	**163**
บ้านหนองม่วง	252	287	539	**153**
บ้านหนองตรุด	316	324	640	**180**
บ้านควนนนท์	279	294	573	**173**
รวม	**3,740**	**3,891**	**7,631**	**2,406**

(ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เมษายน 2553)

ไม้เรียงมีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุด คือในเทศบาลทานพอ 968 คน/ตารางกิโลเมตร รองลงมาคือ บ้านหนองหาด ส่วนหมู่บ้านที่มีประชากรน้อยที่สุด ได้แก่ บ้านหนองม่วง แต่จำนวนครัวเรือนที่มีน้อยที่สุดคือบ้านหนองท่อม

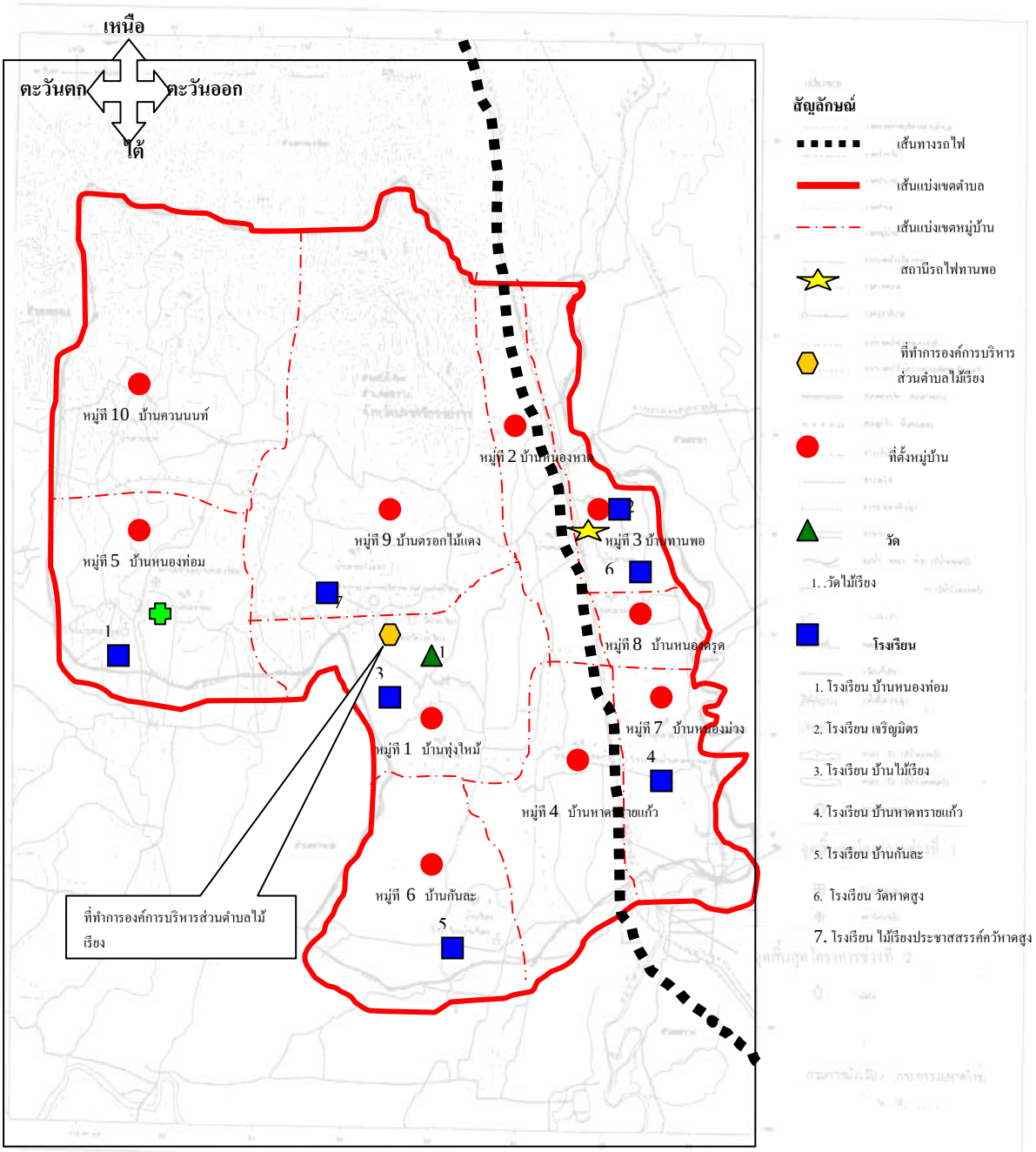

ภาพที่ 9 แผนที่ตำบลไม้เรียง ปี พ.ศ. 2553

(ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลไม้เรียง)

รูปแบบและขนาดของครอบครัว

ครอบครัวของชาวไม้เรียง จากการศึกษาพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวถึงประมาณร้อยละ 70 มีครอบครัวขยายอยู่บ้างเป็นลักษณะอาศัยอยู่ร่วมกับพ่อแม่ภายหลังแต่งงาน สำหรับครอบครัวเดี่ยวนั้นมี พ่อ แม่ และลูกที่อยู่ด้วยกันมีสมาชิกในครอบครัวประมาณ

ครอบครัวละ 4-6 คน และเมื่อลูกสาวลูกโตขึ้นก็เอาลูกเขยเข้ามาอยู่ในบ้านด้วยดังนั้น จากครอบครัวที่เป็นครอบครัวเดี่ยวก็จะกลายเป็นครอบครัวขยายเพราะลูกสาวเอาสามีมาอยู่ด้วย และพอถึงระยะเวลาหนึ่งอาจจะตั้งแต่หนึ่งปีขึ้นไปหรือ 5 - 10 ปี เมื่อลูกสาวคนที่สองแต่งงาน ลูกสาวคนแรกก็จะพาสามีออกไปสร้างบ้านเรือนใหม่อยู่ในบริเวณบ้านเดียวกันกับครอบครัวของพ่อแม่ หรือในพื้นที่อื่นขึ้นอยู่กับการประกอบอาชีพ ในปัจจุบันพบว่าขนาดและรูปแบบของครอบครัวได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม โดยเฉพาะระบบเศรษฐกิจที่เข้ามามีผลเป็นอย่างมากอย่างไรก็ตามครอบครัวก็ยังคงเป็นหน่วยแรกของชุมชนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสมาชิกทุกคน เป็นองค์ประกอบที่มีการทำหน้าที่สร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างชุมชนและสังคมกันตลอดเวลา เป็นทั้งที่อยู่อาศัยของสมาชิก และเป็นที่รวมกันของหมู่วงศาคณาญาติ ซึ่งเป็นหน่วยแรกของชุมชนมีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตที่สมาชิกมีความใกล้ชิดกันมากที่สุด มีบิดา มารดา คอยทำหน้าที่อบรมกล่อมเกลาเลี้ยงดูบุตร เป็นกระบวนการหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์สมาชิกที่ดีให้แก่ชุมชน สำหรับการแบ่งชนชั้นในโครงสร้างของชุมชนไม้เรียงนั้นไม่มี ยังคงมีความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติสูง

ส่วนลักษณะบ้านเรือนของชุมชนไม้เรียงส่วนใหญ่เป็นบ้านปูนชั้นเดียว แบ่งเป็นสัดส่วนตามลักษณะบ้านแบบแปลนบ้านของคนเมือง ชาวบ้านส่วนใหญ่สร้างบ้านแบบใหม่ตามสมัยนิยม โดยใช้อิฐ ปูน และเหล็ก เป็นวัสดุหลักแทบทั้งสิ้น เป็นการปรับตัวตามปัจจัยวัสดุก่อสร้าง ไม้เริ่มหายากและมีราคาแพงมากขึ้นความแข็งแรงทนทานก็สู้อิฐหรือปูนไม่ได้ พื้นบ้านมักจะปูพื้นด้วยกระเบื้องสีสันสวยงาม และทาสีบ้านตามความชอบของผู้เป็นเจ้าของ รอบบริเวณบ้านมักจะมีการปลูกดอกไม้ประดับ และมีการปลูกไม้ผลต่าง ๆ เช่น เงาะ มังคุด กระท้อน เพื่อเป็นร่วมเงาและบริโภค บางบ้านจะทำแคร่ตั้งไว้ใต้โคนไม้ดังกล่าวเพื่อพักผ่อนนั่งเล่นตอนกลางวัน หรือหลังจากว่างจากการกรีดยาง และบางครั้งใช้เป็นที่รับแขกเมื่อมาเยือน

ตารางที่ 4 ลักษณะทั่วไปของครัวเรือนชาวสวนยางพารา

รายการ	จำนวน	ร้อยละ	เฉลี่ย
ศาสนา(ครัวเรือน)			-
พุทธ	299	99.01	-
อิสลาม	3	0.99	
รวม	**302**	**100**	**-**
องค์ประกอบของครัวเรือน(คน)			
คู่สามีและภรรยา	266	88.08	-
เป็นหม้าย	36	11.92	-
รวม	**302**	**100**	**-**
อายุของหัวหน้าครัวเรือน(ปี)			
เพศชาย	-	-	56.28
เพศหญิง	-	-	42.51

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนชาวสวนยางพาราในไม้เรียง ในพื้นที่ทั้ง 302 ครัวเรือน (ตารางที่ 4) จึงพบว่าชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่เป็นชาวไทยพุทธ ส่วนใหญ่ยังมีทั้งสามีและภรรยาอาศัยอยู่ด้วยกันคิดเป็นร้อยละ 88.08 ส่วนครัวเรือนที่ขาดสามีหรือภรรยาเนื่องจากการเสียชีวิตของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือเกิดจากสาเหตุอื่น ๆ มีเพียงร้อยละ 11.92 หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคน เพศชายมีอายุเฉลี่ยประมาณ 56.28 ปี เพศหญิง อายุเฉลี่ย ประมาณ 42.51 ปี มีสมาชิกโดยเฉลี่ยต่อครัวเรือนประมาณ 4- 5 คน อัตราส่วนระหว่างสมาชิกชายและหญิงใกล้เคียงกัน โดยเป็นสมาชิกชายร้อยละ 48.21 และสมาชิกหญิง ร้อยละ 51.79 ลักษณะของครอบครัวส่วนใหญ่คือร้อยละ 94.04 เป็นครอบครัวเดี่ยว ที่เกิดจากการแต่งงานแล้วแยกครอบครัวออกมา ส่วนครอบครัวขยายมีร้อยละ 5.96

การศึกษาและสถานบันทางการศึกษา

หลังจากมีระบบโรงเรียนเกิดขึ้น อิทธิพลจากภายนอกที่ผ่านมาทางวัฒนธรรมระดับชาติได้เข้ามามีบทบาทต่อการศึกษาเล่าเรียนและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ระบบการศึกษาในพื้นที่อดีตจากที่ทำการศึกษาที่วัดหาดสูงได้มีการพัฒนามาเป็นโรงเรียนวัด ทั้งนี้เป็นผลมาจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชน ปัจจัยภายในเกิดจากความต้องการพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญและทันสมัย ส่วนปัจจัยภายนอกเกิดจากกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

ทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง ตลอดจนการติดต่อสื่อสารได้ส่งผลทำให้ชุมชนต้องปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง

ปัจจุบันไม้เรียงมีจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษา ทั้งสายสามัญและสายอาชีพ ทั้งของภาครัฐและเอกชนมากมาย มีสถาบันอุดมศึกษาที่ได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนไม้เรียงอย่างไม่ขาดสายเช่นมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยสงขลาครินทร์ ประยงค์ รณรงค์[1] ยังเล่าว่า นอกจากนั้นยังมีศูนย์การเรียนรู้อื่น ๆ ตลอดจนหอสมุดประชาชนสำหรับค้นคว้าหาความรู้ต่าง ๆ มีห้องบริการคอมพิวเตอร์ โดยถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช.สนับสนุนเสริมด้านอุปกรณ์การเรียนรู้ เช่น โทรทัศน์ อินเตอร์เน็ตความเร็วสูง จานดาวเทียม ระบบวีดีโอคอนเฟอเร้นท์

สถานศึกษาในปัจจุบันแบ่งเป็นระดับต่าง ๆ ดังนี้

ศูนย์พัฒนาเด็ก 1 แห่งคือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านทุ่งไหม้ ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1 บ้านทุ่งไหม้

โรงเรียนอนุบาลมี 1 โรง คือโรงเรียนอนุบาลเจริญมิตรตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลไม้เรียง ซึ่งเป็นสถานศึกษาของเอกชน

ระดับประถมศึกษาในไม้เรียงมีด้วยกัน 6 โรง ได้แก่ โรงเรียนวัดหาดสูงตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3 บ้านทานพอ (อยู่ในเขตเทศตำบลไม้เรียง) โรงเรียนวัดไม้เรียงตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1 บ้านทุ่งไหม้ โรงเรียนเจริญมิตรหมู่ที่ 8 โรงเรียนบ้านหาดทรายแก้ว ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 4 บ้านหาดทรายแก้ว โรงเรียนบ้านหนองท่อมตั้งอยู่ในหมู่ที่ 5 บ้านหนองท่อม โรงเรียนบ้านกันละตั้งอยู่ในหมู่ที่ 6 บ้านกันละ

ระดับมัธยมศึกษาในชุมชนไม้เรียงนั้นมี 2 โรงเรียน คือโรงเรียนประชาสรรค์ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1 บ้านทุ่งไหม้ ซึ่งเป็นโรงเรียนในสาขาของโรงเรียนประจำอำเภอโรงเรียนฉวางรัชดาภิเษก และโรงเรียนเจริญมิตร

สำหรับโรงเรียนเจริญมิตรเป็นสถานศึกษาของเอกชนที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักดีของชาวไม้เรียง โดยโรงเรียนดังกล่าวได้เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับประถมศึกษา และระดับอาชีวะ ซึ่งมีการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษามาตั้งแต่ พ.ศ. 2590 ต่อมาโรงเรียนเจริญมิตรได้ขยายการรับนักเรียนเข้าศึกษาเพิ่มขึ้นตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษา และนอกจากนั้นได้เปิดสอนสายอาชีพโดยแยกออกไปเป็นอีกโรงเรียน คือโรงเรียนเจริญมิตรอาชีวศึกษา ทำการสอนในเดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ. 2522 และต่อมาใน

---

[1] ประยงค์ รณรงค์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2552.

ปี พ.ศ. 2524 ได้เปลี่ยนชื่อจากโรงเรียนเจริญมิตรอาชีวศึกษา เป็นโรงเรียนเจริญมิตรพาณิชย์ โดยอาจารย์เจริญ บุญมาเป็นผู้ขออนุญาตและให้อาจารย์นายศิริพงศ์ แก้วสินธุ์ เป็นครูใหญ่

ดังนั้นจึงพบว่าเกือบทุกหมู่บ้านในชุมชนไม้เรียงจะเป็นที่ตั้งของสถานศึกษายกเว้นหมู่ที่ 2 หมู่ที่ 7 หมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 10 ซึ่งนักเรียนไปเรียนในอยู่บ้านอื่นซึ่งถือว่าอยู่ในละแวกที่ไม่ห่างกันมากนัก การตั้งชื่อโรงเรียนส่วนใหญ่จะตั้งตามชื่อของหมู่บ้าน แม้ว่าไม้เรียงจะมีสถานทางการศึกษาที่หลากหลาย แต่จากการศึกษาพบว่ายังมีชาวบ้านจำนวนไม่น้อยที่ยังส่งบุตรหลานให้เข้าไปศึกษาในตัวอำเภอ และในตัวจังหวัดนครศรีธรรมราช

ตารางที่ 5 ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน

ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน(คน)	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้เรียน	11	3.64
จบชั้นประถม	157	51.99
จบชั้นมัธยมต้น	89	29.47
จบชั้นมัธยมปลาย	31	10.26
จบชั้น ปวช ปวส	9	2.98
จบชั้นปริญญาตรี	5	1.66
รวม	**302**	**100**

จากการสำรวจด้านการศึกษาหัวหน้าครัวเรือนพบว่าหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับภาคบังคับ(ประถมศึกษา)คิดเป็นร้อยละ 52.99 ของจำนวนหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด รองลงมาจบชั้น มัธยมต้น ร้อยละ 29.47 มัธยมปลาย ร้อยละ 10.26 ตามลำดับ ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีมีน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 1.66 เท่านั้น อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่จะจบการศึกษาในระดับประถมศึกษา แต่ก็มีหัวหน้าครัวเรือนชาวสวนยางพาราอีกกลุ่มหนึ่งประมาณร้อยละ 3.64 ที่ไม่ได้เรียนหนังสือในระบบโรงเรียนเลย (ตาราง 5) ส่วนใหญ่หัวหน้าครัวเรือนในกลุ่มนี้จะเป็นคนสูงอายุ สาเหตุที่คนกลุ่มนี้ไม่ได้เรียนหนังสือเนื่องจากในสมัยก่อนนั้นโรงเรียนมีน้อยและการคมนาคมไม่สะดวก แต่การไม่ได้เรียนหนังสือก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการทำการสวนยางพารามากนัก ในขณะเดียวกันชาวสวนยางพาราที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนนิยมทำงานเพื่อหารายได้เสริมเข้าสู่ครอบครัวในช่วง

หยุดกรีด โดยนิยมทำงานรับจ้างก่อสร้างมากที่สุด เนื่องจากสามารถใช้เวลาในช่วงที่ว่างเว้นจากช่วงกรีดยางได้

การคมนาคม

การคมนาคมในพื้นที่ไม้เรียงตั้งปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ได้มีการพัฒนาการสัญจรอยู่ตลอดเวลา จากที่เคยใช้เส้นทางรถไฟในการสัญจรโดยมีสถานีรถไฟที่ทานพอ เป็นจุดรับส่งที่สำคัญ ก็เริ่มมาใช้ถนนหนทางโดยใช้การสัญจรทางรถยนต์จักรยานยนต์และรถยนต์มากขึ้น แต่อาจมีบางช่วงฤดูที่ไม่สามารถใช้ถนนได้

ประมาณช่วงปี พ.ศ. 2510 ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างถนนในหมู่บ้านที่เป็นถนนดินจากทางเดินเท้าเริ่มมีการใช้ ถนนที่สร้างขึ้นจะมีลักษณะขรุขระไม่เรียบ ช่วงฤดูแล้งจะมีฝุ่นฟุ้งตลบ ช่วงฤดูฝนจะเป็นหลุมเป็นบ่อ เป็นโคลนตม คุณบุญสร้าง พารา[1] เล่าให้ฟังว่า “ในช่วงฤดูฝนหากเดินทางด้วยจักรยาน หนทางการสัญจรลำบากมาก ปั่นจักรยานได้น้อยกว่าการเดินเท้า ในบางช่วงถนนถึงกับต้องแบกจักรยาน”

เส้นทางการสัญจรที่ชาวบ้านนิยมใช้เดินทางคือเส้นทางไปยังตลาดทานพอ ตลาดจันดี ตลาดหลักช้าง เพื่อไปใช้จ่ายซื้อหาสินค้าและขายสินค้า เส้นทางเหล่านี้ได้รับการปรับปรุงซ่อมทางมาโดยตลอด ต่อมาเมื่อประมาณปีช่วง พ.ศ. 2515-2518 มีการใช้ลูกรัง และมีการปรับปรุงตกแต่งจนเป็นถนนที่ใช้สัญจรได้ดีทำให้เกิดความสะดวกในการสัญจรมากขึ้น

ปัจจุบันทางรถยนต์เป็นเส้นทางการสัญจรสายสำคัญของไม้เรียง ถนนลาดยางสายหลัก ๆ ของไม้เรียงมี 2 สายเป็นเส้นทางจากตัวอำเภอฉวางผ่านไม้เรียงและเชื่อมต่อกับอำเภอถ้ำพรรณราโดยไปบรรจบกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 ระหว่างทุ่งสงกับสุราษฎร์ธานี และเส้นทางลาดยางอีกเส้นทางจากไม้เรียงไปยังตำบลกระเปียด อำเภอพิปูน ปัจจุบันถนนราดบางช่วงในไม้เรียงมีการชำรุดไปบ้าง โดยเฉพาะช่วงที่ผ่านในหมู่ที่ 9 หมู่ที่ 10 เพราะบริเวณนี้มีการทำเหมืองแร่ซึ่งมีรถบรรทุกขนส่งแร่เข้าออกตลอดเวลา จึงทำให้ถนนชำรุด ส่วนของถนนเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นถนนคอนกรีตประมาณ 10 สาย โดยเฉพาะหลังปี พ.ศ.2540 ถนนสายต่าง ๆ ซึ่งที่อยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลได้มีการปรับเป็นถนนคอนกรีตเป็นส่วนใหญ่จึงสร้างความสะดวกสบายในการติดต่อสัญจรของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ทั้งยังเป็นเส้นทางการลำเลียงสินค้าและบริการต่าง ๆ เข้าสู่ชุมชนและจากชุมชนไปสู่ภายนอก มี

---

[1] บุญสร้าง พารา(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

รถจากข้างนอกเข้ามาเร่งขายสินค้าต่าง ๆ ถึงบ้าน และส่งผลให้การติดต่อกับภายนอกชุมชนได้สะดวกสบาย ภูมิทัศน์ของสองข้างทางถนนหมู่บ้านจะร่มรื่นจะมีสวนผลไม้ขนานไปกับถนน

การสาธารณสุข

ปัจจุบันความเชื่อเชื่อในการใช้สมุนไพรและเวทมนตร์คาถาในการรักษาโรคลดลงอย่างเห็นได้ชัด ยามเจ็บไข้ไม่สบายจะเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลและสถานีอนามัยใกล้บ้าน ในพื้นที่ไม้เรียงมีอนามัยเป็นสถานที่ในการรักษาเบื้องต้นและส่งเสริมให้ชาวบ้าน การมีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจสามารถดำรงชีพโดยปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ โดยมีอนามัย 2 แห่งคือสถานีอนามัยบ้านทานพอ ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 8 บ้านหนองตรุด และสถานีอนามัยบ้านหนองท่อมอยู่ในหมู่ที่ 5 บ้านหนองท่อม สถานีอนามัยทั้ง 2 แห่ง ยังเป็นศูนย์สาธารณสุขมูลฐานประจำหมู่บ้าน สถานีอนามัยบ้านทานพอนั้นมีการปรับใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาโรคควบคู่ไปกับการรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบัน ดังนั้นในปัจจุบันสถานีอนามัยทานพอมีการให้บริการแพทย์แผนไทยให้แก่ชาวบ้านในชุมชนด้วย ในส่วนของโรงพยาบาลในพื้นที่ที่อยู่ใกล้ชาวบ้านนิยมไปรักษาคือโรงพยาบาลยุพราชฉวาง อยู่ในตำบลไสหร้า อำเภอฉวาง และยังมีคลินิกที่เปิดให้บริการในพื้นที่อีก 3 แห่งและมีร้านขายยาในตลาดทานพออีก 3 ร้าน

การรักษาพยาบาลของชาวบ้านในชุมชนไม้เรียงส่วนใหญ่จะมีการรักษาที่โรงพยาบาลหรืออนามัยร้อยละ 65.56 ในบางส่วนที่ต้องการความรวดเร็วจะไปรักษาที่ คลินิก คิดเป็นร้อยละ 14.57 มีเพียงส่วนเล็กน้อยร้อยละ 7.58 ที่ก็มักจะซื้อยากินเอง แต่ยังมีชาวสวนยางพาราถึงร้อยละ 12.58 ที่จะมีการรักษาตามแต่สะดวก ตามแต่โอกาส (ตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 การรักษายามเจ็บป่วย

การรักษายามเจ็บป่วย	จำนวน	ร้อยละ
โรงพยาบาล/อนามัย	198	65.56
คลินิก	44	14.57
ซื้อยากินเอง	22	7.28
อื่น ๆ	38	12.58
รวม	302	99.99

การเมืองการปกครอง

พื้นที่ไม้เรียง (พ.ศ. 2554) ได้แบ่งการปกครองออกเป็น 10 หมู่บ้าน ภายใต้การนำของกำนันคือ กำนันสายันต์ ทิพย์สุวรรณ (อยู่ในหมู่ที่ 9)พื้นที่ไม้เรียงทั้ง 10หมู่บ้านประกอบด้วย

หมู่ที่ 1. บ้านทุ่งไหม้

หมู่ที่ 2.บ้านหนองหาด

หมู่ที่ 3.บ้านทานพอ

หมู่ที่ 4.บ้านหาดทรายแก้ว

หมู่ที่ 5.บ้านหนองท่อม

หมู่ที่ 6.บ้านกันละ

หมู่ที่ 7. บ้านหนองม่วง

หมู่ที่ 8. บ้านหนองตรุด

หมู่ที่ 9.บ้านตรอกไม้แดง

หมู่ที่ 10.บ้านควนนนท์

ในแต่ละหมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำ และมีองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นคอยดูแลช่วยเหลือสนับสนุนด้านงบประมาณต่าง ๆ ตำบลไม้เรียงแบ่งการบริหารออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนที่ อยู่ภายใต้การบริหารของเทศบาลตำบลไม้เรียง และส่วนที่อยู่ภายใต้การบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลไม้เรียง (อบต.) หมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่การบริหารของเทศบาลตำบลไม้เรียงคือหมู่ที่ 3 บ้านทานพอ และหมู่ที่ 8 บ้านหนองตรุด (สำนักงานปลัดเทศบาลไม้เรียง. 2547 : 8) และหมู่บ้านที่อยู่ภายใต้การบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ได้แก่หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งไหม้ หมู่ที่ 2 บ้านหนองหาด หมู่ที่ 4 บ้านทรายแก้ว หมู่ที่ 5 บ้านหนองท่อม หมู่ที่ 6 บ้านกันละ หมู่ที่ 7 บ้านหนองม่วง หมู่ที่ 9 บ้านตรอกไม้แดง และหมู่ที่ 10 บ้านควนนนท์ (องค์การบริหารส่วนตำบลไม้เรียง. สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2552, จาก www.maireang.go.th)

โดยหน่วยงานของเทศบาลไม้เรียงได้จัดตั้งสำนักงานเทศบาลไม้เรียงในพื้นที่หมู่ที่ 3 บริเวณตลาดทานพอและได้มีการเลือกตั้ง สมาชิกเทศบาลขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2540 หลังจากนั้นจึงได้มีการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2543 มีการจัดตั้งสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลไม้เรียงขึ้นในพื้นที่บ้านควนนนท์ ในปี พ.ศ. 2545

การสาธารณูปโภคอื่น ๆ

การพัฒนาด้านสาธารณูปโภคในหมู่บ้าน ได้รับอิทธิพลมาจากการพัฒนาของภาครัฐตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 พ.ศ. 2520 - 2525 มีการพัฒนาสาธารณประโยชน์

มากมาย โดยเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2523 การมีไฟฟ้าเข้ามาติดตั้งระบบไฟฟ้าให้ใช้ในพื้นที่บริเวณตลาดทานพอเป็นพื้นที่แรก และหลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2529 เป็นต้นมาไฟฟ้าจึงกระจายไปทั่วไปตำบลไม้เรียง ปัจจุบันมีไฟฟ้าใช้เกือบทุกครัวเรือน ส่วนน้ำประปาประมาณปี 2544 เริ่มมีการทำประปาหมู่บ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งแต่ละหมู่บ้านมีการบริหารจัดเก็บการค่าใช้จ่ายกันเอง จากการศึกษาพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ของไม้เรียงในปัจจุบันยังรับน้ำฝนไว้ดื่ม ส่วนน้ำใช้มีการใช้น้ำประปาใช้ในชำระล้าง เช่นซักผ้า อาบน้ำ และยังมีชาวบ้านจำนวนไม่น้อยที่ยังใช้น้ำบ่อเพื่อการอุปโภคบริโภค ซึ่งบ่อน้ำดังกล่าวเป็นบ่อน้ำที่ขุดเองบริเวณใกล้ ๆ ตัวบ้าน

จากการสำรวจแหล่งน้ำที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ในไม้เรียงจะซื้อน้ำดื่มร้อยละ 43.71 รองลงมาชาวบ้านจะดื่มน้ำฝนที่รองรับเอาไว้ ร้อยละ 23.51 มีส่วนน้อยเพียงร้อยละ 3.97 เท่านั้นที่ดื่มน้ำประปาชาวบ้านไม่นิยมดื่มน้ำประปา สำหรับน้ำที่ใช้ในครัวเรือนส่วนใหญ่จะใช้น้ำประปาหมู่บ้าน และน้ำบ่อ คิดเป็นร้อยละ 45.36 และ ร้อยละ 34.77 พิจารณาตามตารางที่ 7 และตารางที่ 8

ตารางที่ 7 แสดงแหล่งน้ำดื่มในครัวเรือน

น้ำดื่ม	**จำนวน**	**ร้อยละ**
บ่อ	36	11.92
ประปา	12	3.97
ซื้อ	132	43.71
ฝน	71	23.51
อื่น ๆ	51	16.89
รวม	**302**	**100**

ตารางที่ 8 แสดงแหล่งน้ำใช้ในครัวเรือน

น้ำใช้	**จำนวน**	**ร้อยละ**
บ่อ	105	34.77
ประปา	137	45.36
ซื้อ	14	4.64
น้ำคลอง	9	2.98
อื่น ๆ	37	12.25
รวม	**302**	**100**

ระบบเศรษฐกิจ

จากแผนพัฒนาประเทศตั้งแต่ ฉบับที่ 1 เป็นต้นมาในปี พ.ศ. 2504 ที่มุ่งเน้นการกระจายความเจริญเข้าสู่ส่วนภูมิภาคส่งผลให้อัตราการเร่งเกี่ยวกับกระแสบริโภคนิยมสูงยิ่งขึ้นเมื่อมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การสื่อสาร และการคมนาคม เช่น โทรศัพท์ โทรทัศน์ ถนนหนทาง ไฟฟ้า รถไฟ เป็นต้น สินค้าสิ่งของสำเร็จรูปแทบทุกอย่างแพร่กระจายเข้ามาในพื้นที่อย่างมากมาย ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชนไม้เรียงหลาย ๆ ด้าน เช่น ความเจริญด้านในการคมนาคม ซึ่งเริ่มมีการสร้างถนนลูกรังเชื่อมต่อกับพื้นที่ภายนอกเมื่อปี พ.ศ. 2510 การตัดถนนเข้าสู่หมู่บ้าน ในช่วงแรกเป็นถนนลูกรังแคบ ๆ และต่อมาในปี พ.ศ. 2518 มีการพัฒนาถนนหนทางเข้าไปในพื้นที่ชนบทตามโครงการการเงินผันของรัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี ทำให้ชุมชนไม้เรียงสามารถติดต่อกันทั้งภายในชุมชนและกับภายนอกสะดวกขึ้น และเมื่อภาครัฐได้ดำเนินการตัดถนนสายเอเชีย (Asia 41) และในประมาณปี พ.ศ. 2519 สายเอเชียได้ตัดผ่านอำเภอถ้ำพรรณราไปยังอำเภอทุ่งสง หลังถนนเอเชียตัดผ่านหลายพื้นที่ใกล้เคียงมีการสร้างถนนเชื่อมต่อเพื่อมาบรรจบสายเอเชีย สำหรับชุมชนไม้เรียงนั้นมีเส้นทางถนนจากตลาดทานพอ ผ่านชุมชนไม้เรียงตัดผ่านไปออกตำบลนาเส ไปยังอำเภอถ้ำพรรณรา เพื่อบรรจบถนนสายเอเชีย เส้นทางสายใหม่นี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง ชุมชนเริ่มขยายไปตามเส้นทางถนนเส้นนี้มากขึ้น

ต่อมาประมาณช่วง ปี พ.ศ. 2520 - 2524 ถนนสายหลักของไม้เรียงมีการลาดยางทำให้ชาวบ้านสามารถติดต่อกันทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้านได้สะดวกสบายขึ้น การตัดผ่านของถนนดังกล่าวของชุมชนไม้เรียงส่วนหนึ่งมีผลมาจากการผลักดันของกลุ่มนายทุนทำเหมืองแร่บนเขาศูนย์ เพื่อใช้ในการลำเลียงและขนส่งแร่จากจากเขาศูนย์ไปจำหน่ายภายนอกชุมชน ถนนจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการนำความเจริญเข้ามาทำให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านเริ่มมีความทันสมัยขึ้นตามลำดับ และต่อมาในปี พ.ศ. 2523 ก็เริ่มมีไฟฟ้าใช้เป็นครั้งแรกในเขตตลาดทานพอประมาณปี พ.ศ. 2526 ในส่วนนี้จึงมีผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ หลังจากนั้นอีก 1 ปีระบบการประปาได้เข้ามาในพื้นที่ตลาดทานพอ ปัจจุบันชุมชนไม้เรียงมีร้านจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคจำนวนไม่น้อยกว่า 62 ร้านส่วนใหญ่เป็นร้านค้าขนาดเล็ก มีโรงเลื่อย 1 แห่ง โรงน้ำแข็ง 2 โรง โรงพิมพ์ 1 โรง ยังมีธนาคารไทยพาณิชย์ในเขตเทศบาล เป็นอำนวยความสะดวกในการฝาก-ถอนเงินและการทำธุรกิจของชาวบ้าน

ส่วนในด้านการเกษตรในช่วงหลังปี 2504 เป็นต้นมา ได้มีการนำวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ เช่น การใช้รถไถ ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ฯลฯ และที่สำคัญคือในช่วงปี 2515 กองทุน

สงเคราะห์สวนยางเริ่มเข้ามาส่งเสริมการทำสวนยางแก่ประชาชนในพื้นที่ตำบลไม้เรียงเป็นครั้งแรก โดยการสนับสนุนให้ปลูกยางพันธุ์ดีเข้ามาปลูกแทนยางพันธุ์พื้นเมือง มีการติดตาแทนการปลูกด้วยเมล็ด รวมถึง เทคนิคการทำยางแผ่นเผยแพร่ให้ชาวบ้านได้รับทราบ ซึ่งก่อนหน้านี้เป็นเพียงการเอาน้ำยางมาทำเป็นก้อนแล้วนำไปขายเท่านั้น ขณะเดียวกันมีเมื่อมีการทำแผ่นยางย่อมมีเทคโนโลยีการผลิตใหม่ ๆ เข้ามาเข้าควบคู่กันนั้น คือการใช้อุปกรณ์ในการทำแผ่นยาง อันได้แก่ จักรรีดยาง ซึ่งถือว่าเป็นอุปกรณ์ใหม่สุดที่เข้ามาในขณะนั้น ต่อมาประมาณปี พ.ศ.2520 เริ่มมีการนำรถแทรกเตอร์เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ ซึ่งหลังจากปี 2520 เป็นต้นมา เทคโนโลยีด้านการเกษตรก็พัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ ควบคู่กันไปกับนำวิทยาการทางการเกษตรใหม่ ๆ ผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย

ระบบเศรษฐกิจของชุมชนไม้เรียงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันขึ้นอยู่กับผลผลิตทางการเกษตรเป็นสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งยางพารา และผลไม้ ดังนั้นพื้นที่ส่วนใหญ่ของไม้เรียงจึงเป็นพื้นที่สวนยางพารา ประมาณ 13,939 ไร่ หรือร้อยละ 52 ของพื้นที่ทั้งหมด มีพื้นที่ทำนาประมาณ 5,683 ไร่ หรือร้อยละ 21 ของพื้นที่ทั้งหมด และพื้นที่ทำสวนผลไม้ 3,530 ไร่หรือร้อยละ 13 ของพื้นที่ไม้เรียงทั้งหมด ที่ดินเหล่านี้ได้ตกเป็นกรรมสิทธิ์เป็นทอด ๆ สืบต่อกันมา สภาพที่ดินเป็นลักษณะดินร่วนที่ราบเชิงเขาเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์สูงมีแร่ธาตุในดินมาก พืชต่าง ๆที่ปลูกจะเจริญงอกงามเป็นอย่างดี นอกจากนั้นชาวบ้านไม้เรียงยังใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพอื่น ๆ ในชุมชน เช่น เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย อีกประมาณร้อยละ 14

การปลูกยางพาราเพื่อการส่งออกต่างประเทศเมื่อ พ.ศ. 2540 สร้างรายได้ให้แก่ประเทศเป็นอย่างมาก มีผลทำให้ยางพารากลายเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของไทยนับแต่นั้นเป็นต้นมา ในครั้งนั้นรัฐบาล (สมัยนายกรัฐมนตรีชวน หลีกภัย) ทำให้พื้นที่เพาะปลูกยางพาราของไทยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงในครั้งนั้น ไม่ได้มีนัยต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในบริเวณที่ราบภาคใต้เท่านั้น เพราะหลัง ปี พ.ศ. 2513 เมื่อภาครัฐมีการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ชาวสวนยางพาราและได้จัดเจ้าหน้าที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการปลูกยางพารา มีการจัดตั้งศูนย์การทดลองพันธุ์ยางที่ในอำเภอฉวาง โดยขณะนั้นภาครัฐมุ่งส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกยางพันธุ์ดีที่ให้ผลผลิตดีกว่าพันธุ์พื้นเมืองเดิม และมุ่งเน้นระบบการปลูกยางพาราแบบพืชเชิงเดี่ยว มีการนำปุ๋ยเคมีเข้ามาใช้เพิ่มความเจริญเติบโตของต้นยาง ประมาณปี พ.ศ.2530 เป็นต้นมา นวัตกรรมเหล่านี้ก็เริ่มขยายเข้าสู่หมู่บ้านในภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือของประเทศ

จากการที่ภาครัฐเข้ามาส่งเสริมและปรับปรุงพันธุ์ยางได้ส่งผลให้ชาวบ้านในพื้นที่ไม้เรียง เน้นการปลูกยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจ โดยเน้นการปลูกแบบพืชเชิงเดี่ยว ระบบเศรษฐกิจของชุมชนไม้เรียงเปลี่ยนแปลงจนต้องพึ่งพิงภายนอกชุมชนมากขึ้น ทำให้พึ่งพาปัจจัยการผลิตตั้งแต่พันธุ์ยาง ปุ๋ย ยา เทคโนโลยีการเกษตร พึ่งพาปัจจัยจากระบบตลาดในการนำผลผลิตทางการเกษตรที่ได้ออกไปขาย ต้องอาศัยระบบการตลาดในการจับจ่ายใช้สอยเงินเพื่อซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคต่าง ๆ วิถีชีวิตแบบเคารพธรรมชาติและพึ่งพาอาศัยกันในชุมชนหายไป โดยปรากฏการณ์นี้ชัดขึ้นเรื่อย ๆ และหลังจากในช่วงประมาณ ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา เกิดการไหลบ่าของสินค้าอุปโภคบริโภคเข้ามาในชุมชนไม้เรียงเป็นอย่างมาก ร้านค้าสะดวกซื้อใกล้ชุมชนเกิดขึ้นมากมาย มีความต้องการซื้อสินค้าต่าง ๆ เช่น รถจักรยานยนต์ รถยนต์ โทรศัพท์มือถือ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ก็มีมากขึ้นทำให้เกิดภาวะค่าใช้จ่ายสูงแต่รายได้น้อยไม่พอจ่าย ส่งผลให้บางครัวเรือนต้องตกอยู่ในภาวะหนี้สิ้น

ตลาดของชุมชนไม้เรียง

ตลาดทานพอ นับว่าเป็นตลาดเก่าแก่ที่มีความสำคัญต่อชุมชนไม้เรียงและชุมชนใกล้เคียง มีขึ้นตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2512 เป็นจุดรวมของสินค้าที่มาจากพื้นที่ต่าง ๆ เนื่องจากอยู่ใกล้สถานีรถไฟทานพอ ทำให้การขนส่งสินค้าเป็นไปด้วยความสะดวก ตลาดทานพอจึงเป็นทั้งศูนย์รวมการค้า การคมนาคม และการศึกษาของไม้เรียง เป็นตลาดที่ผู้คนจากไม้เรียง และพื้นที่อื่น ๆ ในอำเภอฉวาง และจากต่างอำเภอ เช่น จากอำเภอพิปูน อำเภอนาบอน อำเภอทุ่งใหญ่มาจับจ่ายใช้สอยและเป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้าที่ จำเป็น อาทิ เกลือ กะปิ น้ำปลา น้ำตาล สินค้าทางการเกษตร ผักผลไม้ต่าง ๆ เป็นศูนย์รวมของการหาซื้อสินค้าของกินของใช้ที่จำเป็น เป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้าทั้งภาคการเกษตร และสินค้าอื่น ๆ ของชาวบ้านในพื้นที่และละแวกใกล้เคียง

ตลาดทานพอเคยเจริญรุ่งเรืองมากในช่วงที่มีการทำเหมืองแร่ที่เขาศูนย์ ประมาณปี พ.ศ. 2514- พ.ศ. 2519 เป็นตลาดชุมชนทางรถไฟที่ใหญ่มาก ผู้คนจากต่างถิ่นที่เข้ามาขุดแร่ที่เขาศูนย์ต่างผ่านตลาดทานพอ รวมทั้งคนทางเหนือแม่น้ำตาปี เช่น วังพาน นาเขียง กระทูน ยางค้อม และพิปูน ต้องลงเรือล่องมาทานพอเพื่อต่อรถไฟสัญจรไปในต่างพื้นที่ ซึ่งทางรถไฟเป็นทางเดียวที่ชาวบ้านขณะนั้นนิยมใช้ติดต่อกับชุมชนรอบนอกได้ แต่ช่วงปี พ.ศ. 2524 ตลาดทานพอที่เคยเจริญรุ่งเรืองเริ่มถดถอยเมื่อรัฐบาลประกาศยกเลิกการทำเหมืองแร่บนเขาศูนย์ ตลาดทานพอกรายเป็นตลาดเงียบ ๆ หลงเหลือแค่ความเจริญที่มีมาแต่ในอดีต ซึ่งส่งผลต่อการค้าขายพ่อค้าแม่ขายที่มาจากนอกพื้นเข้ามาทำการค้าขายลดลง วิถีชีวิตของชาวบ้านที่เอาผลิตผลทางการเกษตรต่าง ๆ มาขายในตลาดทานพอก็ลดลงเช่นกัน ผู้คนที่มาจับจ่ายซื้อของมีน้อยลง กิจการร้านบางอย่างเช่น

อุปกรณ์ทำเหมืองแร่ในตลาดพานพอเริ่มเลิกกิจการไปเช่น พวกร้านขายเครื่องมืออุปกรณ์โลหะ ขุดเจาะ

รายได้ของชุมชนไม้เรียง

เศรษฐกิจของไม้เรียงขึ้นอยู่กับพืชผลทางการเกษตรเป็นสำคัญ ยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจที่เป็นฐานรายได้แก่ไม้เรียงมายาวนาน นอกจากนั้นชาวบ้านในพื้นที่ไม้เรียงยังมีรายได้จากสวนผลไม้ เช่น เงาะ มังคุด ทุเรียน ลองกอง กล้วย ฯลฯ ซึ่งชาวบ้านบอกว่าเป็นรายได้ที่ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับสภาวะดินฟ้าอากาศในแต่ละปีส่งผลให้ผลผลิตแตกต่างกัน อีกทั้งราคารับซื้อจะต่ำในช่วงฤดูกาลที่ผลผลิตออกมาก ๆ พร้อมกัน ชาวสวนจึงต้องนำมาวางจำหน่ายเองบริเวณหน้าบ้าน เช่น เงาะ กล้วย ทุเรียน ลองกอง ฯลฯ โดยวางขายบนโต๊ะหรือแคร่ หน้าบ้าน หรือทำเป็นชุ้มศาลาเล็ก ๆ ขายแก่ผู้คนที่สัญจรผ่านไปมา ซึ่งมีให้พบเห็นเป็นระยะ ๆ ตลอดเส้นทาง และรายได้จากการเลี้ยงสัตว์ก็เป็นรายได้เสริมสำหรับบางครอบครัว สัตว์ที่นิยมเลี้ยง ได้แก่ วัว ไก่บ้าน เป็ด นอกจากนี้มีรายได้ที่เข้ามานอกเหนือการเกษตร เช่น รายได้จากรับจ้างในโรงงานแปรรูปไม้ยางพารา (พาราวูด) รับจ้างในเหมืองแร่แร่ยิปซั่ม ซึ่งมีอยู่ในพื้นที่ไม้เรียงจำนวน 3 เหมือง และรายได้ยังมีอุตสาหกรรมเล็ก ๆในครัวเรือน เช่น โรงซ่อมรถ โรงพิมพ์ โรงน้ำแข็ง เป็นต้น

การทำเหมือง

การทำเหมือง โดยเฉพาะเหมืองแร่วุลแฟรมในบริเวณพื้นที่เขาศูนย์ เริ่มเมื่อปี พ.ศ. 2512 โดยในช่วงแรกเป็นคนในพื้นที่และใกล้เคียงที่เข้าไปทำเหมืองแร่โดยใช้เครื่องมือแบบง่าย ๆ เช่น จอบ เสียม เนื่องจากแร่อยู่ให้ลึกจากพื้นดินมากนัก หลังจากนั้นในช่วงปี พ.ศ. 2517 มีผู้คนจากทุกภาคหลั่งไหลกันมาขุดแร่บนเขาศูนย์ โดยเครื่องมือในการขุดขณะนั้นก็ยังเป็น จอบ เสียม สิ่วค้อน ไม่มีเครื่องมือที่ทันสมัย ไม่มีใครรู้ว่าแร่อยู่บริเวณไหน โดยขุดไป ไปเรื่อย ๆ เจอบ้างไม่เจอบ้าง ขุดลึกลงไปเป็นวงกว้าง เมื่อขุดได้ก้อนหินที่มีแร่ก็จะนำเอามาทุบให้ละเอียดแล้วร่อนเอาแต่เนื้อแร่ จากนั้นจึงนำไปตากแดด และนำไปขายในตลาดทานพอ บางครั้งก็จะมีคนขึ้นไปรับซื้อถึงบนภูเขาศูนย์ คุณสมนึก กำลัง[1] เล่าให้ฟังว่า “ขุดลึกเรื่อย ๆ เป็นอุโมงค์เข้าไปหาแร่กันไป ไม่มีวิชาความรู้ใด ๆ ในการขุด ชาวบ้านก็มาขุดด้วย ขุดได้แล้วเอาไปขาย ได้ราคาดี คนหลายคนร่ำรวยจากการขุดแร่ บางคนมีลูกน้องหลายคนมาขุด”

---

[1] สมนึก กำลัง(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

เมื่อจำนวนคนที่เข้ามาขุดเพิ่มมากขึ้น แร่ที่พบก็อยู่ลึกลงไปทุกทีและสินแร่ที่ขุดได้มีปริมาณน้อยลง แต่เนื่องจากชื่อเสียงที่โด่งดังของเขาศูนย์ยามนั้นว่าเคยสร้างคนขุดให้รวยได้ภายในเวลารวดเร็ว ทำให้ผู้คนที่หวังจะแสวงโชคยังคงอพยพเข้ามาโดยมีคนเข้ามาจากทุกภาค มาขุดแร่กันบนเขาศูนย์ ประมาณ 5 พันคนต่อวัน ในแต่ละวันจะมีการค้าขายรับซื้อแร่เป็นเงินสะพัดถึง 4-5 แสนบาท ซื้อขายกันที่ปากหลุม หรือนำไปขายที่ตลาดทานพอก็มีคนรับซื้อ

พร้อม ปลอดภัย[1] เล่าให้ฟังว่า “บางครอบครัวไปขุดกันทั้งบ้าน คดข้าวห่อขึ้นไปกินกันถึงที่ และมีพ่อค้าแม่ค้าหน้าใสที่เอาข้าวแกงใส่ถุงขึ้นมาขายกันปากหลุมเลย แต่ต่อมาในช่วงประมาณ ปี พ.ศ. 2518 บนเขาศูนย์จึงแหล่งที่ผู้คนต่างเข้ามาขุดแร่วุลแฟรมกัน มีการแย่งชิงกันขุดเกิดทะเลาะวิวาทฆ่ากันตายทุกวัน เกิดกลุ่มผู้มีอิทธิพลเป็นกลุ่มๆ แต่ละกลุ่มมีมือปืนคุมให้พวกคนงานของตนเองขุด และยังการโจรกรรมมีการปล้นจี้แร่ถึงหลุมด้วย ดังนั้นใครจะขุดแร่ต้องมีอาวุธไว้ป้องกันตัว ความรุนแรงของปัญหาดังกล่าวทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ต่อมายังมีกลุ่มคอมมิวนิสต์ในชายแดนใต้บนเขาศูนย์ปล้นแร่ เผาบ้านเรือนชาวบ้าน เผาสถานีรถไฟ เผาหัวรถจักร และจับพวกชาวบ้าน”

ปัญหาการแย่งชิงแร่มีความรุนแรงขึ้นจนกระทั่งในปี พ.ศ. 2524 กองทัพภาคที่ 4 จึงต้องออกคำสั่งปิดเขาศูนย์ ทวี ชัยรักษา[2] เล่าว่า “ในขณะนั้นมีพลโทจวน วรรณรัตน์ เป็นผู้นำคนสำคัญ มีการห้ามขุดและซื้อขายแร่บนเขาอย่างเด็ดขาด โดยให้เหตุผลด้านความมั่นคงของประเทศ แต่ยังคงมีการดื้อแพ่งของผู้แสวงโชคส่วนหนึ่งที่ทำการต่อไปตามปกติ ในวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2525 กองทัพภาคที่ 4 ภายใต้การนำของพลโทหาญ ลีนานนท์ ในขณะนั้น จึงได้ออกคำสั่งรื้อถอนสิ่งก่อสร้างทั้งหมด และให้ขนย้ายสิ่งของ สัมภาระและคนทั้งหมด ลงจากเขาศูนย์ภายใน 24 ชั่วโมง มีการจัดบริการรถยนต์และรถไฟขบวนพิเศษอพยพย้ายผู้คนที่มาแสวงโชคกลับภูมิลำเนา ส่วนผู้ไม่มีที่ทำกินก็ให้อพยพไปที่นิคมสร้างตนเองสุคิริน อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาสพร้อมมอบที่ดินทำกินให้ ตามแนวนโยบาย 66/23หรือ “ใต้ร่มเย็น” ทำให้การทำแร่บนเขาศูนย์ได้หยุดลงไปตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา และเขาศูนย์ถูกทางราชการสั่งปิดตายห้ามมิให้ผู้ใดขึ้นไปทำเหมืองแร่จนถึงทุกวันนี้”

---

[1] พร้อม ปลอดภัย (ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 2 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

[2] ทวี ชัยรักษา (ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), อดีตเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่เขาศูนย์ หมู่ที่ 9 ตำบลท่ายาง อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552.

ปัจจุบันการทำเหมืองแร่อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 10 เป็นการทำเหมืองแร่ยิปซัม โดยไม้เรียงปิดให้บริษัทเอกชนเข้ามาสัมปทาน ขณะเดียวกันบริเวณที่มีการทำเหมืองแร่ได้รับผลกระทบที่เกิดจากตะกอนเหมืองแร่ ส่งผลต่อคุณภาพของน้ำใช้และขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง

ทวี ชัยรักษา[1] เล่าให้ฟังว่า "ในอดีตการแย่งชิงทรัพยากรแร่ธาตุและการก่อร้ายคอมมิวนิสต์ที่เกิดขึ้นกับชุมชนไม้เรียงมีมากเพราะลักษณะภูมิประเทศของชุมชนไม้เรียงเป็นภูเขาและป่ารกทึบ จึงเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่เหมาะกับการเคลื่อนไหว ปลุกระดม สร้างมวลชน โฆษณาชวนเชื่อตลอดจนรวบรวมสมัครพรรค และสะสมเครื่องมืออาวุธ เพื่อเข้าโจมตีเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยชาวบ้านเรียกคนกลุ่มนี้ว่า "คอมมิวนิสต์" ไม้เรียงเป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับการกล่าวขานถึงความชุกชุมของคอมมิวนิสต์มากในช่วงปี พ.ศ. 2512-2524 โดยมีศูนย์กลางใหญ่หรือกองบัญชาการอยู่ที่กรุงชิง ตำบลท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มผู้ก่อการร้ายได้ก่อกวนในเขตพื้นที่ดังกล่าวผ่านเข้ามายัง เขาเคี่ยว เขาหลวง เขากลม เข้ามาในเขต อำเภอฉวาง กิ่งอำเภอพิปูน และผ่านไปยัง อำเภอเคียนซา อำเภอพระแสง อำเภอเวียงสระ จงหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีการตั้งค่ายบัญชาการอีกแห่งหนึ่งบนภูเขา ในอำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ชื่อว่า "ค่ายช่องช้าง" โดยค่ายดังกล่าวจะออกเคลื่อนไหวบริเวณอำเภอฉวาง อำเภอพิปูน อำเภอทุ่งใหญ่ อำเภอเคียนซา อำเภอพระแสง อำเภอเวียงสระ ซึ่งการเคลื่อนของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์มีความรุ่นแรงขึ้นเรื่อย ๆ มีการปลุกระดมชาวบ้านให้เข้าร่วมอุดมการณ์ซึ่งผู้ที่เข้าร่วมจะเรียกว่า "สหาย" ส่วนผู้นำจะได้คำนำหน้าว่า "คุณ....." มีการเพิ่มความรุนแรงในการปฏิบัติงานโดยเข้าต่อต้าน โจมตี เจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมทั้งการทำลายสถานที่ราชการหลายแห่งในขณะเดียวกันทางเจ้าหน้าที่รัฐก็พยายามปราบปรามอย่างหนัก กระทั่งในปี พ.ศ. 2523 ศูนย์บัญชาการใหญ่ถูกตีแตกโดยหน่วยทหารเฉพาะกิจนาวิกโยธิน ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2524 เมื่อรัฐบาลได้ประกาศใช้นโยบายการเมืองนำการทหาร คำสั่ง 66/2523 สมัยรัฐบาล พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ โดยให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมดูแลความสงบของหมู่บ้าน มีจัดการอบรมให้กับชาวบ้านซึ่งเรียกกันว่า "การอบรมลูกเสือชาวบ้าน" ส่งผลให้กลุ่มผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์หมดไปจากพื้นที่ประมาณปี พ.ศ. 2524

---

1 ทวี ชัยรักษา (ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), อดีตเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่เขาศูนย์ หมู่ที่ 9 ตำบลท่ายาง อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552.

ปัจจุบันเขาศูนย์เป็นพื้นที่ที่มีป่าไม้และเป็นพื้นที่ปลูกยางพาราและสวนผลไม้ของชาวบ้านแทรกอยู่จนถึงยอดเขา โดยบนยอดเขาเป็นที่ตั้งของสถานีถ่ายทอดสัญญาณโทรคมนาคมขององค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย (TOT) และเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปโดยจอมพลถนอม กิตติจร เป็นผู้ดำเนินการสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2513 ทิวทัศน์บนเขาศูนย์มีความงดงามมาก และจะเห็นทัศนียภาพของอำเภอฉวางและบริเวณใกล้เคียง ในตอนเช้าจะมีลักษณะเป็นทะเลหมอกที่สวยงาม ถนนที่ขึ้นไปเขาศูนย์ในบางช่วงจะมีความลาดชั้นเป็นถนนราดยางยางมาก่อนแต่ปัจจุบันชำรุดไปเกือบทั้งหมดบริเวณสองข้างถนนจะเป็นสวนยางพาราของชาวบ้านไปตลอดเส้นทางจนถึงบนยอด

บ้านหนองหาด สภาพดินที่เหมาะแก่การปลูกยางพาราและทำสวนผลไม้ เงาะ ทุเรียน ลองกอง มังคุด มะพร้าว ถั่ว มะม่วง และมะม่วงหิมพานต์ ผักเสี้ยน ต้นกระทือ ขิง กระชาย มะกรูด ชะอม มะเดื่อ ต้นสะหมอ ต้นประ เห็ดขน เห็ดแครง ผักหนาม ผักลิ้น ผักกูด ลำเพ็ง

บ้านทานพอสภาพดินที่เป็นพื้นที่ราบเป็นที่อยู่อาศัยและสถานประกอบการค้าบริเวณชุมชนมีการทำสวนบ้างเหมาะแก่ทำสวนผลไม้ เงาะ ทุเรียน และ ปลูกผักสวนครัวต่าง ๆ เช่น ตะไคร้ ขมิ้น ขิง ข่า กล้วย ฯลฯ

บ้านหาดทรายแก้ว สภาพดินที่เหมาะแก่การปลูกยางพาราและทำสวนผลไม้ เงาะ ทุเรียน ลองกอง มังคุด ส้มโอ เขลียง มะพร้าว ถั่ว มะม่วง มะม่วง หิมพานต์

บ้านหนองท่อม สภาพดินเป็นที่ราบเชิงเขาที่เหมาะแก่การปลูกยางพาราและทำสวนผลไม้ เงาะ ทุเรียน มังคุด มะพร้าว ถั่ว มะม่วง มะม่วงหิมพานต์ ละมุด มะเฟือง และมะไฟ

บ้านกันละ สภาพดินที่เหมาะแก่การปลูกยางพาราและทำสวนผลไม้ เงาะ ทุเรียน ลองกอง มังคุดมะพร้าว ถั่ว มะม่วง และมะม่วงหิมพานต์

บ้านหนองม่วง สภาพดินเป็นที่ราบริมแม่น้ำตาปีเหมาะแก่การทำสวนผลไม้ เงาะ ทุเรียน ลองกอง มังคุดมะพร้าว ถั่ว มะม่วง มะม่วงหิมพานต์ ละมุด มะเฟือง และมะไฟ

บ้านหนองตรุด สภาพดินเป็นที่ราบริมแม่น้ำตาปีเหมาะแก่การทำสวนผลไม้ เงาะ ทุเรียน ลองกอง มังคุดมะพร้าว ถั่ว มะม่วง มะม่วงหิมพานต์ ละมุด มะเฟือง และมะไฟ

บ้านตรอกไม้แดง สภาพดินเป็นที่ราบเชิงเขาที่เหมาะแก่การปลูกยางพาราและทำสวนผลไม้ เงาะ ทุเรียน ลองกอง มังคุดมะพร้าว ถั่ว มะม่วง และมะม่วงหิมพานต์ ละมุด มะเฟือง และมะไฟ

บ้านควนนนท์ สภาพดินเป็นที่ราบเชิงเขาเหมาะแก่การปลูกยางพาราและทำสวนผลไม้ เงาะ ทุเรียน ลองกอง มังคุดมะพร้าว ถั่ว มะม่วง และมะม่วงหิมพานต์

ดังนั้นจึงพบว่าเกือบทุกหมู่บ้านมีพื้นที่ที่มีสภาพดินเหมาะแก่การทำสวนยางพารา ยกเว้นพื้นที่ในหมู่บ้านทานพอที่เหมาะแก่การใช้เป็นที่อยู่อาศัยและสถานประกอบการค้า การที่ในอดีตมีการใช้ประโยชน์จากที่ดินได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับธรรมชาติโดยทำนาในพื้นที่ราบลุ่ม ทำสวนผลไม้ และสวนยางพาราในพื้นที่ชันและพื้นที่ราบสูงรวมทั้งมีการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจชุมชน แต่ต่อมาเมื่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไปมีการใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อการปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง พื้นที่ดินส่วนใหญ่นำมาใช้ทำการเกษตรในลักษณะพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น พื้นที่นาไม่น้อยเปลี่ยนสภาพเป็นพื้นที่สวน เพื่อให้สอดรับกับภาวะของเศรษฐกิจทุน ในระบบทุนนิยม มีการดิ้นรนเพื่อเสาะหาที่ดินทำมาหากินกันมากขึ้น

พื้นที่ป่าสงวน พื้นที่ชุ่มน้ำ รวมทั้งพื้นที่ป่าภูเขาจึงถูกทำลายลงอย่างต่อเนื่องจากชาวบ้าน และนายทุนนอกพื้นที่โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการบุกรุกขยายพื้นที่เพื่อทำสวนยางพารา แต่ปัจจุบันที่ดินบางส่วนได้ถูกขายให้แก่บุคคลภายนอก ทั้งเพื่อใช้ทำการเกษตร และทำกิจการอื่น เช่น สร้างที่อยู่อาศัย ถนนหนทาง ร้านค้า หรือสถานที่ให้บริการต่าง ๆ รวมถึง สร้างสถานที่ราชการและรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น มีชาวบ้านบางคนที่เชื่อกันว่าทรัพย์สินอันเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ลูกหลานจะต้องพยายามดำรงรักษาสืบต่อไว้ให้คงอยู่จะปล่อยให้ตกเป็นของคนอื่นไม่ได้ อนุโลมได้ก็เฉพาะญาติพี่น้องเท่านั้น

ทรัพยากรน้ำ

พื้นที่ไม้เรียงส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขา จึงมีทรัพยากรน้ำทั้งที่เป็นแหล่งน้ำใต้ดินและน้ำผิวดิน เกือบทุกตำบลสามารถนำน้ำใต้ดินมาใช้ประโยชน์ได้ง่าย ทั้งจากการขุดบ่อน้ำ สระน้ำ และการขุดเจาะบ่อบาดาล ในอดีตชาวบ้านแทบทุกครัวเรือนที่ตั้งบ้านเรือนห่างไกลจากลำคลองหรือแหล่งน้ำผิวดินอื่น ๆ ใช้วิธีขุดบ่อดินเพื่อนำน้ำมาใช้ประโยชน์ ทั้งเพื่อบริโภคและอื่นๆ ส่วนแหล่งน้ำผิวดิน ของตำบลไม้เรียง มีแม่น้ำสายสำคัญคือแม่น้ำตาปีซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากภูเขาหลวง โดยไหลผ่านในเขตเทศบาลทานพอ และคลองหราด ที่ไหลมาจากภูเขาศูนย์ ผ่านสายน้ำตกเล็ก ๆ เป็นลำห้วยให้ชาวบ้านได้ใช้อุปโภค บริโภค และสร้างประปาในหมู่บ้าน แม่น้ำลำคลองทั้ง 2 สาย ทั้งแม่น้ำตาปีและคลองหราดนับเป็นเส้นเลือดหลักที่สำคัญอย่างยิ่งของชุมชนไม้เรียง ทั้งด้านคมนาคมและการดำรงชีพ โดยเฉพาะแม่น้ำตาปีในอดีตได้ใช้เป็นเส้นทางหลักในการคมนาคมติดต่อกับชุมชนภายนอก ปัจจุบันชุมชนมีการดำเนินการจัดการน้ำด้วยการสร้างฝายเก็บน้ำในพื้นที่จำนวน 4 แห่ง มีบ่อน้ำตื้น บ่อน้ำโยก และจัดทำระบบประปาหมู่บ้าน 7 แห่งด้วยกัน

ทรัพยากรป่าไม้

เมื่อปี พ.ศ. 2505 ได้เกิดวาตภัยครั้งใหญ่ขึ้นในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ในพื้นที่ไม้เรียงก็ได้รับผลกระทบอย่างมากเช่นกัน ทำให้ป่าไม้โค่นล้มเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ชาวบ้านเข้าไปบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อทำไร่ทำสวนมากขึ้น ประกอบกับราชการได้ให้สัมปทานป่าไม้ในปี พ.ศ. 2511 อนุญาตให้ตั้งโรงเลื่อยที่บ้านทานพอ จึงมีส่วนอย่างสำคัญต่อการทำลายป่าไม้บนเทือกเขานครศรีธรรมราช มีการทำลายทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่รุนแรงมาขึ้นเรื่อย ๆ สำหรับช่วงที่รุนแรงที่สุด คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา ทั้งนี้เพราะในช่วงเวลานั้นรัฐบาลของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช มีการส่งเสริมพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน มีการสร้างถนนหนทางจึงง่ายต่อการที่

ชาวบ้านบางส่วนเข้าไปลักลอบตัดต้นไม้และแปรรูปไม้โดยผิดกฎหมาย แล้วนำออกไปขายให้แก่ผู้ต้องการได้อย่างสะดวกซึ่งส่งผลต่อการเพิ่มปริมาณการทำลายทรัพยากรป่าไม้ให้มากขึ้นด้วย

สำหรับทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ของไม้เรียงมีไม้จำพวก เคี่ยม ยางนา ตะเคียน หลุมพอ พะยอม หว้า เทียม ตะแบก อินทนิน จำปา เนียง ตีนเป็ด สะตอ กระถินเทพา ไผ่ ตะพ้อ หวายชนิดต่างๆ เป็นต้น ส่วนพื้นที่ราบต่อจากพื้นที่ทางทิศตะวันตก เป็นพื้นที่ควนเนิน ที่สูงและภูเขา อันได้แก่ พื้นที่บางส่วนในหมู่ที่ 2 บ้านหนองม่วง และ หมู่ที่ 10 บ้านกันละ เดิมพื้นที่บริเวณนี้เป็นป่าดงดิบ อุดมสมบูรณ์ มีความสลับซับซ้อน และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง แต่ในปัจจุบัน พื้นที่ป่าดงดิบยังคงมีเหลืออยู่เพียงบางส่วนบริเวณเขาศูนย์ซึ่งเป็นเขตสงวนอนุรักษ์ นับเป็นพื้นที่ป่าผืนใหญ่ผืนสุดท้ายที่เหลือจากการขยายการบุกรุกพื้นที่ของชาวบ้านเพื่อปลูกยางพารา และการเข้าไปสัมปทานทำเหมืองแร่ของเอกชน ส่งผลให้พื้นที่ป่าในปัจจุบันของไม้เรียงมีเหลือไม่ถึง 1% ของพื้นที่ทั้งหมด

โรงเลื่อยที่สำคัญของชุมชนไม้เรียงที่บริเวณตลาดทานพอมี 2 โรงคือ โรงเลื่อยของเถ้าแก่เทียม และโรงเลื่อยของเถ้าแก่หวันเฮ้ง ตั้งขึ้นมาประมาณช่วงปี พ.ศ. 2490 ต่วน มีสาย[1] เล่าให้ฟังว่า “โรงเลื่อยของเถ้าแก่เทียมเป็นโรงเลื่อยโรงแรกของไม้เรียง เถ้าแก่เทียมเป็นชาวจีนที่มาจากกรุงเทพ ฯ จากการที่เป็นกุลีรถไฟมาก่อน เถ่าแก่เป็นคนขยันมากสร้างโรงเลื่อยมีคนงานมากมาย ไม้ส่วนใหญ่เป็นไม้ในละแวกนี้และจากเขาศูนย์ ไม้ที่สำคัญที่แปรรูปที่โรงเลื่อยได้แก่ ไม้หลุมพอ ไม้ยาง ไม้พะยอม ฯลฯ ขณะเดียวกันเถ้าแก่เทียมได้สร้างโรงสีข้าวด้วย หลังจากนั้นมีทายาทก็มาดำเนินกิจการต่อจากเถ้าแก่เทียมคือเถ่าแก่เฮงทวน แต่หลังจากเถ่าแก่เฮงทวนบริหารโรงเลื่อยระยะหนึ่งก็เริ่มซบเซาลงเรื่อย ๆ และปิดไปในที่สุด”

ต่อมารัฐบาลได้ยกเลิกสัมปทานป่าไม้ในปี พ.ศ. 2531 เมื่อเกิดกรณีดินถล่มที่ตำบลกระทูน อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ส่งผลให้การบุกรุกพื้นที่และการตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่จึงเริ่มลดลงเช่นกัน

ทรัพยากรสัตว์ป่า

ไม้เรียงมีพื้นที่เชื่อมต่อกับเทือกเขานครศรีธรรมราชจึงมีสัตว์ป่ามากมาย โดยเฉพาะในพื้นที่เขาศูนย์ มีสัตว์ป่าชุกชุมมากในอดีต เช่น เสือ หมี ควายป่า กระทิง กวาง เก้ง ลิง ค่าง บ่าง ชะนี ลิงลม เม่น อ้น นกโว่ อีแร้ง นกเค้าแมว นกฮูก อีกา นกกระยาง นกกะปูด นกกางเขน ฯลฯ

---

[1] ต่วน มีสาย (ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 2 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 15,26 มกราคม พ.ศ. 2553

หากพิจารณาปริมาณสัตว์ป่าชนิดต่างๆ ตามรายละเอียดจากการบอกเล่า ประกอบกับข้อมูลเอกสาร จะเห็นได้ว่าผืนป่าในชุมชนในอดีตมีความสมบูรณ์มาก แต่ในสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันสัตว์ต่าง ๆ มีเหลืออยู่น้อยมาก หรือบางชนิดก็สูญพันธุ์ไปแล้วจะเห็นได้ว่าทรัพยากรสัตว์ป่า เป็นสิ่งชี้วัดถึงความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าในแต่ละช่วงเวลา และแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายทางธรรมชาติ การทำลายป่าไม้ สัตว์ป่า ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญให้เหลือน้อยลงหรือหมดไป โดยมุ่งประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก ย่อมหมายถึงหายนะของชุมชน เพราะสัตว์ป่าชนิดต่าง ๆ นอกจากเป็นอาหารและมีประโยชน์ทางเศรษฐกิจแล้ว ยังให้ประโยชน์ด้านจิตใจเพื่อนันทนาการ อีกทั้งยัง ช่วยรักษาสมดุลสภาพธรรมชาติ ช่วยขจัดศัตรูพืช ทำลายศัตรูของป่าไม้ ช่วยผสมเกสรดอกไม้ ช่วยกระจายพันธุ์ไม้ ช่วยทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ด้วยภูมิปัญญาของมนุษย์ แม้จะสามารถสร้างเทคโนโลยีที่วิเศษทันสมัย ได้เพียงใดก็ไม่สามารถกระทำให้สมบูรณ์ตามแบบอย่างของธรรมชาติ

ทรัพยากรแร่ธาตุ

ในอดีตทรัพยากรแร่ของชุมชนไม้เรียงมีอยู่บริเวณพื้นที่เขาศูนย์เป็นจำนวนมาก โดยมีชนิดแร่ที่สำคัญ คือ **แร่วุลแฟรม** ดีบุก ยิปซั่ม เกลือจืด ซึ่งแร่เหล่านี้จะถูกนำไปใช้ในแรงงานอุตสาหกรรม โดยเฉพาะแร่ วุลแฟรม เป็นสินแร่ทังสเตนที่ใช้เป็นส่วนผสมในการทำหลอดไฟฟ้า ผสมเหล็กกล้าให้มีความแข็ง ทำเสื้อเกราะกันกระสุน หัวเจาะ ส่วนแร่ดีบุกจะนำไปใช้ผสมโลหะตะกั่วบัดกรี ผสมสังกะสีและพลวงในการชุบสังกะสีมุงหลังคา ใช้ในการฉาบแผ่นเหล็กเพื่อทำกระป๋องบรรจุอาหาร ใช้ในอุตสาหกรรมไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ โดยผสมกับพลวงในการทำโลหะตัวพิพม์ ชุบแผ่นเหล็กกันสนิม ผสมกับทองแดงเพื่อทำทองบรอนซ์ ทำกระดาษเงินกระดาษทอง เป็นสารประกอบในการผลิตแก้วเนื้อทึบ เครื่องปั้นดินเผา ใช้ในการพิมพ์ผ้าดอก ทำหมึก ฟอกน้ำตาล และสบู่

ส่วนแร่ยิปซัมหรือเกลือจืดใช้ในการทำ วัสดุแผ่นเรียบบุผนังหรือเพดาน เป็นวัตถุดิบในการทำปูนปลาสเตอร์ เป็นส่วนผสมในปูนซีเมนต์ นอกจากนี้ยังใช้ทำปุ๋ย แป้งนวลชอล์ก กระดาษ ดินสอสี

จากความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจของของชุมชนไม้เรียง จึงเป็นที่มาของคำขวัญประจำตำบลไม้เรียงในปัจจุบันที่ว่า “ร่มเงาเขาศูนย์ วุลแฟรมเลอล้ำ ยิปซั่ม แน่นหนา ยางพาราดีเด่น เยือกเย็นน้ำใจ สุขฤทัยทั่วกัลป์”

ระบบจิตวิญญาณ

ด้านศาสนาและความเชื่อ

ภายหลังจากความเจริญด้านต่าง ๆ ได้แพร่กระจายเข้ามาในพื้นที่ชุมชนโดยอิทธิพลจากภายนอกและที่ผ่านมาทางสื่อต่าง ๆ ส่งผลให้วัฒนธรรมระดับชาติได้เข้ามามีบทบาทต่อความคิดความเชื่อและการดำรงชีวิตของผู้คนทั้งด้านการศึกษาเล่าเรียน และการดำเนินชีวิต ความเชื่อแบบเดิมจึงมีความหมายในการดำรงชีวิตน้อยลง และหมดความนิยมไปในที่สุด โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์

ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาคนหนุ่มสาวเข้าวัดทำบุญน้อยลง ส่วนที่ยังไปวัดสม่ำเสมอมักเป็นคนสูงอายุ หรือคนที่ไม่มีภาระงานประจำ แต่ถ้ามีงานรื่นเริงหรืองานบุญประเพณี เช่น งานสารทเดือนสิบ วันเข้าพรรษา จะพบหนุ่มสาวไปร่วมด้วย ส่วนเด็กเล็ก ๆ พบเห็นการเข้าวัดไปทำบุญกับคนเฒ่าคนแก่น้อยลง จากการสอบถามชาวบ้านในพื้นที่ พบว่า การเข้ารวมในพิธีส่วนใหญ่แล้วคนในชุมชน จะไปร่วมเฉพาะวันสำคัญ ส่วนความเชื่อในเรื่องผี เรื่องทางไสยศาสตร์มีน้อยลงมาก แต่การเสี่ยงโชคแบบต่าง ๆ เช่นการเล่นหวยยังคงมีให้เห็นอยู่บ้าง แม้หวยใต้ดินจะหาซื้อได้ยาก

ตารางที่ 9 การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา

การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา	จำนวน	ร้อยละ
เป็นประจำทุกวันพระ	27	8.94
เฉพาะวันสำคัญทางศาสนา	188	62.25
อื่น ๆ	87	28.81
รวม	**302**	**100**

จากการทำการศึกษาพบว่าชาวบ้านในไม้เรียงที่ไปวัดทุกวัดพระนั้นมีเพียงร้อยละ 8.94 ส่วนใหญ่จะป็นคนเฒ่าคนแก่ สำหรับคนส่วนใหญ่ร้อยละ 62.25 ที่ไม่ได้ไปวันทุกวันสำคัญจะไปเฉพาะวันสำคัญ ๆ เช่น วันสาทรเดือนสิบ มาฆบูชา วิสาขบูชา เป็นต้น และมีถึงร้อยละ 28.81 จะไปวัดตามแต่โอกาสที่จะเอื้ออำนวย

ประเพณีวัฒนธรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ

ประเพณีวัฒนธรรมและพิธีกรรมของชาวบ้านในชุมชนไม้เรียง ปัจจุบันพิธีกรรมหลาย ๆ อย่างมีการเปลี่ยนแปลงไป พิธีกรรมส่วนบุคคลจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับการประกอบพิธีที่ทำกันในครอบครัว และในเครือญาติหรือผู้ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ใกล้ชิด และประเพณีบางอย่างกลายเป็นเรื่องล้าสมัยมีและแนวโน้มว่ามีผู้ปฏิบัติลดลง มีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัยตามสภาพปัจจุบันและลดทอนขั้นตอนพิธีกรรมหลายอย่างลงดูรวบรัดรวดเร็วขึ้น เช่น ประเพณีการบวชของชายวัยเบญจเพสที่นิยมบวชเพื่อเข้าพรรษาในช่วงเดือน 8 ถึงเดือน 11 เป็นเวลา 3 เดือน แต่ปัจจุบันจะมีน้อยลงส่วนใหญ่นิยมบวชกันในระยะเวลาอันสั้นเพียง 7 วัน 15 วัน หรือ 1 เดือน เนื่องจากบุตรหลานในยุคปัจจุบันนิยมทำงานประจำทำให้มีเวลาในการบวชน้อยลงมีเพียงการบวชเป็นพิธีเท่านั้น ไม่ใช่บวชเพื่อเล่าเรียนเช่นอดีต

ส่วนพิธีแต่งงาน ในอดีตนั้นช่วงก่อนวันแต่งงานที่เรียกว่าวันสุกดิบ ในวันนี้จะมีญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านจะมาช่วยเตรียมงาน รวมทั้งมีการเลี้ยงฉลองกันที่บ้านเจ้าสาวด้วย แต่ในยุคปัจจุบันมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับยุคสมัย ดำเนินการอย่างรวบรัด เช่น หลังจากการสู่ขอแล้ว ผู้ใหญ่ทั้ง 2 ฝ่าย ก็ดูฤกษ์ยามที่เหมาะสมและจัดพิธีหมั้น และแต่งงานในวันเดียวกัน คือ ในตอนเช้าจะมีทั้งการหมั้นหมายและหลั่งน้ำพระพุทธมนต์ให้กับบ่าวสาว ซึ่งอาจจะให้พระภิกษุสงฆ์หลั่งน้ำพระพุทธมนต์ให้หรือเจ้าภาพจัดพิธีให้ญาติมิตร แขกผู้อาวุโส ได้รดน้ำหลั่งน้ำสังข์ให้กับเจ้าบ่าวเจ้าสาวและเลี้ยงอาหารแขก ญาติมิตรหลังเสร็จพิธี จากนั้นตอนเย็นจัดงานฉลองมงคลสมรส นิยมเลี้ยงฉลองสมรสกันในสถานที่นอกบ้านในตอนเย็น มักจะเป็นร้านอาหาร หรือหอประชุมต่าง ๆ เช่นที่ศาลาสมาคมในตลาดทานพอ เป็นต้น โดยจะมีการจ้างเหมา จัดแบบโต๊ะจีน ในอดีตเมื่อแต่งงานแล้วส่วนใหญ่ฝ่ายชายจะไปอยู่บ้านของฝ่ายหญิง อยู่บ้านพ่อตาแม่ยายก่อนจึงค่อยขยับขยาย แต่ปัจจุบันหนุ่มสาว เมื่อแต่งงานแล้วมักจะแยกตัวออกไปอยู่กันตามลำพังระหว่างสามีภรรยามีชีวิตที่เป็นอิสระ เมื่อมีลูกจึงมักจะนำกลับมาให้ปู่ย่าหรือตายายช่วยเลี้ยง

สำหรับการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของชาวบ้านนั้นมีน้อยลง ในงานพิธีกรรมอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานศพ งานบวช ปัจจุบันนิยมการให้ค่าจ้างเป็นค่าแรงงาน เช่น จ้างทำกับข้าว จ้างล้างจานในงาน ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่จะมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเต็มที่จนกระทั่งเสร็จงานโดยไม่มีค่าตอบแทนใด ๆ เลย โดยเฉพาะหากเป็นงานศพ เพื่อนบ้านจะให้ความสำคัญในการให้ความช่วยเหลือมากซึ่งถือว่าได้ช่วยผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย โดยจะมีการช่วยในทุกกิจกรรม เช่น ข้าวสาร อาหาร พืชผักผลไม้ ส่วนในช่วงกลางคืนก็จะมีการละเล่นต่าง ๆ เพื่อช่วยเจ้าบ้านเฝ้าศพ เช่นการร้องพลงบอก แต่ปัจจุบันการละเล่นหรือสิ่งเหล่านี้ไม่ค่อยมีให้พบเห็นแล้ว

จากการเข้าไปในพื้นที่จึงพบว่าพิธีกรรมที่ เกี่ยวกับสังคมหรือกลุ่มคน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนได้เริ่มหายไป โดยมีวัฒนธรรมใหม่ ๆ เกิดขึ้นมาซึ่งมักจะเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ได้ช่วยกล่อมเกลาและค้ำจุนสังคมดังเช่นในอดีต ชาวบ้านในพื้นที่ สมนึก กำลัง[1] ได้อธิบายให้ฟังว่า “ช่วงประมาณ 10 ปีที่ผ่านมาประเพณีวัฒนธรรมในพื้นที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปมาก โดยมีการรับวัฒนธรรมของสังคมเมืองเข้ามามากขึ้น โดยประเพณีวัฒนธรรมเหล่านี้ผ่านมาทางสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางโทรทัศน์ วิทยุ มีการเลียนแบบทางวัฒนธรรมโดยไม่ได้คำนึงถึงความเหมาะสม เห็นบ้านอื่นทำแล้วทำตามบ้าง เกิดการเห็นดีเห็นงานในการประกอบพิธีกรรมนั้น”

ส่วนประเพณีที่สำคัญในเทศกาลอื่น ๆ ยังมีการสืบทอด และปฏิบัติกันอยู่ เช่น งานสารทเดือนสิบเป็นงานที่ยังคงเป็นประเพณีที่ชาวบ้านในพื้นที่ให้ความสำคัญ แต่กลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้สูงอายุหรือคนในวัยกลางคน จะพบเห็นคนในวัยหนุ่มสาวน้อยมาก

นอกจากนี้การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากภายนอกมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไม้เรียงไม่น้อย ทั้งด้านจิตวิญญาณ ความคิด ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ คนในชุมชนได้มีปรับเปลี่ยนไปบางตามสมัยนิยม การที่จะรับวัฒนธรรมใหม่มาใช้เหมาะสมกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนควรผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม โดยเฉพาะบทบาทของครอบครัวเป็นเบื้องต้น

จากปรากฏการณ์ของชุมชนไม้เรียงทั้งสามมิติดังกล่าวคือ **โครงสร้างทางสังคม ระบบเศรษฐกิจ** และ **ระบบจิตวิญญาณ** จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวสวนยางพาราในชุมชนไม้เรียง กล่าวคือเมื่อระบบใดระบบหนึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงจะส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังระบบอื่น ๆ ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวสวนยางพาราเพื่อการธำรงให้อยู่ได้ท่ามกลางภาวการณ์เปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ชุมชนชาวสวนยางพาราไม้เรียงนั้นเป็นชุมชนเปิดมีความสัมพันธ์กับภายนอกอยู่ตลอดเวลาจึงสามารถรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาได้ง่าย จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายเช่นเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีด้วยกัน 2 ระดับ คือ การเปลี่ยนแปลงของระดับกลุ่มคนย่อย ๆ เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มคนบางกลุ่ม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มคนเหล่านี้อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงปทัสถานและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโดยโครงสร้าง

---

[1] สมนึก กำลัง(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

ของสังคมได้ และการเปลี่ยนแปลงในระดับสถาบันหรือระดับองค์การ การเปลี่ยนแปลงระดับนี้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในสถาบันครอบครัว สถาบันทางเศรษฐกิจหรือสถาบันการเมืองการปกครอง ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสังคมได้เช่นเดียวกัน ส่วนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมชุมชน โดยเฉพาะระบบเครือญาติ การจัดระเบียบสังคมที่มีพื้นฐานมาจากพุทธศาสนาเป็นปัจจัยลำดับต้น ๆ ที่ผลักดันให้ชุมชนเปิดตัวรับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างน้อย 2 ด้านคือ 1) วิถีชีวิตชุมชน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวปฏิบัติของชุมชน ถือเป็นมรดกทางสังคมที่ต้องอาศัยเวลา ผ่านกระบวนการเรียนรู้ พัฒนา การสร้างสภาพแวดล้อมและความสัมพันธ์ของผู้คนในการดำรงอยู่ร่วมกัน ความเป็นชุมชนที่มีที่มาดังกล่าวย่อมเป็นรากฐานสำคัญของสังคม 2) กระบวนการชุมชน เปลี่ยนแปลงทางสังคมมีแง่มุมหรือเงื่อนไขที่ซับซ้อน เกิดจากความร่วมมือ ความศรัทธา และความเสียสละของคนภายในชุมชนในเกิดการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน

บทที่ 5
กระบวนการปรับตัวของชุมชนชาวสวนยางพาราจากวิถีพอเพียง สู่การผลิตแบบทุนนิยม

ชุมชนชาวสวนยางพาราในอดีตไม่แตกต่างจากสังคมเกษตรของไทยโดยทั่วไปคือมีวิถีความเป็นอยู่ภายใต้การผลิตแบบพอเพียงพึ่งพิงธรรมชาติเป็นสำคัญ ต่อมาเมื่อเริ่มเรียนรู้ในการสร้างปัจจัยขึ้นเองเพื่อการดำรงชีพแทนการพึ่งพิงธรรมชาติ วิถีการผลิตแบบพอเพียงจึงถูกผนวกเข้ากับวิถีการผลิตเพื่อการค้าในระบบทุนนิยม ซึ่งการปรับเปลี่ยนดังกล่าวยังผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับระบบเศรษฐกิจชุมชนในมิติต่าง ๆ ตามมา หากแต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นการแทนที่วิถีการผลิตเดิมด้วยวิถีการผลิตใหม่อย่างสิ้นเชิงในทันที แต่ได้เกิดการปะทะประสานระหว่างวิถีการผลิตแบบเดิมในชุมชนกับวิถีการผลิตแบบใหม่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นไปตามกลไกวิถีการผลิตของระบบสังคมทุนนิยมที่สร้างส่วนเกินและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ทั้งยังส่งผลเข้ามาแทรกซึมและครอบงำระบบความสัมพันธ์ของชุมชนที่ดำรงอยู่ก่อน ให้มีความโน้มเอียงไปสู่ความเป็นสังคมเชิงพาณิชย์มากยิ่งขึ้น

การนำเสนอผลการวิจัยในประเด็น กระบวนการปรับตัวของชุมชนชาวสวนยางพาราท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงจากวิถีการผลิตแบบพอเพียงสู่ระบบทุนนิยมของชุมชนไม้เรียงแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ตามปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้น คือ

1. ชุมชนชาวสวนยางพารากับวิถีการผลิตแบบพอเพียง ก่อนปี พ.ศ. 2504

2. ชุมชนชาวสวนยางพาราในช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยม (พ.ศ. 2504 – 2540)

3. ชุมชนชาวสวนยางพารากับระบบเศรษฐกิจชุมชน (พ.ศ. 2540 -2551)

ชุมชนชาวสวนยางพารากับวิถีการผลิตแบบพอเพียง ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2504 ซึ่งเป็นช่วงแรก ของการนำยางพาราเข้ามาปลูกในชุมชน เพียงเพื่อเสริมรายได้ให้แก่ชุมชน ทั้งนี้เพราะในขณะนั้นชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน และเป็นอิสระทางเศรษฐกิจ ต่อมาเมื่อชุมชนชาวสวนยางพาราเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยม (พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2540) ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่เริ่มนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฯ เข้ามาใช้ในสังคมไทย วิถีการผลิตในชุมชนเริ่มให้ความสำคัญกับรายได้ที่เป็นตัวเงินมากขึ้น อีกทั้งภาครัฐมี

การส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว การปลูกยางพาราจึงเข้ามาสร้างรายได้เชิงเศรษฐกิจในชุมชน ระบบเศรษฐกิจชุมชนในช่วงนี้ได้รับอิทธิพลของตลาด ซึ่งเห็นได้จากการที่ชุมชนเริ่มใช้ผลผลิตยางพาราเป็นปัจจัยหลักในการสร้างรายได้เพื่อการดำรงชีพด้วยการแลกกับเงินผ่านระบบตลาดแบบทุนนิยม พร้อมยังอาศัยปัจจัยในการดำรงชีพจากภายนอก สำหรับลำดับต่อมาในช่วงที่ชุมชนชาวสวนยางพารากับระบบเศรษฐกิจชุมชน (พ.ศ. 2540 -2551) เป็นช่วงที่การผลิตถูกผนวกเข้ากับการผลิตเชิงอุตสาหกรรมโดยภาครัฐพยายามส่งเสริมให้ชุมชนมีการแปรรูปยางพาราและยกระดับการผลิตเพื่อการส่งออก ซึ่งส่งผลต่อการรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่ายของชาวสวนยางพาราและชุมชนเริ่มเข้าสู่การผลิตแบบพอเพียงภายในชุมชนอีกครั้ง

สำหรับกระบวนการปรับตัวของชุมชนชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุนนิยมในการศึกษาครั้งนี้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 ชุมชนชาวสวนยางพารากับวิถีการผลิตแบบพอเพียง ก่อนปี พ.ศ. 2504

ในช่วงเวลาก่อนปี พ.ศ. 2504 เป็นช่วงแรก ๆ ของการนำยางพาราเข้ามาปลูกในชุมชน โดยมุ่งเพียงเพื่อเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัวเพราะเป็นช่วงเวลาที่ชุมชนยังดำรงอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน ครัวเรือนต่าง ๆ มีการปลูกข้าว ทำไร่ เพื่อบริโภคในครัวเรือนอย่างเพียงพอ สาลี่ กำลัง[1] ได้เล่าให้ฟังว่า “รายได้สำหรับการจับจ่ายซื้อของส่วนใหญ่นั้นมาจาก สวนผลไม้ หมาก มะพร้าว การหาของป่า รับจ้าง ฯลฯ โดยสวนผลไม้มักปลูกร่วมกับต้นไม้อื่น ๆ ในลักษณะเป็นสวนสมรมอยู่ในละแวกบ้าน ในช่วงนี้ชาวบ้านไม่ได้ติดยึดกับรายได้ดังกล่าวทั้งนี้เพราะทุกครอบครัวจะมีข้าวกิน อีกทั้งในนามีกุ้ง หอยปูปลา ที่สามารถหามาบริโภคได้อย่างไม่ขัดสน”

ชาวบ้านเริ่มมีการปลูกยางพาราในพื้นที่ชุมชนไม้เรียงครั้งแรกเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2470 โดยมีชาวบ้านได้นำเมล็ดพันธุ์ยางพาราพันธุ์พื้นเมืองมาจากนาบอน เข้ามาทดลองปลูกในพื้นที่หมู่ที่ 3 บ้านทานพอก่อน ไม่ได้ปลูกเป็นแถวเป็นแนวแต่ปลูกรวม ๆ กับพันธุ์ไม้อื่น ๆ ตามที่

---

[1] สาลี่ กำลัง(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

ว่างในละแวกบ้าน ทั้งนี้เพราะพืชผัก ผลไม้ อื่น ๆ ได้มีการปลูกไว้เพื่อบริโภคเป็นเบื้องต้นอยู่แล้ว โดยในเวลานั้นทุกครัวเรือนมีการทำนาทำไร่ ปลูกข้าวเพื่อบริโภคเป็นหลัก การปลูกยางพารานั้นเพียงเพื่อเสริมรายได้ให้ครอบครัวจึงไม่มีการดูแลจัดการมากนัก กัลยา คชสิทธิ์[1] กล่าวว่า "ในช่วงนี้รายได้ก็ไม่เป็นตัวสำคัญมากนักหากแต่มีข้าวบริโภค หากแต่ต้องการเงินหรือ รายได้มาจับจ่ายใช้สอยสินค้าที่จำเป็นในการดำรงชีวิตก็ได้จากการขายข้าวหรือผลไม้ที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือน โดยมีตลาดทานพอเป็นแหล่งรวมสินค้าให้จับจ่ายซื้อหา ก็มีจำพวก เสื้อผ้า หรือของใช้หลัก ๆ ที่ผลิตในชุมชนไม่ได้ เช่น เครื่องมือทำเกษตร ตะเกียงเจ้าพายุ นอกจากนั้นรวมถึงสิ่งอุปโภคบริโภคอื่น เช่น กะปิ เกลือ ฯลฯ" ส่วนยางพารานั้นจะปลูกแบบไม่ค่อยเอาใจใส่มากนักปลูกทิ้ง ๆ ไว้ประมาณ เกือบ 8-9 ปี จึงจะเลือกกรีดต้นยางที่ได้ขนาด (เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 8-9 นิ้ว) ซึ่งผู้กรีดยางคือแรงงานในครอบครัว "การกรีดยางมักเป็นช่วงเช้าและช่วงสาย ๆ ตามแต่สะดวก เป็นเวลาหลังจากเสร็จภารกิจหลัก ๆ ในครอบครัว มีดกรีดยางส่วนใหญ่ซื้อหาจากตลาดทานพอ หรือหาเหล็กกล้ามาตีทำมีดกรีดยางเอง ส่วนภาชนะรับน้ำยางก็ใช้กะลามะพร้าวแทนจอกยางซึ่งซื้อหายากในขณะนั้น โดยรองรับน้ำยางไว้ ประมาณ 10 วัน จึงเก็บนำยางออกจากกะลาโดยเก็บมารวม ๆ กันเป็นก้อนยาง จากนั้นจึงนำไปขายในตลาด ไม่ได้มีขั้นตอนการผลิตที่ยุ่งยากมากนักเพราะไม่มีการผลิตเป็นยางแผ่น" สวัสดิ์ พรายแก้ว[2] ได้เล่าให้ฟัง

ต่อประมาณช่วงปี พ.ศ.2490 ภายหลังจากที่ยางพาราสามารถแลกเปลี่ยนเป็นตัวเงินได้ดี ส่งผลให้ชาวบ้านหลายครัวเรือนเริ่มขยายพื้นที่ทำมาหากินทำมากขึ้นโดยมีพื้นที่ปลูกยางประมาณครัวเรือนละ 3-8 ไร่ เริ่มมีการจับจองพื้นที่ป่าที่อยู่ห่างจากบ้านเพื่อปลูกยางพารา ซึ่งก่อนปลูกยางนั้นมีการหักร้างถางพง จุดปรน เพื่อปลูกข้าว ที่ชาวบ้านเรียกว่า "ข้าวไร่" โดยทำข้าวไร่ประมาณ 2-3 ครั้ง จึงนำเอาเมล็ดยางพาราเข้ามาปลูกร่วมกับการทำข้าวไร่ ในช่วงเวลานั้นพื้นที่ปลูกยางพารามีการขยายมากขึ้น แต่อย่างไรการปลูกยางพาราราในขณะนั้นก็ยังไม่นิยมปลูก

---

[1] กัลยา คงสิทธิ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

[2] สวัสดิ์ พรายแก้ว(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 4 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2553.

เพื่อเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้หลักให้แก่ครอบครัว ยังเป็นรายได้เสริมให้แก่ครอบครัวเพราะรายได้หลักมาจากข้าว อีกประการหนึ่งการผลิตยางพาราก็ยังมีวิธีการผลิตที่ซับซ้อน

วิถีการผลิตแบบพอเพียงในชุมชนชาวสวนยางพารา

ชาวสวนยางพาราระ มีวิถีวัฒนธรรมที่อยู่ภายใต้การผลิตแบบพอเพียง เป็นช่วงเวลาที่มีการพึ่งพิงกันซึ่งกันและกันภายในชุมชน โดยที่ชุมชนผลิตปัจจัยในการดำรงชีพขึ้นเองแทบทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นอาหาร ที่อยู่อาศัย และสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลและรักษาโรคภัยไข้เจ็บ วัฏจักรชีวิตของการแบ่งงานในรอบปีเริ่มตั้งแต่ช่วงต้นของฤดูฝนประมาณปลายเดือนพฤษภาคม เป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านเริ่มทำนาปลูกข้าวและ ทำข้าวไร่ เพื่อใช้รับประทานในรอบปี ผลผลิตจากการทำนาเกี่ยวข้าวใส่ยุ้งฉางนำมานวดและใช้ตำข้าวไว้รับประทาน หลังจากนั้นเมื่อถึงฤดูแล้งชาวบ้านจะต้องใช้เวลาอยู่กับผลิตปัจจัยในการดำรงชีพอย่างอื่น เช่น เสื่อ เย็บจากมุงหลังคา (จากสาคู) กระด้ง กระบุง ตะกร้า ฯลฯไว้ใช้ในครัวเรือน ผลิตเครื่องมือในการหาอาหาร เช่น ทำแร้วดักสัตว์ หรือซ่อมแซมเครื่องมือในการทำนา ซ่อมแซมหรือปลูกสร้างบ้าน และการหาอาหารสะสมไว้บริโภคทำปลาแห้ง ปลาเค็ม เคยปลา พร้อม ปลอดภัย[1] ได้เล่าในฟังเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตขณะนั้นว่า “การใช้ชีวิตช่วงนั้นแบบสบาย ๆ ปลูกข้าวไว้กิน ขึ้นเขา(ภูเขา) หาของป่าสัตว์ป่า ทั้งพืชผักผลไม้ เช่น เงาะ ทุเรียน ผักเหรียง ผักกูด หน่อไม้ ผักหนาม หยวกกล้วยป่า ลูกเนียง สะตอ เห็ด ฯลฯ หรือพืชผักตามฤดูกาล หาปู หาปลาในคลอง อีกทั้ง ในทุ่ง ในนาก็ยังมีปูปลามากมาย ขุดไส้เดือน ธงเบ็ด ตกปลา ดักไซ ได้ปลามากินกันทั้งครัว บางครัวก็มีการปลูกผักผลไม้บริเวณบ้าน ไว้บริโภค การใช้ชีวิตไม่ต้องคิดอะไรมากมายเหมือนสมัยนี้ ธรรมชาติมันอุดมสมบูรณ์”

ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนยังมีการเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งานและเป็นอาหาร เช่น เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย เลี้ยงม้า เลี้ยงช้างไว้เป็นพาหนะและไว้ใช้งาน ส่วนเป็ด ไก่เลี้ยงไว้กินไข่ กินตัว เลี้ยงหมาไว้เฝ้าบ้าน จำนงค์ คชสิทธิ์[2] เล่าให้ฟังว่า “ที่บ้านเลี้ยงวัวควายไว้มากมาย ถึงเวลาเช้าก็ไล่ไปกิน

---

[1] พร้อม ปลอดภัย (ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 2 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

[2] จำนง คชสิทธิ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 4 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

หญ้า เมื่อวัวควายไปกินหญ้าหลาย ๆ วันเข้าพื้นที่บริเวณนั้นก็โล่งเตียน หลังจากนั้นก็ไปถากหญ้าถางป่านิดหน่อย ก็สามารถทำไร่ ปลูกผักได้แล้วได้ที่ดินไว้ทำกินอีก ช่วงหลังก็ชักชวนเพื่อนบ้านไปทำไร่ ใกล้ ๆ กัน ต่างก็จับจองที่ดิน ต่อมาอีกหลายปีก็มีการปักหลักแบ่งเขต" วิถีการผลิตแบบพอเพียงชุมชนชาวสวนยางพาราที่ผ่านมาในอดีตนั้น มีการบริหารจัดการกับสภาพธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ได้อย่างสมดุลกับการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชน ทำให้ระบบเศรษฐกิจของชุมชนมีความเชื่อมโยงใกล้ชิดสัมพันธ์กันระหว่างการผลิตและการบริโภค เกือบทุกครัวเรือนสามารถพึ่งพิงแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชนได้ อาจจะยังมีบ้างที่ต้องพึ่งพิงจากภายนอกชุมชนแต่เป็นเพียงส่วนน้อย

ในส่วนของการรักษาพยาบาลยามเจ็บไข้ไม่สบาย ช่วงนั้นทางการแพทย์แผนปัจจุบันและบริการสาธารณสุขยังไม่แพร่หลาย สถานพยาบาลอยู่ไกล เมื่อเจ็บไข้ไม่สบายชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้การรักษาแบบพื้นบ้าน คือการรักษาด้วยสมุนไพรร่วมกับความเชื่อทาง เช่น ไปหาหมอดูดูดวงชะตาว่าถูกของ หรือถูกผี และมีการรักษาเอาสมุนไพรจำพวก รากไม้ ใบ้ไม้ ลำต้น ตามแต่สรรพคุณในการรักษาโรคของสมุนไพรแต่ละชนิด มาใช้เป็นส่วนประกอบของเครื่องยาเพื่อรักษาโรคแต่ละชนิด เช่น เอาใบสวดตำรักษาโรคพยาธิในเด็ก เอาหัวไพรมาฝนนำมาทาสำหรับรักษาโรคลมพิษ เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีการทำบุญสะเดาะเคราะห์ มีการเข้าโนราห์โรงครู มีการเสี่ยงทายและถามถึงอาการป่วยจากครูหมอผู้ที่เป็นคนทรง บางครั้งผู้ทรงจะแสดงท่าทางต่างๆ ออกมา คนที่เข้าร่วมก็สอบถามถึงอาการ และวิธีการรักษา นอกจากยัง มีโนราห์โรงครูในการสะเดาะเคราะห์

ในส่วนของการผลิตของชุมชนก็มีความหลากหลาย โดยเป็นไปตามปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ นอกจากอาหารที่ยังมีอย่างสมบูรณ์ในชุมชนแล้ว ชุมชนยังต้องผลิตอย่างอื่นเพื่อการดำรงชีวิตด้วย เช่น ที่อยู่อาศัย เครื่องมือเครื่องใช้ สมุนไพร ฯลฯ ดังนั้น ความต้องการในการบริโภคของครัวเรือนจึงเป็นตัวกำหนดขนาดหรือปริมาณการผลิต ระดับความพอเพียงของชุมชนไม่ได้ถูกจำกัดด้วยเทคโนโลยีการผลิตแม้ว่าสภาพการผลิตจะมีความก้าวหน้าน้อยก็ตาม แต่ก็นำมาซึ่งผลผลิตที่มากจนเกินระดับความต้องการในการบริโภค ในครัวเรือน ความล้าหลังของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การคมนาคมขนส่งระหว่างตัวเมืองนครศรีธรรมราช กับอำเภอฉวาง ตำบลไม้เรียง หรือหมู่บ้าน ระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน ทำ

ให้ชุมชนถูกแยกออกจากกันโดยสิ้นเชิงระหว่างฉวางกับไม้เรียง จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2500 มีการสร้างถนนสายหลัก ๆ การเชื่อมระหว่างตัวจังหวัดกับอำเภอ โดยความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ จากภาครัฐตั้งแต่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาดังกล่าว ได้ผนวกชุมชนเข้าสู่ส่วนกลาง ไม่ว่าจะเป็นเหตุผลเกี่ยวกับด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมืองของประเทศ ชุมชนไม้เรียงจะไม่ได้หาประโยชน์จากการพัฒนาดังกล่าวโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะระบบเศรษฐกิจชุมชนไม้เรียง ก่อนพ.ศ. 2504 มีความเป็นอิสระของชุมชนเอง โดยที่ชุมชนก็สามารถดำรงอยู่ได้อย่างพอเพียงด้วยตนเอง

ปัจจัยและเงื่อนไขของความเป็นอยู่ก่อนการเข้ามาของระบบทุนนิยม

ระบบชุมชนชาวสวนยางพารามีปัจจัยและเงื่อนไขของความเป็นอยู่ที่เกิดจากชุมชนมีการผลิตปัจจัยในการดำรงชีพขึ้นได้ด้วยตนเอง ข้อเท็จจริงจากการศึกษา พบว่า ชุมชนชาวสวนยางพาราเป็นชุมชนที่ปรับเปลี่ยนมาจากระบบชุมชนชาวนา ทั้งนี้เห็นได้จากการที่ชุมชนมีความสามารถในการผลิตของชุมชน เพื่อเป็นกลไกในการบ่มเพาะและสร้างหลักประกันว่าทุกครัวเรือนสามารถผลิตได้พอเพียงแก่การบริโภค อันเกิดจากการที่แต่ละครัวเรือนมีอำนาจเหนือปัจจัยการผลิตภายในชุมชน ไม่ได้กระจายออกสู่ภายนอกชุมชนมากนัก อีกทั้งแบบแผนการบริโภคเครื่องมือเครื่องใช้ที่ขึ้นอยู่กับความสามารถในชุมชน เพราะความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ที่เอื้อต่อการดำรงชีพโดยตรงและทำให้ปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพ นอกจากนี้เงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือการชุมชนมีความเป็นอิสระจากระบบเศรษฐกิจภายนอก ทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพการผลิตภายใต้ อำนาจของระบบเศรษฐกิจในชุมชน อันได้แก่

1. ความสามารถในการผลิต

ชุมชนในอดีตมีความพอเพียงในด้านการผลิต มีรูปแบบการจัดระเบียบทางสังคม ที่มีความสัมพันธ์กับบรรทัดฐาน เงื่อนไข และกระบวนการผลิต ที่เป็นผลมาจาก ความรู้ทักษะ ความเฉลียวฉลาดและภูมิปัญญาของชุมชนในการดำรงชีพและการผลิต ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดลักษณะของการผลิตในชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการทำสวนยางพาราเป็นสิ่งที่มีมาแต่เดิม ชุมชนสามารถผลิตขึ้นเองได้เกือบทั้งหมด โดยใช้วัสดุที่มีอยู่แม้ว่าจะมีความก้าวหน้าน้อย แต่ก็สามารถทำให้เกิดผลผลิตที่เพียงพอแก่ความต้องการในชุมชน เครื่องมือที่ชุมชนผลิตขึ้นเองนั้นส่วนหนึ่ง ทำจากวัสดุ

ที่มีอยู่ในธรรมชาติ เช่น กะลามะพร้าว ใบไม้ กิ่งไม้ ฯลฯ ในส่วนที่ซื้อคือสิ่งที่ไม่สามารถผลิตเองได้ โดยเฉพาะเครื่องมือที่ทำด้วยโลหะ เช่นมีดกรีดยาง ทั้งความรู้ในการผลิตปัจจัยในการดำรงชีพและความรู้ในการผลิตเครื่องมือดังกล่าวมีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง ลักษณะวิถีการผลิตแบบพอเพียง ทำให้คนรุ่นหลัง ๆ สามารถดำรงอยู่ได้อย่างพอเพียงเช่นเดียวกับคนรุ่นก่อน โดยกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดได้เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของชุมชน ดังเช่นที่ บุญสร้าง พารา[1] เล่าให้ฟังว่า “ซื้อมีดกรีดยางมาอันหนึ่งใช้ได้นับเป็นปี หรือนำเหล็กแหนบรถยนต์ไปให้ช่างตีเหล็กช่วยตีให้ ส่วนอุปกรณ์อื่นที่รองน้ำยางใช้กะลามะพร้าว ที่กรองน้ำบ้างทำจากใบหญ้าหรือฟางข้าว เอาใบไม้ทำลิ้นต่อให้น้ำลงในกะลา ทำน้ำส้ม(น้ำกรด) จากใบเงาะหมักน้ำยางจะออกมาสีสวย ช่วงหลังก็เอากระป๋องอลูมิเนียม เช่น กระป๋องปลากระป๋องเอาฝาบนและท้ายออก เป็นแผ่นผืนผ้า แล้วตัดให้มีขนาดประมาณกว้าง 1 นิ้ว ความยาวตามขนาดความสูงของกระป๋อง แล้วพับกลางไว้เป็นที่ส่งน้ำยางให้เข้าในกะลา เครื่องมือต่าง ๆ หากประดิษฐ์ขึ้นมาเองได้ต่างก็ทำกันเองไม่ต้องซื้อ”

ตัวอย่าง การทำลิ้นยาง

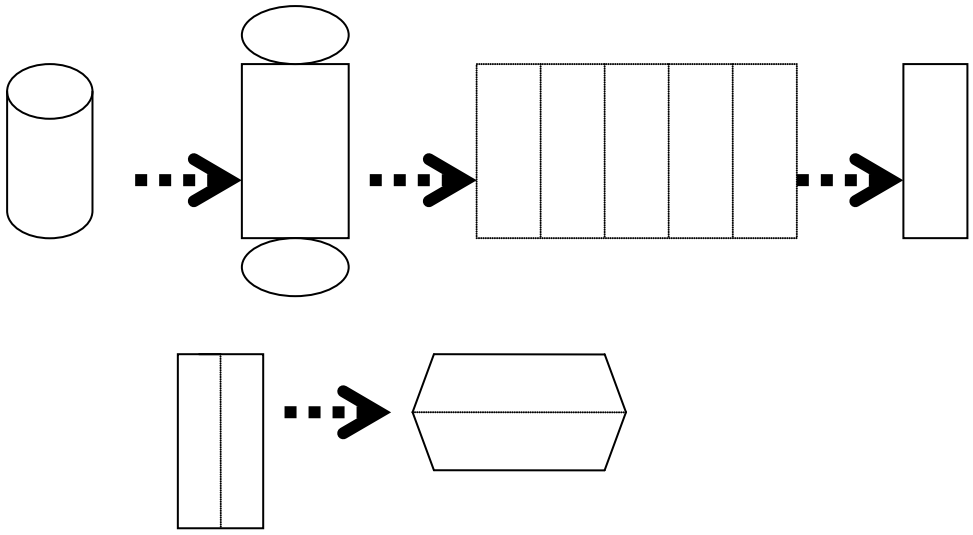

[1] บุญสร้าง พารา(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าในระบบเศรษฐกิจแบบชาวสวนยางตามแบบเดิม คือ เศรษฐกิจแบบพอเพียง ชุมชนจะมีกระบวนการผลิตอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้เองในชุมชน กระบวนการดำรงชีวิตเป็นผลลัพธ์ของความสัมพันธ์ในการผลิตของคนในชุมชนทำให้กิจกรรมในทางเศรษฐกิจแบบนี้ในทุกมิติเกิดขึ้นเป็นวงจรอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในการดำเนินชีวิตที่ผลิตเพื่อการดำรงชีพ จะมีกลไกการผลิตซ้ำเป็นพื้นฐานทำหน้าที่ในการรักษาและดำรงซึ่งวิธีการผลิตตามแบบเดิม นั่นคือกระบวนการสืบทอดความรู้และความสามารถในการผลิตเพื่อความพอเพียง อันเป็นกลไกการสืบทอดวิถีชีวิตของคนรุ่นต่าง ๆ นับได้ว่าเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญในการที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ในภาวะที่ต้องพึ่งพิงตนเองสูง เพราะแม้ว่าธรรมชาติจะได้ให้ปัจจัยที่หลากหลายในการดำรงชีพต่าง ๆ แต่ความรู้ความสามารถในการผลิตของครัวเรือนยังเป็นหลักประกันอีกประการหนึ่งที่สำคัญของชีวิตแบบพอเพียง ที่ไม่สามารถหาซื้อปัจจัยที่จำเป็นแก่การดำรงชีพดังกล่าวได้จากที่ใด

2. พื้นฐานความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของชุมชน

ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันของสมาชิกในชุมชน เป็นเงื่อนไขสำคัญทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยกัน ชาวบ้านมีการแบ่งปันกันด้วยมิตรไมตรี เช่น เก็บผลผลิตจากป่าเขามาได้ก็แบ่งปันกันหรือแลกเปลี่ยนตามอัตภาพ ในลักษณะเดียวกันในเวลาต่อมาจะรับไมตรีตอบกลับจากเพื่อนบ้านเช่นนี้เช่นกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนแบ่งบันกันไม่ต้องพึ่งพาเงินตราในการแลกเปลี่ยน ชุมชนจึงมีความเป็นอิสระจากระบบเศรษฐกิจภายนอก ความต้องการขั้นพื้นฐานจึงสามารถบรรลุได้ภายใต้การพึ่งพากันภายในชุมชน หากเมื่อครัวเรือนใดขาดแคลนปัจจัยยังชีพหรือขัดสนบางครั้งก็สามารถหยิบยืมช่วยเหลือกัน การผลิตในชุมชนจึงเป็นกิจกรรมที่ถือได้ว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง นับเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการในระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเอง ด้วยกลไกการผลิตในระดับครัวเรือน และชุมชน

การผลิตของคนในชุมชนไม้เรียงในช่วงนี้ เป็นช่วงเวลาที่มีการพึ่งพิงตนเองสูง ปัจจัยในการดำรงชีพเกือบทุกอย่างผลิตขึ้นใช้เอง เครื่องมือและเทคโนโลยีในการผลิตยังไม่มีความก้าวหน้าใช้แรงงานคนและสัตว์ในหมู่บ้านนับเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญมาก สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนวัฒนธรรมของการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันในชุมชน โดยวัฒนธรรมดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ซึ่งคำว่า ญาติ ในที่นี้มีความหมายกว้างมากคือ นอกจาก ญาติหมายถึงคนที่สืบสายเลือดเดียวกันแล้ว การสมรสด้วยกันทำให้ทั้งญาติของฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย

ต่างก็นับเป็นญาติกัน และญาติที่เป็นญาติของญาติก็ถือว่าเป็นญาติกันด้วย บนพื้นฐานความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการช่วยเหลือแรงงานขยายกว้างมากขึ้น เป็นไปในลักษณะที่เกื้อกูลกัน ไม่แข่งขันเอารัดเอาเปรียบกัน กระบวนการของการช่วยเหลือแรงงานเริ่มต้นขึ้นเมื่อสมาชิกคนใดคนหนึ่งในชุมชนต้องการความช่วยเหลือแรงงานมีออกปากขอแรงจากคนในชุมชนไว้ล่วงหน้า ซึ่งอาจเป็นญาติ เพื่อนบ้านหรือคนที่รักใคร่ชอบพอกัน ลักษณะของการช่วยเหลือและจำนวนผู้ช่วยเหลือมากน้อยเพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะและปริมาณงาน ในการออกปากขอแรงดังกล่าวผู้ที่ไปช่วยเหลือส่วนใหญ่จะต้องรีบสะสางงานของตนให้หมดหรือเหลือน้อยลงเพื่อที่จะได้ไปช่วยแรงงานอย่างเต็มความสามารถ ผู้ที่ไปช่วยเหลือต้องนำเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ติดตัวไปด้วย เช่น หากไปช่วยถางป่า ก็จะนำพร้า ขวานติดตัวไป หรือหากไปช่วยปลูกบ้านจะต้องมีเครื่องมือในการสร้างบ้าน เช่น ค้อน ขวาน เลื่อย สิ่ว หรืออื่น ๆ เป็นต้น การไปช่วยงานดังกล่าวทำกันอย่างเต็มที่เต็มกำลัง ไม่แตกต่างไปจากการทำงานของตนเอง และการทำงานส่วนใหญ่ไม่มีการกำหนดว่าจะเริ่มงานเวลาใดและเลิกงานกันเวลาใด แต่จะนับเอาเวลาจากแสงสว่างของดวงอาทิตย์เป็นเวลาในการเริ่มงานและเลิกงาน การช่วยเหลือแรงงานแบบดั้งเดิมที่กล่าวนี้ไม่มีการเรียกร้องผลประโยชน์ใด ๆ จากผู้ที่ได้รับการช่วยเหลือแรงงาน ไม่ว่าจะเป็นค่าตอบแทน หรือการเลี้ยงดูที่ต้องมีความพิเศษ แต่โดยส่วนใหญ่เจ้าของงานหรือคนที่ไปออกปากจะทำข้าวปลาอาหารหวานคาวไว้เลี้ยงผู้ที่มาช่วยเหลือ ในบ้างครั้งอาจจะแถมด้วยเหล้ายาปลาปิ้ง ประภาส คำแหง[1] ได้เล่าให้ฟังว่า “ออกปากเค้าช่วยถางป่า เพื่อทำไร่และปลูกยาง หากว่าตอโพรก(พรุ่งนี้) จะลงมือ ก่อนหน้าสักวันสองวันก็จะไปเที่ยวออกปากเค้าก่อนเค้าจะได้ว่าง ขอช่วยสัก 1-5 คน คนอื่น บางทีที่เค้ารู้ไม่ได้ไปออกปากเค้าก็มาช่วย วันหลังเมื่อมีงานไหรเราก็ไปช่วยเขา ฝ่ายหญิง (ภรรยา) จะจัดเตรียมข้าวปลาอาหารไว้เลี้ยงมื้อเที่ยง ตอนเช้าส่วนใหญ่ก็กินมาจากบ้านกันแล้ว ในช่วงทำงานก็สนุกสนาน พูดคุยโม้กันไปด้วย เสร็จงานตอนเย็นต่างก็กลับบ้าน หากยังไม่เสร็จรุ่งขึ้นอาจจะมาช่วยอีก หรือถ้ายังเหลือเราก็ทำต่อเอง” ดังนั้นจะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมชุมชนที่ถือปฏิบัติในการช่วยเหลือแรงงานดังกล่าวมีรูปแบบของความสัมพันธ์ที่สืบทอดกันมา มีแนวทางปฏิบัติที่มีความแน่นอนและชัดเจน ระหว่างผู้ร้องขอแรงงานและผู้

---

[1] ประภาส คำแหง(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

ช่วยเหลือแรงงาน ซึ่งนอกจากช่วยให้งานบรรลุผลแล้วเป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชนอย่างดียิ่งอีกด้วย

2.1 การบริโภคในชุมชน

ในการบริโภคอาหารที่ถือว่าเป็นปัจจัยหลักและมีความสำคัญยิ่ง คือ ข้าว ย้อนหลังไปเมื่อชุมชนไม้เรียงยังคงเป็นชุมชนหนึ่งที่เป็นสังคมชาวนาโดยที่บรรพบุรุษได้บุกเบิกที่ดินเพื่อทำนา ทำไร่ ซึ่งในระยะเวลานั้นเครื่องมือที่ใช้ในการผลิตยังไม่มีความก้าวหน้าพอที่จะปรับพื้นที่ให้เหมาะแก่การปลูกข้าว การปรับพื้นที่เพื่อทำนาต้องใช้แรงงานคนและสัตว์เป็นหลัก ทั้งการขุดตอและการยกคันนา และใช้วัว ควาย ซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงที่นิยมเลี้ยงกันเพื่อใช้ในการเหยียบนา หรือไถคราด การทำนานั้นเมื่อย่างเข้าฤดูฝนจะต้องมีการไถพรวนที่ดินและทำคันนาให้มั่นคงเพื่อเก็บกักน้ำ สำหรับพื้นที่ที่เป็นเนินหากทำข้าวต้องจะบุกเบิกถางป่า เรียกว่า “การทำข้าวไร่” การทำข้าวไร่นั้นมีการปลูกผักสวนครัวอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น พริก มะเขือ ถั่ว แตง มะละกอ ฯลฯ การปลูกข้าวไร่ ชาวไม้เรียงจะใช้วิธีการแทงสัก การแทงสัก หมายถึง การหาไม้กลมขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1-2 นิ้ว ยาวประมาณ 2 เมตร ใช้พร้าเหลาปลายข้างหนึ่งให้แหลมเพื่อใช้แทงลงในดินให้เป็นรู ชาวบ้านเรียกว่าแทงหลุม แล้วหยอดเมล็ดข้าวลงไปจากนั้นจึงใช้เท้าเขี่ยดินปิดปากหลุม หรือใช้ก้นกระบอกไม้ไผ่ที่ใส่เมล็ดข้าวไว้เพื่อหยอดหลุมในการกดดินให้ปิดข้าวดังกล่าว ในการแทงสักผู้แทงจะต้องมีความชำนาญ โดยต้องไม่ให้หลุมลึกเกินไป หากเจาะลึกเกินไปเมล็ดจะงอกช้าหรือเมล็ดจะเน่า การทำเช่นนี้มักช่วยกันทำถ้าคนหนึ่งแทงหลุม ส่วนอีกคนจะหยอดเมล็ดข้าวเดินตามเป็นแถว ๆ คนที่หลอดเมล็ดต้องรีบหยอดเมล็ด เพราะหลุมที่แทงไว้หากฝนตกน้ำจะลากดินกลบหลุมแล้วต้องแทงสักใหม่อีก ดังนั้นส่วนใหญ่คนแทงสักกับคนหยอดหลุมจะเดินตาม ๆ กันไป หลังจากนั้นประมาณ 15 วัน หากพื้นดินมีปริมาณน้ำฝนและธาตุอาหารที่เหมาะสม ต้นข้าวจะเริ่มงอกและเจริญเติบโต ระหว่างนั้นช่วงก่อนข้าวออกรวงชาวบ้านมักจะซอแรงดายหญ้าหรือวัชพืชอื่น ๆ เนียม ธรฤทธิ์[1] เล่าให้ฟัง

---

[1] เนียม ธรฤทธิ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

ในส่วนของการปลูกข้าวนาปีของชุมชนไม้เรียงต้องพึ่งพิงธรรมชาติเพราะเป็นการทำนาน้ำฝน และจะนิยมทำนาดำ เพราะการทำนาดำการเจริญเติบโตของต้นข้าวจะสม่ำเสมอกัน และให้ผลผลิตสูง โดยอาศัยแรงงานในครัวเรือนช่วยกันดำ พันธุ์ข้าวที่ปลูกมีไม่กี่ชนิด เช่นข้าวเล็บนก ข้าวลูกหนอน ข้าวช่อไม้ไผ่ ส่วนใหญ่จะเป็นพันธุ์ข้าวเล็บนก ซึ่งถือว่าเป็นพันธุ์พื้นเมืองที่เป็นที่นิยมบริโภคของชาวใต้ เนื่องจากเป็นข้าวเจ้าที่ไม่แข็งและอ่อนเกินไป ในส่วนข้าวเหนียวนั้นส่วนใหญ่จะทำเป็นข้าวไร่บ้างเพียงเล็กน้อยไม่นิยมทำนาข้าวเหนียว เพราะข้าวเหนียวชาวใต้ส่วนใหญ่จะเอามาทำขนมมากว่าการบริโภคเป็นอาหารหลัก การทำข้าวนาปีระหว่างนาที่อยู่ในพื้นที่ที่ลุ่มกับนาที่ดอนจะแตกต่างกัน เพราะปริมาณน้ำมากน้อยแตกต่างกัน มีการใช้พันธุ์ข้าวที่เรียกว่าข้าวหนักข้าวเบาแตกต่างไปตามเงื่อนไขของธรรมชาติ โดยพันธุ์ข้าวเบาจะเหมาะสำหรับนาที่เป็นที่ดอน เช่น ข้าวสังหยด เพราะไม่ต้องการน้ำมากเหมือนข้าวหนัก ข้าวหนักจะปลูกที่ลุ่มและมีอายุการเก็บเกี่ยวนานกว่า การเลือกปลูกข้าวจึงปรับตามความเหมาะสมของสภาพพื้นที่ และสอดคล้องกับการคาดคะเนเกี่ยวกับปริมาณน้ำฝน ระยะเวลาในการเพาะปลูกจนกระทั่งเกี่ยวผลผลิตแตกต่างกันระหว่างข้าวหนักกับข้าวเบา โดยข้าวเบาจะใช้เวลาเร็วกว่าคือข้าวเบาจะใช้เวลาประมาณ 3-4 เดือน ส่วนข้าวหนัก ประมาณ 6-7 เดือน แต่ละครัวเรือนจะปลูกข้าวในขนาดการผลิตที่แรงงานในครัวเรือนสามารถทำได้ไม่เกินกำลัง คือ ทำการเพาะปลูกในพื้นที่ประมาณ 5 - 6 ไร่ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้แรงงานในครัวเรือนดูแลทุกขั้นตอนตั้งแต่การไถ การหว่านต้นข้าวในนา การดายหญ้าออกจากคันนา การชักน้ำเข้านา การตกแต่งคันนา(ฟันหัวนา) หรือการเก็บเกี่ยวข้าว อาจจะมีเพื่อนบ้านจะหมุนเวียนกันไปเพื่อช่วยเหลือแรงงานซึ่งกันและกันบ้างในบางครั้ง การเก็บเกี่ยวข้าวทั้งข้าวไร่และข้าวนา ชาวไม้เรียงนิยมเก็บด้วยแกะ เป็นการเก็บมือ ข้าวที่เก็บเรียกเป็นกำมือ หรือเลียง เลียงจะมีขนาดใหญ่เท่ากับ 2 กำมือ เมื่อเก็บเกี่ยวแล้วต้องตากไว้ตามคันนาให้แห้ง แล้วจึงนำมาเก็บไว้ที่เรือนข้าวหรือโรงข้าว ซึ่งมักจะปลูกไว้บริเวณบ้าน เมื่อต้องการบริโภค จะนวดข้าวด้วยเท้าฝัดข้าวด้วยกระด้ง ใส่ครกตำหรือนำไปสีโรงสีในหมู่บ้าน พิน โรมา[1] เล่าให้ฟังว่า “เมื่อสีข้าวมาครั้งแรกนิยมเอาไปถวายพระที่วัด หรือใครสีก่อนก็จะเอาไปให้เพื่อนบ้านหุงด้วย ยิ่งถ้าเปลี่ยนพันธุ์ข้าว

[1] พิน โรมา(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

ชนิดใหม่แล้วจะให้เพื่อนช่วยวิพากษ์วิจารณ์รสชาติของข้าวด้วย" สำหรับแรงจูงใจในการผลิตจะได้ปริมาณข้าวมากน้อยนั้นขึ้นอยู่กับธรรมชาติล้วน ๆ ทั้งปริมาณน้ำฝนและความอุดมสมบูรณ์ของดิน ไม่ใส่ปุ๋ย ใช้แรงงานวัว ควายช่วยไถ แม้ผลผลิตข้าวจะได้ไม่มากนักแต่พอเพียงในการบริโภคในครัวเรือนตลอดปีไม่ต้องซื้อ

นอกจากข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักที่สำคัญของชาวสวนยางพาราแล้ว ชาวสวนยางพารายังจะต้องผลิตและหาอาหารอย่างอื่นด้วย ซึ่งได้แก่ อาหารประเภทเนื้อสัตว์และอาหารประเภทพืชผักต่าง ๆ อาหารประเภทเนื้อสัตว์ เกือบทั้งหมดได้จากธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นจากป่าบนเขาหรือจากแหล่งน้ำ การหาอาหารประเภทเนื้อสัตว์ในอดีตขณะที่ยังมีสัตว์ป่าขนาดใหญ่นั้น ชาวบ้านจะต้องออกไปเป็นกลุ่มเพื่อช่วยกันในการจับสัตว์มาเป็นอาหาร ทั้งนี้เพราะเครื่องมือในการจับสัตว์ยังไม่มีความก้าวหน้าเช่นเดียวกับเครื่องมือในการผลิตปัจจัยดำรงชีพอื่น ๆ เมื่อได้เนื้อสัตว์มาก็จะแบ่งปันกัน แต่ในระยะต่อมา สัตว์ป่าขนาดใหญ่ในพื้นที่ได้ลดลงจนกระทั่งหมดไปในที่สุด เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็ว และความต้องการพื้นที่ในการเพาะปลูกเพิ่มมากขึ้น มีการบุกเบิกที่ดินรุกเข้าไปในพื้นที่ป่า ที่สัตว์ป่าอาศัย ทำให้สัตว์ป่าต้องถอยร่นเข้าไปอยู่ในบริเวณป่าลึกมากขึ้น ดังนั้นอาหารที่ได้จากธรรมชาติจึงเหลือเพียงสัตว์ขนาดเล็ก เช่น กระต่าย ไก่ป่า หมูป่า นก เป็นต้น รวมทั้งกบ เต่า ชนิดต่าง ๆ ที่ยังมีอย่างอุดมสมบูรณ์ในแหล่งน้ำธรรมชาติ การจับสัตว์ของชาวบ้านก็เพื่อนำมาบริโภคเท่านั้น ทำให้มีการทดแทนโดยธรรมชาติจึงสามารถตอบสนองหรือรองรับความต้องการด้านอาหารของชุมชนได้อย่างพอเพียง การหาอาหารนอกจากจะเป็นกิจกรรมประจำวันแล้ว ในช่วงฤดูแล้งหลังจากเสร็จสิ้นฤดูกาลเก็บเกี่ยว ชาวบ้านจะพากันทำเครื่องมือในการจับสัตว์ เช่น แห ลอบ ไซ แร้ว เป็นต้น เครื่องมือในการล่าสัตว์ที่ชาวบ้านผลิตนั้นเป็นเครื่องมือพื้นฐานที่มีความสามารถในการล่าต่ำ ดังนั้นในการจับสัตว์ชาวบ้านจึงต้องช่วยเหลือกัน

อาหารประเภทพืชผักที่บริโภคในครัวเรือนมาจาก 2 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งได้มาจากป่า เป็นพืชผักตามฤดูกาลที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่ชาวบ้านไม่ต้องเพาะปลูกหรือดูแล เช่น เห็ด หน่อไม้ ผักพื้นเมืองต่าง ๆ พืชผักประเภทนี้จะเกิดขึ้นในป่าและเติบโตตามธรรมชาติ ชาวบ้านจะทราบดีว่าแต่ละฤดูกาลจะสามารถไปหาเก็บผักชนิดใดในบริเวณพื้นที่ไหน จึงเป็นการหาอยู่หากินแบบพอเพียง โดยสมาชิกในแต่ละครัวเรือนจะเข้าไปเก็บพืชผักเหล่านี้จากป่า การเข้าป่าแต่ละครั้งอาจเข้าไปเป็นกลุ่ม ในกรณีที่มีเพื่อนบ้านบางคนไม่สามารถหาอาหาร

จากป่าได้ ก็จะได้รับการแบ่งปันจากเพื่อนบ้านที่เข้าไปหาอาหารด้วยกัน และหากได้อาหารมากกว่าการบริโภคของครัวเรือน เพราะเป้าหมายในการหาอาหารก็เพื่อการบริโภคเท่านั้น ส่วนเกินที่มากกว่าความต้องการบริโภคจึงถูกนำมาแบ่งปันกัน และไม่มีความจำเป็นที่จะต้องสะสมอาหารไว้บริโภคมากนัก เนื่องจากธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์และมีอาหารให้บริโภคทุกฤดูกาลตลอดปี นอกจากนี้ ความพอเพียงด้านอาหารอีกส่วนหนึ่งได้มาจากการเพาะปลูกขึ้นเองของชาวบ้าน ในแต่ละครัวเรือนจะมีพื้นที่ส่วนหนึ่งสำหรับเพาะปลูกพืชอาหารที่ไม่สามารถหาได้จากธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ พืชผักสวนครัวต่าง ๆ เช่น พริก มะเขือ ขมิ้น ตะไคร้ เป็นต้น โดยจะใช้บริเวณข้างบ้านเป็นพื้นที่ปลูกพืชเหล่านี้

ระดับการบริโภคของชุมชน สิ่งของที่บริโภคมาจากการผลิตขึ้นเองและการแลกเปลี่ยนภายในชุมชนและระหว่างชุมชน ในระยะเวลาดังกล่าวครัวเรือนจึงยังไม่มีภาระหนี้สิน และแม้ว่าหน่วยการบริโภค คือ ครัวเรือน แต่ในการผลิตของแต่ละครัวเรือนนอกจากจะคำนึงถึงความพอเพียงในครัวเรือนของตนเองแล้ว ซึ่งเป็นการผลิตบนพื้นฐานที่คำนึงถึงความมั่นคงด้านอาหาร ส่วนการบริโภคเพื่อการลงทุนในการผลิต พบว่าเป็นการลงทุนในระดับครัวเรือน ซึ่งมีการลงทุนเกี่ยวกับเครื่องมือในการผลิตเฉพาะในส่วนที่ชุมชนไม่สามารถผลิตเองได้ ส่วนปัจจัยในการผลิตอื่นนอกจากแรงงานของคนแล้วยังคงพึ่งพิงธรรมชาติโดยสมบูรณ์

การบริโภคของชุมชนชุมชนไม้เรียงในช่วงนี้ จึงเป็นการบริโภคเพื่อการยังชีพ ซึ่งถือว่าเป็นการบริโภคในระดับพื้นฐานที่ยังไม่มีการบริโภคเพื่อความสะดวกสบายหรือความฟุ่มเฟือย และขนาดการบริโภคขึ้นอยู่กับความสามารถในการผลิต สิ่งของที่บริโภคจึงมาจากการผลิตขึ้นเองและการแลกเปลี่ยนภายในชุมชนและระหว่างชุมชน ดังนั้น ในระยะดังกล่าวจึงไม่มีภาระหนี้สิน และแม้ว่า หน่วยการบริโภค คือ ครัวเรือน แต่ในการผลิตของแต่ละครัวเรือนนอกจากจะคำนึงถึงความพอเพียงในครัวเรือนของตนเองแล้ว ยังคำนึงถึงความพอเพียงของครัวเรือน ซึ่งอาจเป็นครัวเรือนของเครือญาติใกล้ชิดด้วย หากเกิดกรณีผิดปกติขึ้นในครัวเรือนดังกล่าวที่ทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่พอเพียง ด้วยความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าว ทำให้ทุกครัวเรือนในชุมชนมีความพอเพียงเกิดขึ้นได้แม้ในภาวะวิกฤต ซึ่งเป็นการผลิตบนพื้นฐานที่คำนึงถึงความมั่นคงด้านอาหาร และหลักการดังกล่าวได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการผลิตเพื่อขายมากนัก

ส่วนลักษณะของการบริโภคเพื่อการลงทุนในการผลิต พบว่า เป็นการลงทุนในระดับครัวเรือน มีการลงทุนเกี่ยวกับเครื่องมือในการผลิตเฉพาะในส่วนที่ชุมชนไม่สามารถผลิตเองได้ ส่วนปัจจัยในการผลิตอื่นนอกจากแรงงานของคนแล้วยังคงพึ่งพิงธรรมชาติโดยสมบูรณ์ ซึ่งนอกจากธรรมชาติจะให้ปัจจัยการผลิตแล้ว ยังให้ปัจจัยในการดำรงชีพอีกด้วย

2.2 ที่อยู่อาศัย

ในอดีตชาวไม้เรียงมักนิยมปลูกบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกัน เพื่อความปลอดภัยทางสังคม วัสดุในการปลูกสร้างบ้านส่วนใหญ่ คือ ไม้ ซึ่งในปัจจุบันยังมีบ้านเรือนที่ก่อสร้างแบบโบราณปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง ไม้ที่นำมาปลูกสร้างบ้านได้มาจากบนภูเขาหรือไม้ที่ขึ้นเองในละแวกบ้าน ได้แก่ ไม้หลุมพอ ไม้ตะเคียน ไม้เทียม ไม้ยาง เป็นต้น ลักษณะของบ้านเรือนในอดีตจะเป็นบ้านชั้นเดียวใต้ถุนสูงเพื่อป้องกันสัตว์ร้าย ป้องกันน้ำหลากในช่วงฤดูฝน เพราะฝนจะตกเกือบตลอดทั้งปี และมีการยกใต้ถุนสูงเพื่อให้มีพื้นที่ใช้สอยในชีวิตประจำวันโดยทุกบ้านจะมีแคร่ไว้ใต้ถุนสำหรับรับแขกและนั่งพูดคุยกันยามว่าง การปลูกสร้างที่อยู่อาศัย แม้ว่าจะต้องอาศัยความรู้เฉพาะทางจากผู้ที่มีความชำนาญในการช่างและต้องอาศัยแรงงานจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการช่วยเหลือกันในด้านแรงงาน มากกว่าจ้างเป็นตัวเงิน

“ในสมัยก่อนการที่สร้างบ้าน ต้องใช้เลื่อยมือมาเลื่อยไม้ซุงเป็นท่อน ๆ แล้วผ่าเป็นแผ่น ๆ ใช้เวลาหลายวันทีเดียวนานเป็นเดือน ๆ ต้องใช้ความพยายามเลื่อยสะสมไปเรื่อย ๆ การทำบ้านสมัยก่อนนั้นใช้ตะปูน้อยมากส่วนใหญ่ใช้วิธีการเข้าไม้ หรือเจาะไม้เป็นเดือยใส่แทนตะปูบ้านบางหลังสร้างได้ไม่ต้องใช้ตะปูสักตัว บางบ้านยังมีการทำรางน้ำไว้รับน้ำฝนโดยเอาไม้ไผ่มาทำระแนงต่อกับหลังคา เขาทำเอาเองทุกสิ่งทุกอย่างจากวัสดุที่มีในท้องถิ่น” สุวรรณ ชมจุ้ย[1]

---

[1] สุวรรณ ชมจุ้ย(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

2.3 การแบ่งงานกันทำระหว่างเพศ

การทำงานและหน้าที่ต่าง ๆ ของสมาชิกในครัวเรือนและชุมชนเกิดจากความแตกต่างกันระหว่างเพศ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการแบ่งหน้าที่การงานในครัวเรือนและชุมชนจนเกิดเป็นระบบการผลิต การบริโภค การจำแนกแจกจ่าย และการบริการระหว่างกัน รวมทั้ง แบบแผนประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชุมชน มีผลให้เกิดการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศชายและหญิงเช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นการจัดระเบียบความสัมพันธ์เริ่มจากกลไกในระดับครัวเรือนสู่ชุมชน มีการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงและชายในกิจกรรมที่เป็นกิจวัตรในแต่ละวัน เช่น ผู้หญิงมีหน้าที่ในการหุงหาอาหาร ดูแลบ้านเรือน ในขณะที่ผู้ชายจะทำงานนอกบ้านกรีดยาง ถางป่า เลี้ยงสัตว์ หาอาหารจับสัตว์น้ำกุ้ง หอย ปู ปลา ล่าสัตว์ เป็นต้น

การแบ่งหน้าที่และบทบาทของสมาชิกในครัวเรือนมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน ตามลักษณะของการใช้แรงงานและลักษณะความรับผิดชอบ หรืออาจกล่าวได้ว่างานในบ้านกับงานนอกบ้าน โดยงานที่ต้องใช้กำลังแรงงานมากและเป็นงานที่มีความเสี่ยงภัยสูงมักจะเป็นงานของหัวหน้าครอบครัวซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นงานของผู้ชาย เช่นการตัดไม้ การไถนา งานยกร่องสวน แม้ว่าผู้หญิงที่เป็นภรรยาจะมาช่วยบ้างก็เป็นเพียงส่วนน้อย และงานที่เสี่ยงภัยสูง เช่นงานเฝ้าทรัพย์สินวัวควาย ซึ่งมีโอกาสพบกับโจรผู้ร้ายมากก็เป็นหน้าที่ของผู้ชายแต่เพียงผู้เดียว จะเห็นได้ว่าในอดีตนั้นบทบาทและอำนาจของผู้ชายมีมากทำให้ในสมัยนั้นผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนจึงมีอำนาจในการปกครองครัวเรือนของตนเองสูงไปด้วย โดยอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในการทำการใด ๆ อยู่ที่ผู้นำครอบครัวแต่เพียงผู้เดียว สมาชิกคนอื่นในครัวเรือนไม่ว่าจะเป็นลูกหรือภรรยา ต้องอยู่ในกรอบของผู้นำครอบครัวอย่างเคร่งครัด ส่วนงานบ้านทั่วไป ๆ แม่บ้านมีหน้าที่รับผิดชอบทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นการอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา งานเย็บปักถักร้อย และการจัดเตรียมข้าวปลาอาหารไว้เลี้ยงคนในครอบครัว ซึ่งการที่ภายในครัวเรือนสามารถแบ่งหน้าที่กันได้อย่างชัดเจนในสมัยนั้น เนื่องจากยังไม่ต้องกังกลหรือต้องแบกรับภาระการดำรงชีพที่เกิดจากภาวะเศรษฐกิจมากนัก มีเพียงการหาหรือสร้างปัจจัยสี่ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตเท่านั้น มิได้แสวงหาเพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้ หรือเพื่อการสะสมทุน การที่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตจากธรรมชาติมาใช้ในครัวเรือนได้อย่างเพียงพอ ทำให้ไม่จำเป็นต้องดิ้นรนขวนขวายมากนัก ทำให้มีเวลาทำหน้าที่ในครัวเรือนได้อย่างสมบูรณ์

ส่วนบทบาทของเด็กหรือบุตรหลานในครัวเรือนชาวสาวนยางพารา สุวรรณ ชมจุ้ย[1] เล่าว่า "จะมีการแบ่งแยกหน้าที่กัน เช่น โดยเด็กผู้หญิงส่วนใหญ่ต้องช่วยมารดาทำงานบ้าน ทำงานเบา ๆ ปัดกวาดบริเวณบ้านเรือน ส่วนเด็กผู้ชายช่วยเหลืองานของบิดาตามกำลังความสามารถ และเมื่อเด็กมีอายุประมาณ 11-12 ปี ก็สามารถช่วยบิดามารดาในการเก็บน้ำยางจากต้นยางพารามาทำเป็นแผ่นยาง ต่อมาเมื่อเจริญวัยมากขึ้นอายุประมาณ 15-16 ปี ก็สามารถออกไปกรีดยางได้เหมือนกับผู้ใหญ่ เด็กผู้ชายหลายคนจึงออกไปช่วยบิดากรีดยาง"

2.4 ความต้องการปัจจัยการผลิต

การผลิตอาศัยการจัดสรรตามปัจจัยที่มีในชุมชนเป็นหลัก ชาวสวนยางพาราเป็นเจ้าของเครื่องมือเครื่องใช้แทบทั้งหมด การทำสวนยางพาราใช้เพียงปัจจัยเท่าที่มีอยู่ในชุมชนไม่มีการใส่ปุ๋ย ไม่ใช้ยากำจัดวัชพืช สารเคมีทาหน้ายาง หรืออื่นใด เพื่อเพิ่มผลผลิต ดังนั้นระดับการผลิต(การทำสวนยางพารา) เป็นภาวะพอเพียง เสริมรายได้ให้แก่ครัวเรือนเท่านั้น ดังนั้นในช่วงนี้ ชาวสวนยางพาราจึงไม่มีความต้องการปัจจัยการผลิตไปมากกว่าที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการจ้างแรงงาน เงินทุน หรือที่ดิน

ในด้านที่ดิน นั้นพบว่า เจ้าของที่ดินไม่มีความต้องการที่จะหาประโยชน์จากที่ดินในรูปแบบอื่น เช่น การให้เช่า หรือการการทำแบบแบ่งผลการผลิต ทั้งนี้เพราะทุกครัวเรือนในชุมชนคือชาวสวนยางพาราการปลูกและกรีดยางบนที่ดินของตนเอง ดังนั้น ดินจึงเป็นปัจจัยการผลิตพื้นฐานที่สำคัญของทุกครัวเรือน มีการถือครองที่ดินในขนาดที่สามารถทำการผลิตได้ด้วยแรงงานของคนในครัวเรือน บางกิจกรรมอาจจะต้องใช้แรงงานจากเพื่อนบ้านบ้าง ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าชุมชนเองมีการจัดระเบียบความสัมพันธ์การผลิตในรูปของการช่วยเหลือแรงงาน ทำให้ครัวเรือนที่แม้ว่าจะมีแรงงานไม่พอก็สามารถทำการผลิตได้ด้วยระบบของการช่วยเหลือและตอบแทนด้านแรงงาน ความเข้มแข็งของวัฒนธรรมการช่วยเหลือแรงงานที่ปรากฏในระยะนี้ จึงมีผลทำให้ระบบค่าจ้างแรงงานยังไม่เกิดขึ้น และจากการที่ทุกอย่างถูกจำกัดด้วยเป้าหมายของการผลิตแบบพอเพียง ทำให้ความต้องการในด้านเงินทุน เพื่อการผลิตมีน้อยมาก

---

[1] สุวรรณ ชมจุ้ย(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

เช่นกัน การกู้ยืมเงินมีน้อยไม่ว่าในระบบหรือนอกระบบ ดังนั้นเป็นช่วงที่เป็นระยะเวลาที่แบบแผนการบริโภคของชุมชนเป็นการบริโภคแบบยังชีพ และเป็นการผลิตของชุมชนพึ่งพิงธรรมชาติและแรงงานในครัวเรือน มีเป้าหมายอยู่ที่ระดับของความพอเพียงในการบริโภคเท่านั้น จึงไม่มีความจำเป็นที่ชุมชนจะต้องกู้ยืมเงิน ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลในด้านการบริโภคหรือการลงทุนเพื่อการผลิต ดังนั้นความพอเพียงจึงเกิดขึ้นเพราะครัวเรือนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตหลัก ๆ และสามารถควบคุมการผลิตได้ ลักษณะการผลิตของชุมชนชาวสวนยางพาราจะเป็นการผลิตของชาวสวนรายเล็กรายน้อย ที่ทำการผลิตบนที่ดินของตนเองในช่วงนี้การจำหน่ายผลผลิตหรือยางพาราจะอยู่ในรูปของก้อนยางที่เกิดจากการรับน้ำยางสะสมไว้หลาย ๆ วัน ซึ่งน้ำยางแข็งเป็นก้อน เมื่อก้อนมีขนาดใหญ่พอประมาณจึงนำไปจำหน่ายได้เงินมาก็มาใช้จ่ายเฉพาะสิ่งที่จำเป็นในครัวเรือนที่ครัวเรือนไม่สามารถผลิตเองได้

2.5 การแบ่งปันแลกเปลี่ยนตอบแทนซึ่งกันและกันเพื่อความพอเพียง

ความเป็นอยู่อย่างพอเพียงของชุมชนชาวสวนยางพาราในอดีต นอกจากจะเกิดความสามารถในการผลิต และการจัดระเบียบความสัมพันธ์ในการผลิตภายในครัวเรือนด้วยหลักของการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศ หรือการช่วยเหลือแรงงานซึ่งเป็นกลไกในระดับชุมชนแล้ว ความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่นำมาซึ่งความพอเพียง ซึ่งการแลกเปลี่ยนในระยะนี้สามารถจำแนกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ การแลกเปลี่ยนภายในชุมชน และการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนซึ่งหากพิจารณาอย่างผิวเผินแล้วอาจพบว่ารูปแบบทั้งสองเหมือนกันหรือมีความคล้ายคลึงกัน แต่พบว่ามีความแตกต่างปรากฏอยู่ ดังนี้

1) การแลกเปลี่ยนภายในชุมชน

ครัวเรือนต่าง ๆ ภายในชุมชนต่างทำการผลิตเพื่อความพอเพียงของตนเองนั้น ไม่ได้หมายความว่าแต่ละครัวเรือนจะมีความสามารถในการผลิตเท่ากัน หรือสามารถผลิตได้พอเพียงตลอดเวลา ในครัวเรือนที่มีความสามารถในการผลิตต่ำกว่าก็สามารถได้รับความพอเพียง ด้วยลักษณะของความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนแบบต่างตอบแทน ซึ่งหมายถึงแลกเปลี่ยนแบ่งปัน หรือเป็นการหยิบยื่นสิ่งของ ผลผลิต หรือปัจจัยในการดำรงชีพให้แก่กัน ความสัมพันธ์เกิดขึ้นได้ทั้งในลักษณะที่แคบที่สุดคือจะอยู่ในวงของเครือญาติ และลักษณะของการแลกเปลี่ยนนี้ จะขยายไปจนกว้างที่สุดได้ถึงการแลกเปลี่ยนระหว่างครัวเรือนที่เป็นเพื่อนบ้าน

กันหรือกับคนที่รักใคร่ชอบพอกัน เป็นการแลกเปลี่ยนที่มีเป้าหมายแน่นอนว่า จะให้ผลผลิตใดแก่ใคร จำนวนเท่าใด ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายของการแลกเปลี่ยน คือ เพื่อความพอเพียงของครัวเรือนอื่น ๆ ในปัจจุบัน และเพื่อความพอเพียงของครัวเรือนของครัวเรือนตนเองในอนาคต สิ่งของที่นำมาแลกเปลี่ยนกันในภาวะปกติ เช่น ปลา ผัก ผลไม้ หรือแม้แต่อาหารที่ปรุงสุกแล้วก็จะนำไปส่งให้แก่กัน หรืออาจเรียกว่า วัฒนธรรมของการส่งแกงข้ามรั้ว และลักษณะของการแลกเปลี่ยน จะเป็นไปในลักษณะที่เมื่อครัวเรือนหนึ่งนำผลผลิตหรือสิ่งของไปให้อีกครัวเรือนหนึ่ง หากครัวเรือนนั้นมีผลผลิตหรือสิ่งของที่มากกว่าการบริโภคอยู่ ก็สามารถแบ่งปันตอบแทนกลับคืนมาได้ในทันที แต่หากยังไม่มีผลผลิตที่จะแบ่งปันหรือตอบแทนได้ในทันที ก็จะนำไปให้ในภายหลังในลักษณะของการแลกเปลี่ยนแบบ หมูไป – ไก่มา ซึ่งหลักเกณฑ์ของการแลกเปลี่ยนเป็นไปตามหลักของวัฒนธรรมพื้นบ้าน ตามหลักของน้ำใจ หรือขึ้นอยู่กับปริมาณของผลผลิตที่สามารถแบ่งปันหรือตอบแทนกันได้ ดังนั้น การแลกเปลี่ยนในลักษณะดังกล่าว จึงไม่ต้องมีสถานที่กลางในการแลกเปลี่ยนหรือมีตลาด แต่ชาวบ้านจะนำผลผลิตไปให้กันและกันถึงบ้าน เป็นลักษณะของการแลกเปลี่ยนแบบเจาะจงบุคคล

นอกจากนี้ ยังพบว่ามีการแลกเปลี่ยนภายในชุมชนอีกลักษณะหนึ่ง คือ แบบขอกันกินเป็นการแบ่งปันอีกแบบหนึ่งที่แตกต่างไปจากการแบ่งปันแบบหมูไป – ไก่มา เนื่องจากการแบ่งแบบหมูไป – ไก่มา เป็นความสัมพันธ์ที่เริ่มต้นขึ้นจากความต้องการของฝ่ายที่ต้องการให้โดยไม่ได้รับการร้องขอและผู้รับให้ตอบแทนกลับคืนมา แต่การแบ่งปันแบบขอกันกินจะเริ่มต้นจากฝ่ายผู้รับเป็นผู้ร้องขอสิ่งของหรือผลผลิตที่ผู้นั้นเห็นว่าอีกฝ่ายหนึ่ง มีอยู่มากเกินความต้องการในการบริโภค เช่น พืชผักสวนครัวที่ปลูกไว้ ซึ่งขนาดของการร้องขอก็เป็นไปในระดับของการบริโภคเท่านั้น ความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวปรากฏอยู่ตลอดทั่วทั้งหมู่บ้าน โดยไม่ถือว่าเป็นการเอาเปรียบหรือเบียดเบียนผู้อื่น เพราะในวันนี้อาจเป็นผู้ร้องขอแต่ในวันหน้าก็สามารถเป็นผู้ถูกร้องขอได้ในลักษณะเดียวกัน

2) การแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน

ในชุมชนชาวสวนยางพาราในอดีตนั้นนอกจากจะมีการแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชนแล้ว อีกส่วนหนึ่งก็มีจากการแลกเปลี่ยนกันระหว่างชุมชนเกิดขึ้นในลักษณะเกลอเขาเกลอทะเล ระหว่างชุมชนที่มีวิถีการผลิตที่แตกต่างกันมาแลกเปลี่ยนกัน เช่น การแลกเปลี่ยนกันระหว่างชุมชนไม้เรียงซึ่งเป็นชุมชนชายเขามีอาหารป่า เอาสะตอ ลูกเนียง แลกกับกะปิ ปลา

แห้ง ของชุมชนที่อยู่บริเวณใกล้ทะเลที่ทำประมง ในยามที่ไปมาหาสู่กันก็นำฝากซึ่งกันและกัน ชาวบ้านเรียกเกลอเขา เกลอเล ซึ่งถือว่าเป็นชุมชนที่อยู่ในวิถีการผลิตเดียวกัน แต่จะแตกต่างกันตรงที่ลักษณะของการแลกเปลี่ยน หลักเกณฑ์ในการแลกเปลี่ยนไม่ตายตัวพิจารณาจากความสัมพันธ์ส่วนตัว หรือความเป็นเครือญาติ ซึ่งคำว่าญาติมีขอบเขตกว้างขวางมาก ญาติ อาจได้แก่บุคคลที่สืบสายเลือดหรือบรรพบุรุษเดียวกัน เป็นคนลุ่มน้ำเดียวกัน หรือญาติของญาติก็ถือว่าเป็นญาติ เป็นต้น แต่โดยเป้าหมายแล้ว ยังเป็นไปเพื่อความพอเพียงของคู่แลกเปลี่ยนมากกว่าการคำนึงถึงมูลค่าในผลผลิตที่นำมาแลกเปลี่ยนตามหลักเศรษฐศาสตร์

2.6 ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติในชุมชน

ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนไม้เรียงนับว่ามีความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก ชาวบ้านสามารถนำมาบริโภคในชุมชนอย่างพอเพียง การหาอยู่หากินกับธรรมชาติเป็นเงื่อนไขปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพเกือบทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหาร และปัจจัยการผลิตที่สำคัญล้วน มาจากธรรมชาติที่มีให้เก็บเกี่ยวอย่างอุดมสมบูรณ์ ชุมชนแทบจะไม่ได้เข้าไปเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศน์ของสิ่งแวดล้อมเลย ความสมบูรณ์ของป่าไม้ นอกจากจะเป็นที่อยู่ของสัตว์ป่าและพืชผักซึ่งเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านแล้ว ยังเป็นแหล่งกักเก็บน้ำที่สำคัญของพื้นที่ ทั้งในลักษณะที่เป็นน้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน นอกจากนี้ ป่าได้ให้ไม้ที่เป็นวัสดุในการปลูกสร้างบ้านเรือน ในขณะที่แหล่งน้ำเป็นที่อยู่และที่ขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำ เช่น กุ้ง หอย ปลานานาชนิดที่สามารถหาได้ตลอดเวลา และแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูก รวมทั้งเป็นพื้นที่รับและระบายน้ำในฤดูน้ำหลาก เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำท่วมผลผลิต ธรรมชาติในชุมชนยังเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของสมาชิกในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นไปในลักษณะที่วิถีชีวิตของชุมชนสอดคล้องไปตามเงื่อนไขของธรรมชาติ ซึ่งจะเห็นได้จากการปลูกพืชต่าง ๆ ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น ผัก ผลไม้ยางพารา และข้าว ในการปลูกจะคัดเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมในการเพาะปลูก จะจัดสรรการปลูกที่เหมาะสมกับระบบนิเวศของพืชนั้น ๆ ไม่ทำลายระบบนิเวศอื่น ๆ เช่น พืชผักผลไม้จะปลูกไว้บริเวณบ้าน ที่ลุ่มจะปลูกข้าว ที่เนินจะปลูกยางพารา ใช้ระบบการพึ่งพาธรรมชาติของพืชมีการปลูกพืชแบบสมรมโดยปลูกพืชรวม ๆ หลายชนิดไม่เน้นพืชเชิงเดี่ยว โดยอาศัยความหลากหลายนั้นตามความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ การคงสภาพทางนิเวศสิ่งแวดล้อมเอาไว้ ทำให้สิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศเดียวกันดำรงอยู่ได้อย่างสอดคล้องกัน ทรัพยากรธรรมชาติ

สามรถตอบสนองความพอเพียงของทุกคนได้ เนื่องจากลักษณะของการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเป็นไปในระดับการบริโภคเท่านั้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่สามารถทดแทนตัวเองและรองรับความต้องการของชุมชนได้ และเงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ สิทธิการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ยังไม่ถูกจำกัดตามกฎหมายของรัฐ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เป็นสมบัติที่คนในชุมชนดูแลและใช้ประโยชน์ร่วมกัน ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้ชุมชนไม้เรียงในอดีตสามารถดำรงอยู่ในวิถีการผลิตแบบพอเพียงได้เป็นอย่างดี

2.7 ชุมชนไม้เรียงกับความเป็นอิสระทางด้านอาชีพ

ชุมชนไม้เรียงมีลักษณะโครงสร้างทางสังคมที่มีความเป็นอิสระของระบบเศรษฐกิจในชุมชนมีประเพณีวัฒนธรรมเป็นกลไกที่ควบคุมให้ทุกคนดำเนินการผลิตแบบพอเพียงเพื่อให้ทุกคนอยู่รอด เป็นกลไกที่ถูกสร้างขึ้นเป็นเครือข่าย ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนขับเคลื่อนไปอย่างมีดุลยภาพ ทำให้ผู้คนในชุมชนมีอำนาจในการควบคุมระบบเศรษฐกิจของตนเอง มีอำนาจในการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมายและแนวทางของระบบเศรษฐกิจ และมีอำนาจอิสระในการกำหนดความสัมพันธ์ของระบบเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการผลิต การแลกเปลี่ยนหรือการบริโภค ความเป็นอิสระของระบบเศรษฐกิจชุมชนนี้เองที่ทำให้กลไกต่าง ๆ ทำงานไปอย่างสอดประสานกัน แต่การสืบสานระบบเศรษฐกิจของชุมชนไม้เรียงก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไม่สามารถดำเนินต่อไปอย่างเป็นอิสระเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในระดับมหภาคที่เริ่มก่อตัวขึ้นจากอิทธิพลของกระแสทุนนิยมในสังคมไทย ทำให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนเริ่มถูกดึงเข้าสู่ความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจกระแสทุน ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงจากวิถีการผลิตแบบพอเพียงของชุมชนเข้าสู่การผลิตเพื่อการค้า ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่นี้มีการก่อตัวอย่างรวดเร็วจนสามารถการดึงชุมชนเข้าสู่เศรษฐกิจแบบทุนนิยม และทำให้ชุมชนพึ่งพาภายนอกมากขึ้น จนกระทั่งความพอเพียงของชุมชนเริ่มลดลง

ตารางที่ 10 สรุปกระบวนการปรับตัวของชุมชนชาวสวนยางพารากับวิถีการผลิตแบบพอเพียง ก่อนปี พ.ศ. 2504

ช่วงเวลา	ลักษณะของชุมชน	วิถีการปรับตัว
ช่วงเวลาก่อนปี 2504	-ชุมชนพอเพียงในด้านการผลิต -ชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันในชุมชน แบ่งปันกันด้วยมิตรไมตรี	- มีจัดการกับสภาพธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ได้อย่างสมดุล มีการปลูกยางพาราร่วมกับไม้อื่น ๆ (ป่ายาง) ไม่เน้นเพื่อสร้างรายได้หลัก -มีพื้นฐานความสัมพันธ์แบบพึ่งพิงกันและแลกเปลี่ยนกันซึ่งกันและกันภายในชุมชน โดยที่ชุมชนผลิตปัจจัยในการดำรงชีพขึ้นเองแทบทั้งหมด -อาศัยความสามารถในการผลิตสืบทอดความรู้และภูมิปัญญาในการผลิต -มีปัจจัยในการบริโภคอุปโภคในชุมชน (อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค) -ความเป็นอิสระในด้านอาชีพ มีประเพณีวัฒนธรรมควบคุมการดำเนินการผลิต

5.2 ชุมชนชาวสวนยางพาราในช่วงเวลาของการปรับเปลี่ยนเข้าสู่ระบบทุนนิยม (พ.ศ. 2504 - 2540)

ในช่วงการปรับเปลี่ยนเข้าสู่ระบบทุนนิยมช่วงนี้ชุมชนชาวสวนยางพาราไม้เรียงเกิดการปรับเปลี่ยนจากการผลิตแบบพอเพียงเข้าสู่การผลิตระบบทุนนิยม การศึกษาครั้งนี้แบ่งได้เป็นช่วงย่อย 2 คือ ช่วงแรก ระบบเศรษฐกิจที่ปรับเปลี่ยนตามแผนพัฒนาฯ (พ.ศ. 2504 – 2520) ระบบเศรษฐกิจในช่วงพัฒนาทักษะการผลิต (พ.ศ. 2521 - 2540)

ช่วงแรก ระบบเศรษฐกิจที่ปรับเปลี่ยนตามแผนพัฒนาฯ (พ.ศ. 2504 - 2520)

การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2504 เกิดขึ้นหลังจากที่มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ในระยะนี้รัฐบาลได้ดำเนินการปรุงพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศขนานใหญ่ เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมตามแนวทางอารยประเทศ

ในแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่หากพิจารณาจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวสวนยางพารา มีสาเหตุจากมาทั้งสาเหตุภายในและภายนอกชุมชน ในขณะเดียวกันชุมชนชาวสวนยางพาราบางชุมชนได้พยายามรักษาวัฒนธรรมที่เป็นจุดแข็งของชุมชนเอาไว้มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่อรองรับกับภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป จากแนวคิดนี้ได้นำไปสู่ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจชุมชนในช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่าน สะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงที่ว่าระดับของวิวัฒนาการในสังคมต่าง ๆ ณ เวลาหนึ่งมีความแตกต่างกัน ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมีระดับของการวิวัฒนาการแตกต่างกัน โดยสังคมหนึ่งอาจจะปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของชุมชน จนนำไปสู่วิถีการผลิตแบบใหม่ที่ชุมชนมองว่าเป็นผลประโยชน์ต่อชุมชน

เดิมชุมชนไม้เรียงมีวิถีการผลิตแบบยังชีพที่ต้องพึ่งพาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอยู่บนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนแรงงานและผลผลิตระหว่างครัวเรือน มีพลังของการรวมตัวและความมีน้ำใจช่วยยึดโยงความเป็นชุมชนไม้เรียงได้อย่างเข้มแข็ง ชุมชนมีศักยภาพในการพึ่งตนเองสูง นัยยะดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานของระบบเครือญาติ ระบบอาวุโส ระบบอุปถัมภ์และการพึ่งพา และมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน โดยมีสิ่งเหนือธรรมชาติและความเชื่อเกี่ยวกับผีหรือเทวดาเข้ามาเกี่ยวข้องในการให้คุณและโทษเป็นกุลโลบายในการควบคุมการใช้ธรรมชาติเหล่านั้น ส่วนแหล่งความรู้จากภายนอกชุมชนไม่สามารถเข้ามามีบทบาทต่อคนในชุมชนมากนัก

เนื่องจากสภาพภายของชุมชนยังไม่ซับซ้อนจึงไม่จำเป็นต้องปะทะสัมพันธ์กับภายนอกมากนัก แต่ภายหลังการเคลื่อนย้ายและการปรับปรุงถนนการสร้างเส้นทางถนนสายใต้ การขุดแร่ที่ภูเขาศูนย์ การเคลื่อนไหวของขบวนการคอมมิวนิสต์ เหตุการณ์ภัยทางธรรมชาติ ระบบตลาด และนโยบายการพัฒนาของรัฐ ส่งผลให้ชุมชนไม้เรียงเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านวิถีชีวิตของผู้คน และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ได้เข้ามามีอิทธิพลในการตัดสินใจของชาวบ้านทำให้ชาวบ้านหันมายึดอาชีพสวนยางพาราเป็นหลัก เนื่องมาจากความต้องการยางพาราในตลาดโลกยางพาราจึงกลายเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญที่กำหนดวิถีชีวิตของภาคใต้และชุมชนไม้เรียงตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

จากลักษณะที่กล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าในชุมชนเกษตรกรรมชนบทโดยทั่วไปรวมทั้งชุมชนไม้เรียงในช่วงก่อน พ.ศ. 2504 ระบบเศรษฐกิจชุมชนอยู่ภายใต้วิถีการผลิตแบบพอเพียง ซึ่งเป็นวิถีการผลิตก่อนการเข้ามาของระบบทุนนิยม การดำเนินการต่าง ๆ เป็นตามกลไกที่ชุมชนสร้างขึ้น จนกระทั่งเมื่อประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมฉบับที่ 1 การพัฒนาการเปลี่ยนแปลงชุมชนเป็นไปอย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะมีการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าในด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน ขณะเดียวกันอิทธิพลจากภายนอกเริ่มได้เข้าสู่ชุมชนไม้เรียงอย่างชัดเจน ทำให้ระบบเศรษฐกิจของชุมชนถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมที่ก่อตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ผลที่ตามมาคือ เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดำเนินอยู่ก่อน

1.การแทรกซึมของทุนนิยมเข้าไปในมิติการแลกเปลี่ยน : จุดเริ่มต้นของกระบวนการเปลี่ยนผ่านในระบบเศรษฐกิจชุมชนไม้เรียง

การเปลี่ยนผ่านของระบบเศรษฐกิจชุมชนไม้เรียงจากวิถีการผลิตแบบพอเพียงสู่วิถีการผลิตเพื่อการค้า ได้เริ่มต้นขึ้นในมิติของการแลกเปลี่ยน ซึ่งถือได้ว่าเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของการผนวกระบบเศรษฐกิจชุมชนเข้าสู่ระบบทุนนิยม การที่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมแผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาในมิติของการแลกเปลี่ยนดังกล่าว ยังผลให้เกิดต้องการผลประโยชน์ในส่วนของตัวเงินจากระบบเศรษฐกิจชุมชนยางพาราเป็นผลิตผลที่ทำรายได้ชัดเจน เห็นได้จากการขยายตัวของระบบการตลาดที่กว้างขวางขึ้น ทั้งนี้เพราะเป็นสินค้าของตลาดทั้งภายในและต่างประเทศในขณะนั้น เมื่อชุมชนเห็นประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจดังกล่าวจึงหันมาให้ความสนใจปลูกกัน

อย่างกว้างขวาง ผลที่ตามมาคือเป็นเหตุหนึ่งที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนที่ดำรงอยู่ก่อนของสมาชิกในชุมชน

กระบวนการผนวกระบบเศรษฐกิจชุมชนเข้ากับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่เริ่มต้นขึ้นในมิติของการแลกเปลี่ยน คือ ทำให้ผลผลิตส่วนเกินมีมูลค่าสูงขึ้น เมื่อชุมชนนำผลผลิตมาแลกเปลี่ยนผ่านระบบตลาดแบบทุนนิยม เริ่มต้นด้วยการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความต้องการที่จะดำรงชีพในระดับที่สูงกว่าการยังชีพ ซึ่งหมายถึงการทำให้ชุมชนเกิดอุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรม เพราะความต้องการสินค้าจากภายนอกจะเป็นสิ่งจูงใจให้ชุมชนนำยางพารามาขายในระบบตลาดเพื่อแลกเปลี่ยนเป็นเงิน แล้วนำไปซื้อหาสิ่งของที่ต้องการ ซึ่งสินค้าดังกล่าวได้แก่ สิ่งของที่ชุมชนไม่สามารถผลิตได้ เช่น ข้าวสาร น้ำปลา น้ำตาล ปู ปลา อาหารสำเร็จรูป เครื่องประดับต่าง ๆ เป็นต้น

ระบบเศรษฐกิจชุมชนในวิถีการผลิตเพื่อการค้า ภายใต้การควบคุมและชี้นำของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม มีปัจจัยที่เร่งเร้าให้ชุมชนเข้าสู่วิถีการผลิต คือ การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์การพัฒนาของรัฐที่จะนำพาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากประเทศเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม ซึ่งต้องการงบประมาณจำนวนมาก นโยบายที่ให้ความสำคัญกับการที่จะสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ ตามแนวทางอุตสาหกรรมนิยม

เช่นในกรณีที่ภาครัฐได้สนับสนุนการจัดตั้ง “กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง” (สกย.) สิ่งนี้ได้เข้ามามีอิทธิพลในการตัดสินใจของชาวบ้านด้วยการหันมายึดอาชีพสวนยางพาราเป็นหลัก ประกอบกับจุดเปลี่ยนที่สำคัญคือในปี พ.ศ. 2505 ได้เกิดวาตภัยขึ้น ชาวบ้านในพื้นที่ไม้เรียงได้รับความเสียหายทั้งบ้านเรือนและทรัพย์สิน ต้นไม้พืชผลต่าง ๆถูกแรงลมโค่นล้มไปเกือบหมด เมื่อภาครัฐโดยพนักงาน สกย. เร่งเข้าไปในพื้นที่เข้ามาช่วยเหลือชาวบ้านจัดสรรทุนในการให้ทุนเงินในการทำสวนยางพารา ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่จำนวนไม่น้อยตัดสินใจหันมาปลูกยางพาราแทนพื้นที่ที่ต้นไม้โค่นล้มไป

ยางพาราจึงกลายเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญที่กำหนดวิถีชีวิตของชุมชนไม้เรียงและชุมชนอื่นในภาคใต้อีกหลายประการตามมา เมื่อชุมชนได้เปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตสู่การทำเกษตรเชิงเดี่ยวด้วยการทำสวนยางพาราจึงเข้าสู่วงจรระบบทุนนิยมอย่างชัดเจน ยางแผ่นดิบที่ผลิตได้ชาวสวนได้ก็นำไปขายให้กับพ่อค้าคนกลางในตลาดใกล้เคียง ในบางครั้งชาวบ้านถูกกดราคาด้วยเหตุผลที่ว่า ยางแผ่นดิบที่ชาวบ้านผลิตขาดคุณภาพ แต่ชาวบ้านก็ไม่มีอำนาจต่อรองเนื่องจาก

ทุนและข้อมูลข่าวสารการตลาดทั้งหมดอยู่ในมือพ่อค้า ภาครัฐโดยกรมส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์จึงได้เข้ามามีบทบาทโดยมีนโยบายปรับปรุงคุณภาพยางแผ่น ด้วยการจัดให้มีการจัดงานประกวดยางแผ่นขึ้นในปีใหม่ พ.ศ.2513 ที่อำเภอฉวาง มีเกษตรจำนวนมากรวมทั้งชาวบ้านตำบลไม้เรียงได้ส่งยางเข้าประกวด หลังการประกวดพ่อค้าก็ได้ประมูลยางทั้งหมดโดยให้ราคาสูงกว่าท้องตลาด 1-2 บาทต่อกิโลกรัม ในช่วงนี้ชาวบ้านจึงเริ่มมุ่งหวังจากรายได้ยางพาราเป็นสำคัญ วิถีชีวิตของชาวบ้านจึงถูกผูกไว้กับกับการทำสวนยางพารา และเริ่มเรียนรู้ว่ายางแผ่นจะได้ราคาดีหากมีคุณภาพและต้องผลิตให้ได้ปริมาณมากพอ กระนั้นก็ตามการผลิตในชุมชนยังเป็นแบบต่างคนต่างผลิตโดยใช้แรงงานคนเป็นสำคัญ ส่งผลให้คุณภาพยางแผ่นไม่ได้มาตรฐานเดียวกัน อีกทั้งเมื่อมีการผลิตยางพาราเป็นพืชเชิงเดี่ยวชาวสวนยางพาราได้รับผลกระทบโดยตรงจากการผลิตโดยที่ต้องรับความเสี่ยงในแทบทุกด้านตั้งแต่ความไม่แน่นอนของดินฟ้าอากาศ ฝนตกก็กรีดยางไม่ได้ ฝนแล้งต้นยางก็ผลัดใบต้องหยุดกรีด ความเสี่ยงด้านราคาคือทำเสร็จแล้วนำเอาไปขายเพื่อเอาเงินมาใช้จ่ายก็ถูกพ่อค้าเป็นผู้กำหนดราคา เสี่ยงด้านถูกโกงตาชั่งหรือถูกหักความชื้น และอื่น ๆ อีกมากมาย

ในกระบวนการพัฒนาของภาครัฐในช่วงปี พ.ศ. 2518 ที่มีการได้ตัดถนนเข้าสู่หมู่บ้านโดยจากทางเดินเท้าเดิมเป็นถนนลูกรัง เพื่อให้รถยนต์สามารถเข้าออกชุมชนได้สะดวก จากกระบวนการดังกล่าวนี้ นอกจากทำให้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมได้ประโยชน์จากการดูดซับส่วนเกินในรูปของกำไรจากกระบวนการแลกเปลี่ยนแล้ว ยังได้ประโยชน์ในรูปของกำไรจากการระบายสินค้าอุตสาหกรรมเข้าสู่ชุมชนอีกด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบทุนนิยมที่สามารถสะสมทุนได้มากขึ้น ในขณะที่ความพอเพียงในตนเองของชุมชนก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป คือ เริ่มมีการพึ่งพิงปัจจัยในการดำรงชีพจากภายนอกมากขึ้นตามลำดับ

2. ความสนใจของชุมชนไม้เรียงกับแนวทางสนับสนุนระบบทุนนิยม

ระบบเศรษฐกิจชุมชนไม้เรียงในช่วงนี้ เห็นได้ชัดว่าการเข้าร่วมในกระบวนการแลกเปลี่ยนกับระบบตลาด ทำให้เกิดการขนถ่ายส่วนเกินออกจากชุมชน เนื่องจากโครงสร้างความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นธรรม ดังนั้นเมื่อมีส่วนเกินเกิดขึ้น กระบวนการขูดรีดก็มักมีขึ้นตามมา แต่สำหรับชุมชนไม้เรียงช่วงในช่วงเวลานี้ การเข้าไปสัมพันธ์กับระบบตลาดกลับเป็นประโยชน์กับชุมชนเพราะทำให้ยางพาราซึ่งไม่เคยมีมูลค่ามากนัก กลายเป็นสินค้าที่สามารถนำไปแลกเปลี่ยนเป็นเงิน แล้วนำเงินที่ได้ไปซื้อสิ่งของหรือสินค้าที่ต้องการได้ โดยที่ชาวบ้านเพียงแต่

นำยางพารา เข้าไปขายให้กับพ่อค้าคนกลางในชุมชน ก็สามารถมีเงินไว้ใช้จ่ายซื้อสรรพสิ่งที่ต้องการได้แล้ว สำหรับช่วงเวลานี้ชุมชนยังคงผลิตบนพื้นฐานของวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม เช่นเดียวกับในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา คือไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านปัจจัยในการผลิต และเครื่องมือในการผลิตในลักษณะที่เป็นการลงทุนเพิ่มขึ้น สุข สุราษฎร์[1]เล่าให้ฟังว่า การขายยางพาราในอดีตนั้นนิยมขายเป็นก้อน หรือเรียกว่า “ขี้ยาง” โดยเอาไปขายที่ตลาดทานพอ กิโลกรัมละประมาณ 3 บาท หาบไปขายบ้างบรรทุกรถจักรยานไปบ้างตามแต่สะดวก แต่หากขายเป็นยางแผ่นจะได้กิโลกรัมละประมาณ 6-7 บาท ในช่วงนั้นร้านรับซื้อยางในตลาดทานพอมีเพียง 2 ร้าน ขากลับซื้อข้าวของเครื่องใช่ต่าง ๆ กลับบ้าน

จากสภาพการณ์ดังกล่าวทำให้ชุมชนไม้เรียงเริ่มมีการประเมินว่าการเข้าร่วมในระบบตลาดเป็นประโยชน์ เพราะนอกจากจะทำให้ชุมชนได้บริโภคสินค้าใหม่ ๆ และได้บริโภคสินค้าหลากหลายขึ้นกว่าเดิมแล้ว ยังทำให้ภาระในการผลิตปัจจัยในการดำรงชีพของชุมชนลดลง เนื่องจากไม่ต้องผลิตเองทุกขั้นตอน เช่น ในการทำลิ้นยาง จอกยาง เป็นต้น สามารถซื้อหาได้จากท้องตลาด ไม่ต้องหาจากธรรมชาติ อีกทั้งคุณภาพยังดีกว่าอีกด้วย ลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อมีทางเลือกชุมชนก็พร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง โดยที่ชุมชนประเมินว่าชุมชนเองได้รับประโยชน์จากความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงเป็นแรงจูงใจให้ชุมชนมีการแลกเปลี่ยนในท้องตลาดมากขึ้น หน้าที่และระบบงานบางอย่างที่เป็นภาระต้องทำร่วมกับการกรีดยางต่างสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ต้องการดึงให้คนในชุมชนเข้าร่วมในระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า ระบบทุนนิยมจึงประสบความสำเร็จที่สามารถผนวกเอาระบบเศรษฐกิจชุมชนในมิติการแลกเปลี่ยนของชุมชนเข้ากับระบบทุนนิยมได้ ซึ่งสิ่งนี้เกิดจากความร่วมมือของชุมชนเองด้วยส่วนหนึ่ง การก่อตัวดังกล่าวจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนเริ่มมีการสนับสนุนระบบทุนนิยม

---

[1] สุข สุราษฎร์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 10 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

3. ชาวสวนยางพารากับการเข้าร่วมในการแลกเปลี่ยนในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

เมื่อชุมชนเริ่มให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนด้วยตัวเงินผ่านระบบตลาด ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเป็นไปตามหลักการสากลของอุดมการณ์ในระบบนี้ เช่น กำไร มูลค่าในการแลกเปลี่ยน ส่วนเกิน อุปสงค์ อุปทาน เป็นต้น ซึ่งเป็นบรรทัดฐานของความสัมพันธ์แบบใหม่ที่เกิดขึ้นในชุมชนและกำลังเข้ามาแทนที่บรรทัดฐานของการแลกเปลี่ยนแบบแบ่งปันเพื่อความพอเพียงของทั้งสองฝ่าย แต่อย่างไรก็ตามในระยะของการเปลี่ยนผ่านนี้ ชุมชนยังไม่รู้สึกว่าถูกเอารัดเอาเปรียบหรือถูกขูดรีดจากกระบวนการแลกเปลี่ยนแต่ประการใด เพราะในอีกด้านหนึ่งชุมชนยังมีความพอเพียงจากการผลิตที่พึ่งพิงธรรมชาติอันเกิดจาก ความอุดมสมบูรณ์ในชุมชน อีกทั้งความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจภายในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลไกหลัก ๆ เช่นวัฒนธรรมของการช่วยเหลือแรงงานซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในการผลิตยังพึ่งพากันในชุมชน ในช่วงนี้จึงไม่ได้รับผลกระทบจากอิทธิพลของระบบทุนนิยม มากนักความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนภายในชุมชนก็ยังคงมีการแบ่งปันกัน เอื้อเฟื้อกัน แม้ว่าการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนกับชุมชนจะเริ่มลดความสำคัญลง เนื่องจากรูปแบบของการแลกเปลี่ยนเริ่มมีแนวโน้มที่เปลี่ยนแปลงไปสู่การแลกเปลี่ยนผ่านระบบตลาดมากขึ้น และชุมชนมีความต้องการสินค้าจากตลาดมากขึ้นกว่าเดิม

อย่างไรก็ตามในระยะนี้อิทธิพลของระบบทุนนิยม ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในมิติของการแลกเปลี่ยน โดยที่ชุมชนเริ่มเปลี่ยนเป้าประสงค์จากความพอเพียงในการบริโภคเป็นความต้องการทางด้านวัตถุที่จะมาอำนวยความสะดวกสบายให้กับตัวเอง โดยสามารถใช้ตัวเงินในการแลกเปลี่ยนต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็เป็นจุดเริ่มต้นของความเปลี่ยนแปลงที่มีนัยที่สำคัญยิ่งต่อการผนวกชุมชนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า จิตสำนึกความเป็นทุนนิยมได้เริ่มก่อตัวขึ้นในมิติต่าง ๆ ซึ่งเริ่มมีความเข้มแข็งมากขึ้นเรื่อย ๆ และเป็นปัจจัยให้ชุมชนยอมรับและเข้าร่วมในวิถีการผลิตเพื่อการค้าในเวลานี้เป็นอย่างมาก

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน ปราโมทย์ จิราภรณ์[1] ซึ่งได้เล่าให้ฟังว่า “การปลูกยางตอนนั้นก็ไม่ต้องใช้เวลามากนัก หากจะปลูกยางแต่ละบ้านไม่ต้องถางป่าเองเหมือนเมื่อก่อน เพียงมี

---

[1] ปราโมทย์ จิราภรณ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

ตางค์ก็ไปจ้างรถแทรกเตอร์มาไถดันตอไม้รากไม้ออกหมดไม่กี่ชั่วโมงก็เสร็จไม้ต้องใช้เวลานานเป็นวัน ๆ จากนั้นใช้รถไถสามจาน เจ็ดจาน เสร็จแล้วจึงขุดหลุมปลูกได้เลย การปลูกยางก็สามารถหาซื้อพันธุ์ยางดี ๆจากที่มีการเพาะเลี้ยงขายมากมาย ปลูกไปได้สัก 1-2 เดือนจึงค่อยมาดูแลว่ามีต้นยางตายหรือเปล่า หากตายก็นำมาปลูกซ่อมใหม่ เพื่อจะได้โตทันกัน จากนั้น 3-4 เดือนจึงเริ่มใส่ปุ๋ยเป็นครั้งแรกโดยใช้ปุ๋ยเคมีสูตรของยางเล็ก เช่น สูตร 25-7-7 เป็นต้น" ยางพาราได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจขึ้นในระดับมหภาค คือ การที่ภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรมแยกตัวออกจากกันอย่างชัดเจน และมีการส่งเสริมหรือการพัฒนาภาคเกษตรกรรมนั้น โดยข้อเท็จจริงแล้วก็เป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมทั้งสิ้น

ในระยะของการเปลี่ยนผ่านนั้น ขนาดของส่วนเกินจากระบบเศรษฐกิจชุมชนมีเข้ามาอย่างเห็นได้ชัด วิธีการผลิตแบบดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงสู่ระบบทุน ชาวบ้านได้มุ่งเน้นรายได้เป็นตัวเงิน เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการผลิตยางพาราเป็นไปเพื่อสร้างรายได้ ดังนั้น เมื่อมีความต้องการที่จะขยายรายได้ให้มากขึ้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเปลี่ยนแปลงในมิติของการผลิตโดยตรง จากการผลิตเพื่อเสริมรายได้ในครัวเรือนเป็นการผลิตเพื่อสร้างรายได้ จากการศึกษาพบว่าการเปลี่ยนแปลงในด้านการผลิตของชุมชนที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนได้เริ่มต้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2504 ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในมิติของการผลิตนี้ ไม่ได้เกิดจากอิทธิพลของตลาดเท่านั้น หากแต่เป็นความร่วมมือระหว่างภาคการเมืองคือรัฐ และภาคเศรษฐกิจ ในขณะที่รัฐต้องการขยายฐานภาคการเกษตรสู่อุตสากรรม และการส่งออกยางพาราเพื่อเป็นทุนในการพัฒนาบ้านเมือง ภาคเศรษฐกิจก็ได้รับผลประโยชน์จากนโยบายดังกล่าว ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการขยายตัวเศรษฐกิจยางพาราโดยตรง และส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตในภาคเกษตรกรรม ไม่ว่าจะเป็นเครื่องจักรกลการเกษตร ปุ๋ยเคมีภัณฑ์ต่าง ๆ ดังนั้น ชุมชนซึ่งอยู่ในภาคเกษตรกรรมก็ได้รับผลกระทบจากนโยบายดังกล่าว ในลักษณะของโครงการส่งเสริมการเกษตรของรัฐ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อดึงชุมชนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อการค้า ซึ่งเงื่อนไขที่สำคัญในการเข้าร่วมในระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อการค้าในฐานะผู้ผลิต คือ การผลิตสินค้าหรือผลผลิตที่ตรงตามความต้องการตลาด

ช่วงที่ 2 ระบบเศรษฐกิจในช่วงพัฒนาทักษะการผลิต (พ.ศ. 2520 – 2540)

เมื่อชาวสวนยางพาราได้รับผลประโยชน์เป็นตัวเงินจากผลผลิตของยางพารามากขึ้น เนื่องจากสามารถสร้างรายได้เป็นตัวเงินอย่างชัดเจนเมื่อเป็นเช่นนี้การขยายพื้นที่ปลูกยางพาราในไม้เรียงจึงขยายตัวออกไปอย่างกว้าง การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตที่มีการพึ่งพิงปัจจัยการดำรงชีวิตจากภายนอกก็มีมากขึ้นตามลำดับ ทุกครัวเรือนขยายพื้นที่ปลูกยางพาราไปยังพื้นที่สวนผลไม้ พื้นที่ทำนาข้าว พื้นที่เหล่านี้จึงถูกทดแทนด้วยยางพาราตามเงื่อนไขทางการตลาด กล่าวคือเป็นช่วงที่ยางพารามีความเกี่ยวข้องกับระบบการตลาดและภาวะหนี้สิน ซึ่งเป็นช่วงที่ความต้องการในการดำรงชีพที่สูงกว่าการยังชีพ ได้ก่อให้เกิดความต้องการปัจจัยด้านต่าง ๆ ของชุมชนขยายตัวเพิ่มขึ้น การทำสวนยางพารามีการเปลี่ยนแปลงโดยหันมาให้ความสำคัญกับระบบปัจจัยในการผลิต และเทคโนโลยีการผลิตแบบเข้มข้นมากขึ้น ไม่ว่าเป็นปุ๋ยและเคมีภัณฑ์ต่าง ๆ ส่งผลให้การลงทุนด้านการผลิตสูงขึ้น ทำให้ชุมชนต้องเข้าสู่ตลาดทุนอย่างเต็มตัว ชุมชนเริ่มสะสมทุนด้วยการนำยางพาราไปขายให้พ่อค้าคนกลางในตลาด นำเงินที่ได้ไปใช้ในการซื้อหาปัจจัยในการดำรงชีพและปัจจัยการผลิตจากภายนอก แม้ว่าจะมีเงินบางส่วนที่ออมไว้ แต่ก็ไม่เพียงพอที่จะนำมาเป็นทุนในการปรับปรุงการผลิต ที่ขยายตัวกว้างขึ้น ดังนั้น การเข้าสู่ระบบสินเชื่อจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) คือ ตลาดทุนที่รัฐจัดตั้งขึ้นเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของภาคเกษตรกรรม การทำงาน ธกส. มีกลไกที่คล้ายคลึงกับกรมส่งเสริมการเกษตร คือจัดการระบบการเงินทุนให้กู้ยืมแก่ชาวสวน ทำหน้าที่ในการจัดสรรเงินทุนให้กับเกษตรกรที่ปฏิบัติตามเงื่อนไข คือการกู้ยืมเพื่อนำไปผลิตแผนใหม่ ลักษณะดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ธกส. เป็นกลไกของรัฐอีกลักษณะหนึ่งที่ผลักดันและอำนวยการให้ชุมชนไม้เรียงสามารถเข้าร่วมในการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น จากการดำเนินการดังกล่าวต่อมาพบว่า “ในช่วง พ.ศ. 2538-2539 ชาวบ้านในไม้เรียงมีหนี้สินกับ ธ.ก.ส. กว่า 70 ล้านบาท แต่ละปีจะมีหนี้สินเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 15 ทั้งนี้ชาวบ้านยังมีหนี้สินจากเงินทุนนอกระบบ เช่น กู้ยืมจากเครือญาติ จากเพื่อนบ้าน กลุ่มออมทรัพย์ และหนี้สินจากธนาคารพาณิชย์อื่น ๆ ชาวบ้านจะยังคงมีหนี้สินเช่นนี้ไม่มีที่สิ้นสุด ประยงค์ รณรงค์[1] กล่าว

---

[1] ประยงค์ รณรงค์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2552

สำหรับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากระบบเศรษฐกิจชุมชนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมของชาวสวนยางพารานั้นมีเงื่อนไขของการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสามารถจำแนกได้ดังนี้

1) การเปลี่ยนพันธุ์ยางพารา : เงื่อนไขเบื้องต้นของการเข้าร่วมในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

พันธุ์ยางพาราเป็นเงื่อนไขให้การเพิ่มผลผลิตเพื่อการค้า เริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงการปลูกยางพาราเป็นพืชเชิงเดี่ยว พันธุ์ยางพาราที่ปลูกมาจากพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ยางพารา” เป็นพันธุ์ยางพาราส่งเสริมซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาด เพราะเพิ่มปริมาณน้ำยาง การเข้ามาแทนที่ของยางพันธุ์ใหม่ได้ทำให้ยางพาราพันธุ์ดั้งเดิมหายไปในที่สุด ปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นกับชุมชนชาวสวนยางพาราชัดเจนขึ้น ในปี พ.ศ. 2513 หลังจากภาครัฐได้จัดตั้งกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางพาราขึ้น โดยชาวสวนเข้าร่วมเป็นสมาชิก และสิ่งที่เกิดขึ้นเห็นได้อย่างชัดเจนคือเปลี่ยนแปลงการผลิตสู่ระบบพืชเชิงเดี่ยว เพื่อเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้าและใช้พันธุ์ยางพาราชนิดใหม่ตามคำแนะนำสงเสริมของภาครัฐ เช่นพันธุ์ RRIM 600 พันธุ์เดิมที่มีอยู่ถูกมองว่าให้ผลผลิตน้อย การเปลี่ยนแปลงยางสายพันธุ์ใหม่เกิดขึ้นมากในระยะนี้ ทำให้สัดส่วนระหว่างพื้นที่ปลูกพืชชนิดอื่น ๆ ร่วมกับยางพาราลดลงอย่างพร้อมพร้อมกัน ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันว่าในระยะนี้วัตถุประสงค์และเป้าหมายของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปสู่การผลิตเพื่อการค้าตามระบบทุนนิยม

สำหรับยางพาราพันธุ์ RRIM 600 คือยางพันธุ์ใหม่ที่เข้ามาแทนที่พันธุ์ดั้งเดิม โดยการส่งเสริมของรัฐ ผ่านหน่วยซึ่งมีหน้าที่โดยตรง คือ กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางพารา กรมส่งเสริมการเกษตรที่ใช้ราคาและปริมาณน้ำยางสูงกว่าพันธุ์เดิมเป็นเครื่องจูงใจ โดยข้อมูลเกี่ยวกับยางพาราผ่านมาทางผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งมีฐานะเป็นทั้งตัวแทนของรัฐและเป็นผู้นำของชุมชน จึงทำให้ยางพาราเป็นได้รับการยอมรับจากชุมชนมากขึ้น

การปลูกยางพาราเป็นพืชเชิงเดี่ยวตามนำแนะนำของภาครัฐ คือการปลูกที่มีระเบียบเป็นแถวเป็นแนว สุวรรณรัตน์ ชุมจุ้ย[1] เล่าว่า “แต่ก่อนจะปลูกยางนั้นมักจะเอาไม้ไผ่มาปักเป็น

---

[1] สุวรรณรัตน์ ชมจุ้ย(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

แถวไว้ก่อน ชาวบ้านเรียกไม้ที่ปักว่า “ทิ่ว” (ทิ่ว คือไม้ที่นำมาใช้ทำแนวแถว) ที่ส่วนใหญ่ทำจากไม้ไผ่ที่มีลำต้นขนาดเล็กขนาดความยาวประมาณ 1 วา หลังจากปักทิ่วเสร็จจึงเอาต้นยางมาปลูกตามทิ้วที่ปักไว้”

การเตรียมดิน ชาวสวนยางพารามักจ้างใช้แทรกเตอร์ และ รถไถมาดันพื้นที่ โดยเริ่มจากไถสามจานและไถเจ็ดจานซ้ำอีกครั้ง รถไถดังกล่าวว่าจ้างจากชุมชน โดยมีครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจซึ่งมีรถไถใช้ในสวนยางพาราของตนและใช้รับจ้างในสวนยางพาราของอื่นด้วย อัตราค่าจ้างในนั้น ไร่ ละประมาณ 180-200 บาท ปัจจุบันรถแทรกเตอร์ทำได้ตั้งแต่การโค่นต้นไม้ใหญ่ ไถหญ้า รวมทั้งปรับพื้นที่ให้ราบเป็นผืนเดียวหรือบริเวณที่เป็นจอมปลวกต่าง ๆ สามารถปรับให้แนวราบพร้อมที่จะปลูกได้เลย เจ้าของสวนไม่ต้องใช้แรงงานคนเช่นในอดีตการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนทำให้เกิดความรวดเร็ว แต่ต้นทุนค่อนข้างสูง

การปลูก เมื่อมีการปรับพื้นที่เตรียมดินเรียบร้อยแล้ว จะนำไม้ไผ่มาปักเป็นทิวแถวเพื่อเป็นแถวระยะในการปลูกต้นยาง หลังจากนั้นจึงนำต้นกล้ายางมาปลูกพันธ์ที่นิยมปลูกคือพันธุ์ RRIM 600 พันธุ์ BPM 24 พันธุ์ GT พันธุ์ PB ที่ชาวสวนนิยมนำมาปลูกมี 2 พันธุ์ คือพันธุ์ RRIM 600 พันธุ์ BPM 24 หลัก ๆ ซึ่งทั้งสองพันธุ์นี้ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่ามีข้อเด่นด้อยแตกต่างกัน พันธุ์ RRIM 600 เป็นพันธุ์ที่ทนต่อโรคต่าง ๆ ได้ดี ให้น้ำยางไม่มาก แต่ให้น้ำยางสม่ำเสมอไปจนกว่าจะโค่นยางส่วน พันธุ์ BPM 24 เป็นพันธุ์ที่ทนต่อโรคได้ต่ำ สวัสดิ์ รอดคุ้ม[1] บอกว่า พันธุ์ BPM 24 จะให้น้ำยางมากในช่วงแรกของการกรีดแต่หลังจากนั้นกลับให้นำยางลดลง ควรมีผลระบบการกรีด 2 วันหยุดหนึ่งวัน เพื่อไม่ให้น้ำยางออกมากเกินไป และเป็นปัญหาที่ประสบอีกประการหนึ่งคือต้นยางบางต้นจะไม่ให้น้ำยาง ดังนั้นปัจจุบันยางพันธุ์นี้จึงไม่เป็นที่นิยมปลูกชาวบ้านในพื้นที่ไม้เรียงจึงนิยมใช้พันธุ์ RRIM 600 ที่สามารถให้ผลผลิตได้ยาวนานกว่า และเวลาโค่นขายลำต้นได้ราคาดีกว่าเพราะมีสำต้นสูงกว่า ชาวสวนยางพารารายที่มีการขอทุนยางองค์การสวนยาง ซึ่งในส่วนนี้ชาวสวนจะได้รับการช่วยเหลือในเรื่อง พันธุ์ยาง ปุ๋ยเคมี โดยได้รับเงินช่วยเหลือ”

---

[1] สวัสดิ์ รอดคุ้ม(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หัวหน้างานแผนปฏิบัติการ สำนักกองทุนสวนยาง อำเภอนาบอน จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2552.

2) ยางพารากับวิธีการผลิตแบบใหม่

กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางพารา เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตยางพารา กิจกรรมที่ส่งเสริมและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีลักษณะของการให้ความรู้ สร้างความเชื่อ เพื่อผลักดันและอำนวยการให้ชุมชนเข้าร่วมเปลี่ยนแปลงแบบแผนและวิธีการผลิตที่เน้นการใช้ปัจจัยการผลิตแบบเข้มข้น นอกจากมีการพัฒนาพันธุ์ยางพาราที่หลากหลายแล้ว ยังมีเงื่อนไขของการผลิตและวิธีการผลิตแบบใหม่ นับตั้งแต่ การควบคุม การป้องกันวัชพืช การบำรุงต้นยางด้วยด้วยปุ๋ยเคมี เป็นต้น

การปลูกยางพาราพันธุ์ใหม่ด้วยวิธีการผลิตแบบใหม่ที่ให้ผลผลิตตอบแทนสูงกว่าพันธุ์ดั้งเดิม ทำให้การยอมรับวิธีการผลิตแบบเกษตรแผนใหม่ก้าวหน้าขยายตัวกว้างขวางมากยิ่งขึ้น และที่สำคัญคือในระยะนั้น การพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวเป็นแนวทางการพัฒนากระแสหลักและเป็นเพียงกระแสเดียวไม่มีทางเลือกอื่นสำหรับชุมชน ซึ่งลักษณะของการพัฒนาที่ผ่านมาเป็นการให้ข้อมูลเพียงด้านเดียว จึงทำให้ชุมชนถูกดึงเข้าไปในกระแสได้โดยง่าย

ในส่วนของการปลูกยางพาราชาวสวนได้รับการแนะนำการปลูกแบบต่าง ๆ จากนักวิชาการ ซึ่งนักวิชาการได้แนะนำให้ชาวบ้าน และชาวบ้านได้ปฏิบัติตาม ๆ กันไปโดย

วิธีแรก การปลูกโดยใช้ต้นที่ติดตาแล้วเรียกว่า “ตาเขียว” คือการใช้ต้นยางพื้นเมืองที่ติดตาแล้วแต่ยังไม่เจริญแตกออกเป็นต้น ไปปลูกในหลุม ใช้ 1 ต้น ต่อ 1 หลุม

วิธีที่ 2 การปลูกโดยใช้ต้นที่เจริญเติบโตมาจากตาเขียว ที่มีใบเป็นชั้น ๆ เรียกกันว่า “ยางชั้นเดียว” “ยางสองชั้น” “ยางสามชั้น” ส่วนใหญ่มักใช้ยางชั้นเดียวเพราะชาวสวนบอกว่าโอกาสตายต่ำกว่ายางสองหรือสามชั้น โดยปลูกแบบ 1 ต้น ต่อ 1 หลุม

วิธีที่ 3 การปลูกโดยนำยางพาราพันธุ์พื้นเมืองมาปลูกเป็นต้นตอแล้วติดตาเอง โดยถอนต้นยางพันธุ์พื้นเมือง ที่มีใบ 2-4 ใบ มาปลูกในหลุม 2-3 ต้น จากนั้นเมื่ออายุได้ 5-6 เดือนมีโคนต้นโตประมาณเส้นผ่านศูนย์กลาง 1-2 เซนติเมตร จึงนำตายางพาราพันธุ์ดีมาติดหลังจากนั้นถอนต้นยางออกให้เหลือเพียงต้นเดียว สำหรับต้นยางที่ถอนออกหากตาที่ติดสมบูรณ์ก็จะนำไปปลูกในหลุมต่าง ๆ หากเหลือจะใส่ถุงเพาะไว้เพื่อใช้ซ่อมแซมต้นที่ตายไปในภายหลัง

ในด้านการบำรุงรักษา มีการใส่ปุ๋ยให้แก่ต้นยางตั้งแต่ขณะปลูก โดยเริ่มจากใส่ปุ๋ยรองก้นหลุมก่อนที่จะปลูก ปุ๋ยที่ใช้ปักเป็นผลหินผุ หลังจากนั้นตั้งแต่เริ่มปลูกไปจนถึงประมาณ 3 ปีใช้สูตรยางเล็ก เช่น 16-20-0 หรือ 14-4-9 หรือ 16-8-14 ขนาดการใส่ใช้ครั้งแรกประมาณ 1 กำ

มือและมากขึ้นตามอายุของต้นยางคือ ประมาณครึ่งกระป๋องนม โดยใส่ปุ๋ย ประมาณ 2-3 ครั้งต่อปี ครั้นยางพารามีอายุ 4-6 ปีใส่ปุ๋ยยางโตสูตร 15-15-15 ขนาด 1 กระป๋องนม ปีละประมาณ 2-3 ครั้งเช่นกัน และเมื่อที่ยางกรีดได้ก็มักจะใส่ปุ๋ยโดยใช้สูตร 15-15 -15 เช่นเดียวกันโดยใช้ขนาด 1-2 กระป๋องนม ใส่ปีละ 1-2 ครั้ง ทั้งนี้สูตรปุ๋ย ขนาด และระยะเวลาการใส่ตามความเหมาะสมและกำลังซื้อของเจ้าของสวน วิธีการใส่จะขุดหลุม หรือโรยโดยรอบโคนต้นก็ได้ สำหรับการใช้ปุ๋ยมักใช้ตามคำแนะนำของกองทุนชาวสวนยางพารา ชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่ไม่รู้รายละเอียดของตัวเลขปุ๋ยที่ใส่ว่าหมายถึงอะไร สมบูรณ์ พารา[1] กล่าว

สำหรับการกรีดยาง เมื่อยางพารามีอายุได้ 6-7 ปี ลำต้นมีเส้นรอบวงประมาณ 50 เซนติเมตร เป็นช่วงที่เริ่มทำการกรีดยาง การเริ่มกรีดยางเรียกว่า “เบิกหน้ายาง” ระยะนี้ต้องใช้คนตัดที่มีฝีมือการกรีดซึ่งไม่บาดเข้าในเนื้อไม้ความสูงของการเบิกหน้ายางจากโคนต้นประมาณ 50- 60 เซนติเมตร ลักษณะการกรีดแตกต่างกัน เช่นการกรีดครึ่งต้น หรือกรีดหนึ่งในสามของลำต้น ที่พบมากที่สุดเป็นการกรีดหนึ่งในสามของลำต้น หากเป็นสวนยางพาราที่ไม่ขอทุนจากกองทุนสงเคราะห์สวนยางพารา ชาวบ้านจะกรีดตามความสะดวก แต่หากขอทุนมาชาวสวนเริ่มกรีดยางตามระบบกฎเกณฑ์ไปตามแนะนำของนักวิชาการได้แก่ กรีด 1 วันเว้น 1 วัน กรีด 2 วันเว้น 1วัน กรีด 3 วันเว้น 1 วัน

3) แรงงานและความสัมพันธ์กับการลงทุนในการทำสวนยางพารา

เมื่อชาวบ้านในชุมชนไม้เรียงมองเห็นว่าการทำสวนยางพาราสามารถสร้างรายได้ให้ครัวเรือนเป็นที่แน่นอน เริ่มยึดการทำสวนยางพาราเลี้ยงชีพเป็นรายได้หลัก ชาวสวนใช้เวลาและทุ่มเทในการทำสวนยางพาราอย่างเต็มที่ แรงงานที่ใช้นอกจากทำงานตามกำลังของตนเองและสมาชิกในครัวเรือนแล้ว ยังใช้การจ้างแรงงานจากครัวเรือนอื่น ๆ เข้ามาช่วยด้วย แรงงานที่ใช้ในการทำสวนยางพาราสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ แรงงานที่ใช้การปลูกและดูแลรักษายางพารา และ แรงงานในการกรีดยาง ส่วนที่ 1 แรงงานที่ใช้ในการปลูกยาง เริ่มตั้งการเตรียมพื้นที่ ซึ่งในอดีตอาจจะขอแรงเพื่อนบ้านช่วยกันถางพื้นที่ การถางก็ใช้พร้าเป็นส่วนใหญ่ มีบ้างที่ใช้รถแทรกเตอร์ดันปรับพื้นที่ ในการปลูกอาจใช้แรงงานจากสมาชิกในครัวเรือนจากเพื่อนบ้าน

---

[1] สมบูรณ์ พารา(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 3 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2553.

สำหรับการดูแลรักษาสวนยางพาราชาวบ้านดูแลรักษาโดยใช้พร้าถางพวกวัชพืชต่างๆ ออก และใช้จอบถากรอบบริเวณโคนยางหรือถางยาวตลอดแถวแรงงานที่ใช้มักเป็นสมาชิกในครัวเรือน ในส่วนของแรงงานกรีดยางพารา จะเป็นแรงงานในครัวเรือน ในช่วงน้ำท่วมปี พ.ศ. 2531 มีหลายครัวเรือนไม่มีสวนยางพาราเป็นของตนเองจึงรับจ้างกรีดยาง

ชุมชนไม้เรียงกับการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ทุนนิยม

1. การพัฒนาเปลี่ยนแปลงเพื่อไปสู่ความเป็นผู้เชี่ยวชาญการในการผลิตยางพารา

เมื่อชุมชนได้รับการพัฒนาส่งเสริมความรู้ ความสามารถ จนเกิดความเชี่ยวชาญในการผลิตจึงหันไปผลิตยางพาราเป็นผลผลิตหลักที่เป็นรายได้สำคัญของชุมชน ขณะเดียวกันได้ไปพึ่งพิงปัจจัยในการดำรงชีพอื่น ๆ จากระบบเศรษฐกิจทุนนิยม

1.1 ชุมชนถูกกำหนดให้เป็นเพียงผู้ผลิตยางพารา

เมื่อชุมชนเริ่มเข้าสู่ความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม กระบวนการแลกเปลี่ยนได้เกิดขึ้นในลักษณะที่ชาวสวนยางพาราไม่มีอำนาจในการกำหนดเงื่อนไข คุณภาพและราคาของยางพารา ทั้ง ๆ ที่พ่อค้ามีรับซื้อเพียงไม่กี่ราย ประกอบกับการแลกเปลี่ยนที่กระทำโดยลำพังเฉพาะแต่ละครัวเรือน ซึ่งมีผลผลิตยางพาราในปริมาณไม่มากนักจึงไม่มีพลังพอที่จะสามารถต่อรองกับพ่อค้าคนกลางได้ ภาครัฐได้พยายามแก้ไขปัญหานี้ด้วยการให้ชุมชนเป็นผู้ผลิตยางพาราที่มีความรู้ความชำนาญ เพราะเชื่อว่าหากชุมชนสามารถดำเนินการได้เช่นนี้จะได้ประโยชน์จากการเป็นผู้ผลิตที่เก่งและสามารถผลิตยางพาราได้ในปริมาณและคุณภาพสูงขึ้น ซึ่งหมายถึง รายได้ที่เพิ่มขึ้นของรัฐจากภาษีการส่งออกยางพาราก็เพิ่มมากขึ้นด้วย กลไกนี้นับได้ว่ามีส่วนอย่างสำคัญทำให้ชุมชนเป็นเพียงผู้ผลิต คือ กรมส่งเสริมการเกษตร ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตแผนใหม่ และจัดหาปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ให้กับชุมชน นอกจากนี้ ยังมีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรที่ให้ความรู้เรื่องการผลิตและการบริหารเงินทุน โดยที่กำหนดเงื่อนไขของการกู้ยืมในลักษณะที่เป็นการผลักดันให้ชุมชนเข้าร่วมในการผลิตเพื่อการค้า โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ทักษะหรือความชำนาญการในด้านอื่น ๆ ให้กับชาวสวนยางพารา

ในปี พ.ศ. 2527 ชุมชนชาวสวนยางพาราในไม้เรียงได้รวมตัวกันสร้างโรงงานรมยางพารา เป็นการนำเทคโนโลยีจากภายนอกมาใช้ปรับปรุงคุณภาพของยางพาราและ ลดเวลาการงานในการผลิตยางแผ่นดิบของชาวบ้านแต่ละครัวเรือนให้น้อยลง โรงงานดังกล่าวเกิดขึ้น

ด้วยการระดมทุนของชุมชนเป็นเงิน 1 ล้านบาท จากการดำเนินงานด้วยความเอาจริงเอาจัง ดังกล่าวทำให้รัฐเข้ามาสนับสนุนให้ก่อสร้างโรงงานแปรรูปยางพาราที่มีกำลังผลิต 4 ตันต่อวัน แต่เมื่อมีโรงงานขนาดใหญ่ และมีกำลังการผลิตมากขึ้นก็ประสบกับปัญหาภาวะตลาดเนื่องจากความต้องการยางพาราในช่วงนั้นกลับลดต่ำลง เป็นผลให้ทุนหมุนเวียนของโรงงานมีไม่เพียงพอที่จะจ่ายให้กับสมาชิก ทางกลุ่มจึงแก้ปัญหาโดยการติดต่อกับธนาคาร ด้วยการสร้างเครดิตกับธนาคารเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) โดยกลุ่มดำเนินการจ่ายเงินค่ายางพาราให้แก่สมาชิกผ่านบัญชีธนาคาร การดำเนินกิจการโรงงานแปรรูปจึงมีความมั่นคงขึ้น จนกระทั่งสามารถส่งผลผลิตยางอบแห้งให้กับบริษัทผู้ส่งออกที่ท่าเรือคลองเตย กรุงเทพฯ ได้โดยตรงด้วยราคาสูงกว่าราคาท้องตลาดทั่วไป

อย่างไรก็ตามหากการพัฒนาของชุมชนนั้นไม่ได้รับการพัฒนาไปสู่ความเป็นผู้ที่มีความชำนาญ บนพื้นฐานความเข้มแข็งของชุมชน จากฐานด้านวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมก็ยากที่จะยั่งยืนได้ หากพิจารณาในระดับกระบวนทัศน์ คุณลักษณะของสังคมทันสมัยที่คำนึงถึงประสิทธิภาพ โดยพยายามสร้างมาตรการหรือกลไกต่าง ๆ อันจะนำมาซึ่งประสิทธิภาพสูงสุด รวมทั้งหลักของการแบ่งงานกันทำ ซึ่งความเชื่อดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดการจำแนกแจกแจงเชิงโครงสร้างขึ้นในระบบสังคมต่าง ๆ รวมทั้งในระบบเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด แต่ประสิทธิภาพสูงสุดในที่นี้ไม่ได้มีความหมายรวมไปถึงประสิทธิภาพสูงสุดในการกระจายผลประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจไปยังผู้ที่อยู่ในส่วนต่าง ๆ อย่างเป็นธรรม เพราะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์มีการจำกัดและตักตวงผลประโยชน์ เฉพาะกลุ่มที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบาย และกลุ่มนายทุนมีอำนาจเงินอยู่ในมือ แม้ว่าชุมชนจะมีทักษะและประสบการณ์ในการแลกเปลี่ยน แต่ความรู้และประสบการณ์ดังกล่าวเป็นคนละชุดกับการแลกเปลี่ยนในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมทั้งในแง่ของเป้าหมาย วิธีการ และความสัมพันธ์ในกระบวนการแลกเปลี่ยน

ความรู้และทักษะเดิมของชุมชนจึงไม่สามารถทำให้ชุมชนเป็นผู้ที่มีความชำนาญการในการแลกเปลี่ยนของระบบทุนนิยมในเศรษฐกิจสมัยใหม่ได้ ในขณะที่ชุมชนก็มุ่งเน้นที่จะพัฒนาการผลิตของตนเองเท่านั้น การที่รัฐมุ่งเน้นที่จะพัฒนาความสามารถในการผลิตของชุมชนมีผลสืบเนื่องให้ชุมชนเกิดความเชื่อว่า ชุมชนจะมีมาตรฐานการดำรงชีพที่สูงขึ้นได้ด้วย

ความสามารถในการผลิตของตนเอง ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วชุมชนเป็นเพียงกลไกหนึ่งของนายทุน ชุมชนเป็นส่วนล่างสุดที่จะสามารถรับผลตอบแทนจากระบบทุนนิยม

โดยพื้นฐานในอดีตของระบบเศรษฐกิจของไทย เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีการผูกขาดอำนาจในการแลกเปลี่ยน ผู้ที่มีบทบาทในมิติการแลกเปลี่ยน ได้แก่ ขุนนางและพ่อค้าชาวจีน ซึ่งการที่คนกลุ่มดังกล่าว สามารถควบคุมอำนาจในกิจกรรมการแลกเปลี่ยนได้เนื่องจากมีความสัมพันธ์ต่างตอบแทนกับรัฐ ได้รับการจัดสรรเพื่อตอบแทนกับการปฏิบัติหน้าที่บางประการให้กับรัฐ ทำให้คนกลุ่มนี้สามารถสะสมทุนได้มากและเข้ามามีอิทธิพลในการแลกเปลี่ยนของไทยมาช้านาน ตั้งแต่การค้าข้าวในอดีต สู่การค้าขายแลกเปลี่ยนผลิตผลทางการเกษตรต่าง ๆ ในปัจจุบัน ดังนั้นจึงเป็นเรื่องยากที่ชุมชนจะพัฒนาตนเองขึ้นมาเป็นผู้ที่มีอำนาจในกิจกรรมการแลกเปลี่ยน สำหรับชาวสวนยาพาราไม้เรียงพยายามให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมการเรียนรู้ความซับซ้อนของระบบเศรษฐกิจ เพื่อชุมชนจะได้การส่งออกยางพาราด้วยตนเอง

อย่างไรก็ตามมาตรการของรัฐที่กำหนดขึ้นนั้นมุ่งส่งเสริมและพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนในด้านการผลิตเท่านั้น โดยละเลยที่จะพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนในมิติอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมิติการแลกเปลี่ยน ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อขาย ความพยายามของรัฐจึงเป็นการส่งเสริมและผลักดันให้ชุมชนพัฒนาไปสู่ความเป็นผู้ที่มีความชำนาญในการผลิตเท่านั้น

1.2 การผลิตยางพาราเพื่อการค้ากับการพึ่งพิงปัจจัยในการดำรงชีพอื่น ๆ จากภายนอกชุมชน

การพัฒนาที่มุ่งให้เป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมด้วยการมุ่งเน้นสร้างความเติบโตให้แก่ภาคอุตสาหกรรม สภาพดังกล่าวทำให้มีการทุ่มงบประมาณจำนวนมหาศาลเพื่อรองรับและพัฒนาภาคอุตสาหกรรม ส่งผลให้ภายในระยะเวลาไม่ภาคอุตสาหกรรมของประเทศก็ขยายตัวมากขึ้น มีการส่งเสริมให้เกษตรกรมุ่งผลิตสินค้าการเกษตร ข้าว มันสำประหลัง ปาล์มน้ำมัน รวมทั้งยางพารา เพื่อป้อนภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการเกษตรสวนยางพาราที่มุ่งผลิตยางพาราให้ได้จำนวนมากเพื่อสนองตอบภาคการตลาดอันนำสู่อุตสาหกรรม แรงงานของคนในครัวเรือนซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่ก่อให้เกิดความพอเพียงในตนเอง ส่วนหนึ่งจึงถูกดึงเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมส่งผลให้แรงงานหนุ่มสาวที่สนใจการกรีดยางมีน้อยลง

2. การเปลี่ยนแปลงในมิติของการจัดสรรรายได้และผลประโยชน์

การที่ชุมชนไม้เรียงเข้าร่วมในการผลิตเพื่อการค้าไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงเฉพาะในมิติการผลิตเท่านั้น เพราะจิตสำนึกทุนนิยมที่ก่อตัวขึ้นได้แทรกซึมเข้ามาในความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดำรงอยู่เดิมและได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในมิติอื่น ๆ ในลักษณะที่ทำให้ชุมชนขยายการแสวงหารายได้จากผลผลิตอื่น ๆ นอกจากยางพารา ยังมีพืชผลทางการเกษตรต่าง ๆ เช่น เงาะ ทุเรียน และของป่าต่าง ๆ เมื่อเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้าผลผลิตหลายอย่างเหล่านี้ได้กลายเป็นสินค้าที่มีมูลค่าอันส่งผลกระทบโดยตรงต่อความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนภายในชุมชน ซึ่งเมื่อครั้งในอดีตเป็นในลักษณะความพอเพียง แต่ในช่วงนี้ความสัมพันธ์แบบต่างตอบแทนและการแบ่งปันกันแต่เดิมได้เปลี่ยนไปสู่การแลกเปลี่ยน ดังนั้นความพอเพียงในระยะนี้จึงขึ้นอยู่กับความสามารถในการผลิตและรายได้แต่ละครัวเรือนเป็นหลัก

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความต้องการดำรงชีพในระดับที่สูงกว่าการยังชีพ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้แรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่การเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม เมื่อเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อการค้า ชุมชนจึงต้องมีการลงทุนเพิ่มขึ้นในการปรับปรุงวิธีการผลิต เช่น นำ ปุ๋ยเคมี ยากำจัดวัชพืช ทั้งเครื่องมือเครื่องจักรกลมาใช้ในการลงทุน เพื่อการผลิตดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงมิติการเปลี่ยนแปลงวิถีของชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง แบบแผนการบริโภค ซึ่งนอกจากจะมีการลงทุนทางเศรษฐกิจแล้วยังพบว่าแต่ละครัวเรือนต้องมีภาระกับการลงทุนทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษาของลูกซึ่งเป็นค่านิยมของชุมชนที่มักนิยมส่งลูกเรียนในระดับที่สูงกว่าระดับประถมศึกษา ทำให้การศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาของเด็กในชุมชนสูงถึง 100 เปอร์เซ็นต์ การมีภาระมากขึ้นเช่นนี้ทำให้คนในชุมชนเกิดความเกรงใจที่จะไปขอแรงกันเช่นที่ผ่านมา วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงในลักษณะที่เงินมีความสำคัญมากขึ้นทำให้คนในชุมชนเข้าร่วมเป็นแรงงานรับจ้างกรีดยาง ซึ่งแรงงานดังกล่าวคือเพื่อนบ้านที่มีสวนยางตนเองน้อย หรือมีแต่ยังไม่ถึงช่วงเวลาเปิดกรีดยาง จากการศึกษาพบว่า ระบบค่าจ้างแรงงานที่เกิดขึ้นมีการจัดแบ่งรายได้ตามสัดส่วนที่ตกลงกันไว้ระหว่างเจ้าของสวนและผู้รับจ้างกรีดยาง เช่น 50 : 50 หรือ 60 : 40 การจ้างแรงงานดังกล่าวไม่ได้ก่อให้เกิดการแบ่งตัวทางชนชั้นในด้านแรงงาน เพราะชุมชนถือว่าเป็นความสัมพันธ์ในระบบการจ้างงานกันซึ่งชุมชนเห็นว่าเป็นความสัมพันธ์ของการช่วยเหลือกัน ระหว่างฝ่ายที่ต้องการแรงงานกับฝ่ายที่ต้องการค่าจ้าง สำหรับอัตราค่าจ้างแรงงานมีทั้งจ้างตามหน่วย และเหมาจ่าย อัตราค่าจ้างที่คิดตามหน่วยโดยประมาณของไม้เรียงในช่วงนี้จำแนกดังนี้

ค่าจ้างการจ้างปลูกยางต้นละ	5-7	บาท
ค่าจ้างดายหญ้ารอบโคนยางต้นละ	3-5	บาท
ค่าจ้างตัดหญ้าไร่ละ	180 - 300	บาท
ค่าจ้างใส่ปุ๋ยกระสอบละ	10 - 40	บาท
ค่าจ้างฉีดยากำจัดวัชพืชลิตรละ	100 - 120	บาท
ค่าจ้างไถไร่ละ	180 - 200	บาท
ค่าจ้างรถแทร็กเตอร์ไร่ละ	3,000 - 4,000	บาท

สำหรับการเหมาจ่าย ซึ่งมักเป็นงานกำจัดวัชพืชเจ้าของสวนจะคุยตกลงราคากับผู้รับจ้าง โดยกำหนดจากปริมาณพื้นที่และความรกหรือความหนาแน่นของวัชพืช โดยเหมาจ่ายเป็นไร่หรือคิดรวม ๆไปทั้งหมด

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ดังกล่าวเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเป็นลักษณะของทุนนิยมมากยิ่งขึ้น เพราะเมื่อชาวสวนยางพาราต้องการรายได้เพิ่มขึ้นทำให้เกิดความต้องการปัจจัยการผลิต เงินทุน และแรงงานมากขึ้น ก่อให้เกิดระบบการจ้างงาน และความต้องการเงินทุนเพื่อซื้อหาปัจจัยการผลิตเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดระบบดอกเบี้ยเงินกู้เมื่อเป็นเช่นนั้นจิตสำนึกทุนนิยมจึงได้เข้ามาทำลายความสัมพันธ์ของชุมชนในวิถีการผลิตแบบพอเพียง แม้แต่ในระดับเครือญาติ เพราะผลผลิตทุกอย่างกลายเป็นสินค้าที่มีมูลค่า เมื่อนำมาแลกเปลี่ยนในระบบทุนนิยม และแม้แต่ผลผลิตที่ได้มาจากลักษณะของการหาอยู่หากิน เช่น ปลาจากแหล่งน้ำ หรือผักจากป่า อีกทั้งการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอื่น ๆ ก็เปลี่ยนไปจากการหาอยู่หากินไปสู่การหาไปขาย ผลที่ตามมาก็คือความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและความสมดุลของระบบนิเวศต่าง ๆ ในชุมชนไม้เรียงลดลง การทดแทนเกิดขึ้นตามธรรมชาติไม่ทันกับความต้องการของชุมชน เห็นได้ชัดจากสภาพธรรมชาติจากป่าบนเขาศูนย์ที่มีอยู่ในจำนวนจำกัดและลดน้อยลงตลอดเวลา

3. การเปลี่ยนแปลงในมิติของคุณค่าทรัพยากร

เมื่อทรัพยากรและความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติลดลง ในขณะที่ความต้องการของชุมชนกลับขยายตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้สิ่งที่ไม่เคยมีมูลค่ากลับเป็นสิ่งที่มีมูลค่า โดยที่ระบบทุนนิยมได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงระบบวิธีคิดและการให้คุณค่าของชุมชน ดังนั้นเมื่อสภาพระบบธรรมชาติได้เปลี่ยนแปลงไปจึงทำให้ชุมชนเริ่มคิดถึงมูลค่าของปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีการผลิตต่าง ๆ มากขึ้นที่ล้วนแล้วแต่ต้องมาจากการลงทุนทั้งสิ้น ตั้งแต่การเริ่มปลูกยางพารา การดูแลรักษา และการใช้แรงงานในการกรีดยางสภาพดังกล่าว ทำให้ความสัมพันธ์ในการ

แลกเปลี่ยนแบ่งกันกินแบ่งกันใช้เป็นการขาย การแลกเปลี่ยนแบบเดิมภายในชุมชนจึงค่อย ๆ หมดความสำคัญลงและสูญหายไปในที่สุด โดยการแลกเปลี่ยนผ่านระบบตลาดได้เข้ามาแทนที่อย่างเต็มรูปแบบ ทั้งนี้เพราะสิ่งที่ชุมชนต้องการคือปัจจัยในการดำรงชีวิตซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่สินค้าอุตสาหกรรมจากภายนอกมากกว่าผลผลิตจากชุมชน

4. การเปลี่ยนแปลงมิติด้านความสัมพันธ์ในชุมชน

การที่ชุมชนให้ความสำคัญกับการผลิตเพื่อขาย ทำให้ชุมชนใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับงานในไร่นาอย่างจริงจังเพื่อสร้างผลผลิต โดยไม่มีเวลาที่จะนำผลผลิตมาแลกเปลี่ยนกัน ประกอบกับผลผลิตของชุมชนมีเหมือน ๆ กัน คือยางพารา พืชผักผลไม้และที่ผลผลิตจากป่าลดลงเนื่องจากป่าถูกตัดโค่นไปเพื่อทำไร่และปลูกยางพารา ส่งผลให้ชุมชนไม่มีผลผลิตอันหลากหลายที่จะนำมาแลกเปลี่ยนกัน ขณะเดียวกันที่การแลกเปลี่ยนด้วยการจับจ่ายใช้สอยของระบบตลาดได้เข้ามาแทนที่โดยมีสถานที่แลกเปลี่ยนที่แน่นอนและสะดวกกว่า เมื่อเป็นเช่นนั้นชุมชนจึงให้ความสำคัญกับการผลิตยางพาราเพื่อขายผลิต และนำเงินที่ได้ซื้อหาสินค้าอื่น ส่งผลให้การผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ ที่ปลูกบริโภคในครัวเรือนลดลง

การแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนผ่านความสัมพันธ์ที่ชาวบ้านเรียกว่าเกลอเขาเกลอทะเลก็ลดน้อยลง เพราะว่าเมื่อมีการสร้างถนน ทำให้ตลาดเคลื่อนที่รุกเข้าถึงชุมชน จึงไม่จำเป็นที่ชุมชนจะต้องแลกเปลี่ยนระหว่างกันในระบบดังกล่าวเพราะการพัฒนาทางด้านโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ได้ทำให้วิถีชีวิตการไปมาหาสู่ของชุมชนมีความสะดวก การแลกเปลี่ยนภายในชุมชนที่เป็นการแลกเปลี่ยนแบบต่างตอบแทนจึงหมดความหมายลงเปลี่ยนแปลงไปเป็นต่างคนต่างผลิตเพื่อสร้างรายได้ของตนเองเท่านั้น เมื่อไม่สามารถพึ่งพิงความสัมพันธ์จากการแบ่งปันกันเช่นอดีต ความสัมพันธ์ในชุมชนจึงเป็นลักษณะต่างคนต่างอยู่อย่างเห็นได้ชัด

5. การเปลี่ยนแปลงในมิติด้านการบริโภค

การบริโภคของชุมชน ในระยะนี้แต่ละครัวเรือนให้ความสำคัญกับการผลิตยางพาราเพื่อขายเป็นรายได้หลัก ความพอเพียงในการบริโภคจึงขึ้นอยู่กับรายได้จากยางพาราที่สามารถนำไปสู่การบริโภคอื่น ๆ ในครัวเรือนเป็นสำคัญ กลไกต่าง ๆ ที่เคยเป็นหลักประกันของความพอเพียงในอดีตได้เปลี่ยนแปลงไป จิตสำนึกแบบทุนนิยมได้รุกเข้ามาในชุมชนในทุกมิติ การบริโภคของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป การบริโภคอาหาร มีความสะดวกสบาย โดยพบว่ามีการพึ่งพิงตลาดมากว่าจะเป็นการปรุงขึ้นเอง รวมทั้งการบริโภคพืชผักพื้นบ้านตามธรรมชาติลด

น้อยลง การพึ่งพิงปัจจัยในการดำรงชีพจากภายนอกมีความเข้มแข็งมากขึ้นเรื่อย ๆ เป็นสาเหตุหนึ่งที่นำไปสู่การมีภาระหนี้สิน ทรัพยากรอาหารเริ่มหมดความอุดมสมบูรณ์ลง ทำให้การหาอาหารจากธรรมชาติทำได้ลำบากและต้องใช้เวลามากขึ้น ในขณะที่ชุมชนประเมินและให้ค่ากับเวลาที่ใช้การผลิตเพื่อขายมากกว่าจะผลิตหรือหาปัจจัยในการดำรงชีพทุกอย่างด้วยตนเอง

ส่วนการบริโภคความสะดวกสบาย เกิดขึ้นเพื่อพร้อมกับการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานในชุมชนซึ่งมีการพัฒนามาเป็นลำดับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 มีถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ โดยงบประมาณจากพัฒนาในโครงการสร้างงานในชนบท(กสช.) หรือชาวบ้านเรียกว่าโครงการเงินผัน ในปี พ.ศ. 2527 ชุมชนมีไฟฟ้าใช้ และในปี พ.ศ. 2537 มีประปาหมู่บ้าน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานซึ่งวัตถุประสงค์ที่แท้จริงเป็นการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพด้านการผลิตของชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีระดับการดำรงชีวิตสูงขึ้นแต่จากการศึกษาพบว่า ระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ถูกใช้ประโยชน์ไปเพื่อการบริโภคมากกว่าเพื่อการผลิต

ดังนั้นเมื่อชุมชนไม้เรียงเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ทุนนิยม ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจภายในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงได้ส่งผลให้ชุมชนจำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพในการผลิตยางพารามากยิ่งขึ้น เพราะมาตรฐานหรือชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีภายใต้ระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า เกิดจากปริมาณและความสามารถในการผลิต จิตสำนึกทุนนิยมได้เข้ามาทำลายวัฒนธรรมของการช่วยเหลือแบ่งปันของคนในชุมชน การเข้าร่วมในระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า ทำให้ชุมชนต้องการเงินทุนมากขึ้น จึงนำไปสู่การเกิดระบบการกู้ โดยการเข้าร่วมในระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อขาย ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า คือ การผลิตสินค้าที่ตรงตามความต้องการของตลาด ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านพันธุ์ยางพาราพร้อมกับวิธีการผลิตแบบใหม่ซึ่งต้องการทุนเพื่อการผลิตมากขึ้น ผลผลิตที่ได้แตกต่างไปจากการผลิตด้วยวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม แต่ราคาของผลผลิตยางพาราไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับภาวะการณ์ตลาด รวมทั้งความสัมพันธ์ที่เสียเปรียบจากความไม่รู้และการขาดอำนาจต่อรองของชาวสวน

ตารางที่ 11 สรุปกระบวนการปรับตัวของ ชุมชนชาวสวนยางพาราในช่วงเวลาของการปรับเปลี่ยนเข้าสู่ระบบทุนนิยม (พ.ศ. 2504 – 2540)

ช่วงเวลา	ลักษณะของชุมชน	วิถีการปรับตัว
-ช่วงแรกระหว่างปี พ.ศ. 2504 – 2520 ระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ปรับเปลี่ยนตามแผนพัฒนาฯ	-ชุมชนประสบกับวาตภัยเป็นจุดเปลี่ยนให้ชาวบ้านใช้พื้นที่ปลูกยางพาราเป็นอาชีพหลัก -ชุมชนสนใจเข้าร่วมและสนับสนุนเศรษฐกิจระบบทุนนิยม -ชุมชนมีการแทรกซึมของทุนนิยมเข้าไปในมิติการแลกเปลี่ยน	-มีขยายพื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้น -มีการปลูกยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว -มีการนำยางพารามาขายในระบบตลาดเพื่อเปลี่ยนเป็นเงิน และแลกเปลี่ยนสินค้าจากภายนอกเข้าสู่ชุมชน -ชาวบ้านในชุมชนเห็นรายได้เป็นตัวเงินที่เกิดขึ้นจากการทำสวนยางพาราอย่างชัดเจน
-ช่วงที่สองระหว่างปี พ.ศ. 2521–2540 ระบบเศรษฐกิจชุมชนในช่วงพัฒนาทักษะการผลิต	-ชุมชนมีการพัฒนาทักษะการผลิต	-ภาครัฐได้สนับสนุนการทำสวนยางพารา มีการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง(สกย.) -มีการเปลี่ยนพันธุ์ยางพาราแทนพันธุ์พื้นเมือง -วิธีการผลิตแบบใหม่ที่ซับซ้อนขึ้น ทั้งการเตรียมพื้นที่ การปลูก การดูแลรักษา การกรีดยาง

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ช่วงเวลา	ลักษณะของชุมชน	วิถีการปรับตัว
		-มีการใช้เทคโนโลยีในการ การเกษตร ช่วยลดแรงงานคนเพิ่มปริมาณการผลิต นำปุ๋ยเคมี เคมีภัณฑ์ต่าง ๆ มาใช้เพิ่มผลผลิต -ปัจจัยในการดำรงชีพต่าง ๆแทบทุกอย่างต้องการพึ่งพิง จากภายนอกชุมชน -การทำการเกษตรในชุมชนที่เน้นการทำสวนยางพาราเป็นหลัก บุกรุกและทำลายพื้นที่การเกษตรอื่น ๆและเน้นการเกษตรเชิงเดี่ยว

5.3 ชุมชนชาวสวนยางพาราภับระบบเศรษฐกิจชุมชน (พ.ศ. 2540 -2553)

การทำสวนยางพาราในช่วงนี้นั้นชาวยางพารามีความพิถีพิถันและเอาใจใส่ในการทำสวนยางพารามากขึ้น มีความใส่ใจตั้งแต่ การเตรียมดิน การคัดเลือกพันธ์ การปลูกการดูแลรักษา การกรีด และการจำหน่าย

จากการศึกษาพบว่าพันธุ์ยางพาราที่ชาวสวนนิยมปลูกในพื้นที่ไม้เรียงส่วนใหญ่จะเป็นพันธ์ RRIM 600 ประมาณร้อยละ32.12 รองลงมาคือพันธุ์ RRIT251 27.81 พันธุ์ BPM 24 ร้อยละ 20.86 นอกจากนั้นยังมีพันธุ์อื่น ๆ ตามที่มีการแนะนำกันมา

ตารางที่ 12 พันธุ์ยางยางพาราที่ชาวสวนใช้ปลูก

พันธุ์ยางพารา	จำนวน	ร้อยละ
BPM 24	63	20.86
RRIM 600	97	32.12
RRIT251	84	27.81
พันธุ์อื่น ๆ	58	19.21
รวม	**302**	**100**

ในส่วนของการปลูกยางพาราชาวสวนยางพาราในไม้เรียงส่วนใหญ่ ปลูกโดยใช้ตาเขียวและใช้ “ยางชั้นเดียว” และ “ยางสองชั้น”

การกรีดยาง พบว่า ระบบการกรีดยางที่พบมากของชาวสวนยางพาราในไม้เรียงคือกรีด 3 วัน เว้น 1 วัน สำหรับเวลากรีดยางก็เช่นกันก่อนหน้านี้มักกรีดในช่วงเช้าตามสะดวกแต่ต่อมากำหนดเวลาที่ชัดเจนขึ้นทำงาน สำหรับเวลากรีดยางของชาวสวนยางพาราในไม้เรียง พบว่า ส่วนใหญ่เริ่มกรีดยางตั้งแต่เวลาประมาณ 01.00 น. ถึง 05.00 น. สำหรับการกรีดยางพบว่าในเวลา 1 ชั่วโมง ชาวสวนจะกรีดได้คนละประมาณ 100-150 ต้น โดยส่วนใหญ่จะสามารถกรีดยางได้วันละ 600 -800 ต้น ต่อคนต่อวัน การกรีดยางทำได้เกือบตลอดทั้งปี เว้นในช่วงประมาณเดือนมีนาคม-เมษายน ซึ่งเป็นช่วงที่ยางผลัดใบไม่นิยมกรีด และในช่วงที่ฝนตกหนัก เฉลี่ยแล้วในปีหนึ่ง ๆ กรีดยางได้ประมาณ 130-160 วัน

ตารางที่ 13 เวลาการกรีดยาง

เวลากรีดยาง	จำนวน	ร้อยละ
1.00 น.	28	9.27
2.00 น.	17	5.63
3.00 น.	89	29.47
4.00น.	122	40.40
5.00น.	37	12.25
อื่น ๆ	9	2.98
รวม	**302**	**100**

จากการสำรวจพบว่าชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่ของไม้เรียงนั้นเริ่มออกไปกรีดยางในช่วงประมาณ 3-4 นาฬิกา คิดเป็นร้อยละ 69.87 (ตารางที่ 12) การเก็บน้ำยางส่วนใหญ่ประมาณเวลา 7 นาฬิกา สำหรับเวลาที่ใช้ในการกรีดยางจนถึงแล้วเสร็จเป็นแผ่นนั้น จากการศึกษาพบว่าใช้เวลาตั้งแต่ 6-12 ชั่วโมง ส่วนใหญ่แล้วใช้เวลาประมาณ 6 ชั่วโมง เมื่อทำยางเสร็จ นำแผ่นยางที่ไปตากเป็นการเสร็จกิจกรรมในแต่ละวัน หลังจากนั้นตากไว้จนแผ่นยางแห้งสนิทจึงนำไปขาย ซึ่งส่วนใหญ่จะนิยมขายกันตามแต่สะดวกถึงร้อยละ 50.99 รองลงมาคือ 10-15 วันต่อ 1 ครั้ง ร้อยละ 31.46 และมีร้อยละ 17.55 ที่จะขายประมาณเดือนละครั้ง (ตารางที่ 14) รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัว เรือนชาวสวนยางพาราพบว่าส่วนใหญ่ 8,000-10,000 บาทถึงร้อยละ 75.83

ตารางที่ 14 ระยะเวลาการจำหน่ายยางพารา

การจำหน่ายยางพารา	จำนวน	ร้อยละ
10-15 วัน	95	31.46
25-30 วัน	53	17.55
ตามสะดวก	154	50.99
รวม	**302**	**100**

ตารางที่ 15 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน

รายได้/เดือน (ครัวเรือน)	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 8,000 บาท	25	8.28
8,001 – 10,000 บาท	229	75.83
10,001 – 20,000 บาท	32	10.60
มากกว่า 20,000 บาท	2	0.66
อื่น ๆ	14	4.64
รวม	302	**100**

แรงงานที่ใช้ในการทำสวนยางพาราปัจจุบัน ได้แก่ แรงงานที่ใช้การปลูกและดูแลรักษายางพารา และ แรงงานในการกรีดยาง ปัจจุบันในการจัดเตรียมที่ดินใช้แรงงานจากเครื่องจักรและใช้รถแทรกเตอร์ดันปรับพื้นที่โดยว่าจ้างมาดำเนินการโดยใช้พื้นที่ปลูกยางพารา ปัจจุบันราคาจ้างไร่ละประมาณ 3,000-4,000 บาท ปรับเตรียมที่ดินพร้อมปลูกในการปลูกอาจใช้แรงงานจากสมาชิกในครัวเรือน และการจ้างปลูก โดยอัตราค่ารับจ้างปลูกยางต้นละประมาณ 7- 1 0 บาท

สำหรับการดูแลรักษาสวนยางพาราชาวบ้านดูแลรักษาโดยใช้เครื่องตัดหญ้าตัดวัชพืชต่าง ๆ ออก ศิริวัฒน์ ธรฤทธิ์[1]เล่าให้ฟังว่า “แต่เดิมสวนยางพารามักมีวัชพืชขึ้นแต่ปัจจุบันไม่ค่อยรกเหมือนที่ผ่านมา เพราะส่วนใหญ่เมื่อถึงฤดูแล้งมักจ้างรถมาไถและใช้เครื่องตัดหญ้าตัดหญ้าในสวน และหากเป็นหญ้าคาก็ใช้ยากำจัดวัชพืชประเภทดูดซึมฉีดกำจัด หญ้าอื่น ๆ ใช้ยาฉีดประเภทเผาไหม้ สำหรับค่าจ้างในการฉีดหญ้าอยู่ในระหว่างลิตรละ 100-120 บาท ทั้งนี้เจ้าของสวนจะต้องจัดซื้อยากำจัดวัชพืชเอง และต้องเตรียมน้ำไว้ให้ด้วยหากผู้รับจ้างเตรียมน้ำเองอัตราค่าจ้างจะเพิ่มมากขึ้นเป็น 130- 150 บาท ขึ้นอยู่กับระยะทางในการขนน้ำ”

แรงงานที่ใช้ในการทำสวนยางพาราในยุคปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นแรงงานในวัยกลางคน แรงงานในวัยหนุ่มสาวที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี น้อยมาก แรงงานหนุ่มสาวมักจะไปทำงานนอกบ้าน ประกอบกับชาวบ้านนิยมส่งบุตรหลานไปเรียนหนังสือสูงขึ้น ทำให้แรงงานวัยหนุ่มสาวลดลงอย่างเห็นได้ชัด ถึงแม้ว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ทำสวนยางพาราเป็นหลักแต่น้อยนักที่บุตรหลานจะสืบทอดในอาชีพนี้ ทั้งนี้เพราะค่านิยมของชุมชนที่ยังอยากให้บุตรหลานเป็นเจ้าคนนาย

[1] ศิริวัฒน์ ธรฤทธิ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 2 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2553.

คนประกอบอาชีพที่มั่นคง มากกว่าให้บุตรหลานมาทำการเกษตรตามแบบอย่างของตนเอง แรงงานในการทำสวนยางจากครัวเรือนจึงมีเพียง คู่สามีภรรยาที่ทำหน้าที่กรีดยางและทำสวนยางพารา ส่วนบุตรชาย-หญิงมักไปประกอบอาชีพอื่นในต่างถิ่น ด้วยเหตุนี้ชาวสวนยางพาราจำเป็นต้องมีการจัดหาแรงงานเพื่อสืบทอดในอาชีพนี้ เมื่อแรงงานในครัวเรือนลดลงการจ้างแรงงานจากภายนอกมาจากต่างถิ่น เช่น จากอำเภอนาบอน อำเภอปากพนัง อำเภอหัวไทร มีจำนวนมากขึ้นอีกทั้งค่าจ้างก็แพงขึ้น

ในส่วนของแรงงานกรีดยางพารา เนื่องจากบางครัวเรือนมีสวนยางพาราหลาย ๆ ไร่จึงไม่สามารถกรีดยางได้ทั้งหมด หรือบางครัวเรือนประกอบอาชีพอื่นด้วยจึงไม่มีเวลากรีดยางด้วยตนเอง จึงต้องจ้างแรงงานในการกรีดยาง แรงงานรับจ้างส่วนใหญ่เป็นแรงงานจากเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง หรือจากครัวเรือนในละแวกบ้านเดียวกัน หรือคนในชุมชน สำหรับแรงงานที่รับจ้างในการกรีดยางในชุมชนไม้เรียง ส่วนใหญ่คือชาวบ้านในหมู่ที่ 9 ทั้งนี้เพราะในหมู่ที่ 9 บ้านควนนนท์นั้นจะเป็นชาวบ้านที่อพยพย้ายมาจาก ตำบลกระทูน อำเภอพิปูน จากตอนน้ำท่วมปี พ.ศ. 2531 มีหลายครัวเรือนไม่มีสวนยางพาราเป็นของตนเองจึงรับจ้างกรีดยางเป็นอาชีพหลัก ส่วนแรงงานจากต่างถิ่น ซึ่งมีน้อยมาก หากแต่มีบ้างก็จะเป็นแรงงานที่มา จากอำเภอนาบอน จากอำเภอชะอวด หรือจากอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช แต่ไม่ปรากฏว่ามีแรงงานต่างด้าว (แรงงานพม่า) เข้ามารับจ้างกรีดยางในพื้นที่ไม้เรียง

สำหรับค่าจ้างกรีดยาง มีส่วนแบ่งอัตราจ้างระหว่างเจ้าของสวนกับผู้รับจ้างที่พบมากที่สุดคือคือ 60 ต่อ 40 (อัตราส่วน 60: 40) กล่าวคือ ในการขายยางแต่ละครั้งผู้รับจ้างกรีดยางจะได้สวนแบ่งจากที่ขายได้เป็นสี่สิบบาท จากหนึ่งร้อยบาท ส่วนเจ้าของสวนจะได้รับหกสิบบาท มีบางที่เจ้าของสวนจ้างโดยแบ่งครึ่ง หรือในอัตราส่วน 50:50

การก่อตัวในรูปแบบการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง

ในช่วงปี พ.ศ. 2540 เป็นช่วงที่ประเทศไทยพบกับวิกฤติเศรษฐกิจจิตสำนึกในเศรษฐกิจพอเพียงจึง เข้ามามีอิทธิพลต่อคนในชุมชนมากขึ้น

การก่อตัวในรูปแบบกระบวนการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียงได้เกิดขึ้นมาก่อนหน้านี้แล้ว แต่ปรากฏเป็นที่รู้จักในช่วงใกล้เคียงกันนี้เองชุมชนไม้เรียงได้พยายามสร้างกระบวนการพึ่งตนเองจากการร่วมกันทำแผนชุมชนหรือแผนแม่บทชุมชนโดยวางแผนเพื่อที่จะพัฒนาคนในชุมชน ส่งเสริมพัฒนาอาชีพและความเป็นอยู่เพื่อแก้ปัญหาความยากจนในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะกระบวนการสร้าง แนวคิดเศรษฐกิจความพอเพียงของชุมชนเป็นเหมือนพลังผลักดันที่

สำคัญเพื่อลดการพึ่งพิงจากภายนอก ชาวชุมชนได้ร่วมกันสร้างอาคารโรงเรือนของชุมชนขึ้นในหมู่ที่ 9 บ้านตรอกไม้แดง ในปี พ.ศ. 2541 เพื่อเป็นศูนย์ประสานงานที่จะเน้นให้ทุกคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดตั้งเป็นศูนย์ปฏิบัติการ และต่อมายังมีศูนย์การศึกษาผ่านทางเทคโนลียี(ศูนย์ IT)ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล ในปีพ.ศ. 2546 ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง

ชาวบ้านในชุมชนไม้เรียงกลุ่มหนึ่งเริ่มมีแนวที่จะแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในชุมชนของตนเอง เป็นการจุดประกายและสร้างวิสัยทัศน์ใหม่ที่ผลักดันให้ชุมชนรวมตัวกันแก้ไขปัญหายางพาราของเกษตรกรรายย่อย โดยทำแผนพัฒนาชุมชนขึ้นมา ส่งผลให้รัฐบาลได้นำแนวทางในการจัดตั้งและบริหารจัดการโรงงานผลิตยางขนาดเล็กระดับชุมชนไปเป็นนโยบายในปีงบประมาณพ.ศ. 2539 ในชื่อโครงการว่า **“โครงการพัฒนาการผลิตยางแผ่นผึ่งแห้งและยางแผ่นรมควัน”** โดยการสนับสนุนให้กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ 18 จังหวัดที่ปลูกยางพารามีโรงงานแปรรูปเป็นของชุมชนรวมทั้งสิ้น 300 โรงงาน รวมทั้งชุมชมไม้เรียงด้วย ซึ่งในเวลาต่อมาโรงงานแปรรูปยางพาเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้ล่มสลายลงไปและถูกทิ้งร้าง มีโรงงานเพียงไม่กี่โรงที่ยังสามารถดำเนินการได้หนึ่งในโรงงานเหล่านี้คือโรงงานในชุมชนไม้เรียง ขจร ทิพาพงศ์[1] เล่าให้ฟังว่า “เนื่องจากความสามารถในการจัดการโรงงานแปรรูปยางพาราของชุมชนไม้เรียงได้พัฒนามาจากการริเริ่มก่อตัวจากเรียนรู้และจัดการผ่านสมาชิกในชุมชนที่ร่วมกันเรียนรู้จากกลุ่มสมาชิกเล็ก ๆ แล้วจึงค่อย ๆ ขยายผลเป็นกลุ่มใหญ่ขึ้นมีการสั่งสมประสบการณ์ไปทีละขั้นตอน อีกทั้งยังผ่านการสั่งสม คิดค้น ปรับปรุง แนวคิดและกระบวนการโดยเชื่อมโยงคนในชุมชนและผสมผสานกับองค์ความรู้ภายนอก ยึดหลักการการพึ่งตนเองทั้งวิธีคิด ทุน และทรัพยากรของชุมชนเป็นอันดับแรก ก่อนที่จะอาศัยหน่วยงานจากจากภาครัฐ หรือหน่วยงานอื่น ๆ จากภายนอกทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน”

การจัดตั้งโรงงานแปรรูปยางพาราของชุมชนไม้เรียง พบว่า ในช่วงแรกของการดำเนินงานของกลุ่มมีภาวการณ์ขาดทุนอย่างต่อเนื่อง แต่ทางกลุ่มได้แก้ปัญหาโดยการนำเงินสำรองที่ฝากไว้ในธนาคารพาณิชย์มาทดรองจ่ายจนสามารถฟื้นตัว และขายได้กำไรใน พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา ขณะเดียวกันชุมชนไม้เรียงได้คิดหาวิธีการบริหารจัดการของกลุ่มเพื่อความอยู่

---

[1] ขจร ทิพาพงศ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2553.วันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2553.

รอดอย่างยั่งยืน โดยมีการประชุมและมีมติว่า เมื่อสมาชิกมาส่งน้ำยางที่โรงงานในแต่ละวัน ลูกจ้างก็จะรวบรวมน้ำยางทั้งหมดแปรรูปเป็นยางแผ่นรมควัน แล้วทำการส่งขายที่ตลาดกลางยางพารานครศรีธรรมราชที่อำเภอฉวาง และตลาดกลางยางพาราหาดใหญ่ และเมื่อสิ้นปีก็ให้มีการตรวจสอบบัญชีจากสำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์ เพื่อความโปร่งใสถูกต้องของกลุ่มด้วย

จากฐานคิดที่มีมาตั้งแต่ต้นชุมชนไม้เรียงพยายามสร้างกระบวนการพึ่งตนเองของชุมชน มีการร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชน ภายใต้การปรึกษาหารือกันมาตั้งแต่ พ.ศ. 2540 ผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับองค์ภายนอกอย่างต่อเนื่อง มีการจัดทำ “แผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองตำบลไม้เรียง” ภายใต้การนำของผู้นำคนสำคัญคือ คุณลุง“ประยงค์ รณรงค์” เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนกระบวนการในฐานะนักบริหาร

กระบวนการจัดการชุมชนสู่การพึ่งตนเองในชุมชนไม้เรียงจะทำงานผ่านผู้นำคือ ประยงค์ รณรงค์ มาโดยตลอด ในช่วงหลัง ๆ ก็มีสมาชิกในกลุ่มบางคน ได้ออกไปเรียนรู้และสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกชุมชนด้วย เป็นการสร้างสายสัมพันธ์และเชื่อมต่อองค์ความรู้และกระบวนการแลกเปลี่ยนต่าง ๆ กับภายนอก “ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง” จึงทำหน้าที่ในการเสนอทางเลือกให้ชาวบ้านได้พึ่งตนเองภายใต้เงื่อนไขของท้องถิ่นอีกทั้งต้องการส่งเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กรชาวบ้านผ่านกลยุทธ์การจัดตั้งเครือข่ายโดยมีชาวบ้านเข้าร่วมกระบวนการอยู่ในกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ดังนี้

1. กิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษ เป็นการทำเกษตรแบบผสมผสานตามแนวคิดทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดตั้งกลุ่มใน หมู่ที่ 2
2. กิจกรรมการเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืด จัดตั้งกลุ่มใน หมู่ที่ 4
3. กิจกรรมการเพาะเลี้ยงไก่พื้นเมือง จัดตั้งกลุ่มใน หมู่ที่ 1
4. กิจกรรมการเพาะเลี้ยงเห็ดด้วยขี้เลื่อย จัดตั้งกลุ่มใน หมู่ที่ 10
5. กิจกรรมการเลี้ยงสุกร จัดตั้งกลุ่มใน หมู่ที่ 2
6. กิจกรรมการผลิตอาหารสัตว์ จัดตั้งกลุ่มใน หมู่ที่ 9
7. กิจกรรมการแปรรูปข้าว จัดตั้งกลุ่มใน หมู่ที่ 6
8. การแพทย์แผนไทยสมุนไพรเพื่อสุขภาพ จัดตั้งกลุ่มใน หมู่ที่ 3

กระบวนการเรียนรู้การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ องค์ความรู้ และทรัพยากร และรูปแบบของการบริหารจัดการของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง โดยการบริหารงานได้แยกออกเป็นสองส่วนคือ ฝ่ายบริหารและฝ่ายกิจการสภา คล้ายกับการจัดรูปแบบการปกครอง มีความแตกต่างกันในการบริหารจัดการ กล่าวคือ การดำเนินงานของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงเป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบของเครือข่ายที่ให้กลุ่มกิจกรรมย่อยบริหารจัดการกันเองโดยอิสระซึ่งไม่เกี่ยวกับ อำนาจการปกครอง แต่เกี่ยวข้องกับ วิธีคิด วิถีชีวิต และการทำมาหากิน สภานี้เกิดจากความสนใจในการทำงานร่วมกัน เรียกว่า สภาผู้นำชุมชนไม้เรียงเป็นรวมกันของตัวแทนแต่ละหมู่บ้าน

การส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงที่เป็นผลผลิตจากแผนแม่บทชุมชนโดยมีการ ยกระดับและขยายผลให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนด้วยการรวมตัวเป็น กลุ่มกิจกรรม ที่ได้พยายามนำความรู้และภูมิปัญญาจากชาวบ้านในชุมชนประสานความรู้ที่เป็นเทคนิควิทยาการจากภายนอกชุมชนทั้งจากสถาบันวิชาการ ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรอิสระ ปราชญ์ชาวบ้าน และเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน เช่นความรู้เกี่ยวกับการปลูกพืชผักผลไม้ปลอดสารพิษ การเลี้ยงปลา การทำอาหารสัตว์ การแปรรูปข้าว เป็นต้น ทั้งนี้เกิดจากการประสานความรู้จากหลายฝ่าย ขณะเดียวกันเป็นการนำเทคโนโลยีจากภายนอกมาปรับใช้ร่วมด้วยกับขบวนการผลิตของชุมชน ในการทำงานในเบื้องต้นนั้นได้เกิดปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ขึ้นมากมาย ชาวบ้านแต่ละกลุ่มที่จัดกิจกรรมต้องคิดหาทางออกในการแก้ปัญหาโดยปรึกษาผู้รู้นักวิชาการ

ในการรวมกลุ่มทำกิจกรรมเสริมรายได้ต่าง ๆ มีความสำคัญมาก ต้องมีผู้ประสานงานที่รู้ทักษะปฏิบัติ และการถ่ายทอดแก่สมาชิก ผู้นำต้องมีความสามารถตั้งแต่การแนะนำ การชักชวนสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ช่องทางการตลาด การผสมผสานและยกระดับองค์ความรู้ ทั้งนี้ผู้นำต้องรวบรวมข้อมูลทั้งหมดเพื่อใช้ในการพัฒนากิจกรรม ที่สำคัญผู้นำต้องมีความซื่อสัตย์โปร่งใสในทุกกระบวนการ ประยงค์ รณรงค์[1] เล่าว่า สำหรับรูปแบบในการจัดกิจกรรมนั้นอาศัยการดำเนินการส่วนรูปแบบการดำเนินการประชุมในกลุ่ม

---

[1] ประยงค์ รณรงค์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2553

กิจกรรมเหล่านี้มีการจัดเหมือนกับการจัดประชุมทั่ว ๆ ไป เช่น เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกันทั้งหญิงและชาย ทั้งหัวหน้ากลุ่มและสมาชิกกลุ่ม ทำให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ชาวบ้านได้เนื้อหาสาระจากการพูดคุยถ่ายทอดเทคนิควิธีการต่าง ๆ ในขณะเดียวกันให้มีการพูดคุยในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ซักถามโดยอิสระ ในส่วนด้านผลผลิตที่ออกสู่ตลาดมีทั้งที่จำหน่ายให้แก่สมาชิกในชุมชน ชุมชนใกล้เคียงผู้มาศึกษาดูงาน ผู้สนใจ และการออกงานนิทรรศการต่าง ๆ ทุกอย่างจะมีการทำบัญชีเพื่อการกระจายรายได้แก่สมาชิก มีการคำนวณสัดส่วนรายรับ รายจ่าย และผลกำไรได้ การทำงบดุลเสนอที่ประชุมใหญ่ในรอบบัญชีทุก 6 เดือน

การทำกิจกรรมของแต่ละหมู่บ้าน ในบางครั้งมีปัญหาหรือเกิดการขัดแย้งทางความคิดและวิธีการในการทำงาน สมาชิกทุกคนต่างต้องช่วยกันหาทางออก วิเคราะห์และแก้ไขปัญหาร่วมกัน หรือนำมาปรึกษาหารือกันในที่ประชุมของสภาผู้นำชุมชนไม้เรียง ดังนั้นการบริการจัดการกลุ่มที่เชื่อมโยงเอาผู้รู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และองค์ความรู้จากภายนอก โดยให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ปัญหาและศักยภาพของชุมชน การบริหารจัดการได้เป็นไปตามความสามารถของแต่ละคน และแต่ละคนต้องมีการพัฒนาศักยภาพความสามารถของตนเอง เช่น การเรียนรู้การใช้เครื่องมือในการผลิต การจัดการตลาด การจำหน่าย

จากการศึกษาในช่วงนี้พบว่าชุมชนไม้เรียง เริ่มผันตัวเองกลับไปสู่วิถีชีวิตแบบพอเพียงดังในอดีตขณะเดียวกันนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาประสานในชุมชนกันอย่างลงตัว เช่นเทคนิคเกี่ยวกับการแปรรูปยางพารา การทำยางอัดแท่ง การอบยางการทำแผ่นรมควัน ตลอดจนการเทคนิคทางการเกษตรอื่นเช่นการทำอาหารสัตว์ การปลูกพืชผักไร้ดินรับประทานในครัวเรือน สิ่งเหล่านี้มีส่วนทำให้ความแปลกแยกในชุมชนลดลง มีการทำงานกันเป็นกลุ่ม แนวโน้มการช่วยเหลือกันในชุมชนเริ่มกลับเข้ามาแทนที่การช่วยเหลือแรงงานอีกครั้ง ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องพึ่งพาอาชีพการทำสวนยางพาราที่เคยการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพียงอย่างเดียว การทำนา ทำไร่เริ่มกลับมาฟื้นตัวอีกครั้งในชุมชน ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจภายในชุมชนหวนกลับมา เกือบทุกครัวเรือนจะมีการปลูกพืชผัก ผลไม้เฉพาะถิ่นไว้รับประทานและเปลี่ยนกันระหว่างครัวเรือน เป็นการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และไม่หวังพึ่งรายได้หลักจากการทำสวนยางพาราเพียงอย่างเดียว

จากปรากฏการณ์ของกระบวนการปรับตัวของชุมชนชาวสวนยางพาราจากวิถีพอเพียงสู่การผลิตแบบทุนนิยม มีสาเหตุการเปลี่ยนแปลงปรับตัวของชุมชนทั้งที่เกิดจากสาเหตุภายใน

ชุมชนเองและการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกชุมชน กล่าวคือ จากการมีวิถีความเป็นอยู่ภายใต้การผลิตแบบพอเพียงที่พึ่งพิงธรรมชาติเป็นสำคัญ ต่อมาเมื่อเริ่มเรียนรู้ในการสร้างปัจจัยขึ้นเองเพื่อการดำรงชีพแทนการพึ่งพิงธรรมชาติและมีวิถีการผลิตเพื่อการค้าในระบบทุนนิยม ในที่สุดการผลิตถูกผนวกเข้ากับการผลิตเชิงอุตสาหกรรมมีการแปรรูปยางพาราและยกระดับการผลิตเพื่อการส่งออก ส่งผลต่อการรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่ายของชาวสวนยางพารา ในที่สุดชุมชนไม้เรียงเริ่มผันตัวเองกลับไปสู่วิถีชีวิตแบบพอเพียงดังในอดีตขณะเดียวกันมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาผสมประสานกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน หากมองผ่านจากกรอบแนวคิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมนั้น ชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมของชาวสวนยางพาราได้แสดงถึงและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มอาชีพ แต่ละวัฒนธรรมจึงมีความแตกต่างกัน เพราะวัฒนธรรมที่มีอยู่ในแต่ละสังคมเป็นผลผลิตของคนที่อยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่แตกต่างกัน ในขณะเดียวกันชาวสวนยางพาราได้ติดต่อประทะสังสรรค์กันระหว่างวัฒนธรรมดังนั้นจึงเกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมระหว่างกัน อีกทั้งชุมชนชาวสวนยางพาราบางชุมชนรักษาวัฒนธรรมที่เป็นจุดแข็งของชุมชนและปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเพื่อรองรับกับภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง คิดริเริ่มโครงการต่าง ๆ จากความร่วมมือร่วมใจความสามัคคีของชาวบ้านในชุมชน และความคิดก้าวไกลของผู้นำ คิดหาฉันทามติร่วมกันในการแก้ปัญหา ร่วมตัดสินใจ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความคิดของผู้คนในชุมชนฟื้นฟูความสัมพันธ์ในชุมชนบนฐานวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนที่มีมาในอดีต จนกระทั่งนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์กับภายนอกชุมชนแลกเปลี่ยนทรัพยากรต่าง ๆ ร่วมกัน ในที่สุดเกิดการสร้างเครือข่ายชุมชนช่วยเหลือเกื้อหนุนกันเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในภาพกว้างต่อไป

ตารางที่ 16 สรุปกระบวนการปรับตัวของ ชุมชนชาวสวนยางพาราภายใต้ระบบเศรษฐกิจชุมชน (พ.ศ. 2540 -2553)

ช่วงเวลา	ลักษณะของชุมชน	วิถีการปรับตัว
ช่วงเศรษฐกิจชุมชน พ.ศ. 2540 -2553	-ชุมชนเริ่มย้อนสู่เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน	-เน้นรูปแบบการพึ่งตนเองภายในชุมชน -ผสมสานวิถีการผลิตแบบดั้งเดิมกับสมัยใหม่ -สร้างสายสัมพันธ์และเชื่อมต่อองค์ความรู้และกระบวนการแลกเปลี่ยนต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน -ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมผ่านศูนย์ศึกษา และศูนย์ปฏิบัติการของชุมชน -ทำกิจกรรมเสริมรายได้ในชุมชน -เน้นการเกษตรแบบผสมผสาน มากกว่าการทำการเกษตรเชิงเดี่ยว

บทที่ 6
การพัฒนาศักยภาพและการสร้างเครือข่ายของชุมชน
ชาวสวนยางพาราไม้เรียง

ก่อนที่จะกล่าวถึงศักยภาพและการสร้างเครือข่ายชุมชนของชาวสวนยางพาราไม้เรียง ผู้ศึกษาได้นำพัฒนาการของการพึ่งตนเองของชุมชนมากล่าวถึงไว้ก่อน ทั้งนี้เพื่ออธิบายให้เห็นว่าชุมชนไม้เรียงมีแนวความคิดและวิธีดำเนินการพึ่งตนเองมาอย่างไร ต่อจากนั้นผู้วิจัยจึงนำเสนอการดำเนินการพัฒนาศักยภาพและการสร้างเครือข่ายของชุมชนให้มีความเข้มแข็งและประสบความสำเร็จในการพัฒนาตนเอง

6.1 การพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง

ในอดีตชุมชนไม้เรียงมีการผลิตแบบพอเพียง โดยพึ่งพาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและการแลกเปลี่ยนแรงงานและผลผลิตระหว่างครัวเรือน ชุมชนเกิดการรวมตัวจากความมีน้ำใจ ระบบเครือญาติ ระบบอาวุโส ระบบอุปถัมภ์ และระบบพึ่งพา ข่าวสารความรู้ต่าง ๆ จากภายนอกชุมชนยังมีบทบาทน้อย ประกอบกับสภาพภายในชุมชนไม่ซับซ้อน การติดต่อปะทะสัมพันธ์กับภายนอกก็ยังมีความจำกัด การพึ่งพาตนเองของชุมชนยังคงมีสูง ต่อมาภายหลังจากการสร้างทางรถไฟสายใต้ ได้ทำให้ชุมชนขยายตัว และติดต่อกับภายนอกสะดวกขึ้น สภาพของชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงด้วยการพึ่งพาภายนอกมากขึ้นตามลำดับ การมีเส้นทางรถไฟจึงเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของชุมชนนี้ ครั้นต่อมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งประเทศไทยต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับนานาประเทศอย่างกว้างขวางและในเวลาที่ต่อเนื่องกันนั้นประเทศไทยได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติใน ปี 2504 โดยนโยบายการพัฒนาของรัฐมุ่งพัฒนาทางเศรษฐกิจและสาธารณูปโภคพื้นฐานของประเทศ สภาพดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนชนบทของประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ชุมชนไม้เรียงก็ตกอยู่ในสภาพเดียวกัน การเคลื่อนย้ายและการขยายตัวของกลุ่มคนมีมากขึ้น เกษตรกรถูกกระตุ้นให้ผลิตเพื่อการค้าและเพิ่มปริมาณการผลิต ขณะเดียวกันความไม่สมดุลของการพัฒนาและเงื่อนไขการสนับสนุนของภาครัฐในการจัดตั้ง **กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง** เมื่อ พ.ศ. 2506 ได้เข้ามา

มีอิทธิพลในการตัดสินใจต่อการประกอบอาชีพของชาวบ้านด้วยการหันมาปลูกพืชเชิงเดี่ยว คือยางพาราเป็นหลัก ที่ต่อมากลายเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของชุมชนไม้เรียงและชุมชนอื่นในภาคใต้ ส่งผลให้ชาวสวนเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง มีความเสี่ยงแทบทุกด้านตั้งแต่ความไม่แน่นอนของดินฟ้าอากาศ คือ ฝนตก ฝนแล้ง การผลัดใบของต้นยางที่ทำให้ชาวสวนต้องหยุดกรีดยาง ความเสี่ยงด้านราคาขึ้นลงในแต่ละช่วง ความเสี่ยงต่อการเอารัดเอาเปรียบของพ่อค้าคนกลางในการกำหนดราคา และอื่น ๆ เช่น ถูกโกงตาชั่ง ถูกหักความชื้น ถูกหักความไม่สะอาด และคุณภาพของแผ่นยาง

จากสภาพดังกล่าวส่งผลทำให้ชาวบ้านในชุมชนไม้เรียงต้องร่วมกันคิดหาทางออก โดยในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2527 ซึ่งขณะนั้นราคายางพาราค่อนข้างต่ำคือกิโลกรัมละประมาณ 15-20 บาท กลุ่มชาวบ้านที่ทำสวนยางพาราได้ประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อหาทางแก้ปัญหาดังกล่าว คุณประยงค์ รณรงค์ [1]เล่าให้ฟังว่า “การแก้ปัญหาเรื่องราคายาง ที่ส่งผลต่อรายได้นั้น การที่ชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่พยายามที่จะให้ได้เงินมาเพียงอย่างเดียว ด้วยการทำสวนยางอย่างเดียวแล้วเปลี่ยนยางให้เป็นเงิน เมื่อเงินที่ได้ใช้หมดไปในที่สุดหาเท่าไหร่ก็ไม่พอ ชาวสวนยังจนเหมือนเดิม จึงกลับมาคิดว่าลู่ทาง ที่สามารถแก้ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องเงินไม่พอใช้นั้นมีอยู่หลายทาง ไม่ใช่ทำให้รายได้เพิ่มอย่างเดียวแต่ต้องทำให้รายจ่ายลดลงแม้รายได้จะเท่าเดิม เมื่อมีการลดรายจ่ายในครัวเรือนลงก็ทำให้มีส่วนเหลือเก็บจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ”

ภาพที่ 12 ภาพผู้นำชุมชน (ประยงค์ รณรงค์)

ถ่ายเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553

[1] ประยงค์ รณรงค์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553

ชุมชนไม้เรียงได้พยายามแก้ไขปัญหาให้กับตนเองและชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านรายได้ โดยเริ่มจากทำในสิ่งที่ใกล้ตัว คือใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเป็นทุนและสร้างมูลค่าให้เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทุนจากทรัพยากรดั้งเดิมของชุมชน ทุนที่เป็นความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม และทุนที่เป็นทรัพย์อัน เป็นเงินฝากในธนาคาร ได้มีการก่อตั้ง “ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง” ขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนให้ทุกคนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ด้วยตระหนักว่าการแก้ปัญหาจะต้องเริ่มต้นจากภายในคือคนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการมิใช่มุ่งขอความช่วยเหลือจากภายนอก แกนนำที่เป็นหลักของชาวบ้านคือ ประยงค์ รณรงค์[1] ได้พยายามทำความเข้าใจกับคนในชุมชนว่า “ปลูกยางอย่างเดียว พึ่งยางอย่างเดียวตลอดไปไม่ได้ เพราะเรากินยางแทนข้าวไม่ได้ ดังนั้นเราต้องทำอย่างอื่นด้วย” ชาวบ้านในชุมชนจึงพยายามคิดทำอาชีพเสริมรายได้ในการทำมาหากินที่นอกเหนือจากการทำสวนยางพารา เช่น การลี้ยงไก่ (ไก่เนื้อ ไก่ไข่ ไก่บ้าน) การเลี้ยงปลา การปลูกผักปลอดสารพิษ การแปรรูปข้าว ผลิตอาหารสัตว์ เลี้ยงสุกร เพาะเห็ด เป็นต้น

ปรากฏการณ์อีกประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการพัฒนาตนเองของชาวสวนยางพาราในชุมชนไม้เรียง คือการที่กรมส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ได้จัดประกวดยางแผ่นขึ้นในงานเทศกาลปีใหม่ ที่อำเภอฉวาง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมการปรับปรุงคุณภาพยางแผ่น ชุมชนไม้เรียงได้ส่งยางแผ่นเข้าร่วมประกวดด้วย ภายหลังการประกวดปรากฏว่ามีพ่อค้ามาประมูลยางแผ่นทั้งหมดด้วยราคาที่สูงกว่าท้องตลาดกิโลกรัมละ 1-2 บาท สภาพดังกล่าวทำให้ชาวสวนยางพาราได้เรียนรู้ว่าการที่จะทำให้ยางมีราคาดีนั้นขึ้นอยู่กับคุณภาพของยางเป็นสำคัญด้วย แต่อย่างไรก็ตามการที่เทคโนโลยีการผลิตของชาวบ้านยังต่ำ และเป็นการผลิตแบบดั้งเดิมที่ใช้มือทำแทบทุกกระบวนการ ทำให้ไม่สามารถรักษาคุณภาพยางแผ่นให้สม่ำเสมอได้ ในปี พ.ศ. 2527กลุ่มผู้นำชุมชนขณะนั้นมีลุงประยงค์และเพื่อนบ้านที่สนิทสนมกัน 12 คนได้ร่วมกันวิเคราะห์หาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพยางแผ่น และวิธีการจัดพัฒนาคุณภาพยางพาราโดยได้ติดต่อกับเกษตรอำเภอฉวาง เพื่อขอไปศึกษาดูงานการผลิตยางแผ่นอบแห้งที่องค์การสวนยางนาบอน

หลังจากนั้นในปีเดียวกันชาวสวนยางพาราไม้เรียงได้ไปศึกษาดูงานการผลิตยางแผ่นอบแห้งที่องค์การสวนยางนาบอน และยังได้ไปศึกษาดูงานที่โรงงานของเอกชนในอำเภอนาบอน

---

[1] ประยงค์ รณรงค์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553

จังหวัดนครศรีธรรมราช จากการไปศึกษาในครั้งนั้นทำให้ได้เรียนรู้วิธีการผลิตยางที่มีคุณภาพ โดยพบว่าการผลิตยางพาราที่มีคุณภาพได้ต้องมีเครื่องมือในการผลิตที่ทันสมัยและมีคุณภาพจึงจะสามารถสามารถผลิตยางได้อย่างมีคุณภาพและได้ในปริมาณมากขึ้นด้วย แต่การเริ่มต้นเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องยากเพราะการนำเครื่องมือมาใช้ต้องมีการลงทุนสูง ลำพังเพียงผู้นำชุมชนไม่กี่คนนั้นไม่สามารถจะทำได้ การดำเนินการต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในชุมชนด้วยจึงจะประสบความสำเร็จ กลุ่มผู้นำชุมชนได้ขยายความคิดนี้กับชาวบ้าน โดยได้นำสิ่งที่เรียนรู้จากการศึกษาดูงานทั้ง 2 แห่ง มาเสวนาเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน เมื่อชุมชนมีความคิดร่วมกันที่จะผลิตยางพาราที่มีคุณภาพ ดังนั้นชุมชนจะต้องสร้างโรงงานแปรรูปยางพาราของชุมชนเอง โดยการทำงานในโรงงานจะต้องอาศัยแรงงานจากชาวบ้านหมุนเวียนกันไปเข้ามาทำงานในโรงงาน

การขยายความคิดนี้ไปสู่ชาวบ้านต้องใช้เวลานับปี ชาวบ้านจึงเริ่มเข้าใจและเห็นด้วยที่จะร่วมกันผลิตยางที่มีคุณภาพ ด้วยการสร้างโรงงานแปรรูปยางพารา ขณะที่การดำเนินการดังกล่าวมีแนวโน้มว่าจะดำเนินไปอย่างราบรื่นแต่เมื่อศึกษาเกี่ยวกับต้นทุนของโรงงานและต้นทุนการผลิตก็พบปัญหาว่าโรงงานที่มีกำลังการผลิตได้ 10 ตันต่อวันตามต้นแบบที่ดูงานมานั้น ต้องใช้งบประมาณสูงถึง 11 ล้านบาท ซึ่งชุมชนไม้เรียงไม่มีเงินเพียงพอ กลุ่มแกนนำจึงต้องมาร่วมคิดกันอีกครั้งหนึ่งและพบว่ามีทางออกคือต้องสร้างโรงงานขนาดที่มีกำลังการผลิตลดลงมา โดยใช้ทุนในชุมชนเอง ทุกคนจึงได้ช่วยกันเผยแพร่ความคิดและระดมทุน ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวนั้นส่วนใหญ่แต่ละคนจะกระจายกันเพื่อแนะนำแก่ญาติพี่น้องเครือญาติที่รู้จักสนิทสนมกันเป็นเบื้องต้นก่อน แล้วค่อยขยายไปสู่เพื่อนบ้านคนอื่น ๆ ที่สนใจเพื่อให้เข้าร่วมเป็นสมาชิก ในที่สุดสามารถรวบรวมสมาชิกในชุมชนได้ 37 คน มีจำนวนหุ้น 20,000 หุ้น ราคาหุ้นละ 50 บาท รวมเป็นเงิน 1,000,000 บาท ในการดำเนินงานได้นำระบบของสหกรณ์เข้ามาใช้ มีการระดมทุนและหาแนวทางเกี่ยวกับระบบการจัดการเพื่อรองรับโรงงานที่เกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งได้ข้อสรุปร่วมกันว่าต้องจดทะเบียนจัดตั้งเป็น “กลุ่มเกษตรกร” จุดเปลี่ยนดังกล่าวนับเป็นอีกก้าวหนึ่งที่สำคัญของการพัฒนาชุมชนไม้เรียงในการวางแผนการสร้างโรงงานแปรรูปยางพารา หลังจากนั้นทางกลุ่มได้ติดต่อขอจดทะเบียนต่อจังหวัดนครศรีธรรมราช แต่เกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราชในขณะนั้น เห็นว่ากลุ่มเกษตรกรต่าง ๆ ของจังหวัดซึ่งตั้งขึ้นแล้วมีจำนวนมากถึง 126 กลุ่ม โดยกลุ่มที่เคยจดทะเบียนไว้ก่อนหน้านั้นส่วนใหญ่เลิกกิจการไปเกือบหมดแล้ว จังหวัดจึงไม่อยากให้กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียงจดทะเบียนอีกเพราะคิดว่าจะต้องประสบความล้มเหลวอย่างแน่นอน เกษตรจังหวัดได้พยายามชี้แจงเหตุผลต่อผู้นำกลุ่มให้ล้มเลิกความคิดในการจดทะเบียนตั้งกลุ่มฯ แต่ทางกลุ่ม ฯ ยังคงยืนยันที่จะจดทะเบียนเพื่อตั้งจัดกลุ่มฯ ให้ได้ แกนนำกลุ่ม ฯ ได้เข้าพบผู้ว่าราชการจังหวัดใน นายเอนก สิทธิประศาสน์ พร้อมกับได้

นำเสนอความคิดเกี่ยวกับการดำเนินงานกลุ่ม ฯ ของชุมชนให้ทราบ ในที่สุดผู้ว่าราชการจังหวัดได้เดินทางไปพบปะชาวบ้านในพื้นที่ เมื่อได้เห็นความตั้งใจจริงของชุมชนในการที่จะจัดตั้งกลุ่ม ฯ จึงได้สนับสนุนให้มีการจดทะเบียนตามที่ชุมชนต้องการเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2527โดยใช้ชื่อว่า **"กลุ่มเกษตรกรทำสวนยางไม้เรียง"** ภายหลังจัดตั้งกลุ่ม ฯ แล้ว ได้ดำเนินการเกี่ยวกับการสร้างโรงงานแปรรูปยางพาราในทันที ด้วยการใช้เงินที่ได้จากการระดมทุน 1 ล้านบาท ได้จัดหาเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้เพื่อสร้างคุณภาพ ยางพาราและช่วยลดเวลาในการผลิต แต่ขณะนั้นในชุมชนยังไม่มีไฟฟ้าใช้โรงงานจึงใช้ น้ำมันในการเดินเครื่องจักรในช่วงแรกของการผลิตโรงงานสามารถผลิตยางพารา อบแห้งได้วันละ 500 กิโลกรัม ต่อมาในปี พ.ศ. 2528 จึงได้ขยายกำลังการผลิตเป็น 1,000 กิโลกรัม จากการผลิตยางแผ่นดิบของชาวบ้านที่เกิดจากการระดมทุนของชุมชนเป็นเงิน 1 ล้านบาทดังกล่าวส่งผลให้ในปี พ.ศ. 2531 สามารถผลิตยางคุณภาพดีที่ขายได้ราคาสูงถึงกิโลกรัมละ 33 บาท ในขณะที่ท้องตลาดทั่วไปรับซื้อเพียงแค่ราคากิโลกรัมละ 27 บาทเท่านั้น กระบวนการผลิตดังกล่าวได้สร้างความมั่นใจในกับชุมชน มากขึ้นส่งผลให้มีผู้เข้าร่วมกลุ่มเพิ่มมากขึ้น ต่อจากนั้นการผลิตยางพาราแปรรูปอบแห้งได้เป็นไปตามลำดับดังนี้

ปี พ.ศ. 2528 การผลิตยางพาราราอบแห้งเพิ่มขึ้นจาก 1,000 กิโลกรัม เป็น 1,500 – 2,000 กิโลกรัม ต่อวัน

ปี พ.ศ. 2529 - 2530 กลุ่มสามารถส่งผลผลิตยางอบแห้งให้กับบริษัทผู้ส่งออกที่ท่าเรือคลองเตยได้โดยตรง และได้รับราคาสูงกว่าราคาประกาศของตลาดกลางยางพาราหาดใหญ่โดยเฉลี่ยถึงกิโลกรัมละ 4 บาท เนื่องจากกลุ่มสามารถส่งผลผลิตเองโดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง

ปี พ.ศ. 2531 ผลการผลิตของกลุ่มซึ่งขายได้ถึงกิโลกรัมละ 33 บาท ในขณะที่ราคาตลาดทั่วไปเพียง 27 บาท ทำให้กลุ่มมีกำไรประมาณ 7 แสนบาท กลุ่มฯจึงได้ขยายการผลิตโดยรับซื้อยางพาราจากสมาชิกในราคาที่สูงกว่าท้องตลอด ซึ่งเป็นที่พอใจของสมาชิก ทำให้สมาชิกหลายคนนำกำไรที่เกิดจากการลงทุนดังกล่าว มาลงทุนเพิ่มเติมเพื่อเพิ่มทุนให้กับการขยายการผลิตยางพาราอบแห้ง ทำให้โรงงานมีกำลังการผลิตเพิ่มขึ้นเป็น 3,000 กิโลกรัมต่อวัน

ความสำเร็จของกลุ่มและโรงงานแปรรูปยางพาราดังกล่าวเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านมากขึ้น ชาวบ้านในชุมชนไม้เรียงจำนวนมากที่เห็นความก้าวหน้าของกลุ่มจึงได้สมัครเข้าเป็นสมาชิก โดยที่กลุ่มกำหนดเงื่อนไขว่าสมาชิกใหม่สามารถขายน้ำยางพาราได้ในราคาเท่ากับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม แต่ในเบื้องต้นยังไม่สามารถออกเสียงในการประชุมกลุ่มและรับเงิน

ปันผลได้ ในช่วงเวลานี้เองโรงงานแปรรูปยางพาราของชุมชนไม้เรียงได้กลายเป็นโรงเรียนที่สอนด้านอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ชาวสวนยางพาราทั้งใกล้และไกล อีกทั้งยังเป็นการกระจายรายได้ให้แก่ชาวบ้านในชุมชนที่ไม่มีที่ดินทำกินหรือที่ลูกหลานไม่ได้เรียนหนังสือโดยสมัครเข้าไปทำงานเป็นคนงานในโรงงานได้

ประยงค์ รณรงค์[1] เล่าให้ฟังว่า "นอกจากการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและเอาจริงเอาจังขอคณะกรรมการและชาวบ้านในชุมชนตลอดระยะเวลามากกว่า 1 ทศวรรษ ส่งผลให้ในปี พ.ศ. 2537 รัฐบาลได้ให้การสนับสนุนการก่อสร้างโรงงานแปรรูปยางพาราที่มีกำลังผลิต 4 ตันต่อวัน แต่ครั้นมีโรงงานขนาดใหญ่และมีกำลังการ ผลิตเพิ่มมากขึ้นกลับต้องมาประสบกับปัญหาภาวะตลาด เนื่องจากความต้องการยางพาราในช่วงเวลานั้นลดต่ำลง ส่งผลให้โรงงานมีทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอที่จะจ่ายให้กับสมาชิก กลุ่มฯ ได้หาทางแก้ปัญหาโดยการไปติดต่อสร้างเครดิตกับธนาคารด้วยวิธีการที่เปิดบัญชีเงินฝากกับธนาคาร โดยกลุ่มเป็นผู้ดำเนินการให้กับสมาชิก ทำให้มีบัญชีเงินฝากรวมทั้งสิ้น 212 บัญชี แล้วทางกลุ่มฯได้ดำเนินการจ่ายเงินค่าน้ำยางให้แก่สมาชิกผ่านบัญชีธนาคาร นับเป็นการสร้างเครดิตระหว่างกลุ่ม ฯ กับธนาคาร จนในที่สุดธนาคารก็ให้เครดิตกับกลุ่มฯ ด้วยการจ่ายค่าน้ำยางให้แก่สมาชิกไปก่อนโดยที่กลุ่มฯโอนเงินให้ธนาคารภายหลัง การดำเนินกิจการโรงงานแปรรูปยางพาราของกลุ่มเกษตรกรทำสวนยางพาราไม้เรียงจึงเป็นการดำเนินธุรกิจชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง"

นอกจากนี้กลุ่มเกษตรกรทำสวนยางพาราไม้เรียงยังสร้างความมั่นคงให้กับกลุ่มโดยการนำเทคนิคด้านวิทยาการและเทคโนโลยีพื้นบ้านมาร่วมปรับใช้อย่างเหมาะสมเพื่อสร้างอาชีพเสริมให้กับชุมชนทั้งในด้านการผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย เทคนิควิทยาการและเทคโนโลยีพื้นบ้านที่นำเข้ามาร่วมในการจัดการ ได้แก่ การพัฒนาวิทยาการด้านการเพาะเลี้ยงไก่พื้นเมือง การปลูกพืชผักปลอดสารพิษ การเลี้ยงสุกร การเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืด การเพาะเลี้ยงเห็ดด้วยขี้เลื่อย การแปรรูปข้าว การนำสมุนไพร(หมอพื้นบ้าน) มาใช้เพื่อรักษาสุขภาพ และการผลิตอาหารสัตว์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์อาหารขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์โดยตรงของกลุ่มด้วย

จากการดำเนินการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียงดังที่กล่าวมาแล้ว ทางผู้นำชุมชนไม้เรียงยังได้ติดต่อสัมพันธ์ด้วยการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนอื่นๆ ทั้งในจังหวัด

---

[1] ประยงค์ รณรงค์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2553

นครศรีธรรมราช สงขลา และภาคอีสาน อีกทั้งยังสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนที่มีลักษณะการดำเนินงานคล้าย ๆ กันเช่น กลุ่มผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ฯลฯ โดยนำเอาแนวคิดประสบการณ์ที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้มาปรับใช้กับชุมชน อาทิ ใช้พื้นที่สวนยางพาราส่วนหนึ่งทำเกษตรผสมผสานการเลี้ยงปลาดุกในบ่อซีเมนต์ การเลี้ยงวัวในสวนยางพารา เป็นต้น นับได้ว่าเป็นการเสริมการพึ่งตนเองให้มั่นคงยิ่งขึ้นด้วย

การพัฒนาการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียงตั้งแต่เริ่มต้นมาจนถึงกระทั่งตั้งโรงงานแปรรูปยางพาราสามารถสร้างความมั่นคงด้วยการสร้างอาชีพเสริมบนพื้นฐานของการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาผสมผสานเข้ากับเทคโนโลยีพื้นบ้าน รวมทั้งรับแนวคิดประสบการณ์จากภายนอกชุมชนมาลองผิดลองถูกและปรับใช้ในที่สุดชุมชนก็สามารถดำรงตนอยู่ได้ด้วยการยืนอยู่บนลำแข้งของตนเองได้อย่างน่าภาคภูมิ

6.2 การสร้างศักยภาพของชุมชนไม้เรียง

การพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียงดังที่กล่าวมาแล้วได้นำไปสู่การสร้างศักยภาพของชุมชน โดยที่ชาวบ้านในชุมชนมีฐานคิดใหม่ว่า ชุมชนไม่ได้ “โง่ จน เจ็บ” ตามที่เข้าใจกัน แต่อยู่บนฐานของความเข้าใจเรื่อง “ศักยภาพ” ของชุมชนคือ **“คน ความรู้ ทรัพยากร”** เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาศักยภาพ (เสรี พงศ์พิศ. 2546 : 17) จากฐานคิดดังกล่าวทำให้แกนนำชาวบ้านอย่างประยงค์ รณรงค์และสมาชิก มองว่า การพัฒนาศักยภาพของชุมชนโดยการส่งเสริมให้ชาวบ้านพัฒนาศักยภาพของตนเองด้วยการเชื่อมโยงกับความรู้และภูมิปัญญาให้สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ซึ่งเรียกว่า **กระบวนทัศน์พัฒนาใหม่** ที่ประกอบไปด้วย **“การเรียนรู้ การจัดการ และการพัฒนา”** นั่นก็คือ ชุมชนมีการจัดการตนเอง ด้วยการจัดองค์กรชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการพัฒนาดังกล่าวอันมีเป้าหมายที่การพึ่งตนเองของชาวบ้านเป็นสำคัญชุมชนมีแนวทางในการพัฒนาดังนี้

6.2.1 การกำหนดแผนแม่บทของชุมชนไม้เรียง

แผนแม่บทของชุมชนไม้เรียงเกิดจากกระบวนการเรียนรู้นำไปสู่การดำเนินการทำเพื่อคิดวิธีการพึ่งพาตนเอง เป็นแผ่นพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่ชุมชนร่วมกันพัฒนาขึ้นด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เข้าใจศักยภาพอันแท้จริงของตนเอง ทั้งนี้เพื่อแก้ปัญหาซึ่งเกิดจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่มียางพาราเป็นพืชหลักเพียงอย่างเดียว แม้ว่าสวนยางพาราจะสร้างรายได้เป็นอย่างดีก็ตาม แต่รายได้ดังกล่าวก็ใช้หมด ในที่สุดหามาได้เท่าไรก็ยิ่ง

มีรายจ่ายมากขึ้นเท่านั้น กลายเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านส่วนมากต้องตกอยู่ในวังวนของการเป็นหนี้สิน ดังนั้นชุมชนจึงพยายามหาทางออกในเรื่องนี้ไม่ใช่ทำให้รายได้เพิ่มอย่างเดียว แต่ต้องทำให้รายจ่ายลดลงด้วย ฐานคิดนี้ที่ชุมชนไม้เรียงได้นำมาใช้สร้างแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพยายามทำให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชน

จากความต้องการแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพของชาวสวนยางพาราและการเป็นหนี้สินจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้และการจัดการในชุมชนอย่างเป็นระบบมากขึ้น โดยผู้นำและอาสาสมัครจากทุกหมู่บ้านในตำบลไม้เรียงได้มาร่วมกันคิดร่างแผนพัฒนาชุมชน เพื่อใช้แก้ไขปัญหาความยากจนและหนี้สินของคนในชุมชน โดยพยายามจัดทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งเน้นการแผนพัฒนาการผลิตจากยางพาราของชุมชน ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ที่มุ่งเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา แผนแม่บทชุมชนไม้เรียงจึงเป็นเครื่องมือที่ทำให้คนในชุมชนมาเรียนรู้ร่วมกัน โดยการเรียนรู้เพื่อให้รู้จักตนเอง รู้จักโลกภายนอก รู้จักทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน รู้ศักยภาพของตนเอง ฯลฯ

6.2.2 กระบวนการจัดทำแผนแม่บทของชุมชนไม้เรียง

ในการดำเนินการจัดทำ แผนแม่บทของชุมชนไม้เรียง สมาชิกในชุมชนได้ดำเนินการตามลำดับดังนี้

ขั้นที่ 1 การรวบรวมข้อมูลและสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงปัญหาของตนเองและชุมชน

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทของชุมชนจากการร่วมมือกันทำแผนไปสู่การปฏิบัติที่เป็นจริง ดังนั้นแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองชุมชนไม้เรียงฉบับที่ 1 พ.ศ. 2540 ถึง พ.ศ. 2545 เป็นแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองฉบับแรก เน้น “กระบวนการเรียนรู้” ของชุมชนเป็นสำคัญ มุ่งเน้นให้สมาชิกมีการเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติให้เข้าใจและทำได้จริง ในเรื่องง่าย ๆ ที่ชุมชนทำได้เองโดยไม่ต้องพึ่งพิงจากภายนอก

ขั้นที่ 2 เป็นขั้นการปฏิบัติการตามแผนที่วางไว้

หลังจากที่สมาชิกในชุมชนร่วมกันทำแผนแม่บทชุมชนแล้ว ก็ทำให้ทุกคนร่วมกันปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ มีระบบการจัดการโดยให้คนในชุมชนระดมความคิดเห็นผ่านการจัดตั้ง “สภาผู้นำชุมชนไม้เรียง” มีการคัดเลือกผู้นำจากทุกหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 5 คน รวมทั้งหมด 40 คน เพื่อทำหน้าที่สำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชนทุกครัวเรือนทุกหมู่บ้าน

จึงจะนำมาใช้ในการพิจารณาวางแนวทาง และวางแผนงานเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนให้เป็นระบบต่อไป มีการกำหนดผู้รับผิดชอบและปฏิบัติที่ชัดเจน มีการติดตามประเมินผลกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยสภาดังกล่าวจะกลายเป็นเวทีแลกเปลี่ยนถ่ายทอดประสบการณ์ และชี้ให้เห็นกระบวนการเรียนรู้อันเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา รวมทั้งมีการจัดตั้งเป็นศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงเพื่อให้คนในชุมชนเรียนรู้วิชาพื้นฐาน ให้ชาวบ้านสามารถอ่านออกเขียนได้และมีความรู้ในเรื่องพื้นฐานทั่วไป และเรื่องที่ต้องการจะรู้และต้องการจะทำเฉพาะเจาะจง มีการสร้างสาขาอาชีพที่หลากหลาย จัดการเรียนรู้เป็นกลุ่มย่อยส่งเสริมให้คนในชุมชนสามารถเลือกเรียนรู้ได้ตามความสนใจและความต้องการของตนเอง การเรียนรู้ลักษณะนี้มีความเหมาะสมในระดับสมาชิกเพราะเรียนจากการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในพื้นที่ของตนเอง เป็นการเรียนรู้เชิงประจักษ์ทั้งที่มีตัวอย่างและการลองผิดลองถูก มีผลงานการปฏิบัติเป็นตัวชี้วัดและหลักประกันความสำเร็จ ศูนย์การเรียนรู้จึงเป็นการเสริมสร้างในสิ่งที่ควรรู้ในกับสมาชิกในชุมชนตาม ความเหมาะสมและจำเป็น ภายในศูนย์ศึกษาและพัฒนาของชุมชนไม้เรียงได้กำหนดเนื้อหาและกิจกรรมดังนี้

ส่วนแรกคือ ส่วนของเนื้อหา

1. ด้านเศรษฐกิจจะต้องรู้ระบบเศรษฐกิจระดับครัวเรือน ชุมชน จังหวัด ประเทศ และโลก

2. ด้านสังคม จะต้องรู้และเข้าใจในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข

3. ด้านการเมือง จะต้องรู้และเข้าใจความหมายทางการเมืองความจำเป็นและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนสิทธิและหน้าที่ของแต่ละบุคคลที่พึงกระทำ

4. ด้านกฎหมาย จะต้องเรียนรู้กฎหมายที่จำเป็นซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน

5. ด้านระบบสหกรณ์ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชน

6. ด้านการบริหารจัดการ เพื่อนำมาใช้ในการวางแผน การปฏิบัติและการติดตามประเมินผล โดยเริ่มต้นจากครอบครัวด้วยการรู้จักจัดทำแผนงานประกอบอาชีพและการทำงาน

ส่วนที่สองคือ ส่วนของกิจกรรมการเรียนรู้

1. กิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษ เป็นการทำเกษตรแบบผสมผสานตามแนวคิดทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

2. กิจกรรมการเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืด เช่น ปลาดุก ปลาตะเพียน ปลาหมอ

3. กิจกรรมการเพาะเลี้ยงไก่พื้นเมือง

4. กิจกรรมการเพาะเลี้ยงเห็ดด้วยขี้เลื่อย

5. กิจกรรมการเลี้ยงสุกร

6. กิจกรรมการผลิตอาหารสัตว์ ได้แก่ อาหารปลา อาหารไก่ และอาหารสุกร

7. กิจกรรมการแปรรูปข้าว ทั้งข้าวขาว ข้างกล้อง

8. กิจกรรมการแพทย์แผนไทย

9. กิจกรรมฝึกอบรม แลกเปลี่ยน และประสานงานของชุมชน

กิจกรรมต่าง ๆทำให้สมาชิกในชุมชนได้จัดตั้ง **“ศูนย์การเรียนรู้”** และกระจายกันทำกิจกรรมดังกล่าวไปตามหมู่บ้าน

1. ศูนย์การเรียนเรื่องการปลูกผักปลอดสารพิษ ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 บ้านหนองหาด โดยมุ่งหวังให้สมาชิกได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรแบบไร้สารเคมีเพื่อรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อมและผลผลิตที่เสริมสร้างสุขภาพ ด้วยการเรียนรู้และคิดค้นวิธีการหรือสูตรจากวัสดุที่หาได้ในชุมชนทั้งเรื่องการปลูกผัก การผลิตปุ๋ย และสารไล่แมลงชีวภาพ

2. ศูนย์การเรียนรู้เรื่องการเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืด ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 4 บ้านหาดทรายแก้ว ต้องการให้สมาชิกสามารถผสมเทียม ขยายพันธุ์ และเลี้ยงปลาน้ำจืดได้เอง

3. ศูนย์การเรียนรู้เรื่องการเพาะเลี้ยงไก่พื้นบ้าน ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1 บ้านทุ่งไหม้ โดยมุ่งหวังให้สมาชิกได้เรียนรู้เกี่ยวกับการฟัก การให้วัคซีน การเลี้ยงดู การขยายสายพันธุ์ไก่พื้นบ้านจากสถานที่ต่าง ๆ จนสามารถได้สายพันธุ์ของท้องถิ่นและตั้งชื่อว่า “ไม้เรียง”

4. ศูนย์การเรียนรู้เรื่องการเพาะเห็ดด้วยขี้เลื่อยยางพารา ตั้งอยู่ที่ในหมู่ที่ 10 บ้านควนนนท์ โดยมุ่งหวังให้สมาชิกสามารถนำเอาวัตถุดิบในท้องถิ่นคือ ขี้เลื่อยยางพารามาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งนี้การเพาะเห็ดเพื่อบริโภคทั้งในชุมชนและนอกชุมชน

5. ศูนย์การเรียนรู้เรื่องการเพาะเลี้ยงหมู ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 บ้านหนองหาดโดยมุ่งหวังให้สมาชิกได้เรียนรู้เกี่ยวกับการเพาะเลี้ยงหมู รวมทั้งการนำขี้หมูใช้เป็นเชื้อเพลิงใน

ครัวเรือนและเป็นวัตถุดิบในการผลิตปุ๋ยชีวภาพ มีการเผยแพร่เทคนิคและความเชี่ยวชาญในเลี้ยงหมู

6. ศูนย์การเรียนรู้เรื่องการผสมและผลิตอาหารสัตว์ ตั้งอยู่บ้านตรอกไม้แดง หมู่ที่ 9 เพื่อรองรับและลดต้นทุนสมาชิกกลุ่มอาชีพอื่นที่เลี้ยงสัตว์โดยการใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น

7. ศูนย์การเรียนรู้เรื่องการแปรรูปข้าวเป็นข้าวกล้องและแป้งขนมจีน ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 6 บ้านกันละ มีเป้าหมายในการผลิตและจัดการข้าวเพื่อลดการนำเข้าข้าวจากนอกชุมชนและอย่างน้อยปีละ 3 ล้านบาท นอกจากได้เรียนรู้ด้านการบริหารจัดการแล้วยังรวมถึงคนในชุมชนและลูกค้าได้ซื้อข้าวปลอดสารเคมีมาบริโภคด้วย

8. ศูนย์การเรียนรู้เรื่องการแพทย์แผนไทย ตั้งอยู่ที่สถานีอนามัยบ้านทานพอ หมู่ที่ 3 โดยเริ่มต้นจากหมอพื้นบ้านจำนวน 4 คนซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านการต่อกระดูก 1 คน ด้านนวดแผนโบราณ 1 คน และหมอยาสมุนไพร 2 คน เพื่อให้บริการด้านการนวดแผนไทยและการผลิตยาสมุนไพร

9. ศูนย์การเรียนรู้ในการประชุม ฝึกอบรม แลกเปลี่ยน และประสานงานของชุมชน ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 9 บ้านตรอกไม้แดง

นอกจากกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ยังมีการส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการผลิตของใช้เพื่อทดแทนการซื้อสินค้าจากภายนอกชุมชน โดยมีวิทยากรมาให้ความรู้และสาธิตการทำผลิตภัณฑ์ เช่น น้ำยาล้างจาน ยาสระผม ผงซักฟอก น้ำยาปรับผ้านุ่ม เป็นต้น ซึ่งในกิจกรรมนี้จะสามารถช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือนได้อีกทางหนึ่ง สำหรับวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตนอกจากมีอยู่ในชุมชนแล้วยังต้องจัดหาหรือจัดซื้อมาจากภายนอกด้วย มีการนำความรู้นี้ออกสาธิตทดลองทำในแต่ละหมู่บ้านเนื่องจากต้องการให้ผู้สนใจทราบถึงกระบวนการผลิต รู้ต้นทุน และการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนซึ่งวิธีการนี้ทำให้ชาวบ้านยอมรับผลิตภัณฑ์ที่ได้ร่วมกันทดลองทำและยังเป็นช่องทางในการสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน แม้ว่าในช่วงแรกลุ่มผู้สูงอายุที่ได้เน้นการผลิตในกิจกรรมเหล่านี้อยู่ก่อนแล้วจะแสดงความไม่พอใจที่มีการเผยแพร่ความรู้นี้ออกไป เพราะเข้าใจว่าเป็นการตัดโอกาสของกลุ่มที่กำลังคิดจะลงทุนเพื่อผลิตขายสมาชิกในชุมชนแต่ต่อมากลุ่มคนเหล่านี้ก็ยอมรับและยินดีกับการเข้าร่วมเป็นสมาชิก

ภาพที่ 13 ภาพที่ 14

ภาพที่ 13 และภาพที่ 14 ชุมชนมีการจัดโครงการอบรมให้ความรู้และสาธิตการทำผลิตภัณฑ์ในครัวเรือน

ถ่ายเมื่อ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2552

การทำกิจกรรมเหล่านี้ได้ขยายไปสู่ระดับบุคคลที่สนใจและเห็นช่องทางการสร้างรายได้ในระดับครัวเรือน มีการสร้างผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างกันออกไปตามภูมิปัญญาและการพลิกแพลงของผู้ผลิตแต่ละราย นำไปสู่การคิดค้นเทคนิคหรือประเภทของผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายมากขึ้น เช่น น้ำมันบำรุงผิว น้ำมันสมุนไพร หินลับมีดไม้เรียง เป็นต้น โดยได้ผสมผสานกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่เดิมเข้าไปด้วย และในช่วงหลังกลุ่มได้ปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่จากการเผยแพร่ความรู้เพียงอย่างเดียวในช่วงแรกเป็นการพัฒนาเทคนิคความรู้จัดหาวัตถุดิบจากภายนอกเข้ามาจำหน่ายให้แก่ผู้ที่สนใจในช่วงหลัง

ในด้านการฝึกอบรมภาคทฤษฎีหรือทางวิชาการเป็นหน้าที่ของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง การควบคุมดูแลจากคณะทำงานที่สภาผู้นำชุมชนแต่งตั้งขึ้น โดยคณะทำงานจะประสานกับนักวิชาการและปราชญ์ชาวบ้านให้เข้าร่วมเป็นวิทยากรในการฝึกอบรมในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้นอกจากต้องการให้สมาชิกกลุ่มได้เรียนรู้และสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริง แล้วยังเป็นการสร้างทางเลือกที่หลากหลายให้แก่ชาวบ้านในชุมชนยกระดับองค์ความรู้ในเรื่องนั้น ๆ อีกทั้งต้องการให้ชาวบ้านในชุมชนได้ผลิตเอง ใช้เอง และบริโภคอาหารที่ปลอดภัยต่อสุขภาพ โดยสามารถใช้ทรัพยากรที่มีในชุมชนอย่างคุ้มค่า รวมทั้งเป็นแหล่งบริการการเรียนรู้สำหรับผู้สนใจภายนอกชุมชน และสร้างอาชีพเสริมแก่ครอบครัว

ขจร ทิพาพงศ์[1] กล่าวว่า “การตั้งศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนไม้เรียงนั้นก่อให้เกิดการปรับเลี่ยนวิถีชีวิตที่สำคัญของชาวสวนยางพารา เป็นอย่างมากสามารถสร้างรายได้เสริมแก่ครอบครัวหลังจากการกรีดยาง อีกทั้งการรวมกลุ่มแปรรูปยางพาราในชุมชน สามารถแก้ไขปัญหายางพาราราคาถูกและสร้างอำนาจในการต่อรองในด้านการผลิตได้”

ขั้นที่ 3 การสร้างเครือข่ายภายนอก

ฐานความคิดและการปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนไม้เรียงได้แพร่ขยายไปยังภายนอกชุมชน มีการเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนกันระบบเป็นเครือข่ายทั้งขั้นตอนการผลิต การแปรรูป การขาย การแลกเปลี่ยนด้านองค์ความรู้ ซึ่งเรียกว่า “การสร้างเครือข่าย”

รูปแบบของการรวมกลุ่มของชุมชนไม้เรียงจนประสบความสำเร็จเป็นที่สนใจของชุมชนต่าง ๆ มีกลุ่มชุมชนต่าง ๆ เข้ามาดูงานและนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนของตนเอง เช่น ชุมชนตำบลตลิ่งชัน ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มเกษตรกรทำนาควนเมา อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง รวมถึงชุมชนเขาปู่เขาย่า อำเภอศรีบรรพต จังหวัดพัทลุง เป็นต้น

จากการเข้ามาของกลุ่มต่าง ๆ จึงก่อให้เกิดความสัมพันธ์เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน นำไปสู่การสร้างเครือข่ายเกษตรกรขึ้นมาครั้งแรกในปี พ.ศ. 2533 โดยมีการประชุมประสานงานระหว่างผู้นำในพื้นที่ต่าง ๆ ประมาณ 60 คน ครั้งแรกได้ใช้สถานที่ของสถาบันเกษตรกร จังหวัดนครศรีธรรมราช ในการพูดคุยสัมมนาถึงการพัฒนาชุมชน ทิศทางการพัฒนาสังคมไทย ความสำเร็จขององค์กรชาวบ้าน และศักยภาพที่จะรวมตัวกันเป็นเครือข่าย ได้มีข้อสรุปในการสร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรกร 3 พื้นที่ร่วมกัน คือ ตำบลไม้เรียง ตำบลยางค้อมอำเภอพิปูน และตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา ทั้งนี้เพื่อเรียนรู้ร่วมกัน โดยทั้ง 3 พื้นที่ประสบความสำเร็จในเรื่องการจัดการยางพารา จากการประชุมสัมมนายังสามารถสรุปถึงทางออกของเกษตรกรชาวสวนยางพาราได้ดังนี้ คือ ชาวสวนยางพาราต้องมีการทำการเกษตรแบบผสมผสานปลูกพืชที่หลากหลายแทนการปลูกยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเพียงอย่างเดียว ชาวสวนยางพาราจะต้องมีการ ทำนา ทำสวนผลไม้ เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ และในการประชุม

---

[1] ขจร ทิพาพงศ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2553.วันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2553.

ครั้งนี้มีการเลือกตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ โดยมีกรรมการจำนวน 12 คน ซึ่งกรรมการทั้ง 12 คน กลับไปปรึกษากับสมาชิกกลุ่มของตนเองเกี่ยวกับการจัดตั้งโรงงานแปรรูปยาง มีชื่อว่า "โครงการพัฒนาสถาบันเกษตรกรจังหวัดนครศรีธรรมราช"

โรงงานแปรรูปยางพารามีการพัฒนาและสามารถยืดหยุ่นในการผลิตยางพารา และได้รับความร่วมมือระหว่างกลุ่มเกษตรกรต่าง ๆ ทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล อีกทั้งมีการสร้างลักษณะของเครือข่ายและพัฒนาระบบเครือข่ายไปสู่รูปแบบอื่น ๆ ที่หลากหลาย ให้ได้เรียนรู้เกี่ยวกับ การรวบรวมข้อมูลของกลุ่ม รายรับ รายจ่าย การลงทุน การขาย และรายได้ อีกทั้งการวางแผนการดำเนินงานและงบประมาณ การเรียนรู้ของผู้นำในเรื่องต่าง ๆ การฝึกอบรมและดูงานการบริหาร การดูงานเรื่องการจัดการการเงินและทรัพยากรที่จังหวัดสงขลา และการดูงานเรื่องระบบการผลิตในโรงงานยางพาราที่จังหวัดระยอง รวมทั้งการจัดประชุมประจำเดือนเคลื่อนที่ไปตามพื้นที่ต่าง ในชื่อว่า "เครือข่ายยางพารานครศรีธรรมราช"

นอกจากรูปแบบของเครือข่ายที่ได้กล่าวมาแล้วซึ่งเป็นเครือข่ายเกี่ยวกับกลุ่มการทำสวนยางพารา ไม้เรียงยังมีการเชื่อมโยงของระหว่างกลุ่มชาวสวนยางพาราไปสู่กลุ่มเกษตรอื่นในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกับชาวสวนผลไม้ และชาวนา เกิดเครือข่าย **"เครือข่ายยมนา"** ได้จัดตั้งขึ้นในปี พ. ศ. 2537 **ยมนา** มาจาก 4 ฐานอาชีพ โดยมีอาจารย์ เอื้อน อุบลพรรณเป็นคนตั้งชื่อนี้ ประยงค์ รณรงค์[1] กล่าว ทุกคนเห็นว่าชื่อนี้มีความเหมาะสม กล่าวคือ

ย	คือ	ยางพารา	มีกลุ่มเครือข่ายยางพารา 11 กลุ่ม
ม	คือ	ไม้ผล	มีเครือข่ายชมรมไม้ผล 8 อำเภอ
ม	คือ	ประมง	มีเครือข่ายประมง 2 กลุ่ม
น	คือ	นาข้าว	มีกลุ่มเครือข่ายนาข้าว 6 กลุ่ม

เครือข่ายยมนาเป็นการผนวก กลุ่มชาวสวนยางพารา ชาวสวนผลไม้ และชาวนา กิจกรรมที่ปรากฏเช่นชาวสวนผลไม้มีห้องเย็นที่สามารถเก็บผลไม้เพื่อยืดระยะเวลาในการเข้าสู่ตลาด ชาวนามีโรงสีข้าวเพื่อลดปัญหาการเอาเปรียบของพ่อค้า และช่วยแก้ไขปัญหา

---

[1] ประยงค์ รณรงค์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2553

ข้าวคุณภาพต่ำของชาวนาลุ่มน้ำปากพนัง และจัดสร้างโรงงานแป้งขนมจีนเป็นอุตสาหกรรมของชุมชนเพื่อแปรรูปข้าว โดยมีกลุ่มเกษตรกรทำสวนยางพาราเป็นแกนนำเนื่องจากมีประสบการณ์ด้านธุรกิจอุตสาหกรรม ชุมชน เครือข่ายยมนาได้ยึดแนวทางพัฒนาคนให้มีความสามารถช่วยตนเองได้ สามารถพัฒนาอาชีพให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ มีการสร้างอาชีพเสริมให้เกิดรายได้ในชีวิตประจำวัน สร้างความมั่นคงในชีวิต มีความยั่งยืนในอาชีพอยู่ได้อย่างพอดีและพอเพียง

นอกจากนี้ยังมีการสร้างเครือข่าย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชนอื่นข้ามจังหวัด ข้ามภาค และระดับชาติโดยใช้ชื่อใหม่ว่า **“เครือข่ายภูมิปัญญาไท”** เป็นการเชื่อมโยงกับเครือข่ายองค์กรชาวบ้านจาก 33 จังหวัด ยังผลให้เกิดประเด็นการพัฒนาที่หลากหลาย เกิดการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาระหว่างกันทั่ว ทุกภาค เช่นในเรื่อง การเกษตรผสมผสาน การแพทย์พื้นบ้าน ผักพื้นบ้าน การจัดทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน การออมทรัพย์และการจัดบริการสวัสดิการของชุมชน ฯลฯ การเกิดเครือข่ายใหม่เป็นการขยายองค์ความรู้สู่ชุมชน เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างภูมิภาค เป็นการประยุกต์องค์ความรู้ใหม่อีกทาง

การสร้างเครือข่ายของชุมชนไม้เรียงทำให้เกิดกิจกรรมใหม่มากมายกิจกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ การแสดงพลัง การระดมทุน การสร้างความร่วมมือการแลกเปลี่ยนสินค้า ทรัพยากร และองค์ความรู้ โดยมีการบริหารจัดการกิจกรรมความเหมาะสมกับบริบทของชุมชนในแต่ละพื้นที่ ปัจจุบันชุมชนไม้เรียงมีเครือข่ายกับชุมชนต่าง ๆ มากมาย ตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด จนถึงระดับประเทศ กล่าวคือ **เครือข่ายยางพารา เครือข่ายยมนา** (ชาวสวนยางพาราชาวสวนไม้ผล ชาวนา ส่วนประมงได้ถอนตัวในภายหลัง) ในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และการสร้างเครือข่ายกับภายนอกทั้งระดับภูมิภาคและระดับประเทศ เช่น **เครือข่ายภูมิปัญญาไท เครือข่ายสาธารณสุขชุมชน** ทำให้ชุมชนไม้เรียงมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเป็นแหล่งศึกษาดูงานให้กับชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศ ชุมชนจึงไม่โดดเดี่ยวหรือต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ แต่เพียงลำพัง

การตัดสินใจของชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนจะได้ผ่านการคิดวิเคราะห์อย่างละเอียดรอบคอบ มีการสนับสนุนและการยอมรับจากหน่วยงานของภาครัฐไปพร้อมกันแต่เงื่อนไขบางอย่างของภาครัฐขัดแย้งกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชน จึงต้องมี

การปรับปรุงแผนแม่บทชุมชนให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของไม้เรียงหรือแผนแม่บทยางพาราไทย ที่มีขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2539 ใช้จริงในปี พ.ศ. 2541- 2544 เน้นการแก้ปัญหาแก่ชาวสวนยางพาราเป็นสำคัญ ต่อมามีการปรับปรุงแก้ไขอย่างต่อเนื่อง และมีระบบการจัดการข้อมูลที่ชัดเจน และได้จัดทำแผนแม่บทชุมชนฉบับที่ 2 ในปี พ.ศ. 2545และใช้ในปีพ.ศ. 2545-2549

โดยแผนแม่บทชุมชนฉบับที่ 2 เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากแผนแม่บทเดิมโดยได้เพิ่มเติมบางอย่างเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนมากขึ้น ประกอบด้วย 8 แผน คือ 1)แผนพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน 2)แผนการจัดการผลผลิต 3) แผนพัฒนาทุนและระบบสวัสดิการ 4) แผนพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน 5)แผนการพัฒนาสุขภาพ 6)แผนการพัฒนาการท่องเที่ยว 7)แผนพัฒนาจิตใจ และ 8)แผนพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน

แผนแม่บทฉบับที่ 2 นี้เน้น “ระบบการจัดการ” หรือ “วิสาหกิจชุมชน” กล่าวคือให้คนในชุมชนมีความมั่นใจในการพัฒนาตนเอง มีทางเลือกในการประกอบอาชีพ และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับทรัพยากรและผลผลิตในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นแนวทางนำไปสู่การพึ่งตนเอง โดยได้กำหนดวิสัยทัศน์ชุมชนไว้ว่า “ประชากรอยู่ดีกินดี มีคุณธรรม มีคุณภาพพร้อมดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของความเป็นชนบท สังคมเอื้ออาทร องค์กรชุมชนเข้มแข็ง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มี อาชีพมั่นคง เกษตรกรรมยั่งยืนภายใต้เศรษฐกิจพอเพียงและสิ่งแวดล้อมที่สมดุล” ซึ่งกำหนดเป็นยุทธศาสตร์และภารกิจในการพัฒนาชุมชน

แผนแม่บทฉบับที่ 2 มี 5 ยุทธศาสตร์และภารกิจในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนไม้เรียงดังนี้ 1)ยุทธศาสตร์ แรกคือ ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ มีภารกิจ เพื่อการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนให้อยู่ในระดับการกินดีอยู่ดีมีความสุข 2) ยุทธศาสตร์ที่สองคือ ยุทธศาสตร์การพึ่งตนเอง มีภารกิจ เพื่อ พัฒนาด้านสุขภาพและความเป็นอยู่ของประชาชน 3)ยุทธศาสตร์ที่สามคือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากร มีภารกิจ คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน 4)ยุทธศาสตร์ที่สี่คือ ยุทธศาสตร์การดูแลสุขภาพและการพัฒนาจิตใจ มีภารกิจ เพื่อพัฒนาอาชีพให้มั่นคงด้วยเกษตรกรรมยั่งยืนภายใต้เศรษฐกิจพอเพียง และ 5) ยุทธศาสตร์ที่ห้าคือยุทธศาสตร์การพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กร มีภารกิจ เพื่อพัฒนาองค์กรของชุมชนไม้เรียงให้เข้มแข็ง (จิตติมา ดำรงวัฒนะ.2551:90-91)

กระบวนการดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเห็นได้ว่า แม้การกำหนดแผนดังกล่าวจะเริ่มต้นจากการค้นหาปัญหาและกำหนดกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา แต่ก็ไม่ได้ละเลยการ

คาดหวังผลในระยะยาวด้วย ประเด็นที่เป็นข้อสังเกตก็คือ แผนดังกล่าวนี้เป็นการมุ่งแก้ปัญหามากกว่าการป้องกันปัญหา เนื่องจากข้อสรุปของปัญหาที่ได้ก็คือ ปัญหาหนี้สิน ปัญหาค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารและยารักษาโรคที่สูง ปัญหาการมีรายได้ทางเดียวจากอาชีพสวนยางพารา และปัญหาที่ดินซึ่งมีอยู่จำกัดแต่กลับไม่ได้ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในขณะที่ประชากรเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นการแก้ปัญหาของชุมชนไม้เรียงที่กำหนดไว้จึงได้แก่ เกษตรกรสามารถมีรายได้หลายทางโดยไม่ต้องพึ่งพาการทำสวนยางพาราเพียงอย่างเดียว ไม่จำเป็นต้องเพิ่มรายได้แต่สามารถลดค่าใช้จ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งค่าอาหารและค่ายารักษาโรค ได้บริโภคพืชและสัตว์ที่ปลอดสารพิษ และใช้พื้นที่ทำกินที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด โดยแผ่นแม่บทชุมชนพึ่งตนเองตำบลไม้เรียงในระยะที่สองมีการแปลงยุทธศาสตร์และภารกิจไปสู่แผนการปฏิบัติดังนี้

1.แผนพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน

1.1โครงการขยายพันธุ์ไม้ทั้งไม้ป่า ไม้สมุนไพร และไม้เศรษฐกิจได้แก่ กิจกรรมเรือนเพาะชำกล้าไม้และสารานุกรมพันธุ์กรรมพืช กิจกรรมการเลี้ยงสัตว์และการเลี้ยงปลาในสวน และกิจกรรมสวนสมรมแบบประยุกต์

1.2 โครงการปลูกพืชผักผลไม้ปลอดสารพิษ ได้แก่ กิจกรรมการผลิตน้ำสกัดชีวภาพ กิจกรรมการผลิตปุ๋ยหมักและปุ๋ยอินทรีย์ และกิจกรรมการฝึกอบรมเกษตรกรรม

2. แผนการจัดการผลผลิตหรือวิสาหกิจชุมชน

2.1 โครงการแปรรูปผลผลิต ได้แก่ กิจกรรมโรงงานแปรรูปผลไม้ กิจกรรมโรงงานผลิตภัณฑ์จากยางพารา และกิจกรรมโรงงานแปรรูปเนื้อสัตว์

2.2 โครงการห้องเย็นเก็บพืชผักและผลไม้ ได้แก่ กิจกรรมการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาคุณภาพผลผลิต และกิจกรรมการจัดการด้านการตลาดชุมชน

3. แผนพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชน

3.1 โครงการแปรรูปข้าว ได้แก่ กิจกรรมโรงสีข้าวเพื่อผลิตข้าวขาวและข้าวกล้อง และกิจกรรมการผลิตเส้นขนมจีนและขนมจากข้าว

3.2 โครงการผลิตของใช้เพื่อทดแทนการนำเข้า ได้แก่ กิจกรรมการผลิตหินลับมีด กิจกรรมการตัดเย็บเสื้อผ้า กิจกรรมการผลิตอาหารสัตว์ และกิจกรรมการผลิตยาสระผม น้ำยางล้างจาน น้ำยาซักผ้า สบู่เหลว และยาสีฟัน

3.3 โครงการอาหารชุมชน ได้ กิจกรรมโรงงานน้ำปลา กิจกรรมโรงงานน้ำดื่ม กิจกรรมการเพาะเห็ดด้วยขี้เลื่อยยางพารา และกิจกรรมร้านค้าชุมชนประจำหมู่บ้าน

4. แผนพัฒนาทุนและหนี้

4.1 โครงการกองทุนชุมชน ได้แก่ กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ กิจกรรมกลุ่มธนาคารหมู่บ้าน กิจกรรมกองทุนสวัสดิการ กิจกรรมกองทุนสุขภาพ และกิจกรรมกองทุนหมู่บ้าน

4.2 โครงการฟื้นฟูเกษตรกรหลังการพักชำระหนี้ ธ.ก.ส. ได้แก่กิจกรรมการพัฒนาอาชีพเสริม กิจกรรมการออมทรัพย์ และกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน

5. แผนพัฒนาการท่องเที่ยว

5.1 โครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้แก่ กิจกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติป่าภูเขาศูนย์ และกิจกรรมการจัดอุทยานประวัติศาสตร์เหตุการณ์ปี 2512-2522

5.2 โครงการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนต้นแบบ ได้แก่กิจกรรมการท่องเที่ยวและชิมผลไม้ตามฤดูกาล และกิจกรรมแยกพักตามบ้านในชุมชนเพื่อศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในชุมชนทั้งด้านค่านิยม ประเพณี และการประกอบอาชีพ

6. แผนพัฒนาด้านสุขภาพ

แผนพัฒนาด้านสุขภาพ ได้แก่ โครงการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรเพื่อสุขภาพซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมการนวดแผนไทย การอบ และการประคบ กิจกรรมส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร กิจกรรมการแปรรูปและการผลิตยาสมุนไพร และกิจกรรมการฝึกอบรมเรื่องสมุนไพร

7. แผนพัฒนาจิตใจ

7.1 โครงการลานวัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่ กิจกรรมการฟื้นฟูอนุรักษ์และถ่ายทอดศิลปะพื้นบ้านประเภทมโนราห์ และกิจกรรมระหว่างผู้สูงอายุและเยาวชนในชุมชน

7.2 โครงการงานประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ กิจกรรมงานเดือนสิบและกิจกรรมงานชักพระ

8. แผนพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน

8.1 โครงการสภาผู้นำชุมชนไม้เรียง ได้แก่ กิจกรรมการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ กิจกรรมการศึกษาดูงานตามแผน กิจกรรมสร้างและพัฒนานักวิจัยชาวบ้าน

8.2 โครงการศูนย์ฝึกอบรมประจำหมู่บ้าน ได้แก่ กิจกรรมฝึกอบรมอาชีพเสริม กิจกรรมศูนย์ข้อมูลประจำหมู่บ้าน และกิจกรรมสร้างและพัฒนาวิทยากรชุมชน

8.3 โครงการมหาวิทยาลัยธรรมชาติ ได้แก่ ศูนย์ประสานงานชุมชน ศูนย์ข้อมูลตำบล ศูนย์อินเตอร์เน็ต (Internet) ชุมชน และศูนย์วิทยุชุมชน

แผนแม่บทชุมชนฉบับที่สองเป็นความต่อเนื่องในกิจกรรมที่ปรากฏอยู่ในแผนแม่บทชุมชนฉบับแรก กล่าวคือ หลังจากที่ได้มีการทดลองและเรียนรู้ในลักษณะของ **"ศูนย์การเรียนรู้"** แล้วก็นำมาสู่การจัดการในรูปของวิสาหกิจชุมชน แต่ด้วยเงื่อนไขทางเวลาที่เพิ่งดำเนินการทำให้ไม่เห็นความก้าวหน้าของระบบการจัดการมากนัก รวมทั้งในบางกิจกรรมก็ยังไม่ได้ดำเนินงาน หรือเพิ่มเริ่มต้น อย่างไรก็ตามแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองก็สามารถใช้เป็นสื่อหรือเครื่องมือในการปรับตัวของชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นระบบหรืออย่างมีการเตรียมการ และยังเป็นการลดความเสี่ยงก่อนจะนำไปสู่การขยายผลเป็นวิสาหกิจชุมชน

ส่วนแผนแม่บทชุมชนฉบับที่ 3 ประยงค์ รณรงค์[1] เล่าว่า "ได้เริ่มจัดทำกันในปี พ.ศ. 2548 จะใช้ในช่วง ปี พ.ศ. 2550 - พ.ศ. 2554 ซึ่งเป็นการจัดทำเป็นแผนระดับหมู่บ้าน แทน ได้รับการสนับสนุนจากผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราชในขณะนั้นนาย วิเชียร ทองสม โดยให้จัดทำแผนระดับหมู่บ้านขึ้นรวมทั้งหมด 1,551 หมู่บ้าน จากตัวแทนของหมู่บ้านหมู่บ้านละ 8 คน กำหนดให้มีผู้ใหญ่บ้าน 1 คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 1คน อบต. 1 คน และชาวบ้านอีกหมู่บ้านละ 5 คน โดยมีการจัดประชุมกันที่หอประชุมที่สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ 84 (ทุ่งท่าลาด) ส่วนราชการที่เข้าร่วมคือ 1) ปลัดอาวุโส 2) การศึกษานอกโรงเรียน 3) เกษตรอำเภอ 4)พัฒนากร และ 5) ธนาคารเกษตรและสหกรณ์ ร่วมกันจัดทำแผนหมู่บ้าน และมีการใช้กับหมู่บ้านต่าง ๆ มาถึงปัจจุบัน"

นอกจากนี้ไม้เรียงยังมีแผนงานด้านอื่น ๆ ที่กำลังอยู่ระหว่างการดำเนินการและการประสานความร่วมมือกันระหว่างองค์กรภายนอกหลายกิจกรรม ได้แก่ การจัดทำหลักสูตรสหวิทยาการท้องถิ่นร่วมกับมหาวิทยาลัยรามคำแหง การจัดตั้งศูนย์วิสาหกิจชุมชน การขยายผลจากศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรระดับหมู่บ้านสู่การจัดตั้งสภาเกษตรไม้เรียง รวมทั้ง

---

[1] ประยงค์ รณรงค์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอ 19 มกราคม พ.ศ. 2553

การเปิดโรงเรียนเกษตรกรในพระราชดำริที่ร่วมกับสำนักงานเกษตรอำเภอฉวาง ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนี้เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนที่มีสวนมังคุด สวนทุเรียน หรืออื่น ๆ มาร่วมเรียนรู้เทคนิควิชาการต่าง ๆ สำหรับนำไปใช้ในการดูแลรักษาผลผลิตของตนเอง ซึ่งได้รับความสนใจจากชาวบ้านเป็นจำนวนมากและเกินจากเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งยังเป็นกิจกรรมที่สร้างความตื่นตัวให้กับสมาชิกในชุมชนได้มากกว่ากิจกรรมอื่น ๆ ที่มีอยู่

ชุมชนไม้เรียงได้จัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียนในเขตชุมชนไม้เรียง ซึ่งชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่หลากหลายตามความต้องการของนักเรียน ผู้เรียนสามารถเรียนรู้กับครูภูมิปัญญาในท้องถิ่น และผู้รู้ทั้งในด้านความรู้ และการฝึกปฏิบัติจริงในพื้นที่ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ การเก็บรวบรวมข้อมูลที่สามารถนำไปวิเคราะห์ถึงปัญหาต่างๆ ในชุมชนชุมชน นักเรียนร่วมกับครูในโรงเรียนร่วมกันจัดหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ในชุมชน นอกจากนั้นชุมชนไม้เรียงมีการพัฒนาศักยภาพของชุมชนโดยให้ความสำคัญกับการการศึกษานอกระบบ หรือ การศึกษาตลอดชีวิต เป็นการศึกษาสำหรับทุกคน ทุกช่วงของชีวิต ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกสถานะอาชีพ เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาบุคคลอย่างเต็มศักยภาพให้มีทักษะในการดำรงชีวิต ในการประกอบอาชีพ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองตลอดจนพัฒนาสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสมเพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยสามารถเข้าไปศึกษาในศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนได้ตลอดเวลา ปัจจุบันจะมีผู้ให้ความรู้อยู่ประจำศูนย์ คือ คุณขจร ทิพาพงศ์ และผ่องผิว ทิพาพงศ์ เป็นวิทยากรประจำศูนย์

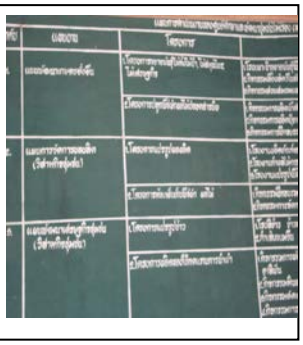

ภาพที่ 15 ภาพที่ 16 ภาพที่ 17

ภาพที่ 15-17 ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนไม้เรียงบริการแก่นักเรียนนักศึกษา ชาวบ้านในชุมชน และผู้สนใจทั่วไป ถ่ายเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553

สิ่งที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาศักยภาพของชุมชนไม้เรียง คือชาวบ้านทุกคนในชุมชนไม้เรียงมีการปลูกฝังเรื่องจิตสำนึกสาธารณะ มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย ใส่ใจใฝ่รู้ และร่วมมือกันพัฒนาชุมชน ซึ่งการที่จะสร้างทรัพยากรบุคคลได้เช่นนี้ไม่ใช่เรื่องง่ายนัก การรวมกลุ่มอาจเกิดขึ้นได้ในหลายชุมชน แต่เป็นเรื่องยากในการที่จะมีระบบการจัดการ “คน” ให้เข้ามาดำเนินร่วมกันในกิจกรรมของชุมชน และทำให้เกิดความเชื่อมั่นขึ้นในกลุ่มสมาชิกและชุมชน คุณขจร ทิพาพงศ์[1] เล่าให้ฟังว่า “สำหรับชุมชนไม้เรียง **เงิน** ไม่ใช่สิ่งจำเป็นที่สุด **คน** มีความสำคัญกว่า เนื่องจากมีหลายชุมชนที่เงินเป็นตัวทำให้คนแตกแยก มากกว่าสร้างเข้มแข็งให้กับชุมชน ดังนั้นชุมชนจึงคิดหาวิธีการที่จะใช้เงินมาเป็น **เครื่องมือ** ในการพัฒนาคน ไม่ใช่ให้เงินมาทำลายคน การพัฒนาคนนั้นไม่จำเป็นต้องอยู่ในสถานศึกษาเพราะบางครั้งความรู้ท่วมหัวยังเอาตัวไม่รอด”

[1] ขจร ทิพาพงศ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2553.

6.3 ความสำเร็จของชุมชนชาวสวนยางพาราไม้เรียง

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเกี่ยวกับแนวทางการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียงและการสร้างศักยภาพของชุมชนไม้เรียงโดยชาวบ้านในชุมชนไม้เรียง ผู้ศึกษายังพบว่า หัวใจหลักในการในการแก้ปัญหาของชุมชนไม้เรียง คือสมาชิกในชุมชนไม้เรียง ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมนำ ร่วมประสาน และที่สำคัญคือการจัดตั้ง**สภาผู้นำชุมชนไม้เรียง** เพื่อรวมตัวกันแก้ปัญหายางพาราและปัญหาอื่น ๆ โดยเริ่มจากมีจำนวน 40 คน ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการปรึกษาหารือและการทำยุทธศาสตร์พัฒนาตนเองของชาวบ้านในชุมชน รวมทั้งมีการปรับทุกข์ ช่วยกันแก้ไขหาทางออก อย่างมีแบบมีแผน อย่างมีข้อมูล อย่างเป็นขั้นตอน โดยในการทำงานมียุทธศาสตร์ การพัฒนาที่ชัดเจนซึ่งมีวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการ คือ

ประการแรก เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ของคนในท้องถิ่นรวมทั้งนำเอาปราชญ์ชาวบ้านสาขาต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัดใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

ประการที่สอง เพื่อเป็นศูนย์ข้อมูลที่รวบรวมปัญหายางพาราปัญหาอื่น ๆ และความต้องการของคนในทุกครัวเรือนทุกหมู่บ้านมาร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา วางแผนแก้ปัญหา และพัฒนาในส่วนที่ชุมชนสามารถทำได้เอง รวมทั้งประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ช่วยดำเนินการในส่วนที่เกินความสามารถของชุมชน

ประการสุดท้าย เป็นศูนย์ประสานงานเพื่อเชื่อมโยงหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรเครือข่ายชาวบ้านอย่างเป็นระบบ

การแก้ปัญหาจะมีการสรรหาชาวบ้านมาเป็นตัวแทนแต่ละหมู่บ้าน โดยมีการจัดแบ่งบทบาทและหน้าที่ ตามความถนัด ความสามารถ และความตั้งใจของแต่ละบุคคล ในบางช่วงจะมีการปรับเปลี่ยนหน้าที่กันบ้างตามความเหมาะสม ส่วนใหญ่ทำงานด้วยความตั้งใจและเสียสละไม่ยึดติดกับตำแหน่ง

รูปแบบและกระบวนการพึ่งตนเองขององค์กรชาวบ้านดังที่ได้กล่าวแล้วนั้น จึงเป็นอุดมการณ์และการต่อสู้ที่มุ่งหวังสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเองให้แก่ชุมชน ลดความแตกต่างระหว่างสมาชิกในชุมชนเพื่อให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียมกัน และคัดค้านการเอาเปรียบจากภายนอก โดยไม่ได้ใช้โครงสร้างเชิงอำนาจที่ผูกพันกับการให้อำนาจจากรัฐ แม้ว่ากระบวนการจะมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับสมาชิกกลุ่มและสมาชิกเครือข่ายของ

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง สำหรับชุมชนไม้เรียงอาจจะเป็นความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงช่องทาง โอกาส และทรัพยากร แต่ก็เป็นความสมัครใจหรือเป็นทางเลือกที่เปิดกว้างให้คนในชุมชนทุกคนเข้าร่วม ส่วนการขยายตัวของแนวคิดและการสร้างปฏิสัมพันธ์กับภายนอกจะมีผู้นำหรือสมาชิกในชุมชนส่วนหนึ่งที่ได้เข้าไปเป็นสมาชิกกลุ่ม หรือเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนเกือบทุกระดับอยู่แล้ว รวมถึงการเข้ามาศึกษาดูงานของคนภายนอกชุมชน นอกจากการใช้องค์กรชาวบ้านคือ “ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง” เป็นเครื่องมือในการพึ่งตนเองแล้วควรที่จะกล่าวถึงสถาบันพื้นฐานทางสังคมในชุมชน ปัจจุบันได้มีหน่วยงานของภาครัฐที่เห็นความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนไม้เรียงไม่ว่าจะเป็นสถาบันด้านการปกครองและสถาบันด้านการศึกษา ได้เข้ามาส่งเสริมสนับสนุนในส่วนที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง

ศูนย์การเรียนรู้และสร้างรายได้ต่าง ๆของชุมชนไม้เรียง

ภาพที่ 18

ภาพที่ 19

ภาพที่ 18-19 ตู้อบสมุนไพรและให้ความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้าน

ถ่ายเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553

ภาพที่ 20 อุปกรณ์ในการไบโอดีเซล

ถ่ายเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553

ภาพที่ 21 อุปกรณ์ในการทำเส้นขนมจีน
ถ่ายเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553

ภาพที่ 22 การเลี้ยงกบคอนโด/ปลาดุกในบ่อซีเมนต์
ถ่ายเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553

กระบวนการเรียนรู้และการจัดการชุมชนสู่การพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียงในบริบทของการเปลี่ยนแปลงนี้ เกือบทุกกิจกรรมมีการผสมผสานองค์ความรู้ทั้งจากภายนอกและภายในชุมชน ในบางครั้งการนำองค์ความรู้จากภายนอกเข้ามาในชุมชน แต่องค์ความรู้และพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมเดิมบางประการยังไม่เอื้อหรือไม่สอดคล้องกับ นวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เป็นกระแสจากของสังคมภายนอก ซึ่งในภาวะเช่นนี้มีความจำเป็นที่ผู้นำและองค์กรชาวบ้านจะต้องมีกลไกการจัดการที่ดีและต้องมีความเข้มแข็ง มีความต่อเนื่องในการเรียนรู้ คิดค้น ริเริ่ม สร้างสรรค์เพื่อให้เกิดการปรับตัวได้อย่างเหมาะสม หากสิ่งเหล่านี้ถูกละเลยก็จะทำให้กิจกรรมไม่ได้ถูกผลิตซ้ำหรือมีการคิดค้นใหม่ และย่อมจะส่งผลให้องค์ความรู้ขาดความต่อเนื่องและไม่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน

รูปแบบและกระบวนการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียงในปัจจุบันจึงมิได้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์แบบ เนื่องจากกระบวนการดังกล่าวนี้ยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและครบวงจร รวมทั้งมีสมาชิกในชุมชนเพียงบางส่วนที่ยอมรับและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ความเป็นชุมชนจึงถูกผู้นำและชาวบ้านหยิบหยกมาพิจารณาและตีความจากรูปแบบและกระบวนการที่สร้างขึ้นต่างระดับกันไป อันได้แก่ ระดับบุคคล ระดับครัวเรือน ระดับกลุ่ม และระดับเครือข่าย ซึ่งในระดับต่าง ๆ เหล่านี้ยังไม่สามารถนำเสนอความสมบูรณ์ของตัวระบบและกระบวนการที่ยึดโยงเอาสมาชิกใน ชุมชน สถาบัน และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในระดับตำบลเข้าไว้ด้วยกันได้ ความเป็นชุมชนของคนภายในองค์กรศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงจึงเป็นคำจำกัดความที่ใกล้เคียงมากที่สุดหากพิจารณาจากผลการดำเนินงานในปัจจุบัน

จากการพัฒนาศักยภาพและการสร้างเครือข่ายของชุมชนชาวสวนยางพาราไม้เรียงดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าชุมชนไม้เรียงเป็นชุมชนที่ได้สำแดงลักษณะรูปแบบตัวตนของชุมชน ทั้งด้านความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติของชุมชน ซึ่งสมาชิกในชุมชนมีการสะสม คัดสรร ปรับแต่ง ในลักษณะเป็นชุมชนพลวัตมีการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา อันนำไปสู่การสร้างความเข็มแข็งของชุมชน ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวได้อยู่ภายใต้พื้นฐานแห่งการพัฒนาชุมชน ใน 4 ฐานหลักคือ **ฐานปัญญานิยม ฐานจริยธรรมนิยม ฐานอำนาจนิยม และฐานทุนนิยม** และฐานทั้ง 4 ฐานนั้นจะเป็นคุณูปการต่อการขับเคลื่อน นำไปสู่องค์ความรู้และเป็นกระบวนการการนำไปสู่การปฏิบัติ ของหลักการ **เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา** ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

บทที่ 7
แนวโน้มในอนาคต และทางเลือกของชาวสวนยางพารา

วัฒนธรรมของชุมชนชาวสวนยางพาราไม้เรียงท่ามกลางกระแสทุนนิยมที่ผู้ศึกษาได้นำภาพความเคลื่อนไหวภายใต้บริบทและเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมากล่าวถึงแล้วนั้นได้ช่วยให้เห็นปรากฏการณ์การดำรงอยู่ ผลกระทบและการตั้งรับของชุมชนซึ่งนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพที่สามารถตั้งมั่นอยู่ได้ท่ามกลางกระแสทุนนิยมนับเป็นความสำเร็จของชุมชนอันสำคัญยิ่ง เพราะนั่นคือความอยู่รอดของชุมชนอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามความอยู่รอดดังกล่าวใช่ว่าจะเป็นความมั่นคงถาวรตลอดไป ในบทนี้ผู้ศึกษาจึงนำเสนอแนวโน้มของชาวสวนยางพาราที่จะเกิดขึ้นในอนาคต พร้อมกับเสนอทางเลือกให้แก่ชุมชนชาวสวนยางพาราโดยทั่วไปซึ่งจะดำรงอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยมอันจะนำสู่การพึ่งพิงตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน

7.1 วิถีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวสวนยางพารา

จากการศึกษาวัฒนธรรมของชุมชนชาวสวนยางพาราที่ผ่านมามีลักษณะเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ตั้งแต่วิถีการดำเนินชีวิต การผลิต และจิตวิญญาณความคิดความเชื่อ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์การพัฒนาไปสู่ความทันสมัยตลอดเวลา โดยที่กระแสทุนนิยมได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการผลักดันวิถีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอย่างยากที่จะปฏิเสธได้ ในช่วงแรกกระบวนการผลิตยางพาราที่เข้ามาในชุมชนนั้นเป็นเพียงเพื่อเสริมรายได้ให้แก่ชุมชนเท่านั้น ต่อมาเมื่อมีการปรับเปลี่ยนเข้าสู่การผลิตเพื่อการค้าโดยมุ่งให้เป็นรายได้หลักแก่ชุมชนตามระบบทุนนิยมที่ได้เลื่อนไหลเข้าสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนจากวิถีการผลิตแบบพอเพียงเปลี่ยนผ่านสู่ระบบทุนนิยมที่มีความเข้มข้นและซับซ้อนมากขึ้น ปัจจัยเหล่านี้เป็นตัวเร่งให้ชุมชนชาวสวนยางพาราจำเป็นต้องขยายพื้นที่ปลูกยางพารา และเพิ่มอัตราการผลิต เพื่อสร้างรายได้และกำไรเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว รวมถึงการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้กับประเทศบนฐานคิดหรือเจตจำนงของภาครัฐที่ได้เข้ามาส่งเสริมให้ชุมชนชาวสวนยางพาราต้องลงทุนใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่จากภายนอกชุมชนมากขึ้นเรื่อย ๆ

วิถีการผลิตของชุมชนชาวสวนยางพารามีความเป็นพลวัตตั้งแต่การผลิตเพื่อการดำรงชีพที่มีอุดมการณ์แบบชุมชนนิยมกำกับควบคุม จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย โดยอุดมการณ์ทุนนิยมได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้คนรวมถึงกระบวนการผลิตของชนบทที่มีการปรับเปลี่ยนอุดมการณ์ไปตามบริบทของชุมชนตามความเหมาะสมในแต่ละช่วงเวลา การปรับเปลี่ยนอุดมการณ์ของชุมชนจึงเป็นสิ่งที่กระทำได้หากอุดมการณ์ที่เข้ามาแทนที่มีความแข็งแกร่งและแยบยลเพียงพอ คือสามารถทำให้ชุมชนมีการพัฒนาไปอย่างยั่งยืน ซึ่งตรงข้ามกับอุดมการณ์ทุนนิยมที่ได้เบียดขับให้อุดมการณ์แบบชุมชนนิยมต้องถูกทำลายกลายเป็นอื่น ๆ ซึ่งนอกจากไม่สอดคล้องกับวิถีการผลิตของชุมชนชนบทแล้วยังเป็นการพัฒนาที่ทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งค้ำจุนสังคมอีกด้วย

ภายใต้วิถีการผลิตเพื่อการค้าที่เกิดขึ้นกับชุมชนชาวสวนยางพาราในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา เห็นได้ชัดว่าเจตจำนงของอุดมการณ์ทุนนิยมได้แสดงอำนาจในการควบคุมจัดการกับวิถีการผลิตของชาวสวนยางพาราได้อย่างเข้มข้น ไม่ว่าจะเป็นการเร่งรัดให้ชาวสวนยางพาราต้องขยายอัตราการผลิตเพื่อสร้างรายได้และกำไรรวมถึงการสร้างอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้กับประเทศ โดยที่ภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยมดังกล่าวนอกจากส่งเสริมให้ชุมชนต้องใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่นำเข้าจากภายนอกแล้ว ยังมุ่งส่งเสริมโดยให้ความสำคัญกับบทบาทของภาคเอกชนและปัจเจกชนมากยิ่งขึ้น ในขณะที่ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทมิได้ถูกกำหนดให้อยู่ในเจตจำนงแห่งรัฐในการพัฒนาประเทศแต่อย่างใด ดังนั้นในช่วงการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยชุมชนชนบทหลายแห่งจึงไม่สามารถพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากปัญหาเศรษฐกิจเมื่อปี พ.ศ. 2540 สิ่งที่ถูกตั้งคำถามประการแรกคือเหตุผลใดเศรษฐกิจไทยจึงเกิดวิกฤติ ทั้งที่ก่อนหน้านี้ประเทศไทยเองก็ได้รับการชื่นชมว่าเป็นประเทศที่มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจดีอย่างต่อเนื่อง คำตอบที่ได้จากหลาย ๆ ส่วนสรุป ได้ว่าประเด็นสำคัญที่เป็นปัญหาดังกล่าวก็คือการพึ่งพาทุนจากภายนอกในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับประเทศที่ต้องอาศัยการลงทุนจากต่างชาติ และระบบชนบทรากหญ้าที่ต้องอาศัยปัจจัยการผลิตและสายพันธุ์จากภายนอกชุมชนและที่สำคัญไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตของตนเองได้

7.2 แนวโน้มในอนาคตของชุมชนชาวสวนยางพารา

จากการศึกษาวัฒนธรรมของชาวสวนยางพาราในพื้นที่ชุมชนไม้เรียง และข้อมูลด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีของชาวสวนยางพาราดังที่ได้กล่าวมาในบทต่าง ๆ แล้วนั้น ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงแนวโน้มในอนาคตของชุมชนชาวสวนยางพาราผู้วิจัยแบ่งประเด็นการนำเสนอแนวโน้มในอนาคตเป็น 2 ส่วนคือ แนวโน้มในอนาคตของชุมชนชาวสวนยางพาราโดยทั่วไป และแนวโน้มในอนาคตของชาวสวนยางพาราในชุมชนไม้เรียง

7.2.1 แนวโน้มในอนาคตของชุมชนชาวสวนยางพาราโดยทั่วไป

การกล่าวถึงแนวโน้มในอนาคตของชุมชนชาวสวนยางพาราต่อไปนี้เป็นการย้อนกลับไปพิจารณาวัฒนธรรมของชาวสวนยางพาราประมวลสาระโดยการใช้กรอบเนื้อหา 3 ด้าน คือ ด้านโครงสร้างทางสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านจิตวิญญาณ

1.โครงสร้างทางสังคมของชาวสวนยางพารา

การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น เกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมของชาวสวนยางพาราในอนาคตประการแรกคือ ขนาดของครอบครัว ในอนาคตขนาดของครอบครัวจะมีเป็นลักษณะครัวเดี่ยวมากยิ่งขึ้น และครอบครัวจะมีขนาดของครอบครัวเล็กลง ซึ่งประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก มีสมาชิกประมาณ 4- 5 คน บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวทุกคน จะมีบทหน้าที่ที่เท่าเทียมกันทั้งชายหญิง ทุกคนร่วมกันทำงานร่วมกันทำมาหากิน ไม่แบ่งหน้าที่ด้วยเพศ เช่นในอดีตที่ผู้ชายทำงานนอกบ้านออกไปกรีดยาง ปัจจุบันต้องช่วยกันทั้งชายหญิง ในอนาคตก็คงเป็นเช่นนี้ ความสัมพันธ์ในชุมชนและครอบครัวในส่วนนี้เนื่องจากสภาวการณ์ทางสังคมที่ทุกคนต้องทำงานทุกอย่าง ต้องแก่งแย่งแข่งขันกัน ความสัมพันธ์จะเป็นในระดับทุติยภูมิมากยิ่งขึ้น ความผูกพันใกล้ชิดกันในชุมชนและญาติพี่น้องมีน้อยลง คงจะมีแต่ความสัมพันธ์ระดับเครือญาติที่มีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกันเท่านั้น เช่นเดียวกับการผูกสายสัมพันธ์ผูกเกลอกันมีน้อยลง การติดต่อสัมพันธ์ไปมาหาสู่กันรวดเร็วขึ้น แต่เวลาในการทำกิจกรรมอยู่ร่วมกัน เช่น การพบปะเสวนา พูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ มีน้อยลง เช่นเดียวกับปฏิสัมพันธ์แบบเห็นหน้า (Face - to - Face Interaction) เนื่องจากจะมีปฏิสัมพันธ์ผ่านเครื่องมือการสื่อสารแทน มีเครื่องอำนวยความสะดวกในการสื่อสารโทรคมนาคมดีขึ้นคนไม่ต้องมาเห็นหน้ากัน ความสัมพันธ์ ระบบอุปถัมภ์ที่อยู่บนรากฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ระดับความเคารพนับถือผู้อาวุโสเชื่อฟังผู้หลักผู้ใหญ่มีน้อยลงเช่นกัน

การศึกษาของบุตรหลานชาวสวนยางพารามีการศึกษาสูงขึ้น เด็กเข้าเรียนเร็วขึ้นและมีสถาบันทางการศึกษาเข้ามาเปิดในชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะระดับการศึกษาสำหรับเด็ก

เล็ก และสถานรับเลี้ยงเด็กอ่อน ทั้งนี้เนื่องจากพ่อแม่ส่วนใหญ่ต้องออกไปกรีดยางไม่มีเวลาในการเลี้ยงดูบุตร อันนี้เป็นผลมาจากครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครัวเดี่ยวไม่มี ปู่ ย่า ตา ยาย ช่วยเลี้ยงดูเช่นอดีต ดังนั้นชาวสวนยางพาราหลายครัวเรือนจึงต้องส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในสถานศึกษาเร็วกว่าในอดีต

ในส่วนการบริโภคในครัวเรือน อาหารสำหรับบริโภคนั้นจะซื้อหาในชุมชนมากกว่าการจัดทำอาหารในครัวเรือน และจะมีการบริโภคอาหารสำเร็จมากขึ้น ในครัวเรือนจะมีสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้นทั้งรถยนต์ และรถจักรยานยนต์ อีกทั้งเครื่องใช้ในครัวเรือนที่ทันตามสมัยนิยมมากขึ้น

2.ด้านเศรษฐกิจของชาวสวนยางพารา

จากสภาพชุมชนชาวสวนยางพาราที่รับเอาที่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม เข้ามาแทนที่ระบบเศรษฐกิจชุมชน ทำให้มีการพึ่งพึงปัจจัยจากภายนอกชุมชนมาก ขึ้นอาชีพการเกษตรกลายเป็นการประกอบอาชีพที่เป็นการเกษตรเชิงเดี่ยว จะทำให้ชาวสวนยางพารามีความหวั่นไหวและขาดความมั่นคงทางด้านรายได้เนื่องจากราคาผลผลิตขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดโลก ชาวสวนยางพาราไม่สามารถกำหนดราคาได้เอง การกระทำทุกอย่างในชุมชนจะมุ่งที่ผลกำไรและรายได้อันเป็นตัวเงินเป็นหลัก ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้ชุมชนขาดความตระหนักทางด้านระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ทำให้คนในชุมชนบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนเพื่อปลูกยางพารา สิ่งเหล่านี้จะสัมพันธ์ไปถึงการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ เกิดภัยพิบัติตามมาอีกมากมาย อีกทั้งการปรับเปลี่ยนที่นาหรือที่ลุ่มเป็นพื้นที่ปลูกยางพารากันมากขึ้น

เนื่องจากปัจจุบันน้ำมันในตลาดโลกมีราคาสูงมาก ส่งผลให้ยางสังเคราะห์ซึ่งใช้น้ำมันเป็นวัตถุดิบที่สำคัญในการผลิตลดปริมาณลง ยางธรรมชาติจึงเป็นที่ต้องการมากขึ้น ทั้งในอุตสาหกรรมยานยนต์หรืออุตสาหกรรมอื่น ๆ ดังนั้นยางราคาพาราในอนาคตช่วงเวลา 4-5 ปี ผู้วิจัยคาดว่าราคาน่าจะอยู่ในระดับ 50-100 บาทต่อกิโลกรัม หรือสูงขึ้นกว่านี้ เมื่อเป็นเช่นนั้นจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีการเพิ่มพื้นที่การปลูกยางพาราในทุกภาคของประเทศไทย และในภาคใต้เองพื้นที่ที่เคยทำนา ปลูกผลไม้ ได้เปลี่ยนเป็นการปลูกยางพาราแทน ภาคตะวันออกก็มีการปรับเปลี่ยนจากสวนผลไม้เป็นสวนยางพารา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือก็ได้เพิ่มพื้นที่เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ประเทศผู้ผลิตยางพารา ทั้ง 24 ประเทศก็เร่งเพิ่มพื้นที่การผลิตยางพาราเช่นเดียวกันโดยเฉพาะอินโดนีเซียได้ขยายพื้นที่ปลูกยางมากขึ้นและมีโครงการเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้มากขึ้น อนาคตข้างหน้าหากประเทศไทยไม่มีมาตรการในการพัฒนา

ผลผลิตยางพารา จะส่งผลให้ประเทศอินโดนีเซียอาจจะเป็นประเทศส่งออกยางพารามากที่สุดในโลกแทนประเทศไทย อีกทั้งในประเทศจีนก็มีการส่งเสริมให้มีการปลูกยางพาราในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ เพื่อตอบสนองความต้องการการใช้ยางพาราในประเทศลดการนำเข้า จีนยังได้มีการลงทุนให้แก่ประเทศเพื่อนบ้าน ทั้ง ลาว พม่า และเวียดนามในการปลูกยางพารา

ดังนั้นอีกประมาณ 10 ปี ข้างหน้าหากภาครัฐรวมทั้งชาวสวนยางพาราไม่มีการจัดการและวางแผนในด้านการผลิตและคุณภาพยางพารา ปัญหาและผลกระทบต่าง ๆ จะเกิดขึ้นกับชุมชนชาวสวนยางพารามากมาย ผลทางตรงคือราคายางพาราจะลดต่ำลง แต่ภาวการณ์ลงทุนในการทำสวนยางพาราสูงขึ้น และเนื่องจากหลายพื้นที่ที่เคยทำการเกษตรอื่น ๆ ทั้งพื้นที่นาข้าวและพื้นที่ทำสวนผลไม้ ถูกปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทำสวนยางพารา ทำให้ชาวสวนยางพาราขาดรายได้ทางอื่น ๆ อีกทั้งพื้นที่ที่เคยทำนาปลูกข้าวบริโภคก็ไม่มีข้าวบริโภคในครัวเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนมุ่งเพียงรายได้จากยางพาราเพื่อใช้ซื้อหาปัจจัยต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตในครัวเรือน และในขณะที่ยางพารามีราคาสูงขึ้นชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่ก็ขาดการเก็บออมและขาดการระมัดระวังในการใช้จ่าย ท้ายสุดจะตกเป็นปัญหาที่ภาครัฐต้องเข้ามาแก้ไข แต่ชาวสวนยางพาราต้องรู้จักใช้ชีวิตอย่างพอเพียง โดยยังพื้นที่ทำการเกษตรอื่น ไม่มุ่งทำเกษตรเชิงเดี่ยวเพียงอย่างเดียวควรทำกิจกรรมอื่นร่วมด้วยก็จะสามารถดำรงวิถีชีวิตอยู่ได้ไม่ว่าเศรษฐกิจจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และอย่างมุ่งหวังแค่รายได้เป็นตัวเงินเพียงอย่างเดียว

แนวโน้มการผลิตและการใช้ยางในตลาดโลกเป็นไปในทิศทางที่เพิ่มขึ้นในช่วงปัจจุบัน ในช่วงดังกล่าวจึงเป็นช่วงที่ทำให้มีการเร่งเพิ่มพื้นที่การปลูกยางพาราในแทบทั่วทุกภาคของไทย เช่น ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะที่ประเทศผู้ผลิตยางรายอื่น ๆ ก็เพิ่มพื้นที่เพาะปลูกยางเช่นกัน โดยเฉพาะอินโดนีเซียที่อาจกลายมาเป็นคู่แข่งส่งออกยางที่น่ากลัวในอนาคตของไทย นอกจากนี้จีนซึ่งเป็นประเทศผู้ใช้ยางอันดับหนึ่งก็ได้หันมาเพิ่มพื้นที่ปลูกยางเพื่อตอบสนองความต้องการใช้ยางภายในประเทศและเพื่อลดการนำเข้า รวมทั้งได้เข้าร่วมลงทุนปลูกยางในประเทศลาว พม่า และเวียดนาม ดังนั้นจึงเป็นที่แน่นอนว่าในอนาคตเราจะเห็นผลผลิตยางพาราของโลกเพิ่มขึ้น ขณะที่ปริมาณการใช้ยางของโลกขึ้นอยู่กับความไม่แน่นอนของภาวะเศรษฐกิจโลก หากเป็นเช่นนั้นแล้ว ถ้าเราไม่มีการบริหารจัดการกับผลผลิตยางพาราที่ดีในอนาคต ก็จะมีความเสี่ยงที่ราคายางพาราอาจจะตกต่ำเนื่องจากปริมาณผลผลิตที่ล้นตลาดได้ ดังนั้นอนาคตยางพาราจะสดใสอย่างยั่งยืนหรือไม่ อาจเริ่มต้นได้ที่การจัดการภายในประเทศของเราเอง

จากภาวะราคายางพาราสูงขึ้นเรื่อย ๆ ในปัจจุบันส่งผลให้เกษตรกรจะขยายพื้นที่ปลูกมากขึ้น ทั้งจากการแผ้วถางป่า เกิดการบุกรุ่งพื้นที่อื่นทำลายระบบนิเวศมากขึ้นหรือปรับเปลี่ยน

การเพาะปลูกพืชอื่นมาปลูกยางแทน รวมทั้งการปลูกยางพาราในพื้นที่ไม่เหมาะสม ส่งผลให้ผลผลิตยางพาราต่อไร่ต่ำ ดังนั้นภาครัฐต้องมีมาตรการรองรับ โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการปลูกยางพาราในพื้นที่ที่ที่มีความเหมาะสมมีเอกสารสิทธิที่ชัดเจน ซึ่งจะส่งผลทำให้การปรับเปลี่ยนพื้นที่การเกษตรอื่น ๆ เพื่อปลูกยางพาราลดลง โดยเฉพาะพื้นที่การทำนาข้าว เพราะทุกคนต่าง ๆ มุ่งเห็นประโยชน์เป็นตัวเงิน ระบบกระแสวัตถุนิยมเข้ามาล่อตาล่อใจเมื่อชาวสวนยางพารามีรายได้ดีขึ้น มีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยขึ้น ภาวะหนี้สินทั้งในและนอกระบบ เช่น ไฟแนนซ์ ธนาคาร บัตรเครดิต

3.ด้านจิตวิญญาณของชาวสวนยางพารา

ประเพณีและความคิด ความเชื่อ เนื่องจากความเจริญด้านต่าง ๆ จากภายนอกได้แพร่กระจายเข้ามาในพื้นที่ชุมชน ส่งผลให้วัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามามีบทบาทต่อความคิด ความเชื่อและการดำรงชีวิตของผู้คน ความเชื่อแบบสมัยใหม่ เช่น ความเชื่อทางไสยศาสตร์มีความหมายในการดำรงชีวิตน้อยลง ส่วนในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของชาวบ้านนั้นมีน้อยลง เริ่มเปลี่ยนเป็นการจ้าง

ความรู้ความเข้าในในเรื่อง ธรรมเนียม ประเพณี ความคิดความเชื่อ ส่วนที่สืบทอดกันมานั้นจะถูกปรับใช้ในบริบทใหม่ อาศัยเหตุผลและตรรกะวิทยาทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น ค่านิยมที่เกิดจากความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น หมอยา หมองู ฯลฯ ถูกลืม ไม่มีคนนำภูมิปัญญาเหล่านี้ไปทดลองใช้และปรับปรุงใช้หรือถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความเชื่อของชุมชนชาวสวนยางพาราในอนาคต ที่สำคัญบุคคลที่มีความรู้หรือเป็นผู้นำในการทำกิจกรรม ประเพณี ความคิดความเชื่อทางจิตวิญญาณดังกล่าวของชุมชน นั้นจะเป็นสมบัติเฉพาะของบุคคล ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ หากคนในชุมชนไม่ใฝ่เรียนรู้เข้ามารับการสืบทอด คนรุ่นต่อไปไม่ได้รับการเผยแพร่ โดยเฉพาะเคล็ดวิชาความเชื่อนั้น จะหายไปกับผู้เฒ่าผู้แก่ผู้รู้นั้นๆ ผู้วิจัยคิดว่าสิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนชาวสวนยางพาราแต่ละพื้นที่จะหมดหายไปในอนาคตหากไม่ได้ริเริ่มการฟื้นฟู

กลไกได้จิตวิญญาณของชุมชนชาวสวนยางพารา ที่ผ่านมามักจะถูกถ่ายทอดผ่านกลไกทางด้านศาสนา ผู้นำทางศาสนามักจะเป็นผู้นำความคิดและความรู้ของชุมชน โดยเฉพาะบทบาทของพระจะได้รับการยอมรับอย่างสูงมาก วัดเป็นแหล่งสืบทอดสมบัติวัฒนธรรมประเพณี แต่ในปัจจุบันลดไปมาก ในอนาคตน่าจะน้อยลงไปอีกโดยเฉพาะความใส่ใจในหลักศาสนา ความห่างเหินในหลักธรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา ของคนวัยหนุ่มสาว ศาสนพิธีต่าง ๆ ถูกรวบรัดตัดทอนลง เพื่อความสะดวกและเรียบง่าย

7.2.2 แนวโน้มในอนาคตของชาวสวนยางพาราในชุมชนไม้เรียง

สำหรับแนวโน้มในอนาคตของชุมชนชาวสวนยางพาราไม้เรียง จากปรากฏการณ์ทั้งหมดทั้งด้านโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และด้านจิตวิญญาณ ความคิดความเชื่อนั้น มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงไม่น่าจะไม่แตกต่างกับชุมชนชาวสวนยางพาราโดยทั่วไป ดังที่กล่าวแล้วข้างต้นมากนัก แต่ในภาพรวมของวิถีที่เกี่ยวข้องกับด้านเศรษฐกิจ อาชีพ หรือการทำสวนยางพารา ผู้วิจัยมองว่าลักษณะของชุมชนชาวสวนยางพาราไม้เรียงจะเป็นไป 2 แบบ

กลุ่มแรกของชาวสวนยางพาราที่ยังมีอุดมการณ์ในการรวมกลุ่ม เพื่อการผลิตจำหน่ายยางพารา และการทำกิจกรรมอื่นเสริมรายได้อย่างต่อเนื่อง ชาวสวนยางพารากลุ่มนี้จะมีการทำสวนยางพาราไปพร้อมกับการเกษตรอื่น ๆ ไม่เน้นปลูกยางพาราเป็นพืชเชิงเดี่ยวเพียงอย่างเดี่ยว มีลดการใช้ปุ๋ยเคมี ยากำจัดวัชพืช และชาวสวนยางพารากลุ่มนี้จะไม่มีความกังวลเรื่องการขึ้น-ลดต่ำลงของราคายางมากนัก จะใช้ชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง มีปลูกพืชผลทางการเกษตรอื่น ๆ คำนึงถึงตามความต้องการในการบริโภคในครัวเรือนและยังมีการทำไร่ ทำนาร่วมด้วย ปลูกผัก และเลี้ยงสัตว์ กลุ่มนี้จะไม่มีภาวะหนี้สิน และกลุ่มนี้จะมีการพบปะรวมกลุ่มมีการคิดค้นและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ร่วมกับภูมิปัญญาเดิม ในรูปแบบเกษตรเชิงอนุรักษ์ กลุ่มนี้จะก้าวเดินหน้าเรื่อย ๆ มีระบบการจัดการที่เข้มแข็งขึ้น มีการแลกเปลี่ยนความรู้ และข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ นำเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัย เช่นต่อไปมีระบบอินเทอร์เน็ต มาใช้ในการจำหน่ายผลผลิตด้านการเกษตรและยางพาราลดขั้นตอนในการผ่านพ่อค้าคนกลาง กลุ่มนี้จะมีอำนาจในการต่อรองในการทำตลาดยางพารา รวมทั้งมีการจัดการกับทรัพยากรและคำนึงถึงความสมดุลของระบบนิเวศในชุมชน

กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่มุ่งผลิตยางพาราเป็นพืชเชิงเดี่ยวที่ทำรายได้หลักเพียงอย่างเดี่ยว เน้นการปลูกยางพาราเพื่อจำหน่ายเข้าสู่ระบบทุนนิยมเต็มตัว ทั้งด้านการผลิตแบบใหม่ปลูกยางพาราตามลักษณะสายพันธ์ใหม่ ๆ ที่เข้าตามระบบการตลาดที่แนะนำ ให้น้ำยางดีแต่ไม่ทนทานต่อโรค ใช้ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับระบบสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศในชุมชน และไม่สนใจในการรวมกลุ่ม แต่เมื่อไหร่ที่ราคายางพาราตกต่ำจึงจะเข้ามารวมกลุ่มเข้าขอความช่วยเหลือจากกลุ่มแต่ไม่มีอุดมการณ์ที่ชัดเจนในการรวมกลุ่ม

ในอนาคตความเข้มแข็งของชุมชนไม้เรียงน่าจะยังมีเช่นนี้เรื่อยตราบใดที่ยังมีผู้นำที่เข้มแข็ง ยังมีชาวสวนยางพาราที่มีอุดมการณ์ในการรวมกลุ่มกันแก้ปัญหา มีการคนรุ่นใหม่ที่สืบทอดและให้ความสำคัญกับชุมชน มีการวางฐานให้กับเด็กและเยาวชน นำเด็กนักเรียนนักศึกษาเข้ามาเรียนรู้ภูมิปัญญาและการดำเนินชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง มีศูนย์การเรียนรู้

ของชุมชน ทั้งศูนย์เทคโนโยลี IT ต่าง ๆ มีการสร้างเครือข่ายกับชุมชนภายนอกจึงจะเป็นที่พึ่งพาด้านทรัพยากรและแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลาย ๆ ด้าน ทั้งมีการร่วมดูงานของชาวบ้านและชาวสวนยางพาราอย่างสม่ำเสมอจึงสามารถที่นำมาปรับใช้

ดังนั้นผู้วิจัยคิดว่าแนวโน้มในอนาคตของชุมชนชาวสวนยางพาราไม้เรียงเป็นกลุ่มสำคัญที่จะยังคงมีการรวมกลุ่มของชาวสวนยางพาราที่ยั่งยืน และชุมชนไม้เรียงจะเป็นตัวขับเคลื่อนร่วมกับภาครัฐในวางแผนแก้ปัญหายางพาราทั้งระบบของไทย เนื่องจากมีประสบการณ์ทั้งตลาด การจำหน่าย และเก็บรวบรวมความรู้ในเรื่องการทำสวนยางพารา จากรุ่นสู่รุ่นสืบทอดตกผนึกกันมายาวนาน อีกทั้งความมีคุณธรรมของผู้นำและสมาชิกในชุมชนความมีอุดมการณ์เดียวกัน ดังนั้นแน้วโน้มชาวสวนยางพาราไม้เรียงจะยังเข้มแข็งสืบไป

7.3 ทางเลือกและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนชาวสวนยางพารา

การสร้างทางเลือกและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนชาวสวนยางพาราหากพิจารณานาจากพื้นที่ศึกษาแล้วการสร้างทางเลือก และความยั้งยืนที่แท้จริงให้ชุมชนชาวสวนยางพารา ให้เกิดความมั่นคงของระบบเศรษฐกิจ ทางเลือกที่ควรพิจารณา แนวทางแรกคือ ภายในชุมชนชาวสวนยางพาราต้องมีการบริหารจัดการภายในชุมชน ประการที่สองชาวสวนยางพาราต้องมีการใช้ปัจจัยการผลิตให้เต็มประสิทธิภาพและลดการพึ่งพิงปัจจัยภายนอก ประการที่สาม ชาวสวนยางพาราต้องสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ยางพาราและควบคุมการผลิตให้มีประสิทธิภาพ ประการที่สี่ชาวสวนยางพาราต้องสามารถกำหนดราคาเองได้ โดยมีเกณฑ์คุณภาพเป็นตัวกำหนดราคา ประการสุดท้ายชาวสวนยางพาราต้องรับรู้ ข้อมูลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำสวนยางพารา การตลาด หรือเรื่องต่าง ๆ ที่จะมีผลเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชาวสวนยางพารา และภาครัฐต้องพัฒนาในเชิงรุก

ข้อสังเกตดังกล่าวผู้วิจัยอยากเสนอเป็นทางเลือกให้แก่ชุมชนชาวสวนยางพาราหลายพื้นที่ ในขณะที่ปัจจุบันกำลังขยายพื้นที่การเพาะปลูกยางพารา ไม่ว่าในภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือพื้นที่อื่น ๆ เพื่อปรับใช้และสร้างความเข้มแข็งความยั่งยืนให้แก่ชุมชนชาวสวนยางพารา ซึ่งประมวลจากการศึกษาภายใต้พื้นที่ตัวอย่างชุมชนชาวสวนยางพาราไม้เรียง อันได้แก่ แนวการดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนชาวสวนยางพาราและรูปแบบในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนชาวสวนยางพารา โดยมีรายละเอียดดังนี้

7.3.1 แนวการดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนชาวสวนยางพารา

การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชาวสวนยางพารานั้น ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวสวนยางพารา โดยชาวสวนยางพาราต้องมีการพัฒนาตนเองไปสู่ความเข้มแข็งในมิติต่าง ๆ เช่น มิติทางด้านโครงสร้างทางสังคม มิติทางด้านเศรษฐกิจ และมิติทางด้านจิตวิญญาณ ซึ่งการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้น ในการพัฒนาแต่ละมิติอาจจะมีความเหลื่อมล้ำไม่เท่ากัน เนื่องจากเงื่อนไขและความเข้มแข็งในแต่ละมิติมีความแตกต่างกัน

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชาวสวนยางพารานั้นเป็นการสร้างฐานรองรับการแก้ปัญหาทางด้านรายได้ ค่าครองชีพ และการดำเนินชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ควบคู่ไปกับพื้นฐานทางด้านจิตวิญญาณ ความคิดความเชื่อ และค่านิยม ที่งดงามของชุมชน พร้อมกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชาวสวนยางพารา นอกจากชาวสวนยางพาราเองแล้ว หน่วยงานของภาครัฐ และเอกชน รวมทั้งภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งในและนอกประเทศ ทั้งนี้เพราะการผลิตยางพาราของไทยส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อส่งออกในรูปยางดิบ และนำเข้าผลผลิตยางแปรรูป ดังนั้นจึงต้องมีภาคีระหว่างประเทศ ซึ่งองค์กรและความร่วมมือดังกล่าวจะเป็นการผนึกกำลังเสริมสร้างความเข้มแข็งและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ กระตุ้นการมีส่วนร่วม รวมทั้งสร้างสภาพแวดล้อมให้ชุมชมชาวสวนยางพาราเองได้ร่วมกันคิดร่วมกันทำ และเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ชุมชนชาวสวนยางพาราควรมีกิจกรรมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนดังนี้

1.สร้างรูปการจัดการที่เหมาะสมกับชุมชน

ภายใต้การเข้ามาของกระแสทุนนิยม ชาวสวนยางพาราควรใช้แนวทางการพึ่งตนเองที่ยั่งยืน โดยชาวสวนยางพาราจะต้องเรียนรู้ชุมชนประกอบด้วย 4 ประการคือ

1.1 รู้จักตนเอง

การรู้จักชุมชนของตนเอง รู้ความต้องและการความจำเป็นที่แท้จริงของชุมชน รู้จักโลกและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงของโลกทั้งระบบเศรษฐกิจ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ในทุกอย่างที่มีผลต่อการดำรงชีวิต รู้จักรากเหง้าและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน รู้จักศักยภาพของชุมชน รู้จักจุดแข็งจุดอ่อนของชุมชน

1.2 รู้ปัญหาของชุมชน

การรู้จักปัญหาเข้าใจสภาพปัญหาของชุมชน เหตุที่มาของปัญหา เช่น ปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นกับชาวสวนยางพารา คิดแบบเชื่อมโยง มองเห็นความสัมพันธ์ของปัญหากับปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบและมีอิทธิพลต่อกัน

1.3 รู้ทรัพยากรในชุมชน

การรู้จักทรัพยากรต่าง ๆของชุมชน ทั้งทรัพยากรที่ชุมชนก่อให้เกิดผลผลิตขึ้น เช่น ปัจจัยสี่ รวมถึงเงิน สินทรัพย์อื่น ๆ และความรู้ภูมิปัญญา ประสบการณ์ชีวิตของผู้คนที่ถ่ายทอดกันมา

1.4 รู้วิธีการจัดการ

การจัดการในที่นี้เน้นการมีส่วนร่วมของชาวสวนยางพาราในชุมชน ร่วมในการตัดสินใจ ร่วมกำหนดนโยบาย โดยมีการจัดการในด้านต่าง ๆ ได้แก่ จัดการทรัพยากรในชุมชน การจัดการบริหารชุมชน จัดการระบบทุนในชุมชน จัดการคน ฯลฯ สร้างกระบวนทัศน์ วิธีคิด วิธีปฏิบัติ วิธีให้คุณค่า

ในการสร้างรูปการจัดการที่เหมาะสมกับชุมชนชาวสวนยางพารา จะต้องให้ชาวสวนยางพาราในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการ เช่น หากชาวสวนต้องการเพิ่มมูลค่าของยางพาราจากการขายแผ่นดิบเป็นยางแผ่นรมควัน ชาวสวนจะต้องร่วมลงมือทำ ร่วมในการกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมลงแรง ลงเงิน และสนับสนุนทรัพยากรอื่น ๆ เมื่อมีรายได้หรือผลประโยชน์ก็รับร่วมกัน หากมีปัญหาก็ร่วมกันแก้ไข ต้องเรียนรู้การจัดการแหล่งผลิตที่เหมาะสมตามสภาพนิเวศโดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อม ชาวสวนยางพาราควรจะต้องมีการผลิตอาหารเพื่อบริโภคในครัวเรือน เช่น มีพื้นที่ทำนาข้าว พื้นที่ปลูกพืชผักสวนครัว พื้นที่สวนผลไม้ต่างพื้นที่ปลูกพืชสมุนไพรต่าง ๆ รวมทั้งการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ที่เหมาะสมเพื่อลดต้นทุนการผลิตที่ต้องซื้อหาจากภายนอกชุมชน ลดการใช้ปุ๋ยเคมี ยากำจัดวัชพืช โดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์และบำรุงดินตามธรรมชาติแทน หากชุมชนดำเนินการในลักษณะดังกล่าวก็จะทำให้สามารถดำรงวิถีชีวิตอยู่ได้อย่างยั่งยืน

2.การวางแผนของชุมชน

การวางแผนของชุมชนนั้นเป็นการกำหนดเป้าหมาย กิจกรรมการทำงาน เพื่อสร้างแนวทางในการดำเนินการในเกิดประสิทธิภาพ การวางแผนต้องผ่านความรู้และเข้าใจอดีต ปัจจุบัน และฉายแววอนาคต

2.1 แผนการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชนชาวสวนยางพารา

ชุมชนต้องรู้จักตนเองโดยมีการจัดรวบรวมข้อมูลของชุมชน และทำแผนดำเนินงานด้านต่าง ๆ เริ่มด้วย แผนในการส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนและวางแผนด้านสุขภาวะและสวัสดิการต่าง ๆของชุมชน

2.2 แผนชุมชนในการจัดการยางพารา

การทำแผนชุมชนเป็นการค้นหาข้อมูลที่แท้จริงของชุมชน เพื่อทำความเข้าใจ วิเคราะห์ถึงลำดับความสำคัญของปัญหาของชุมชน และหลังจากนั้นจึงร่วมกันคิดหาแนวทางแก้ไขตามขั้นตอนความเร่งด่วน และความยากง่าย ดังนี้ คือ 1) แผนในการลดต้นทุนการผลิต ลดรายจ่ายของครอบครัว 2) แผนในการเพิ่มมูลค่าการผลิตยางพารา เช่น จากการขายยางแผนดิบเป็นยางอัดแท่ง หรือยางแผ่นรมควัน เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือนและชุมชนชาวสวนยางพารา 3) มีการจัดทำธนาคารชุมชน จัดตั้งกองทุนยางพาราในชุมชน โดยเชื่อมกับโครงสร้างพื้นฐานที่จะทำให้การแก้ปัญหาของชาวสวนยางพาราดำเนินการไปอย่างเป็นระบบและมีความเชื่อมโยง และ 4) ควรมีแผนธุรกิจและอุตสาหกรรมของชุมชน

3.3 แผนในการจัดการทรัพยากรชุมชนในชุมชนชาวสวนยางพารา

การจัดการทรัพยากรในชุมชนโดยเฉพาะทรัพยากรบุคคล ผู้นำนับว่ามีความสำคัญ เห็นได้จากกรณีของชุมชนไม้เรียงดังกล่าว การจัดการทรัพยากรมนุษย์ (คน) โดย (1) ควรมีแผนการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน มุ่งให้ความรู้ต่าง ๆ ด้านวิชาการและอาชีพ (2) จัดให้มีสภาชุมชนจัดตั้งเวทีเพื่อใช้ในการแลกเลี่ยนเรียนรู้และการแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน เปิดโอกาสในสมาชิกทุกคนในชุมชนเข้าร่วม วิเคราะห์ ทบทวนประสบการณ์ สรุปบทเรียน ปรับเปลี่ยนความคิด และ (3) แผนในการพัฒนาชาวบ้านในการจัดการฟื้นฟูภูมิปัญญาและองค์ความรู้ต่าง ๆตลอดจนการแผนในการนำภูมิปัญญาของชุมชมมาประยุกต์ใช้

สำหรับการวางแผนของชุมชนทั้งสามส่วนนี้คือ แผนการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชนชาวสวนยางพารา แผนชุมชนในการจัดการยางพาราแผ่น แผนการจัดการทรัพยากรชุมชนชาวสวนยางพารา ซึ่งแผนชุมชนเหล่านี้ต้องมีความสัมพันธ์กัน ทุกคนในชุมชนต้องมองเห็น คุณค่า และมูลค่า ทั้งสองมิติต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างขาดมิได้ ต้องมีสองส่วนสองเรื่องไปด้วยกันเสมอ มีการเรียนรู้และการจัดทำแผน เพื่อความอยู่รอดของชุมชนที่ลดการพึ่งพิงจากภายนอก ชาวสวนยางพาราต้องมีความพอดีในการใช้ชีวิต พอเพียง พออยู่พอกิน ต้องรู้จักแยกแยะความต้องการกับความจำเป็น รู้จักการออม ไม่ฟุ่มเฟือย ตามกระแส

การโหมกระหน่ำเข้ามาของระบบทุนนิยม ขณะที่ยางพารามีราคาสูงต้องรู้จักจัดการใช้จ่าย จัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครัวเรือน ควบคุมภาวะหนี้สิน ที่สำคัญทุกครัวเรือนจะต้องรู้จักสภาพที่แท้จริงของครัวเรือน ที่ผ่านมาชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่จะมีการใช้จ่ายตามกระแสขึ้นลงของราคายางพารา ช่วงที่ยางพารามีราคาแพงกิโลกรัมละ 150 -180 บาท(พ.ศ.2553 – พ.ศ.2554) ชาวสวนยางพาราในภาคใต้มีการออกรถยนต์ใหม่จำนวนมากยอดจำหน่ายของภาคใต้มากจนผลิตไม่ทันกับความต้องการ จะเห็นว่าการลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้เป็นสิ่งที่ชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่ยังไม่ตระหนักในเรื่องนี้การที่ชุมชนยาวสวนยางพาราจะอยู่ได้อย่างยั่งยืนต้องลดรายจ่าย และมีการปรับตัวกับการขึ้นลงของรายได้ที่เหมาะสม

ดังนั้นแนวทางสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนชาวสวนยางพารา จึงเป็นการส่งเสริมให้ชาวสวนยางพารามีกระบวนการคิดเพื่อทำให้สมาชิกทุกคนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมีความสุข และมีความสามารถในการจัดการกับสภาพปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง อันจะนำไปสู่การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างมีความสุข มีความรัก ความผูกพันและเอื้ออาทรต่อกัน รวมทั้งสมาชิกทุกคนในชุมชนต้องรักและหวงแหนในทรัพยากรชุมชน โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศของชุมชน ด้านงานวัฒนธรรมประเพณีและคุณค่าของชุมชน ที่สำคัญคือจิตสาธารณะ มีจิตสำนึกมีความรู้สึกรักและเป็นเจ้าของร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่น

7.3.2 รูปแบบในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนชาวสวนยางพารา

ตามนโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ชุมชนที่มีความเข้มแข็งมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนเองและชุมชน มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจน เป็นวิถีของชุมชนภายใต้การสนับสนุนของผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้กับสมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมพร้อมในการให้ตรวจสอบและมีความโปร่งใส สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชนกำหนดวิสัยทัศน์ร่วม ร่วมคิด ตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชนผ่านกระบวนการชุมชน สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุก ๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่งการพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุก ๆ คนและมุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุดไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้านชุมชนอื่น ๆ ท้องถิ่น ภาคราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการและอื่น ๆ ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุกด้าน

1.ขั้นตอนของการสร้างความเข้มแข็งในกับชุมชนชาวสวนยางพารา

จากการศึกษาปรากฏการณ์และบริบทต่าง ๆ ของชุมชนชาวสวนยางพาราไม้เรียง ผู้วิจัยค้นพบทางเลือกในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนชาวสวนยางพาราเพื่อเป็นแนวทางให้ชุมชนชาวสวนพาราพื้นที่อื่น ๆ ที่เผชิญกับปัญหาการเข้ามาของระบบทุนนิยม ที่ส่งต่อวิถีชุมชน และเพื่อเป็นแนวทางการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน ชุมชนชาวสวนยางพาราต้องผลักดันให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 คือ การพัฒนานาคน ชาวบ้านและชาวสวนพาราในชุมชนทุกคนนับว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา ที่สำคัญต้องมีบุคคลที่เป็นผู้นำที่คิดจะดำเนินการและมีความตั้งใจในการพัฒนา ผู้นำ ต้องมีจิตสาธารณะ เสียสละ มีความรู้ความเข้าใจปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนเป็นอย่างดี จากนั้นต้องประสานให้ทุกคนในชุมชนจัดการและดำเนินกิจกรรมสร้างทางเลือก และการถ่ายทอด โดยผู้นำที่เป็นต้นแบบของไม้เรียง กรณีของคุณ ประยงค์ รณรงค์ ซึ่งมีลักษณะของผู้นำที่สร้างความแข็งให้แก่ชุมชนกล่าวคือ 1) มีความตั้งใจจริงที่จะแก้ปัญหาชุมชน และได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน 2) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีวิสัยทัศน์ กล่าวคือ “รู้ลึก รู้กว้าง และรู้ไกล” และสนใจใฝ่รู้อยู่เสมอ 3)สามารถเข้าใจ วิเคราะห์ปัญหาของชุมชนและวางแผนแก้ไขพัฒนาทั้งในระยะสั้นและระยะยาว 4) มีอุดมการณ์ เชื่อมั่นและยึดมั่นในหลักการ มีความยุติธรรม 5)ในชุมชนต้องสามารถบริหารจัดการ ประสานงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน ชักจูงให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการสร้างทางเลือกและการพัฒนา 6) ทันต่อเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกชุมชน และ 7) สมาชิกในชุมชนต้องรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ควบคุมและยอมรับการวิพากษ์วิจารณ์

ขั้นตอนที่ 2 การเข้าใจปัญหาของชุมชน การกำหนดกรอบประเด็นปัญหา ที่สำคัญคือต้องมีผู้นำหรือแกนนำชุมชน ต้องจัดให้มีคณะทำงานเป็นเบื้องต้น เพื่อสร้างทางเลือกและดำเนินกิจกรรมในการแก้ปัญหา เช่น ปัญหายางพาราตกต่ำ หรือปัญหาค่านิยมใหม่ที่เข้ามาปัจจัยของสื่อเข้ามามีอิทธิพลต่อชาวสวนยางพารา และน่าจะมีอิทธพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมการบริโภคของชาวบ้านที่หันไปบริโภคสินค้าต่าง ๆ จากภายนอกชุมชน สินค้าฟุ่มเฟือย การเข้ามาของระบบเงินผ่อน เช่น รถยนต์ โทรทัศน์ เครื่องเสียง โทรศัพท์มือถือรุ่นใหม่ ฯลฯ การทำลายระบบนิเวศ การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกยางพารา การทำนาปลูกข้าวมีน้อยมาก มุ่งซื้อข้าสารเพื่อการบริโภค ขาดการยึดมั่นศรัทธาคำสอนของผู้อาวุโส หรือ

คำสั่งสอนตามหลักพุทธศาสนามีน้อยลง เพื่อทุกคนได้เข้าใจในชุมชนมาร่วมกันวางกรอบหาสาเหตุของปัญหาออกมา

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน เช่น ร่วมกันสร้างโรงรมยางขึ้นมาในชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับยางพารา ก่อนสร้างอาจมีกิจกรรมในการไปดูงานศึกษาหาความจากผู้รู้อื่น ๆ เพื่อมาประยุกต์ใช้เองในชุมชน เมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถแลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชนอื่น เป็นการสร้างเครือข่ายชุมชนในระดับต่อมา หรือการปรับตัวโครงสร้างของครัวเรือน การทำบัญชีครัวเรือน การออมเงินในช่วงที่ยางพารามีราคาสูง เป็นการระดมทุนในชุมชนภายใต้การจัดการของชุมชนเอง ไม่ต้องพึ่งพิงทุนจากภายนอก

สำหรับการดำเนินการในการจัดระบบการเรียนรู้ในชุมชนต้องเริ่มโดยชุมชนเองต้องเริ่มจาก (1) การสำรวจและรวบรวมฐานข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชนชาวสวนยางพาราเอง เช่น ข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพชุมชนในประเด็นต่าง ๆ (2) ฟื้นฟูความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สำคัญของชุมชน ประกอบกับการประยุกต์ใช้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตอันไปสู่การผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสม โดยมีการรวบรวมอย่างเป็นระบบและเผยแพร่สู่ชาวบ้านในชุมชน (3) ส่งเสริมให้มีปราชญ์ หรือแกนนำชาวบ้านเผยแพร่ถ่ายความรู้ให้กับชาวบ้านในชุมชนตลอดจนเด็กและเยาวชน รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่มาให้ความรู้แก่ชาวบ้าน เช่น เกษตรอำเภอ หน่วยงานของกองทุนสวนยาง เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนชุมชน (4) ชุมชนต้องเรียนรู้พัฒนาและแก้ไขปัญหาของตนเองอย่างต่อเนื่อง และ (5)ในชุมชนต้องมีการสนับสนุนเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับชุมชน ชุมชนกับสถานศึกษา ชุมชนกับหน่วยงานองค์กรและภาครัฐ มีกระบวนการเผยแพร่และพัฒนาต่อยอดอย่างเป็นระบบ

หลังจากที่ชุมชนมีกิจกรรมในการจัดระบบการเรียนรู้ในชุมชน ชาวสวนยางพาราเองต้องช่วยกันสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิต ที่สำคัญนอกจากความมั่นคงทางด้านรายได้แล้วยังต้องมีความมั่นคงทางด้านอาหาร ความมั่นคงทางด้านสุขภาพ ความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย สวัสดิภาพ สวัสดิการต่าง ๆ

2.การส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชาวสวนยางพารากับการพัฒนา

แนวทางส่งเสริมความเข้มแข็งแก่ชุมชนชาวสวนยางพารา ผู้วิจัยคิดว่าประเด็นสำคัญคือ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนชาวสวนยางพารา การสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งและการพัฒนาของชุมชนชาวสวนยางพารา

2.1 การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนชาวสวนยางพารา

แนวทางในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนชาวสวนยางพาราจะเป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของชุมชนชาวสวนยางพาราไปสู่การพึ่งตนเองอาจจะไม่ใช่สูตรสำเร็จ แต่ผู้ศึกษาขอเสนอแนวทางดังนี้

1.ชาวสวนยางพาราต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด เปลี่ยนจากการมองทุกสิ่งที่คิดและให้ความสำคัญกับ **มูลค่า** เป็น**คุณค่า** เรียนรู้ที่จะสร้างทุนของชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นทุนจากธรรมชาติในชุมชน ทุนองค์ความรู้จากผู้เฒ่าผู้แก่ และปราชญ์ชาวบ้าน การรู้จักการเรียนรู้คุณค่า มากกว่ามูลค่า จะสามารถนำพาชุมชนให้อยู่รอดได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาหลายทศวรรษได้ถูกปลูกฝังในการใช้ชีวิตตามแบบทุนนิยมที่มักมีมีการตีราคากำหนดให้ทุกสิ่งทุกอย่างมีมูลค่า ชาวสวนยางพาราให้ยุคสมัยใหม่นี้มักให้ความสำคัญของมูลค่ามากกว่าคุณค่า หรือให้ความสำคัญกับตัวเงินมากว่าคุณค่า ฉะนั้นจะทำอย่างไรให้ชาวสวนยางพารายังเห็นคุณค่าของการทำนาและยังคงพื้นที่บางส่วนไว้เพื่อปลูกข้าวเลี้ยงครอบครัวมากกว่าเห็นมูลค่าเป็นตัวเงินโดยปรับเปลี่ยนที่นาเป็นสวนยางพารา ดังนั้นกระบวนทัศน์แรกที่ควรทำคือการปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด

2.ชาวสวนยางพาราควรเพิ่มศักยภาพในการพึ่งพาตนเองในชุมชน ลดการพึ่งพาจากภายนอก ใช้แนวเกษตรแบบพึ่งตนเอง เรียนรู้คุณค่าของธรรมชาติโดยไม่ทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

3.ปลูกจิตสำนักให้ชาวสวนยางพารารักชุมชน ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศในชุมชน ลดการใช้สารเคมี ฉีดยากำจัดวัชพืชให้ใช้วิธีการตัดหญ้าหรือดายหญ้าแทน

4. ลดค่าใช้จ่ายในทุกกระบวนการในการทำสวนยางพารา เช่นลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีลง เน้นการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่ยังใช้ปุ๋ยเคมีเป็นหลัก ชาวสวนยางพาราไม่ยอมใช้ปุ๋ยหมักปุ๋ยชีวภาพ เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องแรงงาน เพราะปุ๋ยหมักปุ๋ยชีวภาพต้องใช้ในปริมาณมากกว่าปุ๋ยเคมี การขนส่งลำบาก เห็นผลช้า แท้จริงแล้วการใช้ปุ๋ยทางธรรมชาติที่ได้จากชุมชนเองลดค่าใช้จ่ายของชาวสวนได้เป็นจำนวนมาก ลดการพึ่งพิงจากภายนอก และสร้างระบบนิเวศที่ดีแบบยั่งยืนให้กับสวนยางพารา

5. ส่งเสริมการสร้างระบบคิดที่เป็นระบบ เน้นการพัฒนาองค์รวม ตั้งแต่ปลูกการผลิตยางแผ่น การแปรรูปยางพารา และการจำหน่าย

2.2 การสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง

จากการศึกษาการสร้างความเข้มแข็งของชุนชนชาวสวนยางพาราไม้เรียง สะท้อนได้ว่า ชุมชนที่เข้มแข็งนั้น จะมีภูมิหลัง บริบทและเอกลักษณ์ชุมชนซึ่งทั้งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และจากผู้นำที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน และการผลักดันส่งเสริมของภาครัฐและองค์กรเอกชน เมื่อชุนชนเข้มแข็งสร้างเครือข่ายกับภายนอก ซึ่งเครือข่ายภายนอกนั้นจะมีความหลากหลายไปตามสภาพ ทั้งเครือข่ายภาคการเกษตรของภาคอื่น ๆเช่น เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน เครือข่ายสวยผลไม้ ตลอดจนเครือข่ายธุรกิจชุมชน โดยหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งและสร้างเครือข่ายชุมชนคือ

1. ต้องอาศัยอาศัยชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ เพื่อให้เกิดความพร้อมในการแก้ปัญญาของตนเองให้มากที่สุด

2. ต้องมีผู้นำชุมชนเป็นแกนหลักแก้ไขปัญหาชุมชน ผู้นำต้องเอาจริงเอาจังเสียสละ ทุ่มเท และมีความตั้งใจจริงในการแก้ปัญหาให้ลุงล่วง ไม่ท้อแท้กับปัญหา

3. ชาวบ้านในชุมชนต้องตระหนักถึงความสามารถในศักยภาพของชุมชนในการแก้ไขปัญหามากกว่าการรอรับการช่วยเหลือจากภาคส่วนอื่น ๆ

4. ปลูกฝังจิตสำนึกให้ชาวบ้านในชุมชนเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน พึ่งพาสนับสนุนเสียสละช่วยเหลือทั้งกำลังกายกำลังใจ และทรัพย์สินเงินทอง เพื่อให้เกิดสิ่งที่ดีแก่ผู้อื่นและชุมชน เกิดความเข็งแกร่งของชุมชน

2.3 แนวทางการพัฒนาของชุมชนชาวสวนยางพารา

การที่ชุมชนชาวสวนยางพาราจะพัฒนาตนเองเพื่อต้านกับกระแสทุนนิยมได้นั้น ชาวสวนยางพาราต้องรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อน ต้องพัฒนาสรรพสิ่งต่าง ๆแบบเชื่อมโยง ไม่แยกส่วนกัน เช่น เชื่อมโยงระบบภูมิปัญญากับรายได้ เชื่อมโยงระบบนิเวศกับระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เชื่อมโยงระบบคุณค่าและความมีเกียรติมีศักดิ์ศรีของคนในชุมชน คนในชุมชนต้องมีความเป็นตัวของตัวเอง เพราะการเข้ามาของกระทุนนิยมนั้นเน้นการพัฒนาทางด้านวัตถุ และครอบงำจิตใจให้คนมีความโลภ เห็นแก่ตัว การที่ชาวสวนยางพาราจะพัฒนานั้นต้องเน้นวัฒนธรรมชุมชน โดย**ประการแรก**คนในชุมชนต้องมีจิตใจที่มีธรรมะในการดำเนินชีวิต มีความขยันหมั่นเพียร **ประการที่สอง** มีการผลิตโดยเน้นการผลิตเพื่อบริโภคเองมาเป็นเบื้องตน ใช้วิถีการเกษตรแบบผสมผสาน **ประการที่สาม** เน้นการพึ่งพึงตนเองทางเศรษฐกิจลดการพึ่งพิงจากภายนอก **ประการที่สี่** พยายามรักษาความสมดุลของระบบนิเวศและธรรมชาติในชุมชน และ**ประการสุดท้าย** ที่สำคัญคือการสร้างความอบอุ่นจากสถาบันครอบครัว และ

ความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติ จะเป็นการขัดเกลาจิตใจได้ถูกสร้างมาจากความสัมพันธ์ดังกล่าวของระบบครัวเรือนและเครือญาติ จะสะท้อนการดำเนินชีวิตจิตใจของคน วิถีคิด วิถีการมองโลกที่เชื่อมผ่านรุ่นปู่ ยา ตา ยาย พ่อ แม่ ลูกหลานผ่านการขัดเกลาจะบ่มเพาะกลายเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ได้แก่ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีน้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล ความเอื้ออาทรไม่เอาเปรียบกัน การเคารพผู้สูงอายุ การสำนึกรู้คุณ การเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่แสดงถึงภูมิปัญญาที่ต้องปกปักรักษาธรรมชาติ

ชุมชนชาวสาวยางพาราและชุมชนภาคการเกษตรอื่น ๆ ของไทยนั้นหากมีการพัฒนาบนฐานมิติทางวัฒนธรรมจะเป็นพลังในการชี้นำชุมชนในการพัฒนาด้านต่าง ๆได้ ไม่ว่าด้านเศรษฐกิจ สังคมและด้านการเมือง ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยนำเสนอการแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาบนมิติทางด้านวัฒนธรรมตามแนวทางของ อานันท์ กาญจนพันธ์ (2544 : 200 - 207) ได้เสนอไว้ 4 ข้อ ดังนี้ คือ 1) การเสริมสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม(Cultural Space) 2) การเสริมสร้างประชาสังคม (Civil Society) 3) การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์การชุมชน และ 4) การเคารพสิทธิ์ในความแตกต่าง

รายละเอียดของการแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาบนมิติทางด้านวัฒนธรรมของชาวสวนยางพาราดังนี้

1.การเสริมสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Space) กล่าวคือเปิดโอกาสให้ชาวสวนยางพารา สามารถพัฒนาพื้นที่ทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เสริมสร้างต้นทุนทางภูมิปัญญา ความรู้ อุดมการณ์ ศีลธรรม และคุณค่าทางทรัพยากรอื่น ๆ โดยสร้างจิตสำนึกความเป็นเจ้าของร่วมกัน

2.การเสริมสร้างประชาสังคม (Civil Society) คือการดึงมวลชน หรือผลักดันให้ชาวสวนยางพาราในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อให้ทุกคนได้รับผิดชอบ ตรวจสอบ และได้รับประโยชน์อย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกัน เช่น ร่วมการสร้างโรงรมยาง หรือยางแท่งแทนที่การขายเป็นแผ่นยางดิบ ให้ชาวสวนยางพาราเข้ามาเป็นสมาชิก ร่วมกันทำกิจกรรมช่วยกันพัฒนา โดยทุกคนได้รับความเป็นธรรม ความเสมอภาคกัน จะทำให้ชาวสวนยางพาราทุกคนรู้สึกอยากปกป้องสิทธิ์พื้นฐานของตน และไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง หรือบุคคลอื่น ๆ

3.การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์การชุมชน กล่าวคือเป็นกิจกรรมต่อเนื่องจากการเสริมสร้างประชาสังคม เมื่อชาวสวนยางพารามีความเข้มแข็งองค์การชาวสวนยางพารามีความเข้มแข็ง ทุกคนทำหน้าที่ในกาตรวจสอบ และป้องกันสิทธิ์ของตนเองได้อย่างเต็มที่เมื่อ

เป็นเช่นนั้นชาวสวนยางพาราจะมีศักยภาพมากขึ้นทั้งในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง การแสวงหาทางเลือกในการพัฒนา ตลอดจนเป็นพื้นฐานในระบบประชาธิปไตย

4.การเคารพสิทธิ์ในความแตกต่าง คือการเคารพสิทธิ์ หรือความแตกต่างของแต่ละคน เช่น ทางด้านความสามารถ ความเชื่อ ฐานะทางเศรษฐกิจ โดยเคารพในสิทธิความคงอยู่ในความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน เป็นไขเงื่อนไขของการพัฒนาในลักษณะที่เป็น พหุสังคม ยิ่งคนในชุมชนมีความแตกต่างหลากหลาย ยิ่งต้องเน้นในระบบคุณค่าของความเป็นคน และเคารพสิทธิ์ซึ่งกันและกัน

ดังนั้นหากชุมชนชาวสวนยางพารามีการพัฒนาบนฐานวัฒนธรรม มีระบบคิดเป็นองค์รวม มีการมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างบริบทชุมชนและเงื่อนไขต่าง ๆ ของชุมชนของตนเอง และตั้งรับกับกระแสทุนนิยมที่ไหลบ่าเข้ามา ชาวสวนยางพาราเองต้องสร้างวินัยในการใช้เงิน ทำบัญชีครัวเรือน มีการวางแผนการใช้เงินอย่างเป็นระบบ มีความพอดี พอประมาณ ไม่ฟุ่มเฟือย มีเหตุผลในการใช้จ่ายชาวสวนยางพาราต้องมีการรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ เพื่อผลิตยางพาราที่มีคุณภาพ เพื่อช่วยในการสร้างมูลค่าให้กับยางพารา และจากภาวะการณ์ในปัจจุบันแนวโน้มการผลิตและการใช้ยางในตลาดโลกเป็นไปในทิศทางที่เพิ่มขึ้นมาก ช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นช่วงที่ชาวสวนยาพาราควรมีการสะสมทุน และจัดแบ่งเงินเก็บเพื่อรองรับกับตลาดยางพาราต้องที่มีการผกผันในอนาคต

ชาวสวนยางพาราควรมีการสร้างภูมิคุ้มกันในชุมชน โดยเตรียมพร้อมในการรับมือต่อการเปลี่ยนด้าน ๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตโดยชาวสวนยางพาราดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาทคือ ต้องมี**ความขยัน**ในการทำมาหากิน ต้องรู้จัก**ประหยัด** อดออม ไม่ฟุ่มเฟือย **ซื่อสัตย์**ต่อผลผลิตที่ได้มาไม่ฉ้อโกงเช่นใส่สิ่งปลอมปนในแผ่นยางเพื่อเพิ่มน้ำหนักเป็นต้น **มีวินัย** เช่น มีวินัยในการกรีดยาง มีวินัยในการดำเนินชีวิต มีวินัยในการใช้จ่าย **มีสามัคคี** ในชุมชนชาวสวนยางพาราต้องช่วยเหลือ แบ่งปันซึ่งกันและกัน **มีน้ำใจ** **มีกตัญญู**ชาวสวนยางพาราต้องรู้คุณของคนและสิ่งต่าง ๆ และที่สำคัญชาวสวนยางพาราต้อง**ดูแลสุขภาพ** โดยเฉพาะให้ช่วงกรีดยางหากมีการพักผ่อนน้อย ร่างการอ่อนเพลียดังนั้นจึงต้องดูแลสุขภาพตัวเองรับประทานอาหารที่มีประโยชน์และเพียงพอ

ประการสำคัญที่ชาวสวนยางพาราควรมี คือการดำรงชีวิตตามแนวทางพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ มีการทำสวนยางพาราเป็นหลัก มีการทำนา มีการปลูกพืชผักผลไม้ มีการเลี้ยงสัตว์ เพื่อบริโภคในครัวเรือนอาจเสริมรายได้ เพื่อสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตทุกด้าน ลดการพึ่งพิงจากภายนอกชุมชน

การสร้างพลังของชุมชนชาวสวนยางพาราจะเป็นพลังสำคัญที่ร้อยรัดชุมชนเอาไว้ที่สำคัญคือพิจารณาจากศักยภาพเป็นทุนเดิมที่มีอยู่เน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อค้นหาและรื้อฟื้นพลังท้องถิ่น การสร้างสายสัมพันธ์ทางสังคม เพื่อทำให้กลุ่มชาวบ้านมีความเหนียวแน่น สมัครสมานสามัคคีช่วยเหลือกันและกัน การปลูกฝังให้เกิดการยึดโยงความสัมพันธ์โดยเริ่มจากระบบเครือญาติ แล้วจึงสร้างสายสัมพันธ์ทางสังคมอื่น ๆการสร้างความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนจะมีนัยยะสำคัญยิ่งต่อการระดมแรงงานซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ และยังสร้างหลักประกันความมั่นคงในครัวเรือนว่าแม้จะตกทุกข์ได้ยากยังมีญาติมิตรช่วยเหลือกัน รวมถึงการสร้างเครือข่ายทางสังคม แบ่งปันกันระหว่างชุมชน

7.4 อุดมการณ์และเจตจำนงในการผลิตของชาวสวนยางพาราในอนาคต

จากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชาวสวนยางพาราในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยขอนำเสนอแนวทางและความต้องการของเกษตรชาวสวนยางพาราซึ่งประมวลได้ดังนี้

1.ชาวสวนยางพาราอยากให้ภาครัฐส่งเสริมให้ยางพาราเป็นอุตสาหกรรมหลักในประเทศ มีการแปรรูปและการส่งออกผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เอง แทนการส่งยางพาราจำหน่ายไปแปรรูปในต่างประเทศ แล้วรัฐต้องนำเข้าสินค้าเหล่านั้นกับเข้ามาในประเทศ ภาครัฐควรให้ทุนในการจัดส่งบุคคลกรไปเรียนรู้กรรมวิธีการผลิตจากต่างประเทศ เพื่อมาแปรรูปยางพาราที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ เช่น การผลิตยางรถยนต์ ยางปูพื้น ถุงมือ เฟอร์นิเจอร์ไม้ยางพารา ฯลฯ เพื่อทำให้ผลิตภัณฑ์เป็นมาตรฐานสากลเป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศ และตั้งเป็นกลุ่มผลิตภัณฑ์สินค้า

2.ชาวสวนยางพาราต้องการให้มีการปฏิรูปสถาบันยางพาราให้เป็นรูปธรรมชัดเจนเข้าถึงเกษตรโดยตรง ปฏิรูปการวิจัยและการผลิตยางพารา สร้างฐานข้อมูลเกี่ยวกับอย่างพาราให้ครบถ้วน ถูกต้อง น่าเชื่อถือ สร้างช่องทางในการเผยแพร่ให้ความรู้แก่ชาวสวนยางพาราอย่างต่อเนื่อง

3.ชาวสวนยางพาราต้องการยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวสวนยางพารา ให้ชาวสวนยางพาราได้รับประโยชน์จากการทำสวนยางพาราอย่างเต็มที่ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

4.ให้มีการปฏิรูประบบตลาดยางพาราทุกด้าน สร้างศูนย์กลางยางพาราในประเทศ เช่นให้จังหวัดใดจังหวัดหนึ่งในภาคใต้สร้างเป็น**เมืองยาง** อาจประกาศเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อเป็นศูนย์กลางผลิตยางพารา และส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางยางพาราโลก

5.เกษตรกรชาวสวนยางพาราต้องมีการรวมกลุ่มสร้างวิสาหกิจชุมชน สร้างเครือข่ายยางพารา และเครือข่ายเกษตรกรอื่น ๆ เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ ในการปรับใช้แลกเปลี่ยนจำหน่ายผลิตภัณฑ์ระหว่างกัน โดยส่งเสริมให้ภาคธุรกิจเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐและกับเกษตรชาวสวนยางพารา

6.ชาวสวนยางพาราต้องการให้ภาครัฐลดภาษีและให้สิทธิประโยชน์กับชาวสวนยางพาราที่เข้ามารวมกลุ่ม

อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมของของชุมชนชาวสวนยางพารา ทั้งทางด้านการโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และกระแสความคิดความเชื่อ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ดังนั้นหากชุมชนชาวสวนยางพารามีการพัฒนาบนฐานวัฒนธรรม มีระบบคิดเป็นองค์รวม มีการมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างบริบทชุมชนและเงื่อนไขต่าง ๆ ของชุมชนของตนเอง โดยไม่พยายามมองแยกส่วน มองวัฒนธรรมชุมชนเพื่อเป็นพลังในการพัฒนา ในการสร้างสรรค์ คำนึงถึงคุณค่ามีศีลธรรมและจิตวิญญาณในการพัฒนาร่วมกัน ยึดวิธีคิดหรือระบบคิดแบบองค์รวม ชาวสวนยางพาราในชุมชนต้องร่วมกันรับรู้ เรียนรู้ เคลื่อนไหว สร้างสรรค์ผลิตสิ่งใหม่ภายใต้ระบบสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศของชุมชน แลกเปลี่ยนประสบการณ์และใช้ภูมิปัญญาหาระหว่างรุ่นใหม่รุ่นเก่า จะทำให้ชาวสวนยางพาราและได้ร่วมกันรับรู้เป้าหมายของการพัฒนามีศักยภาพในการทำสวนยางพาราและการพัฒนาการทำสวนยางพาราให้ยั่งยืน สามารถมองเห็นทิศทางและจุดยืนของตนเอง โดยมีการบวนการในการพัฒนา คือการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตสิ่งใหม่ ๆ จะทำให้สามารถปรับตัวตั้งรับกับกระแสทุนนิยมแบบต่าง ๆที่เข้ามาในชุมชน ที่สำคัญชุมชนต้องเรียกคืนวัฒนธรรมด้านความสัมพันธ์ของระบบครอบครัวและเครือญาติ การช่วยเหลืออเกื้อกูล ร่วมแรงร่วมใจ สร้างมิตรภาพและไมตรีต่อกัน ความสมัครสมานสามัคคีกัน เนื่องจากจะเป็นพลังขับเคลื่อนชุมชนที่สำคัญ

ดังนั้นจากการศึกษาวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษา วัฒนธรรมชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุนนิยม ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากชุมชน ชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช นำมาสู่องค์ความรู้ใหม่ที่จะเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนชาวสวนยางพาราสู่ความยั่งยืน ตามหลักธรรมทางพุทธศาสนามาปรับใช้ในการพัฒนาแก้ไขปัญหาทางสังคมชุมชนที่เรียกว่า การใช้หลัก **ปริยัติ – ปฏิบัติ – ปฏิเวธ** กล่าวคือ ในชุมชนชาวสวนยางพาราหรือชุมชนอื่นใด ต้องปริยัติ คือต้องเรียนรู้ชุมชนตนเองเสียก่อน รู้จักพื้นฐานและรากเหง้าในชุมชนของตนเอง เมื่อรู้เรื่องแล้วจึงค่อยปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติได้แล้วจึงรู้ชัดเห็นชัดตามเป็นจริงนั้นที่เรียกว่า ปฏิเวธ นอกจากเรียนรู้ชุมชนของตนเอง เมื่อรู้แล้วจึงค่อยปฏิบัติ การเรียนรู้ดังกล่าวจากการศึกษาชาวสวนยางพาราในพื้นที่ไม้เรียง ตัวอย่างจากผู้นำวิถีปฏิบัติใน

ชุมชน คือประยงค์ รณรงค์ ต้องผ่านกระบวนการต่าง ๆ เริ่มจากเรียนรู้ชุมชนของตนเอง รู้บริบทของชุมชนชน รู้จักพื้นฐานและรากเหง้า รู้จักทรัพยากรคุณค่าคุณประโยชน์ของทรัพยากรในชุมชน รู้สภาพแวดล้อมของชุมชน รู้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน รู้หลักการความรู้หลักการทางการตลาด เรียนรู้เทคนิคการผลิต เรียนรู้เทคโนโลยีต่าง ๆ ทั้งการเรียนรู้จากเอกสาร จากผู้รู้ จากประสบการณ์ ไม่ใช่ว่าเราจะต้องไปเรียนในตำราอย่างเดียว จากการศึกษาดูงาน จากภายนอกและภายในชุมชน จนนำไปสู่การปฏิบัติโดยการนำมาใช้จริงในชุมชน ลองถูกลองผิดจนในที่สุดเข้าสู่หลักการปฏิเวธ เกิดการรู้แจ้งเห็นจริงสามารถมาปรับใช้กับชุมชนของตนเอง เกิดองค์ความรู้ใหม่แก่ชุมชน สร้างต้นแบบของชุมชนตนเอง เช่น สร้างศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นกับชุมชน ขยายไปยังการสร้างเครือข่ายกับชุมชนอื่น

แนวทางที่ผู้วิจัยเสนอเพื่อเป็นทางเลือก หรือประยุกต์ใช้กับชุมชนชาวสวนยางพาราและชุมชนเกษตรกรรมอื่น ๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ลดภาวะการณ์เข้ามาของกระแสทุนนิยม เสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอตัวแบบ (Model) ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ การแก้ปัญหาหรือการเรียนรู้ชุมชนที่ เรียกว่า **ปริยัติ-ปฏิบัติ- ปฏิเวธ** โดยเริ่มจากอาศัยหลักการ **ปริยัติ** คือรู้จักตนเองและรู้จักชุมชนของตนเอง เริ่มตั้งแต่รู้จักรากเหง้าของตนเอง รู้จักระบบเครือญาติ และรู้บริบทชุมชน รู้ปัญหาของชุมชน รู้จักศักยภาพความสามารถของตนเองและชุมชน รู้จักทรัพยากร/คุณค่าของ ทรัพยากรในชุมชน รู้หลักวิชาการต่าง ๆ รู้การตลาด รู้เทคนิคการผลิต การแปรรูปยางพาราการใช้เทคโนโยลี รู้วิธีการทำบัญชี รู้ระบบการจัดการ รู้จักการใช้ระบบการสื่อสารโดยการหาความรู้ต่าง ๆ นี้จากผู้รู้ จากปราชญ์ชาวบ้าน จากเอกสารตำรา ฯลฯ รวมทั้งจากการศึกษาดูงานในพื้นที่อื่น ๆ แล้วจึงนำไป**ปฏิบัติ**ในวิถีการใช้ชีวิต เช่น ไม่ตามกระแส ให้ความสำคัญของระบบเครือญาติ รักษาขนมธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของชุมชน มีการวางแผนในครัวเรือน ลดการพึ่งพิงปัจจัยภายนอก เป็นผู้นำดีและผู้ตามที่ดี มีคุณธรรม เสียสละ เคารพกฎกติกา ใช้ปัญญานำหน้าเงิน ติดตามข้อมูลข่าวสาร และวิถีการผลิต เช่น เน้นรวมกลุ่มในชุมชน ผลผลิตมีคุณภาพตามความต้องการของตลาด สร้างเศรษฐกิจชุมชน ไม่เน้นพืชเชิงเดี่ยว/เน้นการผลิตในการบริโภคในชุมชน เกษตรผสมผสาน การนำวิถีดังกล่าวมาฝึกปฏิบัติในชุมชน ลองถูกลองผิดหากใช้ได้ผลดีก็นำไปต่อไป และไม่ได้ผลต้องเลือกวิธีการใหม่ ปรับปรุงประยุกต์ใช้ต่อไป ในที่สุดชุมชนเข้าสู่หลักการ**ปฏิเวธ** มีความรู้แจ้งเห็นจริงได้วิธีการปฏิบัติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนตกผลึกในองค์ความรู้ สามารถมาปรับใช้กับชุมชนของตนเอง เกิดองค์ความรู้เฉพาะของชุมชน เช่น สร้างศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน และขยายองค์ความรู้ไปยังเครือข่ายกับชุมชนอื่น สรุปเป็นภาพตัวแบบของชุมชนดังนี้

ตัวแบบของการสร้างชุมชนเข้มแข็งของชุมชนชาวสวนยางพารา

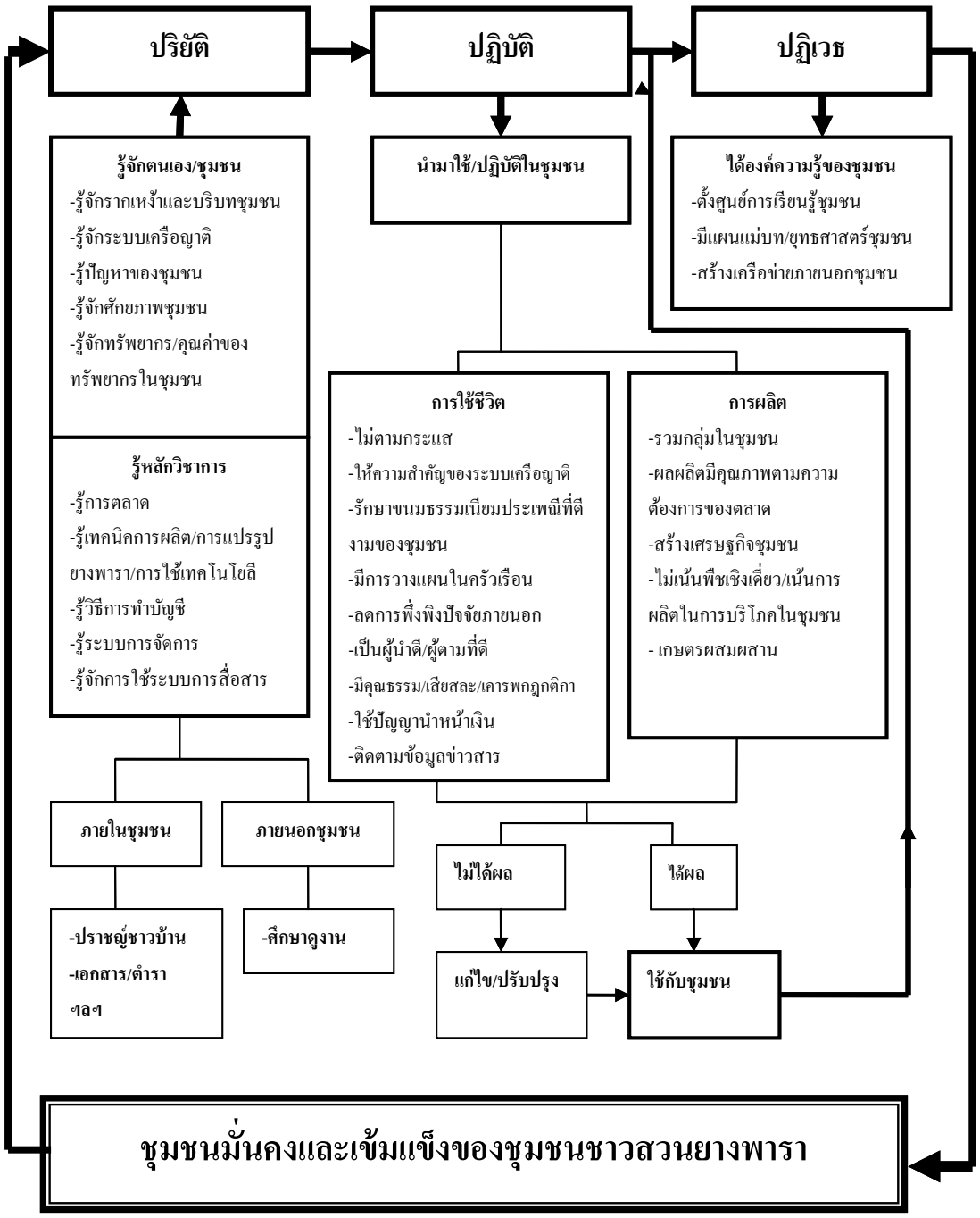

ภาพที่ 23 แสดงตัวแบบของการสร้างชุมชนเข้มแข็งของชุมชนชาวสวนยางพารา

บทที่ 8
บทย่อ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

8.1 บทย่อ

การศึกษาเรื่อง “วัฒนธรรมของชาวสวนยางพารา ท่ามกลางกระแสทุนนิยม” ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ประการแรกเพื่อศึกษาวิถีการดำรงชีวิตของชาวสวนยางพาราในเชิงพลวัต การศึกษาแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ ด้านโครงสร้างทางสังคม (ความสัมพันธ์ในครัวเรือนและชุมชน) ด้านเศรษฐกิจ (วิถีการผลิต แรงงาน ตลาด และรายได้) ด้านจิตวิญญาณ (ความคิด ความเชื่อ พิธีกรรม) วัตถุประสงค์ประการสองเพื่อศึกษาปรากฏการณ์การดำรงอยู่ ผลกระทบ และการปรับตัวของชุมชนชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุนนิยม รวมถึงกระบวนการ วิธีการ ขั้นตอน การพัฒนาศักยภาพของชุมชนชาวสวนยางพารา และวัตถุประสงค์ประการสุดท้ายเพื่อเสนอทางเลือกในการสร้างความเข้มแข็งให้เป็นแนวทางแก่ชุมชนชาวสวนยางพาราอื่น ๆ ที่เผชิญกับปัญหาของระบบทุนนิยม ให้สามารถนำไปปรับใช้ได้เหมาะสมกับชุมชนของตนเองเพื่อการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน ในการศึกษาใช้ทั้งเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) และข้อมูลเชิงปริมาณเสริม พื้นที่ศึกษาคือชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เหตุที่เลือกพื้นที่นี้เพราะว่าในพื้นที่ดังกล่าวชาวบ้านทำสวนยางพาราเป็นอาชีพหลักและทำสืบต่อกันมาอย่ายาวนาน และเป็นชุมชนชาวสวนยางพาราที่มีศักยภาพสูงมีกระบวนการปรับตัวและพัฒนาตนเองจนสามารถตั้งรับกับกระแสทุนนิยมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้

8.2 สรุปผล

ในการศึกษาประวัติศาสตร์และบริบทชุมชน ได้แบ่งช่วงเวลาของการศึกษาเป็น 2 ช่วง คือก่อนปี พ.ศ.2504 อันเป็นวิถีวัฒนธรรมชุมชนแบบการเกษตรดั้งเดิม และช่วงปี พ.ศ. 2504 –ปัจจุบัน (พ.ศ. 2553) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ชุมชนมีการพัฒนาปรับโครงสร้างในด้านต่าง ๆ และเมื่อกระแสทุนนิยมเข้ามาอย่างชัดเจน ชุมชนได้มีการปรับตัวตั้งรับกับกระแสทุนนิยม

สำหรับวิถีวัฒนธรรมในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2504 ด้านโครงสร้างทางสังคมชุมชนไม้เรียงมีการก่อตั้งเป็นหมู่บ้านเมื่อประมาณ100 ปีเศษมาแล้ว คือประมาณปี พ.ศ. 2439-2440 บริเวณพื้นที่เดิมเป็นป่ารกทึบ มีการปรับเป็นพื้นที่เพื่อทำการเกษตรแบบยังชีพ โดยชาวบ้านเข้าไปแผ้วถางเพื่อทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ลักษณะครัวเรือนในช่วงนั้นเป็นครัวเรือนขนาดใหญ่และครัวเรือนขยาย ประชากรของชุมชนไม้เรียงส่วนใหญ่เป็นชาวไทยพุทธ ครั้นต่อมาหลังจาก

ที่มีเส้นทางรถไฟ เมื่อปี พ.ศ. 2462 เริ่มมีกลุ่มคนจีนที่รับจ้างทำทางรถไฟได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณใกล้ ๆ สถานีรถไฟ ภายหลังบริเวณนี้กลายเป็นตลาดเรียกว่า **ตลาดทานพอ** สำหรับความสัมพันธ์ของชุมชนในช่วงนั้นมีความผูกพันกัน สมัครสมานสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และมีการยึดโยงของระบบเครือญาติอย่างเหนียวแน่น ทุกคนรู้จักคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี ขณะนั้นในพื้นที่ยังไม่มีโรงเรียนคนในชุมชนจึงให้บุตรหลานไปเรียนหนังสือที่วัดหาดสูงซึ่งเป็นวัดที่อยู่ในพื้นที่ที่ไม่ไกลนัก การเดินทางไม่ลำบาก มีพระเป็นผู้ให้ความรู้และอบรมศีลธรรม โรงเรียนเริ่มมีเป็นครั้งแรกประมาณ พ.ศ. 2454 โดยก่อตั้งในบริเวณวัดหาดสูง เรียกว่าโรงเรียนวัดหาดสูง ในส่วนการไปมาหาสู่ติดต่อสัมพันธ์กันใช้การเดินเท้าและทางน้ำ สำหรับการติดต่อภายนอกชุมชนนิยมใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลักโดยมีคลองหราดเชื่อมต่อไปยังแม่น้ำตาปี พื้นที่สำคัญภายนอกที่มักจะติดต่อคือตลาดบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อมีเส้นทางรถไฟได้ใช้รถไฟเป็นเส้นทางหลักในการติดต่อกับภายนอก ในช่วงเวลานั้นเมื่อป่วยไข้ไม่สบายนิยมใช้สมุนไพรบำบัดและรักษาโดยมีหมอบ้าน (หมอแผนโบราณ) เป็นผู้ประกอบยา การช่วยเหลือกันนั้นหากครอบครัวใดได้รับความลำบากหรือต้องการปัจจัยทางการผลิตมักพึ่งพาญาติมิตรและเพื่อนบ้านเป็นหลัก นิยมให้ลูกหลานผูกเกลอกันเพื่อสร้างความสัมพันธ์ให้แนบแน่นยิ่งขึ้นและเพื่อเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันชั่วลูกชั่วหลาน

ด้านระบบเศรษฐกิจ ในช่วงนี้ดำรงชีวิตด้วยการผลิตและการเก็บหาสิ่งของจากธรรมชาติซึ่งเป็นการตอบสนองการดำเนินชีวิตของชาวบ้านได้อย่างเพียงพอ มีการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้เพื่อการเกษตรที่จำเป็นในครัวเรือน ซึ่งเป็นการผลิตเพื่อใช้ในการยังชีพ การทำงานต่าง ๆ อาศัยความร่วมมือและการพึ่งพาน้ำใจของแรงงานในครัวเรือนและระหว่างครัวเรือนเป็นสำคัญ ใช้การพึ่งพาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นหลักในการประกอบอาชีพ มีการทำนาทำไร่ปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน ส่วนพืชผักเพื่อบริโภคหาจากธรรมชาติซึ่งมีให้เลือกมากมาย นิยมใช้การแลกเปลี่ยนเพื่อการดำรงชีพเป็นสำคัญ สำหรับการปลูกยางพาราเริ่มเข้ามาในชุมชนประมาณปี พ.ศ. 2470 โดยปลูกรวมกับต้นไม้อื่น ๆ

ด้านจิตวิญญาณ ในอดีตระบบความคิดความเชื่อของชุมชนไม้เรียงผูกโยงอยู่กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ผีสางเทวดา เจ้าที่เจ้าทาง เป็นต้น ระบบจิตวิญญาณได้สร้างคุณค่าให้แก่สภาพแวดล้อมโดยเป็นปัจจัยที่กำหนด ค่านิยม ความคิด และความเชื่อของชาวไม้เรียงซึ่งผนวกเข้ากับหลักพุทธศาสนา โดยที่หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาช่วยยึดโยงในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆในชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่อง การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม มีความศรัทธาสูงต่อพระภิกษุที่เคร่งครัดในวัตรปฏิวัติ

พระภิกษุซึ่งเป็นที่นับถือในขณะนั้นคือ พ่อท่านคล้าย วาจาสิทธิ์ สำหรับตามความเชื่อเรื่องผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อทางไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ ได้แทรกอยู่ในวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

ต่อมาช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2475 – 2504) ในช่วงนี้ด้านโครงสร้างทางสังคมมีลักษณะความสัมพันธ์ในชุมชนเช่นเดียวกับช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง คือ ชุมชนยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน มีการยึดโยงของระบบเครือญาติ สภาพทางครอบครัวยังคงเป็นครอบครัวใหญ่ มีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน ตามลักษณะทางเพศคือ ผู้หญิงรับผิดชอบงานในบ้าน ส่วนผู้ชายรับผิดชอบงานนอกบ้าน มีการพึ่งพาอาศัย แบ่งปันแลกเปลี่ยนกันด้วยมิตรไมตรี การพึ่งพาเงินตรามีน้อยมาก

ด้านเศรษฐกิจของไม้เรียงในช่วงหลังปี พ.ศ. 2475 เป็นเศรษฐกิจชุมชนการเกษตร ที่มีการทำนา ปลูกยางพารา และสวนผลไม้ โดยมุ่งที่พออยู่พอกิน ทุกครัวเรือนมีข้าวบริโภค ผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคใช้แลกเปลี่ยนแบ่งปันกันในชุมชนและขาย ช่วงนี้เริ่มมีการบุกเบิกจับจองที่ดินทำกิน มีการชักชวนญาติพี่น้องให้เข้ามาจับจองถือครองที่ดินและใช้ประโยชน์ตามลักษณะของพื้นที่ การปลูกยางพาราในพื้นที่มีมากขึ้นแต่ยังคงปลูกร่วมกับต้นไม้ชนิดอื่น ชาวบ้านไม่ได้คิดจะปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจ เป็นการทำเพื่อเสริมรายได้จากการขายเศษยางไม่ได้ทำอย่างจริงจัง งานหลักของครัวเรือนคือ การทำนา ทำไร่ ในช่วงที่ทำงานหลักดังกล่าวจะหยุดกรีดยาง ปัจจัยการผลิตอื่น ๆ จากภายนอกนั้นแทบไม่มี ที่มีบ้างเพียงเครื่องมือที่ไม่สามารถผลิตเองได้

ด้านจิตวิญญาณ ความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านในช่วงหลังปี พ.ศ. 2475 ไม่แตกต่างจากในช่วงแรกมากนัก ความคิดความเชื่อต่าง ๆ ส่วนใหญ่ยังเชื่อมโยงกับสิ่งเหนือธรรมชาติและหลักพุทธศาสนา มีประเพณี พิธีกรรม และวิถีปฏิบัติในการดำเนินชีวิตที่ควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

สำหรับในปี 2504–ปัจจุบัน(2553) ประชากรหรือสมาชิกในชุมชนมีเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ปัจจุบันไม้เรียงมีประชากรทั้งสิ้น 7,631 คน จำนวนชายและหญิงไม่แตกต่างกันมากนัก มีจำนวนหมู่บ้านถึง 10 หมู่บ้านคือหมู่ที่ 1 บ้านทุ่งไหม้ หมู่ที่ 2 บ้านหนองหาด หมู่ที่ 3 บ้านทานพอ หมู่ที่ 4 บ้านทรายแก้ว หมู่ที่ 5 บ้านหนองท่อม หมู่ที่ 6 บ้านหนองม่วง หมู่ที่ 7 บ้านหนองตรุด หมู่ที่ 8 บ้านตรอกไม้แดง หมู่ที่ 9 บ้านควนนนท์ และหมู่ที่10 บ้านกันละ ความสัมพันธ์แนบแน่นในช่วงเวลาดังกล่าวเช่นอดีตเริ่มลดลง แต่ยังคงความสัมพันธ์ระดับเครือญาติที่มีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกันอยู่ ญาติพี่น้องส่วนใหญ่สร้างบ้านเรือนอยู่ในละแวกเดียวกัน บ้านเรือนที่ปลูกสร้างมีแบบที่ทันสมัย ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านเดี่ยวชั้นเดียว บริเวณรอบบ้านจะปลูกผลไม้ เช่น เงาะ มังคุด ทุเรียน ขนาดของครอบครัวเล็กลง เป็นลักษณะครัว

เดี่ยวมากขึ้น บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวทุกคนมีความเท่าเทียมกันทั้งชายหญิง ทุกคนร่วมกันทำงานร่วมกันทำมาหากินไม่แบ่งหน้าที่ด้วยเพศ บุตรหลานได้รับการศึกษาสูงขึ้น สถานศึกษาในพื้นที่มีตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษา หากเจ็บไข้ไม่สบายส่วนใหญ่จะรักษาด้วยหมอแผนปัจจุบัน บทบาทของหมอพื้นบ้านลดลง ในพื้นที่มีสถานีอนามัย 2 แห่งคือสถานีอนามัยบ้านทานพอ และสถานีอนามัยบ้านหนองท่อม และมีโรงพยาบาลยุพราชฉวางเป็นโรงพยาบาลหลักในพื้นที่ ระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการมีครบครันทั้งไฟฟ้า และประปาหมู่บ้าน ภายหลังจากมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ชุมชนไม้เรียงได้มีการพัฒนายกระดับความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนด้านต่าง ๆ ตามลำดับ ถนนลาดยาง ถนนคอนกรีตเกิดขึ้นในชุมชนพร้อม ๆ กับความเปลี่ยนแปลงด้านความคิด ทุกคนเริ่มมีภาระรับผิดชอบมากขึ้น มุ่งการทำงานที่สร้างรายได้ ส่งผลให้ความสัมพันธ์ในระดับครัวเรือนและชุมชนมีน้อยลง

ด้านเศรษฐกิจ จากการใช้แผนพัฒนาประเทศตั้งแต่ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504) เป็นต้นมา ที่มุ่งเน้นการกระจายความเจริญเข้าสู่ส่วนภูมิภาคอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้อัตราการเร่งเกี่ยวกับกระแสบริโภคนิยมเพิ่มมากขึ้น มีการพัฒนาโดยนำวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ เช่น การใช้รถไถ ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ฯลฯ และในปี พ.ศ. 2505 ได้เกิดจุดเปลี่ยนที่สำคัญต่อชุมชน เมื่อชุมชนไม้เรียงประสบวาตภัย ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ไม้เรียงได้รับความเสียหายอย่างรุนแรงทั้งบ้านเรือน สวนยางพารา สวนผลไม้ อีกทั้งสัตว์เลี้ยงล้มตายเป็นจำนวนมาก หน่วยงานของทางราชการได้เข้าไปให้ความช่วยเหลือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางพาราเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือในการให้เงินทุนในการทำสวนยางพารา เริ่มจากให้ทุนส่งเสริมการทำสวนยางแก่ประชาชนในพื้นที่ตำบลไม้เรียงเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2506 สนับสนุนให้ปลูกยางพันธุ์ดีแทนการปลูกยางพันธุ์พื้นเมือง มีการติดตาแทนการปลูกด้วยเมล็ด รวมถึงให้มีการปรับปรุงเทคนิคการทำยางแผ่นให้มีคุณภาพ และเน้นการปลูกยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจ คือปลูกแบบพืชเชิงเดี่ยว ส่งผลให้การขยายตัวของพื้นที่ทำสวนยางพารามีมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกันสินค้าอุปโภคบริโภคได้ไหลบ่าเข้ามาในชุมชนเป็นอย่างมาก ทรัพยากรธรรมชาติหลายอย่างถูกทำลาย โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ ประกอบกับในช่วงเวลาไล่เลี่ยกันได้มีการขุดพบแร่วุลแฟรมในพื้นที่เขาศูนย์ ส่งผลให้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา มีกลุ่มชาวบ้านและนายทุนหลั่งไหลเข้ามาขุดแร่เป็นจำนวนมาก ในช่วงนั้นชาวบ้านจึงมีรายได้สูงมาก แต่ต่อมาเกิดการแย่งชิงเกี่ยวกับผลประโยชน์ทำให้ปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย ในที่สุดทางราชการต้องสั่งปิดการขุดแร่ในพื้นที่ในปี พ.ศ. 2521

ด้านจิตวิญญาณ ความเจริญด้านต่าง ๆ จากภายนอกที่แพร่กระจายเข้ามาในชุมชน ส่งผลให้วัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามามีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อและการดำรงชีวิตของผู้คน ความเชื่อแบบเดิมมีความหมายในการดำรงชีวิตน้อยลง วัดซึ่งเคยเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนมีความสำคัญต่อคนรุ่นหลังน้อยลง ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของชาวบ้านนั้นก็มีน้อยลงเช่นกัน โดยเปลี่ยนเป็นการจ้างงานเข้ามาแทนที่

สำหรับในด้านกระบวนการปรับตัวของชุมชนชาวสวนยางพารา แบ่งเป็น 3 ช่วง คือ ชุมชนชาวสวนยางพารากับวิถีการผลิตแบบพอเพียง (ก่อนปี พ.ศ. 2504) ช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยม (พ.ศ. 2504 – 2540) และช่วงของชุมชนชาวสวนยางพารากับระบบเศรษฐกิจชุมชน (พ.ศ. 2540 -2552)

ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2504 เป็นช่วงที่ชุมชนชาวสวนยางพาราดำรงอยู่ด้วยวิถีการผลิตแบบพอเพียง เป็นระยะแรกที่มีของการนำยางพาราเข้ามาปลูกในชุมชน เพียงเพื่อเสริมรายได้ให้แก่ชุมชน ทั้งนี้เพราะในขณะนั้นชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน ครัวเรือนต่าง ๆ มีการปลูกข้าว ทำไร่ เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนได้อย่างเพียงพอ รายได้สำหรับการจับจ่ายซื้อของส่วนใหญ่นั้นมาจาก สวนผลไม้ หมาก มะพร้าว การหาของป่า รับจ้าง ฯลฯ ครั้นเมื่อชาวบ้านเริ่มมีการปลูกยางพาราในพื้นที่ชุมชนไม้เรียงเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2470 โดยมีชาวบ้านนำเมล็ดพันธุ์ยางพาราพันธุ์พื้นเมืองจากนาบอนเข้ามาทดลองปลูกในพื้นที่หมู่ที่ 3 บ้านทานพอก่อน ไม่ได้ปลูกเป็นแถวเป็นแนวแต่ปลูกร่วมกับพันธุ์ไม้อื่น ๆ ตามที่ว่างในละแวกบ้าน และเมื่อปลูกกันมากขึ้นทำให้มีรายได้บางส่วนจากการทำสวนยางพาราเข้ามาเสริมรายได้ที่มีอยู่เดิม

ระบบชุมชนชาวสวนยางพารามีปัจจัยและเงื่อนไขของความเป็นอยู่ที่เกิดจากชุมชนผลิตปัจจัยในการดำรงชีพขึ้นได้ด้วยตนเอง ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดมาใช้ในการผลิตในระยะแรก เครื่องมือที่ใช้ในการทำสวนยางพารา ชุมชนสามารถผลิตขึ้นเองได้เกือบทั้งหมด โดยใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นซึ่งสามารถทำให้เกิดผลผลิตได้ตามความต้องการของชุมชน เครื่องมือที่ชุมชนผลิตขึ้นเองนั้นส่วนหนึ่งทำจากวัสดุที่มีอยู่ในธรรมชาติ เช่น กะลามะพร้าว ใบไม้ กิ่งไม้ ฯลฯ ในส่วนที่ซื้อคือสิ่งที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ได้แก่เครื่องมือที่ทำด้วยโลหะ เช่น มีดกรีดยาง เครื่องรีดยาง ความรู้ในการผลิตเครื่องมือที่ใช้วัสดุท้องถิ่นมีการถ่ายทอดมาอย่างต่อเนื่อง หากครัวเรือนใดขาดแคลนปัจจัยยังชีพ หรือขัดสนบางครั้งก็สามารถหยิบยืมช่วยเหลือกัน ในการทำงานมีการแบ่งหน้าที่และบทบาทของสมาชิกในครัวเรือน ตามลักษณะของการใช้แรงงานและลักษณะความรับผิดชอบ

ในช่วง พ.ศ. 2504 ถึง พ.ศ. 2540 เป็นช่วงที่ชุมชนชาวสวนยางพาราเปลี่ยนผ่านจากระบบเศรษฐกิจชุมชนเข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างต่อเนื่อง การเปลี่ยนผ่านจากการผลิตแบบพอเพียงเข้าสู่การผลิตระบบทุนนิยม แบ่งเป็น 2 ช่วงคือ พ.ศ. 2504 - 2520 และ พ.ศ. 2520 - 2540

ช่วงแรก พ.ศ. 2504 - 2520 เป็นช่วงที่เริ่มใช้แผนพัฒนาสังคมแห่งชาติ ช่วงนี้ภาครัฐได้ขยายฐานการผลิตภาคการเกษตรเพื่อป้อนการผลิตภาคสู่อุตสาหกรรม ส่งผลให้มีการขยายพื้นที่การเกษตรและปลูกยางพารามากขึ้น ประกอบกับเกิดเหตุการณ์วาตภัยครั้งใหญ่ขึ้นในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชในปี พ.ศ. 2505 ชาวบ้านในพื้นที่ไม้เรียงได้รับความเสียหายทั้งบ้านเรือนและทรัพย์สิน ต้นไม้พืชผลต่าง ๆถูกแรงลมโค่นล้มไปเกือบหมด ในช่วงนี้เองจึงเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของการทำสวนยางพารา เนื่องจากภาครัฐได้สนับสนุนให้มีกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (สกย.) พนักงาน สกย. เร่งเข้าไปในพื้นที่เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านโดยจัดสรรทุนให้ทำสวนยางพารา ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่จำนวนไม่น้อยตัดสินใจหันมายึดอาชีพสวนยางพาราปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจ ขณะที่ความเป็นทุนนิยมได้เริ่มก่อตัวขึ้นในมิติต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ในช่วงนี้ชุมชนส่วนใหญ่ยอมรับและเข้าร่วมในวิถีการผลิตเพื่อการค้า เช่น มีการใช้พันธุ์ยางพาราเป็นเงื่อนไขในการเพิ่มผลผลิตเพื่อการค้า เปลี่ยนแปลงการปลูกยางพาราพันธุ์พื้นเมืองเป็นยางพาราพันธุ์ดีด้วย**วิธีการผลิตแบบใหม่** มีการกำจัดวัชพืช การบำรุงต้นยางด้วยปุ๋ยเคมี ยอมรับข้อแนะนำการปลูกแบบใหม่ เช่นการติดตายางพันธุ์ดี การใส่ปุ๋ยเคมีตั้งแต่เริ่มปลูกจนถึงกรีด การปลูกเป็นพืชเชิงเดี่ยว มีการกำหนดอายุและขนาดในการกรีดยาง ขั้นตอนการกรีดยาง และการทำยางแผ่น ช่วงนี้จึงเป็นช่วงเวลาที่ชุมชนรับนวัตกรรมสมัยใหม่เกี่ยวกับการผลิตยางพาราเข้ามาอย่างเต็มที่ เริ่มตั้งแต่การปลูกจนกระทั่งการผลิตเป็นแผ่นยาง รวมทั้งระบบตลาดก็เริ่มมีขึ้นอย่างมีรูปแบบ ยางพาราซึ่งไม่เคยมีมูลค่ามากนัก ได้กลายเป็นสินค้าที่สามารถนำไปแลกเปลี่ยนเป็นเงิน ชุมชนเริ่มเปลี่ยนเป้าประสงค์จากระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เพียงพอ เป็นความต้องการทางด้านวัตถุที่จะมาอำนวยความสะดวกสบายให้กับตัวเองได้มากขึ้น โดยใช้เงินในการแลกเปลี่ยน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนับเป็นจุดเริ่มต้นของความเปลี่ยนแปลงที่นำชุมชนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า

ช่วงที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 เป็นช่วงที่ระบบเศรษฐกิจชุมชนเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า ในช่วงนี้ชุมชนได้ขยายพื้นที่ปลูกยางพาราไปยังพื้นที่สวนผลไม้ พื้นที่ทำนาข้าว พื้นที่เหล่านี้ถูกทดแทนด้วยยางพาราตามเงื่อนไขของการตลาดซึ่งเป็นความต้องการปัจจัยด้านต่าง ๆ ของชุมชนที่ขยายตัวเพิ่มขึ้น ในการทำสวนยางพารามีการเปลี่ยนแปลง โดยให้ความสำคัญกับระบบปัจจัยในการผลิต และเทคโนโลยีการผลิตแบบเข้มข้นมากขึ้น โดยเฉพาะปุ๋ยและเคมีภัณฑ์ต่าง ๆ ส่งผลให้การลงทุนด้านการผลิตสูงขึ้น ทำให้

ชุมชนต้องเข้าสู่ตลาดทุนอย่างเต็มตัว ชุมชนเริ่มสะสมทุนด้วยการนำยางพาราไปขายให้พ่อค้าคนกลางในตลาด แล้วนำเงินที่ได้ไปใช้ในการซื้อหาปัจจัยในการดำรงชีพและปัจจัยการผลิตจากภายนอก ขณะที่ชาวสวนยางพาราไม่มีอำนาจในการกำหนดเงื่อนไข คุณภาพและราคาของยางพารา จึงไม่สามารถต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลางได้

ในช่วงปี พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 เนื่องจากช่วงนี้ประเทศไทยต้องปรับตัวอย่างมากภายหลังจากประสบกับวิกฤติเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 ชุมชนไม้เรียงเห็นว่าการพึ่งภายนอกทำให้ชุมชนอ่อนแอลงจึงได้พยายามสร้างกระบวนการพึ่งตนเองในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะแนวคิดในการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเห็นว่าจะเป็นพลังผลักดันที่สำคัญลดการพึ่งพิงจากภายนอก ชาวบ้านในชุมชนไม้เรียงกลุ่มหนึ่งได้มีแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในชุมชน โดยทำแผนพัฒนาชุมชน จัดทำ**โครงการพัฒนาการผลิตยางแผ่นผึ่งแห้งและยางแผ่นรมควัน** และจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองตำบลไม้เรียง ผู้นำคนสำคัญที่เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนกระบวนการในฐานะนักบริหาร คือ ประยงค์ รณรงค์ โดยชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เพื่อเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัว คือ กิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษ เป็นการทำเกษตรแบบผสมผสานตามแนวคิดทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยจัดตั้งกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆในหมู่บ้านดังนี้ กิจกรรมการเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืดในหมู่ที่ 4 กิจกรรมการเพาะเลี้ยงไก่พื้นเมืองในหมู่ที่ 1 กิจกรรมการเพาะเลี้ยงเห็ดด้วยขี้เลื่อยในหมู่ที่ 10 กิจกรรมการเลี้ยงสุกรในหมู่ที่ 2 กิจกรรมการผลิตอาหารสัตว์ (ปลาไก่ และสุกร) ในหมู่ที่ 9 กิจกรรมการแปรรูปข้าวในหมู่ที่ 6 และกิจกรรมการแพทย์แผนไทยสมุนไพรเพื่อสุขภาพในหมู่ที่ 3

การรวมกลุ่มดังกล่าวได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ เสริมรายได้ เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การจัดการการตลาด การผสมผสานและยกระดับองค์ความรู้ โดยที่สมาชิกทุกคนต้องช่วยกันหาทางออก วิเคราะห์และแก้ไขปัญหาร่วมกัน ปรึกษาหารือกันในที่ประชุมของสภาผู้นำชุมชน การเรียนรู้ดังกล่าวช่วยให้ชุมชนเริ่มผันตัวเองกลับไปสู่วิถีชีวิตแบบพอเพียงเช่นในอดีต ขณะเดียวกันได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาประสมประสานในชุมชนกันอย่างลงตัว

ในส่วนของการพัฒนาศักยภาพและการสร้างเครือข่ายชุมชนของชาวสวนยางพาราไม้เรียง ชุมชนมีการรวมกลุ่มจนประสบความสำเร็จได้จดทะเบียนตั้งเป็นกลุ่มเกษตรกรชื่อว่า **“กลุ่มเกษตรกรทำสวนยางไม้เรียง”** สามารถผลิตยางคุณภาพดีที่ขายได้ราคาสูงกว่าท้องตลาด

ซึ่งนำไปสู่การสร้างเครือข่ายเกษตรกรขึ้นในเวลาต่อมา เพื่อดำเนินการแก้ปัญหายางพาราตกต่ำ ชุมชนไม้เรียงได้พยายามแก้ไขปัญหาให้กับตนเองและสร้างความมั่นคงทางด้านรายได้ โดยเริ่มจากทำในสิ่งที่ใกล้ตัว คือใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเป็นทุนและสร้างมูลค่าให้เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทุนจากทรัพยากรดั้งเดิมของชุมชน ทุนที่เป็นความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม และทุนที่เป็นทรัพย์ ได้มีการก่อตั้ง “ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง” ขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนให้ทุกคนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ด้วยตระหนักว่าการแก้ปัญหาจะต้องเริ่มต้นจากภายใน คือ คนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการมิใช่มุ่งขอความช่วยเหลือจากภายนอก หลังจากนั้นชุมชนไม้เรียงจึงมีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนอื่น ๆ ทั้งในภาคใต้ คือจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา และภาคอีสาน

การสร้างศักยภาพของชุมชนไม้เรียงนั้น ไม้เรียงได้พัฒนาศักยภาพของตนเองด้วยการเชื่อมโยงกับความรู้และภูมิปัญญาชุมชน โดยมีแผนแม่บทของชุมชนที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ซึ่งนำไปสู่การดำเนินการเพื่อคิดวิธีการพึ่งพาตนเอง กล่าวคือได้จัดทำแผนแม่บทชุมชนของไม้เรียงหรือแผนแม่บทยางพาราไทยขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2539 แผนดังกล่าวเน้นการพัฒนาการผลิตจากยางพาราของชุมชน สภาพเช่นนี้เป็นเครื่องมือที่ทำให้คนในชุมชนได้มาเรียนรู้ร่วมกันเป็นการเรียนรู้เพื่อให้รู้จักตนเอง รู้ศักยภาพของตน รู้จักทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน รู้จักโลกภายนอก ฯลฯ ต่อมาเมื่อมีแผนแม่บทฉบับ ปี พ.ศ. 2545 ได้เน้น “ระบบการจัดการ” หรือ “วิสาหกิจชุมชน” เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากแผนแม่บทเดิมโดยได้เพิ่มเติมบางอย่างเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนมากขึ้น แผนแม่บทนี้ประกอบด้วย 8 แผนย่อย คือ 1) แผนพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน 2) แผนการจัดการผลผลิต 3) แผนพัฒนาทุนและระบบสวัสดิการ 4) แผนพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน 5) แผนการพัฒนาสุขภาพ 6) แผนการพัฒนาการท่องเที่ยว 7) แผนพัฒนาจิตใจ และ 8) แผนพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน แผนดังกล่าวมุ่งให้คนในชุมชนมีความมั่นใจในการพัฒนาตนเอง มีทางเลือกในการประกอบอาชีพและสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับทรัพยากรและผลผลิตในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับยุทธศาสตร์ ได้กำหนดไว้ 5 ยุทธศาสตร์ หลักคือ 1) ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ มีภารกิจ เพื่อการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนให้อยู่ในระดับการกินดีอยู่ดีมีความสุข 2) ยุทธศาสตร์การพึ่งตนเอง มีภารกิจเพื่อพัฒนาด้านสุขภาพและความเป็นอยู่ของประชาชน 3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากร มีภารกิจคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน 4) ยุทธศาสตร์การดูแลสุขภาพและการพัฒนาจิตใจ มีภารกิจเพื่อพัฒนาอาชีพให้มั่นคงด้วย

เกษตรกรรมยั่งยืนภายใต้เศรษฐกิจพอเพียง และ 5) ยุทธศาสตร์การพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กร มีภารกิจ เพื่อพัฒนาองค์กรของชุมชนไม้เรียงให้เข้มแข็ง

การดำเนินงานดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่า หัวใจในการแก้ปัญหาของชุมชนไม้เรียง มุ่งให้สมาชิกในชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมนำ ร่วมประสาน การทำงานมี ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ชัดเจนภายใต้**ฐานปัญญานิยม ฐานจริยธรรมนิยม ฐานอำนาจนิยม และฐานทุนนิยม** ซึ่งเป็นคุณูปการต่อการขับเคลื่อนชุมชนในการสร้างองค์ความรู้ และกระบวนการที่นำไปสู่การปฏิบัติ ตามหลักการ **เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา** ทำให้ชุมชนไม้เรียงดำรงสถานะทางเศรษฐกิจอยู่ได้อย่างเข้มแข็งในทุกสถานการณ์

สำหรับแนวโน้มในอนาคตของชุมชนชาวสวนยางพาราจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงด้านการผลิตทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ทั้งนี้เพราะความต้องการใช้ยางในตลาดโลกเป็นไปในทิศทางที่เพิ่มขึ้น ทำให้ในปัจจุบันมีการเร่งเพิ่มพื้นที่การปลูกยางพาราในแทบทุกภาคของประเทศ ส่งผลให้เกษตรกรบุกรุกพื้นที่ทำลายความสมดุลของระบบนิเวศมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่การเพาะปลูกพืชอื่นมาปลูกยางพาราแทน รวมทั้งการปลูกยางพาราในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมอีกด้วย สภาพดังกล่าวส่งผลให้ผลผลิตยางพาราต่อไร่ต่ำ ดังนั้นภาครัฐต้องมีมาตรการรองรับ โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการปลูกยางพาราในพื้นที่ที่ที่มีความเหมาะสม การใช้พื้นที่ถูกต้องตามกฎหมายรวมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับยางพาราในทุกด้านที่ถูกต้อง แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่ควรคำนึงอย่างยิ่งคือ ชาวสวนยางพารายังขาดความมั่นคงทางด้านรายได้ ทั้งนี้เนื่องจากราคาผลผลิตขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดโลกเป็นสำคัญ ผู้ผลิตคือชาวสวนยางพาราไม่สามารถกำหนดราคาได้เอง

ชุมชนชาวสวนยางพาราไม้เรียง ในอนาคตมีการมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงไม่น่าจะแตกต่างกับชุมชนชาวสวนยางพาราโดยทั่วไป แต่หากมองด้านการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวสวนยางพารานั้นแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกของชาวสวนยางพาราที่ยังมีอุดมการณ์ในการรวมกลุ่ม กลุ่มนี้จะยังคงการผลิตและจำหน่ายยางพาราในรูปของกลุ่มร่วมกัน มีการทำกิจกรรมอื่นเสริมรายได้และจะทำสวนยางพาราไปพร้อมกับการเกษตรอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง กลุ่มนี้จะไม่มีความกังวลเรื่องราคายางพาราจะสูงขึ้นและลดต่ำลงมากนัก ใช้ชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง มีวิถีการผลิตที่คำนึงถึงตามความต้องการในการบริโภคในครัวเรือน กลุ่มนี้จะมีภาวะหนี้สินน้อย และมีการคิดค้นและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ มีระบบการจัดการแลกเปลี่ยนความรู้ และข้อมูลข่าวสารคาดว่าต่อไปจะเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยมาใช้ในการจำหน่ายยางพาราและผลผลิตด้านการเกษตรลดขั้นตอนในการผ่านพ่อค้าคนกลาง กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่มุ่งผลิตยางพาราเป็นพืชเชิงเดี่ยวทำรายได้หลักเพียงอย่างเดียว เน้นการปลูกยางพารา

เพื่อจำหน่ายเข้าสู่ระบบทุนนิยมเต็มตัว ทั้งด้านการผลิตแบบใหม่ ใช้ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ไม่สนใจในการรวมกลุ่ม แต่เมื่อไหร่ที่ราคายางพาราตกต่ำจึงเข้ามารวมกลุ่มเพื่อขอความช่วยเหลือจากกลุ่มแต่ไม่มีอุดมการณ์ที่ชัดเจนในการรวมกลุ่ม แต่อย่างไรก็ตามในอนาคตชุมชนไม้เรียงจะยังคงมีความเข้มแข็งตราบใดที่ชุมชนส่วนใหญ่ยังมีอุดมการณ์ในการรวมกลุ่มกันแก้ปัญหา มีคนรุ่นใหม่สืบทอดและให้ความสำคัญกับชุมชน มีการวางฐานให้กับเด็กและเยาวชน มีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน มีศูนย์เทคโนโลยี (IT) มีการสร้างเครือข่ายกับชุมชนภายนอก ในอนาคตของชุมชนชาวสวนยางพาราไม้เรียงคงเป็นต้นแบบในวางแผนแก้ปัญหายางพาราระดับชาติบนพื้นฐานจากประสบการณ์การทำสวนยางพาราที่มีมายาวนาน

สำหรับแนวทางการดำเนินการเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนชาวสวนยางพารา ผู้ประกอบอาชีพทำสวนยางพาราจะต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ต้องพัฒนาตนเองไปสู่ความเข้มแข็งในมิติต่าง ๆ เช่น ทางด้านโครงสร้างทางสังคมรากเหง้าชุมชน ปลูกฝังระบบเครือญาติ ฯลฯ ด้านเศรษฐกิจ ไม่ใช้ชีวิตตามกระแส เรียนรู้ด้านการเงินการตลาด ฯลฯ และด้านจิตวิญญาณ รู้จักเสียสละแบ่งปัน มีคุณธรรมจริยธรรม ฯลฯ สิ่งเหล่านี้อาจกล่าวได้ว่าชาวสวนยางพาราจะต้องเรียนรู้ชุมชนตั้งแต่การ รู้จักตนเอง รู้ปัญหาของชุมชน รู้จักทรัพยากรในชุมชน รู้วิธีการจัดการ และสามารถวิเคราะห์แนวโน้มในอนาคต ในชุมชนชาวสวนยางพาราควรจะมีการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลของชุมชนโดยละเอียดและทันสมัยมีแผนการดำเนินงานในชุมชนที่ทำให้ทุกคนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และสามารถจัดการกับสภาพปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง อันจะนำไปสู่การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างมีความสุข มีความรักความผูกพัน และเอื้ออาทรต่อกัน รวมทั้งสมาชิกทุกคนในชุมชนต้องรักและหวงแหนในทรัพยากรชุมชนด้วย

แนวทางในการสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนชาวสวนยางพาราที่สำคัญคือ ชาวสวนยางพาราต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด ให้ความสำคัญกับ **คุณค่า**มากกว่า**มูลค่า** กล่าวคือเห็นคุณประโยชน์รอบด้านของสิ่งนั้น ๆ มากกว่าการตีมูลค่าแค่เพียงตัวเงิน ชุมชนต้องเรียนรู้ที่จะสร้างทุนของชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นทุนจากธรรมชาติในชุมชน ทุนองค์ความรู้จากผู้เฒ่าผู้แก่และปราชญ์ชาวบ้าน ชาวสวนยางพาราต้องรู้จักการเรียนรู้คุณค่าของพืชที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตประจำวันควบคู่ไปกับพืชเศรษฐกิจ และรักษาระบบนิเวศให้สมดุลลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติลง ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือชาวสวนยางพารา ควรเพิ่มศักยภาพในการพึ่งพาตนเองในชุมชน ลดการพึ่งพาจากภายนอก ใช้แนวเกษตรแบบพึ่งตนเอง เรียนรู้คุณค่าของธรรมชาติโดยไม่ทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ลดค่าใช้จ่ายในทุกกระบวนการใน

การทำสวนยางพารา ยึดวิธีคิดหรือการพัฒนาแบบองค์รวมไม่แยกส่วน และอาจจะปรับเปลี่ยนบางอย่างให้เหมาะสมกับปัจจุบัน

8.3 อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยวัฒนธรรมของชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุนนิยม เป็นการศึกษาวิถีปฏิบัติของชาวสวนยางพาราทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่ามนุษย์เรามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับ 3 ด้านใหญ่ ๆ คือ โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และจักรวาล (ความเชื่อ) สอดคล้องกับแนวคิดของศรีศักร วัลลิโภดม (2549 : 2) กล่าวคือ **ด้านโครงสร้างทางสังคม** งานวิจัยนี้สะท้อนธรรมชาติของชาวสวนยางพารา ที่ต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มทางสังคมเพื่อความอยู่รอดในการดำรงชีวิต การอยู่รวมกันมีโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญได้แก่ ครอบครัวและชุมชน สภาพที่ว่านี้แสดงให้เห็นว่ามนุษย์เราต้องพึ่งพาอาศัยกัน ไม่สามารถอยู่ตามลำพังได้ ในด้าน**เศรษฐกิจ** อันเป็นการดำเนินการให้ได้มาซึ่งปัจจัยสี่ในการดำเนินชีวิต การทำสวนยางพารานำไปสู่การสร้างวัตถุที่จำเป็นต่อชีวิตและครอบครัว ความสมบูรณ์ในสิ่งดังกล่าวก่อให้เกิดความมั่งคั่งที่สร้างอำนาจ สร้างความแตกต่างและเกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมขึ้น สำหรับ**เรื่องของจักรวาล** ความเชื่อเป็นสิ่งที่เกิดจากการกลั่นกรองของมนุษย์ ผ่านการสื่อสาร หรือการใช้ระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่บางครั้งอาจพิสูจน์หรือหาความจริงไม่ได้ ชุมชนชาวสวนยางพารามีความเชื่อหลายประการที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต โดยที่ความเชื่อนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความมั่นใจและมีกำลังใจในการดำเนินชีวิต อาทิ ความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณและการเกิดการตาย ความเชื่อเรื่องการสะเดาะเคราะห์ เรื่องหมอดู เรื่องไสยศาสตร์ เรื่องพลังอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฯลฯ ความเชื่อเหล่านี้ส่งผลต่อความคิดและการกระทำของผู้คนดังนั้นโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และจิตวิญญาณ จึงเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันซึ่งทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีแบบแผนและเป็นพลังสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา การที่ประเทศของเราประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 จนกระทั่งปัจจุบันถึงแผนพัฒนาฉบับที่ 10 แล้ว ได้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ภายในประเทศ และโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นอย่างมากมายเพื่อส่งเสริมการเพิ่มปริมาณผลผลิตด้านการเกษตร มีการนำเทคโนโลยีและวิธีการสมัยใหม่เข้ามาใช้เพื่อเปลี่ยนแปลงควบคุมและจัดการกับธรรมชาติ เป็นการพัฒนาที่มุ่งความเจริญที่ให้ความสำคัญแก่ทุนนิยมเป็นสำคัญซึ่งโดยแท้จริงแล้วกระตุ้นให้เกิดการทำลายความสมดุลของ

ระบบนิเวศอย่างรวดเร็วและรุนแรง สอดคล้องกับแนวคิดของ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2551:1) ที่กล่าวว่าการเข้ามาของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ได้ทำให้เกิดวิกฤติหลงใหลวัตถุ การขยายตัวทางการเกษตรควบคู่ไปกับการตัดไม้ทำลายป่าเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง แรงงานที่ใช้ในการเกษตรซึ่งแต่เดิมใช้แรงงานคนและแรงสัตว์เป็นหลัก เปลี่ยนเป็นการใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีสมัยใหม่อื่น ๆ ระบบทุนนิยมเข้ามาเป็นเครื่องกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ผลที่ตามมาก่อให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรในชุมชน กลุ่มผู้มีทุนทรัพย์ที่เกี่ยวโยงกับเครือข่ายอำนาจคือผู้ได้รับผลประโยชน์อย่างสูง ขณะที่กลุ่มชาวบ้านทั่วไปกลายเป็นผู้เสียเปรียบในทุกด้าน ชาวสวนยางพาราเป็นส่วนหนึ่งที่ต้องอยู่ในวังวนดังกล่าว นอกจากนี้อิทธิพลของระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม ยังทำให้ชาวสวนยางพาราจำนวนไม่น้อยหันมาชื่นชมและเอาอย่างนิยมความหรูหราความมั่งคั่งที่ถึงพร้อมด้วยวัตถุ วิธีการดำเนินชีวิตตามกระแสทุนนิยมได้แพร่กระจายเข้ามาครอบงำคนทุกกลุ่มอาชีพ การที่ชาวสวนยางพาราได้ดำเนินวิถีชีวิตตามกระแสทุนมากขึ้นเช่นนี้ ดูอย่างผิวเผินเหมือนกับว่าชาวสวนยางพาราสะดวกสบาย มีการพัฒนา มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่โดยเนื้อแท้แล้วชาวสวนยางพาราจำนวนไม่น้อยต้องเผชิญกับความทุกข์ที่จมปลักอยู่กับภาวะเงินผ่อน ทั้งรถยนต์ รถจักรยานยนต์ เครื่องใช้อำนวยความสะดวกสบายภายในบ้าน ส่งผลให้การรักษารูปแบบและวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม สอดคล้องกับการศึกษาของจำนง แสงสุข (2542 : 4-5) ที่ได้ทำการศึกษาตัวบ่งชี้ของเศรษฐกิจทุนนิยมว่า ภาวะของทุนนิยมทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างคนรวยกับคนจน

ชุมชนชาวสวนยางพาราไม้เรียงซึ่งเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง อันเกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านในชุมชน เพื่อแก้ปัญหายางพาราตกต่ำ ชาวบ้านไม้เรียงได้พยายามคิดหาวิธี**แก้ปัญหาโดยไม่รอพึ่งความช่วยเหลือจากภาครัฐ** ความสำเร็จของไม้เรียงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่านโยบายขั้นตอนการทำงานต่าง ๆ รวมทั้งบุคคลากรที่รับผิดชอบของภาครัฐควรปรับเปลี่ยนแก้ไขทั้งวิธีคิดและวิธีทำงาน เนื่องจากที่ผ่านมาไม่ได้เสริมสร้างให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนอย่างแท้จริง จากบทเรียนที่ผ่านมาภาครัฐควรสนับสนุนให้ชุมชนได้ **คิดเองทำเอง** ด้วยการปรับกระบวนทัศน์เป็นการทำงานเชิงบูรณาการ ไม่ใช่การทำงานที่เกิดจากการสั่งการหรือการทำงานแบบแยกส่วน ภาครัฐควรปลุกเร้ากระตุ้นและสนับสนุนให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกและตระหนักถึงการรวมกลุ่ม ร่วมกันคิดแก้ไขปัญหาเองได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน สิ่งที่ได้จากการเรียนรู้จากไม้เรียงที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ภาวะผู้นำ ประยงค์ รณรงค์ และผู้นำคนอื่น ๆ ซึ่งใช้เวลายาวนานในการชักนำชาวบ้านด้วยการปลูกจิตสำนึกให้ร่วมมือร่วมใจกันโดยวิธีการตัดสินใจที่เป็นประชาธิปไตย และเอาจริงเอาจังกับการทำงาน ตระหนักถึงความ

จำเป็นในการพึ่งตนเอง เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้าน กระบวนการเปลี่ยนแปลงความคิดดังกล่าวเริ่มจากการฟื้นความสัมพันธ์ในชุมชน สร้างความไว้เนื้อเชื่อใจกันจากกลุ่มเล็ก ๆ เมื่อสร้างได้สำเร็จก็ขยายไปยังคนอื่น ๆในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มใจเต็มศักยภาพมากขึ้น ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่สำคัญยิ่งไม่เพียงแต่การริเริ่มหรือการดำเนินงานที่เป็นพื้นฐานของชุมชนเท่านั้น ยังรวมถึงการจัดการในระยะยาว โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับทรัพยากรของชุมชนด้วย เพราะผู้นำที่มาจากคนในชุมชนที่เผชิญปัญหาร่วมกันย่อมเข้าใจและตระหนักในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ดี อีกทั้งมีอำนาจภายในอันเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านด้วย

ในส่วนของนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจของภาครัฐนั้น ภาครัฐมีนโยบายมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจ จนทำให้เกิดการสูญเสียสมดุลธรรมชาติ เช่น กรณีส่งเสริมให้ชาวสวนปลูกยางพาราเป็นพืชเชิงเดี่ยว ได้ทำลายพันธุ์ไม้ชนิดอื่นที่เกื้อกูลต่อการเจริญเติบโตของยางพารา ซึ่งนำไปสู่การทำลายความสมดุลของระบบนิเวศตามมา ขณะเดียวกันการขยายพื้นที่ปลูกยางพาราโดยใช้พื้นที่ที่ประกอบการเกษตรอื่น ๆ เช่น พื้นที่นา สวนผลไม้ สวนกาแฟ ชาวสวนจะต้องลงทุนเพิ่มมากขึ้น ขณะที่การเจริญเติบโตของยางพาราช้ากว่าปกติทั้งผลที่ได้รับก็ต่ำ กรณีเช่นนี้เป็นเพราะชาวสวนยางพารามุ่งสร้างรายได้เป็นตัวเงิน มากกว่าเห็นคุณค่าวิถีวัฒนธรรมเดิมของชุมชน ทำให้ชุมชนมีความสัมพันธ์และเกื้อกูลต่อกันน้อยลง พลังชุมชนจึงอ่อนด้อยลงด้วย นโยบายการผลิตแบบเกษตรอุตสาหกรรม ที่ใช้เครื่องจักรและสารเคมีเป็นหลัก แม้จะเป็นประโยชน์แต่ล้วนทำลายสิ่งแวดล้อมและสภาพนิเวศในชุมชน และบางครั้งการนำหลักวิชามาใช้มากเกินไปก็อาจจะทำให้ไม่รู้และไม่เข้าใจความจริงของปัญหา บทบาทที่สำคัญของนักวิชาการในการส่งเสริมชาวสวนยางพารา จึงสวนทางกับภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้าน อย่างเห็นได้ชัด สภาพเช่นนี้หากมองอย่างรวดเร็วผิวเผินจะมองว่าเป็นประโยชน์ แต่ในระยะยาวทำให้ชาวสวนยางพารามีความเปราะบางยิ่งขึ้น ส้อดคล้องกับแนวคิดของ เสรี พงศ์พิศ.(2546 : 17-19) ที่ว่าการพัฒนาทุกวันนี้ทำให้ชุมชนไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้นต้องเปลี่ยนฐานคิดใหม่ให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ กรณีชาวสวนยางพาราไม้เรียงที่มีผู้นำ ร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหากับชาวบ้านในชุมชน และสามารถฝ่าวิกฤติจนอยู่รอดได้นั้น นับเป็นแบบอย่างที่ชุมชนอื่นสามารถนำไปปรับใช้ได้

ทุกวันนี้ชุนชนชาวสวนยางพาราไม้เรียงมีการแสวงหาทางเลือกเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจโดยเชื่อมโยงเหตุปัจจัยและองค์ประกอบในลักษณะองค์รวมมากขึ้น มีการแสวงหาความรู้ความคิดและแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมแก่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญคือไม่ลืมรากเหง้าทางวัฒนธรรมและศักยภาพที่ชุมชนสั่งสะสมกันมา การที่ชุมชนให้ความสำคัญกับการดำรงอยู่แบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยที่ให้น้ำหนักกับภูมิปัญญาชาวบ้าน ฟื้นฟูคุณค่าของ

ทรัพยากรในชุมชน เช่น สมุนไพร ยา อาหาร ให้คุณค่ากับศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน สวัสดิการชุมชน รวมทั้งการกำหนดโครงสร้าง ยุทธศาสตร์และแผนแม่บทของชุมชน นับได้ว่าชาวสวนยางพาราไม้เรียง คิดและดำเนินการมาถูกทางแล้ว เพราะ***สอดคล้องเกี่ยวกับสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แห่งรัฐธรรมนูญราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540*** *บัญญัติไว้* อย่างไรก็ตามการที่ชุมชนชาวสวนยาพาราไม้เรียงเคยประสบกับปัญญา อุปสรรค ต่าง ๆ มามากมาย และสามารถเผชิญปัญญามาได้ด้วยดีนั้นย่อมเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนจะไม่ล่มสลายอย่างแน่นอนหากคนในชุมชนมีปัญญา มีสติ มีพลัง มีศักยภาพ และมีเจตจำนงที่จะเรียนรู้ร่วมกันในการแก้ปัญหา ดังนั้นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนจะต้องตระหนักคือนอกจากชุมชนจะต้องมีการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชนแล้ว การพัฒนาสวัสดิการสังคมและสวัสดิภาพของชุมชน การฟื้นฟูอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน รู้จักค้นหาศักยภาพและนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ ตลอดจนการจัดทำแผนความต้องการของชุมชน รวมทั้งการสร้างประชาคมภายในชุมชนและการสร้างเครือข่ายของชุมชนให้เข้มแข็งจะต้องดำเนินการควบคู่ไปด้วย ซึ่งได้สอดคล้องกับแนวคิดของอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544 : 207) ที่ว่าการลงทุนพัฒนาใด ๆ ก็ตามจะต้องควบคู่ไปกับจะต้องควบคู่ไปกับการลงทุนในด้านวัฒนธรรมความคิด กล่าวคือในกระบวนการพัฒนานั้น ต้องส่งเสริมพื้นที่ทางวัฒนธรรม การสร้างประชาสังคม การสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์ชุมชน และการเคารพสิทธิของความแตกต่างหลากหลายของพหุสังคม

การเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมของชาวสวนยางพาราตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้นมีลักษณะเช่นเดียวกับลักษณะของสังคมชนบทของไทยโดยทั่วไป คือวิถีการดำเนินชีวิตของชาวสวนยางพาราที่ได้รับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมเดิม เช่น การนิยมรับประทานกาแฟขนมปังแทนข้าวก่อนออกไปกรีดยางหรือทำงานอื่นในตอนเช้าของทุกวัน โดยคิดว่าเพียงกาแฟ 1 แก้วกับขนมปังก็เพียงพอแล้ว สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนชนชาวสวนยางพารารับเอาวัฒนธรรมการบริโภคของสังคมเมือง โดยอาจจะไม่ได้คิดว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม แต่รับประทานกาแฟและขนมปังเป็นความสะดวกและรวดเร็วกว่าการหุงหาอาหารอื่น นอกจากนั้นการแพร่กระจายของนวัตกรรมทางเทคโนโลยีใหม่ที่นำมาปรับใช้ในการทำสวนยางพารา ตั้งแต่การใช้รถแทรกเตอร์ในการไถปรับพื้นที่ก่อนปลูกยางพาราแทนการใช้แรงงานคนในอดีต การเลือกยางพันธุ์ดีเข้ามาปลูกแทนพันธุ์พื้นเมือง การใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีในการทำยางแผ่น และการทำยางแผ่นรมควันของไม้เรียง สิ่งเหล่านี้ล้วนชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมตามแนวคิดทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม จากการที่ชาวสวนยางพารารับเอาวัฒนธรรมจาก

ภายนอกเข้ามานั้นชาวสวนยางพาราได้พิจารณาแล้วว่ามีประโยชน์ สะดวกและรวดเร็วกว่าของเดิม แต่การที่ชาวสวนยางพารารับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามานั้นชาวสวนยางพาราในบางครั้งละเลยวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงของชุมชน

นอกจากนี้สภาพดังกล่าวยังสอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวิทยามนุษย์ POET Model ที่มองว่าในชุมชนของมนุษย์นั้นมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันที่เป็นลักษณะความสัมพันธ์โต้ตอบกัน (**O**rganization) จากการที่ชุมชนชาวสวนยางพารามีกระบวนการปรับตัวจากการที่ประชากร (**P**opulation) คือชาวสวนยางพารา โดยชาวสวนยางพารามีการใช้เทคโนโลยี (**T**echnology) ขึ้นอยู่กับลักษณะและแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ (**E**nvironment) กล่าวคือ ชาวสวนยางพาราในชุมชน ไม้เรียง คือ (P) ชุมชนมีการจัดระเบียบการดำเนินการทำกิกรรมต่าง ๆ จัดแบ่งหน้าที่ในการรับผิดชอบร่วมกัน ตั้งกลุ่มเกษตรกรทำสวนยางไม้เรียง จัดตั้งศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน จัดทำแผนชุมชน ฯลฯ คือ (O) จากการที่ชุมชนไม้เรียงมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ เช่น มีการใช้เทคโนโลยีพัฒนาการผลิตยางแผ่นผึ่งแห้งและยางแผ่นรมควัน คือ (T) โดยการนำเทคโนโลยี และเทคนิควิธีนำมาปรับอย่างเหมาะสมกับชุมชนของตนเองและช่วยกันดูแลทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอื่นในชุมชน (E) ดังนั้นทั้ง 4 นี้ในชุมชนไม้เรียงจะมีความสัมพันธ์โต้ตอบกัน ผลการศึกษาจึงมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับทฤษฎีดังกล่าวตามรูป POET Model ในทฤษฎี

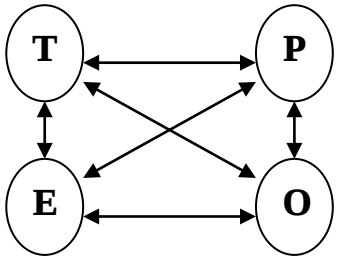

หากพิจารณาผลการศึกษาดังกล่าวตามแนวทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่บนฐานคิด 4 ประการ **(A G I L)** คือ การปรับตัว (Adaptation) การบรรลุเป้าหมาย (Goal) การบูรณาการ (Integration) และระบบต้องธำรงพื้นฟู (Latency) จะเห็นว่าลักษณะของชุมชนชาวสวนยางพาราไม้เรียง มีการทำหน้าที่เพื่อดำรงอยู่ของระบบชุมชน ในชุมชนมีระบบของสถาบันเกาะเกี่ยวเชื่อมโยง ตรวจสอบ กำกับดูแลซึ่งกันและกันจึงทำให้ระบบทั้งระบบดำรงอยู่ได้ ผลการศึกษาจึงสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ เห็นได้ชัดจากการดำเนินชีวิตของชาวสวนยางพาราในด้านวิธีการทำสวนยางพารา การทำการเกษตรเชิงเดี่ยวรับเอาระบบทุนนิยมเข้าคำนึงถึงเป้าหมายคือรายได้และผลตอบแทนเป็นหลัก (G) ภายหลังชาวบ้านในชุมชนไม้เรียงได้

พบว่า ชุมชนไม่สามารถอยู่ได้หากดำเนินการโดยใช้เกษตรเชิงเดี่ยวเพียงอย่างเดียวจึงต้องมีการปรับเปลี่ยน (A) จะต้องอาศัยการบูรณนาการจัดการด้านอื่น ๆ ร่วมด้วย อาศัยความร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชนมีกลุ่มแกนนำ กลุ่มปฏิบัติการ รวมทั้งประสานความร่วมกับฝ่ายต่าง ๆ ทั้งเกษตรอำเภอ ปราชญ์ผู้รู้ต่าง ๆ เพื่อประยุกต์ใช้องค์ความรู้กับชุมชน (L) ให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนลดการพึ่งพิงจากภายนอกชุมชน มีการประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน (I) สร้างระบบแก้ปัญหาของชุมชนให้เกิดเสถียรภาพ ตลอดจนการแก้ปัญหาเรื่องราคายางพาราตกต่ำโดยการรวมกลุ่มกัน ลดการขายผ่านพ่อค้าคนกลาง ในส่วนนี้ถือว่าเป็นการปรับโครงสร้างในชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถคงเสถียรภาพทางด้านเศรษฐกิจและสามารถดำรงชีวิตอย่างมั่นคง นอกจากนั้นแล้วด้านโครงสร้างในด้านอื่น ๆ ของชุมชนไม้เรียงก็สามารถปรับเปลี่ยนตัวเองจนผู้คนส่วนใหญ่ในชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในชุมชนอย่างสมดุล

ชุมชนชาวสวนยางพาราจะดำรงอยู่ได้จะต้องอาศัยองค์รวมของชุมชนหลาย ๆ อย่างที่ทำหน้าที่ผสมผสานอย่างเป็นระบบสำหรับชุมชนไม้เรียง ระบบครัวเรือน คือ ความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติเป็นตัวหนึ่งที่ช่วยธำรงชุมชน ช่วยการแก้ปัญหาโดยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อาศัยความใกล้ชิดสนิทสนมเป็นตัวขับเคลื่อนเบื้องต้นของการพัฒนา และยังอาศัยวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นตัวบ่มเพาะขัดเกลาจิตใจ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาในหลาย ๆ ด้านของไม้เรียงได้ถูกสร้างมาจากความสัมพันธ์ของระบบครัวเรือนและเครือญาติ เกิดวิถีคิด วิถีการมองโลกที่เชื่อมผ่านรุ่นปู่ ยา ตา ยาย พ่อ แม่ ลูกหลานผ่านการขัดเกลาบ่มเพาะกลายเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนไม้เรียง และระบบครัวเรือนและเครือญาติยังมีความเกี่ยวโยงกับระบบทางการเมืองในท้องถิ่นในชุมชนไม้เรียงในเชิงอุปถัมภ์ ค้ำชูช่วยเหลือเกื้อกูล นำงบประมาณจากภาครัฐมาคอยสนับสนุนชุมชน ชาวบ้านเคารพและศรัทธาในตัวผู้นำชุมชน ดังนั้นหน่วยของครัวเรือนทำให้เกิดทุนทางวัฒนธรรม ทุนทาง ภูมิปัญญา และทุนทางการเมืองในชุมชน เป็นตัวสำคัญที่สร้างภูมิคุ้มกันต่อระบบทุนนิยมที่เข้ามาในไม้เรียง นอกจากนั้นแล้วยังมีระบบทางศาสนาความเชื่อความเลื่อมใสศรัทธาในคำสอนทางศาสนาการเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาที่ต้องปกปักรักษาธรรมชาติ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องงูเจ้าที่ ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อเขาศูนย์ที่คอยปกป้องธรรมชาติและผู้คนในชุมชน

ระบบทางสังคมของชุมชนไม้เรียงจึงสอดคล้องกับแนวคิดในทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ที่ว่า ระบบย่อยของสังคมเหล่านี้ โดยลำดับคือ ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง ระบบสังคมและโครงสร้างทางสังคมที่ทำหน้าที่เฉพาะอย่าง เช่น ครอบครัว ศาสนาวัฒนธรรมประเพณี จะต้องเพิ่มสมรรถนะในการปรับตัว ในการทำหน้าที่ของตนเอง ระบบทางสังคมเหล่านี้เปลี่ยน

จากภาวะดั้งเดิมมาสู่การพัฒนาผ่านกระบวนการแยกย่อยและการผสมผสาน ทุกหน่วยทำหน้าที่ที่จำเป็นต่อความอยู่รอดของ 4 ระบบ **(A G I L)** คือการปรับตัว ไปสู่เป้าหมายคือความเข้มแข็งของชุมชน อาศัยการผสมผสานของส่วนต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อผดุงรักษาไว้ซึ่งความเป็นปึกแผนของชุมชน ลดภาวะบริโภคนิยม กระแสทุนนิยมที่เข้ามา

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งมีผลการศึกษาสอดคล้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือการแก้ปัญหาหรือการเรียนรู้ชุมชน ที่เรียกว่า **ปริยัติ – ปฏิบัติ – ปฏิเวธ** คือ ในชุมชนชาวสวนยางพาราหรือชุมชนอื่นใด ต้องอาศัยหลักของการปริยัติ คือต้องเรียนรู้ชุมชนต้นเองเสียก่อน รู้จักพื้นฐานและรากเหง้าในชุมชนของตนเอง เมื่อรู้และเข้าในสิ่งต่าง ๆ ดีแล้วจึงนำไปปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติได้แล้วจึงรู้ชัดเห็นชัดตามเป็นจริงนั้นที่เรียกว่า ปฏิเวธ นอกจากเรียนรู้ชุมชนของตนเอง เมื่อรู้แล้วจึงค่อยปฏิบัติ การเรียนรู้ดังกล่าวจากการศึกษาชาวสวนยางพาราในพื้นที่ไม้เรียง เรียนรู้ชุมชนของตนเอง รู้บริบทของชุมชนชน รู้จักพื้นฐานและรากเหง้า รู้จักทรัพยากรคุณค่าคุณประโยชน์ของทรัพยากรในชุมชน รู้สภาพแวดล้อมของชุมชน รู้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน รู้หลักการความรู้หลักการทางการตลาด เรียนรู้เทคนิคการผลิต เรียนรู้เทคโนโลยีต่าง ๆ ทั้งการเรียนรู้จากเอกสาร จากผู้รู้ปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน จากประสบการณ์ที่ผ่านการถ่ายทอกัดนมา การศึกษาดูงานภายนอก จนนำไปสู่การปฏิบัติการนำมาใช้จริงในชุมชน ลองถูกลองผิด จนในที่สุดเข้าสู่หลักการปฏิเวธ เกิดการจู้แจ้งเห็นจริงสามารถมาปรับใช้กับชุมชนของตนเอง เกิดองค์ความรู้ใหม่แก่ชุมชน สร้างต้นแบบของชุมชนตนเอง เช่นสร้างศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นกับชุมชน ขยายไปยังการสร้างเครือข่ายกับชุมชนอื่น

8.4 ข้อเสนอแนะในการวิจัย

การศึกษาวัฒนธรรมชาวสวนยางพาราท่ามกลางกระแสทุนนิยม ของชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราชในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวัฒนธรรมและมุมมองแนวความคิดของชุมชนภาคการเกษตรในชนบทภาคใต้ของไทยที่ดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสทุนและประสบความสำเร็จในการพึ่งตนเอง ผลจากการศึกษาผู้วิจัยมีมุมมองเกี่ยวกับการเสนอแนะใน 2 ลักษณะ คือ ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

8.4.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

ในส่วนของข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ผู้วิจัยมีความคาดหวังว่า ผลการศึกษาครั้งนี้สามารถนำไปประยุกต์ปรับใช้กับชุมชนและนำข้อเสนอแนะทางนโยบายในการพัฒนาชุมชนชาวสวนยางพาราและชุมชนภาคการเกษตรอื่น ๆ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปประยุกต์กับชุมชนทั่วไป

ในการศึกษาครั้งนี้สามารถนำแนวความคิดจากชุมชนไม้เรียงไปใช้กับการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยเริ่มจากให้ชุมชนนั้นต้องเรียนรู้ชุมชนของตนศึกษาบริบทและสภาพปัญหาภายของชุมชนของตนเองเป็นเบื้องต้นก่อน แล้วจึงนำแนวความคิดและวิธีการต่าง ๆไปประยุกต์ปรับใช้ อาทิ การสร้างรูปแบบการจัดการชุมชน สร้างวิถีปฏิบัติของชุมชน การส่งเสริมและจัดตั้งองค์กรชุมชนในมิติของการจัดการตนเอง อาจจะเริ่มจากกลุ่มเล็ก ๆ จากกลุ่มเครือญาติ กลุ่มเพื่อนสนิทละแวกบ้าน สร้างพลังในชุมชน มีกระบวนการการก่อรูปตนเองเกิดขึ้นจากการก่อตัวบนพื้นฐานความสัมพันธ์ในชุมชนชน ที่สำคัญคือศรัทธาในศักยภาพของชุมชนตนเองเพื่อแสวงหาทางออกของปัญหาทางเศรษฐกิจหรือปัญหาอื่นใดที่ชุมชนเผชิญร่วมกัน สร้างแผนการพัฒนาชุมชนที่เรียกกันว่าแผนแม่บทชุมชน โดยอยู่บนพื้นฐานทางเศรษฐกิจและโครงสร้างทางสังคมของชุมชนของตนเอง ซึ่งแผนพัฒนาของชุมชนจะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องเกิดจากการรวมกลุ่มเพื่อสร้างพลังชุมชนด้วยการ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมนำ ร่วมประสาน เรียนรู้ปัญหา นอกจากชุมชนอื่นนำแนวคิดความเข้มแข็งของชุมชนไม้เรียงไปประยุกต์ปรับใช้แล้ว อาจนำแนวคิดนี้ไปหลอมรวมเข้ากับแนวคิดความเข้มแข็งของชุมชนอื่น ๆ ได้ด้วย เช่น แนวของชุมชนคลองเปียะ จังหวัดสงขลา ที่มีผู้นำคือครูชบ ยอดแก้ว ได้สร้างความเข้มแข็งในเรื่องของการรวมตัว ตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ หรือชุมชนของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่มุ่งมั่นเกี่ยวกับแนวคิดวิถีชีวิตเกษตรพึ่งตนเอง เป็นต้น

ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปประยุกต์กับชุมชนภาคการเกษตร

สำหรับการนำแนวคิดและวิถีปฏิบัติของชาวสวนยางพาราไม้เรียงไปใช้กับชุมชนภาคการเกษตรอื่น ๆ เช่น การใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างคุ้มค่าเพื่อลดการพึ่งพิงจากภายนอก การควบคุมการใช้ปุ๋ยเคมีและลดปริมาณสารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชและสัตว์ สารเคมีปราบวัชพืช และสารเคมีป้องกันและกำจัดเชื้อรา ชาวสวนควรศึกษาและควรผลิตปุ๋ยอินทรีย์ปุ๋ยชีวภาพเพื่อใช้กับสวนยางพาราหรือการเกษตรอื่น ๆ ของตนเอง อีกทั้งควรเรียนรู้สภาพนิเวศในสวนของตนเอง และปรับความสมดุลของพื้นที่ซึ่งช่วยให้ลดต้นทุนในการผลิตได้ นอกจากนี้เกษตรกรหรือชาวสวนยางพาราควรมีการจัดตั้งสหกรณ์ในหมู่บ้านหรือในชุมชนให้

มากขึ้น เช่น การรวมกลุ่มในการแปรรูปยางแผ่นดิบเพื่อควบคุมคุณภาพและเพิ่มมูลค่า การพัฒนาคุณภาพตามความต้องการของผู้ใช้ ชุมชนชาวสวนยางพาราต้องพัฒนาความรู้เทคนิคการทำสวนยางพาราตั้งแต่ปลูกจนถึงการตัดกรีด เรียนรู้ระบบการตลาด การส่งเสริมกระบวนการผลิต การใช้ประโยชน์ในชุมชนอย่างครบวงจร ที่สำคัญชาวสวนยางพาราต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการคิดโดยให้ความสำคัญกับ**คุณค่า**ที่จะได้รับมากกว่าการเน้นเรื่องมูลค่า

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย ผลการศึกษาครั้งนี้ สามารถยังประโยชน์อย่างใหญ่หลวง แก่รัฐบาล โดยเฉพาะกระทรวงเกษตร ฯ กลุ่มนักวิชาการ เช่น เกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ พัฒนาการจังหวัด พัฒนาการอำเภอ ฯลฯ ผู้มีอำนาจ (นักการเมือง) ในการประสานนำไปใช้พัฒนาและสร้างทางเลือกใหม่ให้แก่ชุมชนชาวสวนยางพาราในพื้นที่ต่าง ๆ เป็นบทพิสูจน์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนชาวสวนยางพาราดังนี้

ประการแรกภาครัฐควรปกป้องฐานทรัพยากร ภูมิความรู้ วัฒนธรรม และสนับสนุนส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ภายใต้กระแสชุมชนท้องถิ่นที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ในกระแสโลกาภิวัตน์ ภายใต้การเสริมสร้างและประสานเครือข่ายในชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

ประการที่สององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานอื่นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล ควรให้ความสำคัญกับกิจกรรมของชุมชนและ การพัฒนาชุมชนในระดับพื้นที่ ด้วยการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนโครงการเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเพื่อนำไปสู่การจัดการที่มีประสิทธิภาพอันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งควรเสริมสร้างการพึ่งพาตนเองของชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาเพื่อให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและจิตใจ อีกทั้งการส่งเสริมศักยภาพของผู้นำชุมชนในเชิงการถ่ายโอนความรู้ ทักษะการจัดการจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง หรือสมาชิกรุ่นหลัง เพื่อให้ชุมชนเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และจากการที่ภาครัฐมีนโยบายพัฒนาประเทศมุ่งที่จะสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจเพื่อความมั่นคงทางด้านการเงิน ทำให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศในชุมชน เช่น กรณีการปลูกยางพาราเป็นพืชเชิงเดี่ยว กรณีการที่ชาวบ้านเข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกยางพาราเป็นการทำลายระบบนิเวศของชุมชนดังที่เป็นข่าว ภาครัฐควรมีกลไกลทางกฎหมายเพื่อระมัดระวัง ฟื้นฟู รักษาอย่างจริงจัง

ประการที่สามภาครัฐควรลดสื่อต่าง ๆ ที่กระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดภาวะหนี้สินชาวบ้านและเกษตรกร เช่น การให้นำพื้นที่สวนยางพาราไปสร้างรายได้แปลงสินทรัพย์เป็นทุน สิ่ง

เหล่านี้ เป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านหลงใหลในมายาคติ วัตถุนิยมต่าง ๆ ส่งผลให้มีการบุกรุกทำลายระบบนิเวศครั้งแล้วครั้งเล่า

ประการที่สี่ กระบวนการพัฒนานโยบายทางด้านภาคการเกษตร โดยเฉพาะการทำสวนยางพาราควรส่งเสริมรื้อฟื้นภูมิปัญญาเดิมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชุมชนให้สอดคล้องกับชาวบ้าน สร้างแนวทางปฏิบัติในชุมชน เช่นภูมิปัญญาด้านสมุนไพร การสาธารณสุขชุมชน การฟื้นฟูความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติ การส่งเสริมฟื้นฟูระบบเทคโนโลยีพื้นบ้าน ลดภาวการณ์สิ้นเปลืองทรัพยากร การสร้างพลังงานทดแทนในครัวเรือน

ทั้งนี้นโยบายการพัฒนาประเทศทุกยุคทุกสมัยที่ต้องการตัวเลขมวลรวมของประชาชาติที่เพิ่มขึ้น มีการส่งเสริมการปลูกยางพาราทั่วประเทศยังผลให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศอย่างมาก เป็นผลให้ชุมชนหมดศักยภาพในการพัฒนาตัวเอง ไม่มีภูมิคุ้มกันในชีวิต เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ชุมชนทั่วไปรวมทั้งชุมชนชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่ยังหลงใหลในการดำรงชีวิตตามแบบทุนนิยม บริโภคนิยม สิ่งเหล่านี้เป็นข้อเสนอแนะทางนโยบายที่ภารรัฐควรกลับไปพิจารณา

8.4.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรวิจัยเกี่ยวกับการสร้างองค์ความรู้และเทคโนโลยีขนาดเล็กให้ชาวบ้านเพื่อใช้ในการแปรรูปผลผลิตยางพาราด้วยต้นเอง เช่น โรงรมยางขนาดเล็ก การผลิตผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ จากยางพารา และอื่น ๆ ตลอดจนการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมย่อย ๆ ที่ชาวบ้านสามารถรวมกลุ่มดำเนินการได้เองในชุมชน

2. ควรวิจัยเกี่ยวกับโรคของยางพาราเฉพาะพื้นที่ ทั้งนี้เพราะในบริบทที่แตกต่างกันองค์ประกอบที่ทำให้เกิดโรคระบาดของยางพาราแตกต่างกันด้วย ปัจจุบันมีการขยายพื้นที่การปลูกยางพารากระจายไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ทุกภาค เกษตรกรที่ทำสวนยางพารา นอกจากมีปัญหาเรื่องนี้ในลักษณะที่เป็นสากลแล้ว ควรที่จะรู้เรื่องดังกล่าวเฉพาะพื้นที่ด้วย

3. ควรวิจัยถึงผลกระทบของปรับเปลี่ยนระบบนิเวศของชุมชนชาวสวนยางพาราในพื้นที่ราบลุ่มและพื้นที่ภูเขาเชิงเขา ที่ได้มีการปรับพื้นที่เพื่อใช้ในการปลูกยางพารา ซึ่งเป็นการทำลายระบบการยึดเกาะหน้าดินและเป็นปัจจัยเสี่ยงกับการเกิดภาวะดิน Slide ช่วงที่มีฝนตกอันก่อให้เกิดความสูญเสียมากกว่าความคุ้มค่าที่ชาวสวนจะได้รับผลประโยชน์ในระยะยาว

ภาคผนวก

ภาพประกอบ

ภาพที่ 1 ตลาดกลางยางพารานครศรีธรรมราช

ภาพที่ 2 ป้ายบอกราคายางพาราประจำวันของตลาด
กลางยางพารานครศรีธรรมราช

ภาพที่ 3 อาคารตลาดกลางยางพารานครศรีธรรมราช

ภาพที่ 4 ข้อกำหนดต่าง ๆในตลาดกลางยางพารา
นครศรีธรรมราช

ภาพที่ 5 ข้อกำหนดต่าง ๆ ในตลาดกลางยางพารา
นครศรีธรรมราช

ภาพที่ 6 พื้นที่ขุดแร่ในไม้เรียงมองจากเขาศูนย์

ภาพที่ 7 ศาลาประดิษฐพระพุทธบนเขาศุนย์
(จุดสูงสุดของเขาศูนย์)

ภาพที่ 8 การแห่กระจาดในประเพณีสารทเดือนสิบ

ภาพที่ 9 หมรับสำรับขนมในประเพณีสารทเดือนสิบ

ภาพที่ 10 หุ่นเปรตสัญลักษณ์อย่างหนึ่งในประเพณี
สารทเดือนสิบ

ภาพที่ 11 ประเพณีลากพระในพื้นที่

ภาพที่ 12 ศูนย์ศึกษาไม้เรียง (พื้นที่เทศบาลตำบลไม้เรียง)

ภาพที่ 13 หอสมุดประชาชนไม้เรียง

ภาพที่ 14 ชมรมดนตรีไทยของผู้สูงอายุ

ภาพที่ 15 ครูฝึกดนตรีไทย

ภาพที่ 15 การประดิษฐ์ดอกไม้จัน ผลิตภัณฑ์เสริมรายได้ในชุมชน

ภาพที่ 15 โครงการผึกอบรมเสริมอาชีพในชุมชน
(สาธิตการทำผลิตล้างจาน)

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กรมการปกครอง. (2553). สถิติประชากร. สืบค้นเมื่อ เมษายน 2553, จาก www.dopa.go.th.

กฤษณา วงษาสันต์และคณะ. (2542). วิถีไทย. กรุงเทพฯ : เธิร์ดเวฟ เอ็นดูเคชั่น.

กันยา สุวรรณแสง. (2536). บุคลิกภาพและการปรับตัว. กรุงเทพฯ : อักษรพิทยา.

กิตติพงษ์ เกษมพงษ์. (2536). อุดมการณ์ทุนนิยมและผลกระทบต่อชาวนาในหมู่บ้านภาคกลางของไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านหนองผักชีเหนือ จ.สระบุรี. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จำนง แสงสุข. (2541). สาเหตุและตัวบ่งชี้ทางเศรษฐกิจของทุนนิยมฟองสบู่ : กรณีศึกษาวิกฤติเศรษฐกิจไทย 2540. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

จำนง อดิวัฒนสิทธิ์. (2547). สังคมวิทยา. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยลัยเกษตรศาสตร์.

จิตติมา ดำรงวัฒนะ. (2551). พลวัตไม้เรียงภายใต้การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. (2537). วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ : อทิตตา พริ้นติ้ง จำกัด.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2544). แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคมที่ระลึกในวาระครบรอบ 60 ปี. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนพับลิชชิ่ง จำกัด.

เฉลิมศักดิ์ บุญนำ. (2543). การมีส่วนร่วมของเกษตรกรชาวสวนยางไม้เรียงในการพัฒนาชุมชน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชยันต์ วรรธนะภูติ. (2536). คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพ ฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา.

ชวน เพชรแก้ว. (2547). ชุมชนไม้เรียง : การจัดการแบบพึ่งตนเองนวัตกรรมสร้างสุขภาพจากชุมชน. กรุงเทพฯ : สามดีพริ้นติ้งอีควิปเมนท์ จำกัด.

ชุมพล พูลศิริ. (2537). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความแตกต่างในการขายยางแผ่นตลาดกลางและตลาดท้องถิ่น ในจังหวัดภูเก็ต. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ชูชาติ อุรัมภรณ์และนภดล พีระเสถียร. (2539). “อนาคตแรงงานเกษตรไทย : ปัญหาและแนวทางแก้ไข,” เศรษฐกิจ. 28(5), 23-25.

ฐานันดร กิตติวงศากูล. (2534). กฎหมายมหาชนทางเศรษฐกิจเกี่ยวกับยางพารา : ผลกระทบต่อเกษตรกรชาวสวนยางไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เทวินทร์ ยอดสวัสดิ์. (2539). การเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินและการใช้ที่ดินในเขตนิคมสร้างตนเอง : กรณีศึกษานิคมสร้างตนเองรัตภูมิ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ธรรมรักษ์ จำปา. (2538). การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจข้าวในภาคกลางกับผลกระทบต่อสังคมไทยช่วงปี พ.ศ. 2460 - 2498. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2551). การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ : บริษัท เอส อาร์ พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด.

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. (2553). ชุมชนศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและพิทยา ว่องกุล. (2550). วิสาหกิจชุมชนกลไกเศรษฐกิจฐานราก. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : บริษัท เอดิสันเพรส โปรดักส์ จำกัด.

นภาภรณ์ หะวานนท์และคณะ. (2550). ดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน ความกลมกลืนระหว่างทฤษฎีฐานรากกับข้อมูลเชิงประจักษ์. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

นเรศน์ วงศ์สุวรรณ. (2547). การผลิตเพื่อการค้าในฐานะวาทกรรมในชุมชนชนบทไทย. ดุษฎีนิพนธ์ การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทวิโรฒ ประสานมิตร.

นิเทศ ตินณะกุล. (2549). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางสังคมไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา.

นิภา นิธยายน. (2530). การปรับตัวและบุคลิกภาพจิตวิทยาเพื่อการศึกษาและชีวิต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

บัญชา ชื่นประภานุสรณ์และคณะ. (2537). นครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารคดี.

บัญชา สมบูรณ์สุขและอภิญญา จันทร์เจริญ. (2540). “วิเคราะห์สถานการแรงงานกรีดยางพาราและการทำยางแผ่นของเกษตรชาวสวนยางพาราภาคใต้,” เกษตรศาสตร์ สังคม. 18(1), 38-50.

บัญชา สมบูณ์สุขและคณะ. (2544). ระบบเกษตร: รูปแบบการปรับตัวของระบบการทำฟาร์มสวนยางขนาดเล็กในภาคใต้. รายงานการวิจัย สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

บัญชา สมบูรณ์สุขและคณะ. (2546). “แนวคิดงานวิจัยและพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมของระบบการทำฟาร์มสวนยางขนาดเล็ก ในภาคใต้ ประเทศไทย,” ใน โครงการวิจัยและพัฒนาด้านเศรษฐกิจสังคมของระบบการทำฟาร์มสวนยางพารา, (หน้า 22-25). สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

บัญชา สมบูณ์สุขและคณะ. (2554). “การเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงอาชีพและการจัดการทรัพยากรของเกษตรกรชาวสวนยางพาราขนาดเล็ก,” เกษตรศาสตร์ สังคม. 32(2), 29-40.

บัวพันธ์ พรหมพักพิง. (2546). “ครัวเรือนชาวนาอีสานภายใต้การเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจสังคม.” มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 20(4), 28-33

บุญเลิศ ช้างใหญ่. (2548). คึกฤทธิ์-ทักษิณ เงินผัน-เงินผลาญ.สืบค้นเมื่อ 16 ตุลาคม 2551, จาก http://www.nidambe 11.net.

ประยงค์ รณรงค์. (2546). รวมความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิด ของชุมชนไม้เรียง. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.

ปริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา, กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ประเวศ วะสี. (2551). ภูมิปัญญาสังคม. สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2551, จาก http://www.openbase.in.th.

ผลิพันธุ์ พวงช่อ. (2543). ผลกระทบของการปลูกปาล์มน้ำมันที่มีต่อระบบความเชื่อ พิธีกรรม และความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนปากน้ำ อำเภอปลายพระยา จังหวัดกระบี่. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เผด็จ ปั้นลายนาค. (2513). เศรษฐกิจจากการปลูกยางพาราแทนต้นยางเก่าในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พนารัช ปรีดาภรณ์. (2545). การสร้างอำนาจในการเปลี่ยนแปลงความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชน. ดุษฎีนิพนธ์ การศึกษาดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทวิโรฒ.

พรพิไล เลิศวิชาและอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2546). ชุมชนหมู่บ้านลุ่มน้ำขาน พลวัตเศรษฐกิจชุมชน 3 ลุ่มน้ำในประเทศไทย พ.ศ. 2543 - 2544. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน. (2543). การวิเคราะห์การอยู่รอดของชุมชนในเศรษฐกิจเพื่อการค้า. ดุษฎีนิพนธ์ การศึกษาดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทวิโรฒ ประสานมิตร.

พัทยา สายหู. (2540). กลไกของสังคม. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิชิต สพโชค. (2544). การเพิ่มผลผลิตสวนยางพาราโดยระบบกรีดยางที่เหมาะสม. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ .

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์. (2549). CSR Campus แบบไทยๆในมิติ 4 ภาค. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยพัฒนา.

เพชรน้อย สิงห์ช่างชัย. (2539). คุณภาพชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นในอุตสาหกรรมยางพารา : จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ ศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล

ยุพิน รามณีย์. (2541). การพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนสำหรับเกษตรชาวสวนยางพารา : ศึกษาความเป็นไปได้ในการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพในสวนยางพารา. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

เยี่ยม ถาวโรฤทธิ์. (2553). “สรุปสถานการณ์ราคายางพาราในไตรมาสที่ 1 และแนวโน้มไตรมาสที่ 2 ปี 2553,” ยางพารา. 31(2), 32-36.

เยี่ยม ถาวโรฤทธิ์. (2554). “สรุปสถานการณ์ราคายางพาราในไตรมาสที่ 1 และแนวโน้นไตรมาสที่ 2 ปี 2554,” ยางพารา. 32(2), 41- 42.

โยชิโอะ วะดะ. (2551). “การพัฒนาโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานบทเรียนจากประสบการณ์ของไม้เรียงและคีรีวง,” สังคมศาสตร์. 2(2), 11-58

รณชัย ดาวดวง. (2553). “การเร่งผลผลิตยางก่อนโค่นขายไม้,” ยางพารา. 31(2), 19-27.

เรืองวิทย์ ลิ่มปนาท. (2536). บทบาทของรัฐในระบบทุนนิยม. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ลักขณา สริวัฒน์. (2544). จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน. กรุงเทพฯ : โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

วลัยพร อาจหาญณรงค์. (2538). การศึกษาพฤติกรรมการผลิตของเกษตรในการผลิตยางพารา. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วัฒนา สุกัณศีล. (2548). โลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

วัฒนา สุกัณศีล. (2549). รัฐสังคมประชาธิปไตยและระบบสวัสดิการสังคมกับการปฏิรูปทางการเมืองไทยครั้งที่ 2 . สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2551, จาก http://www.isranews.org/cms/

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2551). เศรษฐศาสตร์มหภาค. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิชิต นันทสุวรรณ. (2545). การเรียนรู้เพื่อพัฒนาแผนแม่บทชุมชน : กระบวนการตัดสินที่มีอิสระเพื่อกำหนดอนาคตของชุมชน. วิสาหกิจชุมชน กลไกเศรษฐกิจฐานราก. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ บุ๊ค เซ็นเตอร์ จำกัด.

วิเชียร รักการ. (2529). วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

วิฑูร อินทมณี. (2540). “ปัจจัยที่มีผลต่อการขายยางสดและยางแผ่น” สงขลานครินทร์. 3(1), 171-185.

ไววิทย์ บูรณธรรม. (2544). การใช้ประโยชน์พื้นที่ยางขนาดเล็กเสริมรายได้. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. (2549). “โครงสร้างของสังคมมนุษย์” สงขลา : เอกสารประกอบการสอนรายวิชาโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรม, สถาบันทักษิณคดีศึกษา.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. (2551, 9 กุมภาพันธ์). “กวช.ชี้ไทยใช้เศรษฐกิจทุนนิยมประเทศล้มเหลว” ไทยรัฐ. หน้า 8.

ศิริพร เมฆฉาย. (2538). การวิเคราะห์ระบบอุตสาหกรรมยางพาราของไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศุภวุฒิ สายเชื้อ. (2544, 31 สิงหาคม). “จุดบกพร่องของระบบทุนนิยมม,” กรุงเทพธุรกิจ. หน้า 12.

ศุภวุฒิ สายเชื้อ. (2551,12 กรกฎาคม). “เข้าถึงเศรษฐกิจไทยเข้าใจเศรษฐกิจโลกวิเคราะห์ข่าวสารและประเมินสถานการณ์โดยนักเศรษฐศาสตร์มืออาชีพ,” มติชน. หน้า 8

สถาบันวิจัยยางพารา. (2553). กราฟเปรียบเทียบสัดส่วนการผลิตยางพาราของประเทศผู้ผลิต . สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2553, จาก www.aftc.or.th

สถาบันวิจัยยางพารา. (2553). กราฟแสดง แสดงอุปทานและอุปสงค์ของประเทศรายใหญ่ของโลก. สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2553, จาก www.aftc.or.th

สถาบันวิจัยยางพารา. (2553). กราฟแสดงค่าอุปสงค์ อุปทาน ยางพาราของโลกและราคายางพาราของประเทศผู้ส่งออกรายใหญ่. สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2553, จาก www.aftc.or.th

สนธยา พลศรี. (2542). ทฤษฎีหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์ .

สนธยา พลศรี. (2545). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สมเกียรติ ตั้งนโม. (ผู้แปล). (2551). ทุนนิยมธรรมชาติ สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2551, จาก http://www.midnightuniv.org

สมพร จอนด้วง. (2549). การศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยาและกายวิภาคของ ยางพารา วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. สงขลา : มหาวิทยาลันทักษิณ.

สมยศ ทุ่งหว้า และศิริจิต ทุ่งหว้า. (2534). “วิวัฒนาการและความแตกต่างกันภายในของระบบสังคมเกษตรการผลิตยางพารา บริเวณฝั่งตะวันตกของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา,” (หน้า ใน รายงานการสัมมนาระบบการทำฟาร์ม ครั้งที่ 8, วันที่ 20-27 มีนาคม 2534 ณ ห้องประชุมอาคารเรียนรวม คณะแพทย์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สมยศ ทุ่งหว้า. (2536). “พลวัตของสังคมเกษตรบริเวณเขตชายฝั่งอ่าวปากพนัง จ. นครศรีธรรมราช,” เกษตรศาสตร์ สังคม. 14(2), 94-108.

สมยศ ทุ้งหว้า และศิริจิต ทุ่งหว้า. (2537). “วิวัฒนาการและการปรับเปลี่ยนของระบบสังคมเกษตร การผลิตยางพาราในบริเวณฝั่งตะวันตกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา,” สงขลานครินทร์. 1(1), 77-106.

สมยศ ทุ่งหว้า. (2541). การวิเคราะห์ระบบสังคมเกษตร. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2550). สังคมวิทยาชนบทแนวคิดทางทฤษฎีและแนวโน้มในสังคม. กรุงเทพฯ : เอ็กซเปอร์เน็ท.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์และชาย สัญญาวิวัฒน์. (2548). สังคมศาสตร์เบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สายใจ คุ้มขนาม. (2535). “นิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อม” กรุงเทพฯ : เอกสารประกอบการสอนรายวิชานิเวศวิทยามนุษย์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานกองทุนสวนยาง. (2549, 2 สิงหาคม). “ช็อก ! ยางวูบ 30 บาท สวนทางรัฐประกาศเบอร์1 โลก,” บิสนิวส์. หน้า 8 – 9.

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. (2546). รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย พ.ศ. 2546. กรุงเทพฯ : สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ.

สำนักงานตลาดกลางยางพารานครศรีธรรมราช. (2553). รายงานประจำปี 2553. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตร.

สำนักงานปลัดเทศบาลไม้เรียง. (2547). แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา พ.ศ. 2528-2549. นครศรีธรรมราช : งานวิเคราะห์นโยบายและแผน.

สุธิรา ชัยรักษา. (2547). พลวัตวัฒนธรรมชาวสวนยางพารา : ศึกษากรณีตำบลท่ายาง อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2549). “สาระสำคัญของการนำไปสู่การปฏิบัติของหลักการ เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” สงขลา : เอกสารประกอบการสอนรายวิชา การจัดการทางวัฒนธรรม, สถาบันทักษิณคดีศึกษา.

สุพรรณี ไกรนรา. (2546). กระบวนการเรียนรู้สู่การจัดการแบบชุมชนพึ่งตนเอง : ศึกษากรณีตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

สุภางค์ จันทวานิช. (2551). ทฤษฎีสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสรี พงศ์พิศ. (2546). วิธีคิด วิธีทำ แผนชีวิตเศรษฐกิจชุมชน. กรุงเทพฯ : ภูมิปัญญาไทย.

เสรี พงศ์พิศ. (2548). ฐานคิด. กรุงเทพฯ : พลังปัญญา.

องค์การบริหารส่วนตำบลไม้เรียง. (2552). ข้อมูลทั่วไป. สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2552, จาก www.maireang.go.th)

อภินันท์ ยอดมณี. (2546). การพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อยุทธ์ นิสภา และคณะ. (2537). “แนวทางการศึกษาและพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพในสวนยางพารา”.Journal of Ecology. 21(1), 45-60.

อรสุดา เจริญรัถ. (2546). เศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิวิถีทรรศน์.

อัมมร ธะระเจนและสุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). “ฉวาง” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้, เล่มที่ 4 (หน้า 1801-1803). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

อาคม เดชทองคำ. (2546). ผูกโยด (วิถีและพลังของการถูกเกลอ ผูกดอง และขนบนิยมอุปถัมภ์ของผู้คนสามจังหวัดชายขอบรอบทะเลสาบสงขลา). นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์พงศ์ศักดิ์การพิมพ์.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชนพลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2549). วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจในเศรษฐกิจไร้วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : คบไฟ.

อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์. (2541). วิถีชีวิตและสวนไทยในบริบทพัฒนา : กรณีศึกษาชุมชนชาวสวนใน จังหวัดสมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุดม หนูทอง. (2542). “ยางพารา” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้, เล่มที่ 13 (หน้า 6343 - 6353). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2545). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้งติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2551, 9 กุมภาพันธ์). “กวช.ชี้ไทยใช้เศรษฐกิจทุนนิยมประเทศล้มเหลว” ไทยรัฐ. หน้า 8.

โอภาส ปัญญาและคณะ. (2544). ระบบข้อมูลชุมชน: กระบวนสร้างความรู้สู่การรู้พึ่งเองของชุมชน 4 ภาค . วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

Banfield, Edward C. (1958). The Moral Basis of a Backward Society. New York :Free Press.

Barnett, H. G. (1953). Series in Sociology and Anthropology. New York : McGraw-Hill

Donner, W. (1978). The Five Faces of Thailand : An Economic Gregraphy. Queensland : University of Queensland Press.

George, Homans. (1974). Sociol Behavior : Its Elementary Forms. New York : Harcourt Brace Javanovich.

Hall, Stuarts. (1997). Representation : Cultural Representations and Signifying Practices. New York : Harvester Wheatsheaf.

Harvey,David. (1995). The Condition of Postmodernity : An Enquiry into the Origins of

Hirsch, Phllip. (1990). Development Dilemmas in Roual Thailand**.** Singapore : Oxford University Press.

Hofstede, Geert H. (2005). Cultures and organization :sofware of the mind. New York : Geert Hofstede.

Levi-Strauss, Claude. (1963). Structural Anthropology. New York : Basic Books.

Macionis, John J. (1993). Sociology. Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall.

Merton, Robert K. (1968). Social Theory and Social Structure. New York : Free Press.

Morrison, Ken. And Marx, Durk. (1990). Formations of Modern Social Thought**.** London **:** SAGE Publications.

Nash, Manning. (1966). Primitive and Peasant Economic Systems. Chicago: University of Chicago.

Ortner, Sherry. B. (1997). The Fate of Culture. Geertz .Berkley : University of California Press.

Parson, Talcott and Smelser, Neil J. (1965). Economy and Society. New York : Free Press.

Potter, Jack. M. (1976). Thai Peasant Social Structure. Chicago : University of Chicago Press.

Ritzer, George. (2004). Classical sociological theory. Americas : McGraw-Hill companies.

Roy, S. C. and Anderw, H. A. (1991). The Roy's adaptation model. San Mateo, CA: Appleton & Lange.

Tonnies, Ferdinand. (1957). Community and Society. Michigan : Michigan State University Press.

Waber, Max. (1949). The Mathodology of the Sciences. New York: The Free Press.

Wright, Button. (1980). Social Problems. Vancouver : Brown and Company (Canada) Limited.

บุคลานุกรม

บุคลานุกรม

กมลพรรณ คชสิทธิ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 4 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 25กราคม พ.ศ. 2553.

กัลยา คงสิทธิ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

กานดา ศรีสวัสดิ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 3 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

กุศล เพาะปลูก(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2553.

ขจร ทิพาพงศ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2553.วันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2553.

จามอน สำรวจ(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

จำนง คชสิทธิ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 4 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

จินดา จินา(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2553.

จิรา เพ็ญสกุล(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

ชวนคิด สุวรรณี(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

ต่วน มีสาย (ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 2 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 15,26 มกราคม พ.ศ. 2553.

ทวี ชัยรักษา (ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), อดีตเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่เขาศูนย์ หมู่ที่ 9 ตำบลท่ายาง อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552.

เนียม ธรฤทธิ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

บุญสร้าง พารา(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

ประกอบ รัตนมณี(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 4 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

ประภาส คำแหง(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

ประยงค์ รณรงค์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2552 8 , 19 มกราคม พ.ศ. 2553

ประสิทธิ์ สืบ(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 4 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

ปราโมทย์ จิราภรณ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

ปิยวุฒิ ไกรปราบ(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 10 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

ผ่องผิว ทิพาพงศ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ.2553.

พร้อม ปลอดภัย (ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 2 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

พิน โรมา(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

พินัยขวัญ ละม่อม(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

มณฑา พรหมประสงค์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 3 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

เมียบ ธรฤทธิ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 3 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

มัณฑณา รักษาวงค์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 2 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ.2552.

รุ่งทิพธ์ บุญฤทธิ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 3 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

เรณู สุดเสน่ห์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

วรรณา ขำโพธิ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

วัด พรายแก้ว(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

วันดี ยกเลื่อน(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

วิไลวรรณ อุบล(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2553.

ศรี สุราษฎร์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

ศิริวัฒน์ ธรฤทธิ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 2 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2553.

สมนึก กำลัง(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

สมบูรณ์ พารา(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 3 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2553.

สวัสดิ์ รอดคุ้ม(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หัวหน้างานแผนปฏิบัติการ สำนักกองทุนสวนยาง อำเภอนาบอน จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2553.

สวัสดิ์ พรายแก้ว(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 4 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2553.

สาลี่ กำลัง(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

สุกัญญา มัยละเอียด(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 4 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

สุข สุราษฎร์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 10 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

สุทิน รักษาวงศ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2553.

สุนทร จินดา(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 7 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

สุพรรณนี สุดเสน่ห์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

สุภาวดี สมบัติ(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

สุวดี ธรฤทธิ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 1 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

สุวรรณ ชมจุ้ย(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

สุวรรณรัตน์ ชมจุ้ย(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 9 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

เสาวลักษณ์ ธรฤทธิ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 3 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

อรทัย กาหาวงศ์(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 10 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

อรรถพล สิทธิกร(ผู้ให้สัมภาษณ์), สุธิรา ชัยรักษา (ผู้สัมภาษณ์), หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2553.

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ- ชื่อสกุล	นางสาวสุธิรา ชัยรักษา
วันเดือนปีเกิด	วันที่ 22 เดือน มีนาคม พุทธศักราช 2517
สถานที่เกิด	ตำบลท่ายาง อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	9 หมู่ที่ 2 ตำบลท่ายาง อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายประกันคุณภาพการศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	หลักสูตรการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2539	การศึกษาบัณฑิต สาขาการวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้ จังหวัดสงขลา
พ.ศ. 2543	หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2554	หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา